

POZSONY MEGYE

HELYRAJZI ÉS STATISZTIKAI LEIRÁSA.

JR TA

CZILCHERT KÁROLY,

HITES ÜGYVÉD S AZ ORSZÁGOS M. K. STAT. HIVATAL KÜLTAGJA.

KIADJA

AZ ORSZÁGOS MAGYAR KIRÁLYI STATISZTIKAI HIVATAL.

1873.

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNY-TÁRSULAT.

(Hold-utca 4. sz.)

T á j é k o z á s u l .

Nemzetünk összes anyagi és szellemi életét leg-hivebben a tárgyilagosan felfogott, s melléktekintetek nélkül irt helyrajzi és statistikai monographiák tükröz-tetik vissza.

Az országos m. k. statistikai hivatal hivatása öntudatában addig is, míg a tudomány feladatához képest ily művek közzétételének és terjesztésének élénkebb szükségérzetét az illető helyhatóságokban sikerrel fel-költheti: saját kültagjait hívta fel, hogy honismertető munkáik benyújtása által magukat a statistikai, majdan meginduló magvasabb monographia-irodalom úttörőül felavatni ne késedelmezzenek.

Hogy a jó helyrajzi és statistikai monographiák szerkesztése napjainkban, — midőn ilyeket még alig mutathatunk fel — különféle, nehezen leküzdhető akadályokkal találkozók, a munka természetében leli magyarázatát. Azok, kik ennek előtte magukat ilyenek készítésére elszánták, mint: *Bél Mátyás*, *Bartholomaeides*, *Szirmay* vagy az újabb időkben *Mocsáry Antal*, *Rupp*, *Palugyay* stb. akaratauk ellenére is történetet irtak. És valóban, ha csak ezek tiszteletre méltó gyűjteményeit ide nem sorozzuk, habozás nélkül kell bevallanunk, hogy alapos helyrajzi kézikönyveknek még ma is nagy hijával vagyunk. Maga a helyszinén nagy ügygyel-bajjal gyűjtött statistikai anyag ma is sok utánjárást

és sok gondot okoz, a mű tudományos feldolgozása és rendezése többek közreműködését igényli, s míg a könyv így készül, a helyhatóságok szervezete folytán a megye néhány rövid hó alatt kormányzati, művelődési és közgazdasági tekintetekben egészen új alakot, egészen más arczatot nyer; s rátévén kezeit az idő a fáradhatlan vizsgáló jegyzeteire és statisztikai adatainak megbízhatóságára, az író félig összehozott tételeivel legfeljebb a jóakaratu szaktudósok értelmében talál megnyugvást, tudván, hogy számadatai jelen társadalmi és állami átalakulásaink tervszerű kiviteléhez korán sem fölöslegesek.

Ami különben *Czilchert Károly* »Pozsony megye helyrajzi és statisztikai leírását« illeti, az a jövőben megírandó művekre nézve, ha mindjárt mintamonographiául nem is, de minden esetre biztos kalauzul szolgálhat; s ha a műből hiányozniak is érdekes részletek, minők, kivált a megyei népesség számán sarkaló népmozgalmi állapotok felderítése, a közigazgatási rendszer csak futólagos megemlítése stb. az olvasó bizonyára találni fog benne olyakat is, például a mezőgazdasági viszonyok leírását s az aratási eredmények több évi táblás kimutatását, a juhtenyésztést stb., melyek a munkában lehetőleg kimerítően és teljesen foglaltatnak.

Szerző által a mű kidolgozásában irodalmi kútfők gyanánt a következő könyvek használtattak:

Az országos m. k. statisztikai hivatal kiadványai közül:

»Hivatalos statisztikai közlemények« IV. és V. évfolyam;

»Az 1870. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei«;

»A magyar korona országainak helység névtára«.

Igénybe vétettek továbbá:

»A vallás- és közoktatásügyi m. k. minister f. évi jelentése«;

»A pozsonyi ipar- és kereskedelmikamárának Pozsony megyéről szóló statisztikai kimutatásai«;

»Pozsony és környéke« című 1866. évi monographia«.

»A pozsonymegyei gazdasági egylet évkönyvei«;

Hunfalvy János: »A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása«;

»Állattenyésztési eszmék« — egy 1859-ben megjelent mű.

»A pozsonyi természettudományi társulat közleményei«;

Bolla János, pozsonyi elemi iskolai igazgató és *Bothár Dániel*, pozsonyi lyceumi tanár fűvészteti adatai. Végre

Schaezler Frigyes, pozsonyi kereskedelmi és iparkamarai titkárnak a közgazdaság állapotaira vonatkozó jegyzetei.

A mű ezek után kellő gonddal az országos m. k. statisztikai hivatalban átvizsgálva sajtó alá rendeztetett, a közbeeső statisztikai táblák itt-ott ujjakkal cseréltettek fel avagy megtoldattak, a mely tételek helyett pedig a hivatal közvetlenebb, tehát biztosabb adatoknak jutott birtokába, a monographia azok szerint kiigazított.

E tekintetben pedig *Findura Imre*, statisztikai tisztviselőé az érdem, hogy lelkiismeretes tárgyilagossággal egészítvén ki a művet, szeretettel és gondal iparkodott kitölteni az eredetileg a tárgy természeténél fogva létezett hézagokat, mi által a mű becsét emelte anélkül, hogy a szerző érdeméből bármit elvont volna.

A méltányos birálat, mely az országos m. k. statisztikai hivatalnak, sajtó útján eddig megjelent összes kiadványait fogadta, reménylenünk engedi, miszerint a tudományos irodalom ezen ága iránt a nagy közönség részvéte és érdekeltsége csak emelkedni fog, s ekként eljutva magasztos feladatának színvonalára nemcsak közvetíteni, illetőleg hiven kifejezni, leendő képes a társadalmi állapotok minden mozzanatát, hanem egyszersmind rá is fog mutathatni azon jelenségek okaira, a melyekből a kormány, ép úgy mint az egész nemzet, az államélet folyamára haszos következtetéseket vonhat.

Budapesten, 1873. október havában.

Keleti Károly,

az orsz. m. kir. statisztikai hivatal főnöke.

Szerző előszava.

Az országos magyar kir. statistikai hivatal által, azon mégtisztelő feladattal bizattam meg, hogy Pozsony megyének helyrajzi és statistikai leírását állítsam össze. E nagyra becsült bizalomnak megfelelően, mindenek előtt mély sajnálkozással kell kijelentenem, hogy az ily munkálat kivitelének hitelességére főkép ami a statistikai adatokat illeti, még röviddel ezelőtt létezett közigazgatási és még mai nap is létező népmiveltségi viszonyaink, csak igen szerény segítséget nyújthattak, és hogy az e tekintetben felmerült, előbb nem sejtett nehézségek a munka gyors haladását tetemesen akadályoztatták. A volt közigazgatás közegei — melyeknek közbenjárása nélkül a népességi és közgazdasági viszonyok helyes fölismerése szinte lehetetlen, számtalan törvénykezési és politikai teendőkkal úgyannyira el valának foglalva, hogy vállaik még nagyobb terhet el nem birhattak, miért is részletes adatokat nem nyújthattak; népünk pedig minden számbeli adatok gyűjtésénél oly bizalmatlan, hogy a valóság, a tényleges állapot még a csekélyebb fontosságú tárgyaknál is csak nagy nehezen deríthető fel. Ha ezen jelenség már magában véve is igen nyomasztó, annál szomorúbb még azon megfoghatatlan közöny, mely a statistikának oly szembetűnő szükségessége iránt még a nép miveltebb osztályánál is általános. Mindenre inkább fordul a figyelem mint ezen, az ország felvirágzását s a nemzet jóllétét oly hathatósan előmozdító tudományra. A törvényhozásnak és a kormánynak ismernie kell az ország állapotait, ha működéseiben helyesen és

czélszertien akar eljárni. De ezen ismeret csak sokak közremunkálásából eredhet; egyesek működési köre, bár mikép fejlesztse meg lelki-testi erejét, tetteleges támogatás nélkül, mindenha korlátolt és tökéletlen.

Ezen körülmény szolgáljon mentsegtül, ha a feladatnak megoldása kevésbé sikerült s a mű becse az országos m. kir. statistikai hivatal igényeivel, s az e munkával megbízott jóakarattal többé-kevésbé áll arányban. A közigazgatási új rendszer e téren is üdvös hatást fog előidézni, az e munkától el nem tagadható hiányok pedig ismételt hivatalos felvételek által idővel kijavíthatók. Legyen azonban szabad teljes szerénységgel megérintenem, miszerint e tökéletlenséggel szemközt engem azon öntudat némikép vigasztal, hogy őszinte törekvésemet és nem csekély fáradozásomat a lehető legnagyobb hiteleség megszerzésére irányoztam, mi ha teljesen nem is sikerült, nem a jó és szilárd akarat hiányának, hanem az uralkodó s az efféle törekvéseket könnyen meghiusítható viszonyainknak tulajdonítandó.

A száraz tényezők és számok előadásánál, népszertüleg akarván írni, kerültem a válogatottabb irányt, s ebben talán túlzó is valék; a cél tekintetéből azonban ez irányban is remélek kiméletes birálatot.

Pozsony, 1872. június havában.

Czilchert Károly.

TARTALOM-JEGYZÉK.

Tájékoztató	Lap
Szerző előszava	III
	VII

A megye általános leírása.

I. SZAKASZ.

A megye szervezete s természeti viszonyai.

	Lap
1. A megye földrajzi fekvése, területe s felosztása	1
2. A megye domborzata vagyis magassági viszonyai	16
Magasságmérések	23
A pozsonymegyei helységek és völgyek magasságai, különösen a hegység szélein	24
Hegytetők nyergek stb. a hegység belsejében	26
3. A megye földtani viszonyai	29
Jegőczés tömeg- és palaközetek	30
Telep-képzetek (Sediment-Formation)	33
Keselykő (Grauwacke, Quarzit)	33
Vörös homokkő	33
Özönvizi képződmény	34
Áradmány	35
4. A megye vízrajzi viszonyai	36
Források	36
Ásványos források	37
A „Ferdinand király“ vasasforrás	37
A bazini vasas forrás	37
A szent-györgyi kénes forrás	38
Mária-fürdő	39
Folyók és patakok	39
Tavak és mocsárok	41
5. A megye légtüneti és égalji viszonyai	43
Pozsony légtüneti és égalji viszonyai 1851—1865	46
A napok száma, melyeken légtüneti észleletek történtek	47

	Lap
6. A megye viránya	48
Mérges növények a megyében	54
Termények	57
7. A megye állatvilága	59
8. Műemlékek a megyében	64

II. SZAKASZ.

A megye népességi viszonyainak leírása.

1. A népesség felosztása, nem, vallásfelekezet, miveltségi állapot és nyelv tekintetében.	66
Ethnographiai leírás	67
2. A népesség erkölcsi és értelmi miveltsége	68
Szellemi miveltség	69
A) <i>Egyházi ügy</i>	69
A római-katolikusok egyháza	69
Az evangélikus egyházak	70
A zsidók	71
B) <i>Tanügy</i>	71
Felsőbb tanodák	71
1. A királyi jogakadémia Pozsonyban	71
2. Az evangélikus lyceum	72
Középtanodák	73
I. Pozsonyi VIII. oszt. kir. kath. főgymnasium	73
Nagyszombati VIII. oszt. rom. kath. érseki főgymnasium	73
Pozsonyi VIII. oszt. ágostai h. ev. főgymnasium	73
Szent-Györgyi IV. oszt. rom. kath. algymnasium	73
II. Pozsonyi VI. osztályu községi főreáltanoda	74
Pozsonyi II. osztályu rom. kath. alreáltanoda	74
III. Különleges tanintézetek: a pozsonyi rom. kath. papnövelde, a modori polgártanoda és a pozsonyi rabbi-iskola	74
A pozsonymegyei középtanintézetek állapota az 1870/1. iskolai évben A) B) C).	75
A pozsonymegyei középtanintézetek állapota az 1869/7—1870/1 iskolai évben A) 1—3. B) és C).	79
C) <i>Elemi tanodák</i>	84
D) <i>A taneszközök</i>	87
A kir. jogakadémia könyvtára	87
Az állami főgymnasium könyvtára	87
Az evang. lyceum könyvtára	87
A városi főreáltanoda könyvtára	87
A pozsonyi természettudományi társulat könyvtára	87
A pozsonyi kereskedelmi és iparkamara könyvtára	88
Természetrajzi gyűjtemények	88
Zenészet	88
3. A népesség betegedési és gyógyviszonyai	89
A) <i>A gyógyintézetek</i>	90
1. A kir. országos kórház	90

	Lap
2. Az irgalmasbarátok kórháza	91
3. Az Erzsébet-szűzek kórháza	91
4. A kórház beteg protestans szolgák számára	91
5. Az izraelita kórház	91
6. „Ferencz József“ gyermek-kórház	91
7. A katonai kórház	92
<i>B) Jótékony intézetek . . . . .</i>	<i>92</i>
1. A pozsonyi agg-gyámolda	92
2. A katolikus polgári ápolda	92
3. Elhagyott szegény gyermekek ápoldája	92
4. A siket-némák intézete	93
5. A szegények intézete	93
6. A Török-fele alapítvány	93
7. A protestans egyház alapítványa házi szegények számára	93
8. A művészek és nyelvtanítók egylete, özvegyeik s árváik felségelésére	93
9. Betegsegélyző és temetkezési egylet	93
10. Temetkezési egyletek	93
11. Keresztény kereskedő-szegédek segély-egylete	93
12. Izraelita hitközség gondoskodása	93
13. Városi kerületi orvosok	94
<i>C) Orvosi személyzet . . . . .</i>	<i>94</i>
4. A népesség lak-, vagyoni- és élettani viszonyai	94

III. SZAKASZ.

A megye közgazdasági viszonyai.

4) <i>A mezőgazdaság . . . . .</i>	<i>98</i>
1. A birtokviszonyok	98
2. A szükséges munkaerő alkalmazása	99
3. A földfelosztása a különböző mívelési ágak szerint	105
Pozsony megyének 1869. évi őszi vetése s ennek eredménye (termés) az 1870. évben	108
Pozsony megyének 1870. évi őszi vetése s ennek eredménye (termés) az 1871. évben	109
Pozsony megyének 1870. évi tavaszi vetése s ennek eredménye (termés)	110
Pozsony megyének 1871. évi tavaszi vetése s ennek eredménye (termés)	112
Pozsony megyének természetes és mesterséges kaszálója és ugara az 1871. és 1870. évekről	115
4. A megye mezőgazdasági fővidékeinek jellemzése, uralkodó rendszer, a növénytermelés szántó föl- dön és réten	116
Pozsony megyének 1868. évi őszi vetése s ennek eredménye (termés) az 1869. évben	122

	Lap
Pozsony megyének 1869. évi tavaszi vetése s ennek eredménye (termés)	123
Pozsony megyének 1869-ik évi tavaszi vetése s ennek eredménye (termés)	124
5. A szőlőmivelés és gyümölcstermelés	125
A) Fehér borok	127
B) Vörös borok	130
A pozsonymegyei szőlőszeti és borászati statisztikai adatok jegyzéke	132
Gyümölcstenyésztés	147
6. A z erdészeti viszonyok	148
7. A z állattenyésztés	156
A ló	157
A szarvasmarha	158
A juh	162
„Czilchert Róbert guthori törzsnája“	163
„Gróf Eszterházy Mihály cseklézi nyája“	164
„Gyökös Szilárd magyarbéli nyája“	165
„Gróf Pálffy János királyfai törzsnája“	166
„Herczeg Pálffy Antal károlyházi nyája“	167
„Gróf Apponyi József békei nyája“	169
„Gróf Batthyányi József nagyszarvai nyája“	169
„Könczey János bérlő felbaári nyája“	170
A különféle birka-fajok jövedelmezésének táblás kimutatása	172
Az öszvér	173
A bival	173
A szamár	173
A kecske	173
A sertés	173
A méhészet	177
A selyemtenyésztés	180
Baromfitartás	180
8. A mezőgazdasági mellékiparágak	181
A cukorgyártás	181
Szeszégetés	182
A serfőzés	182
Maláta-készítés	183
Malomipar	183
Kisebb mellékiparágak	183
Az olajsajtolás	183
A mészégetés	183
A téglavetés	184
9. A mezőgazdasági hitelviszonyok és biztosítási ügy	184
A pozsonyi I. takarékpénztár üzetének kimutatása az 1871. évben	187
A pozsonyi I. takarékpénztár mérlege és vagyonkimutatása az 1872. év jan. 1-én	188
Biztosítási ügy	191

A Pozsony megyében 1870. évben eszközöltt különféle biztosítá-	
sok kimutatása	192
10. A mezőgazdasági jövedelem és földérték	193
11. A mezőgazdaság fejlesztésének szellemi esz-	
közei	197
Pozsonymegyei gazdasági egylet	197
Szőlőmivesek társulata	198
B) <i>Bányászat, ipar, forgalom és kereskedelem</i>	199
1. A bányászat	199
a) A vaskovand-bánya	200
b) Palakóbánya	201
c) Kőbányák	201
2. Ipar	202
Erműtani szerszámok és gépek	202
Agyagipar	203
Vegytani termelvények gyártása	203
Világító légszeszgyár	204
Csokoládé-gyár	205
Pezsgőbor-gyárak	205
Enyvgyár	205
Olajgyár	206
Papirgyár	206
Dohánygyár	206
Nyomda és könyomda	207
Lőpormalom	207
A bőrgyártás	208
Posztógyár	208
Csontszéngyár	208
Keményítő-gyár	209
Vasbutor-gyár	209
Hangszer-gyár	209
Rézhámor	210
Gyapjukártoló- és gyaratógyár	210
Hamuzsir-gyár	211
Fűrészmalom	211
Vas- és rézöntöde	211
Gyapot-gyárak	211
A pozsonymegyei iparosok, kereskedők s ezekkel rokon vállalko-	
zók jegyzéke	212
A munkabér	215
Pozsony megyében fizetett munkabérek kimutatása	217
3. Kereskedelem	222
Azon gabonafélék kimutatása, melyek az 1871. évben kisebb ter-	
melők által a pozsonyi heti vásárookra hozattak és eladattak	224
Azon gabonafélék kimutatása, melyek az 1871. évben kisebb ter-	
melők által a nagy-szombati heti vásárra hozattak és	
eladattak	225

	Lap
A cs. k. szab. ausztriai állam-vaspálya-társulat pozsonymegyei állomásainak bevételi kimutatása az 1870. évről	227
Gőzhajózási forgalom	228
A cs. k. szab. I. Dunagőzhajózási társulat szállitmányai	228
Az egyesült magyar gőzhajózási társulat szállitmányai	228
Az egyesült bécs-pesti vontató társulat szállitmányai	228
Áruforgalom	229
4. Közlekedési eszközök	229
Pozsony—Nagy-Szombat—Szeredi első magy. lóvonatu vaspálya	230
Hajózás	231
Állami, megyei és községi utak	232

POZSONY MEGYE.

I. RÉSZ.

A megye általános leírása.

I. SZAKASZ.

A megye szervezete s természeti viszonyai

1. A megye földrajzi fekvése, területe s felosztása.

Pozsony megye fekszik a Duna bal partján és terjed a keleti H. 34° 30' egész 35° 32', az északi Sz. 47° 43' egész 48° 28'-ig. Határa éjszokról Nyitra megye, nyugatról Alsó-Ausztria illetőleg a Morva folyó, délről Mosony és Győr megyék, illetőleg a Duna, s keletről Komárom és Nyitra megyék, melyektől részben a Vág vize választja el. Eszerint általában természetes határai vannak, amennyire ezek folyóvizek által képeztetnek.

Nagysága 74.⁹¹ □ mértföld. Legnagyobb hosszúsága Nyárasdtól Szent-Jánosig 12, — szélessége Pozsonytól Nádasig 7 mértföldre terjed. Foglal magában 1600 □ öllel számítva :

363,530	^{1,138} /..	hold	szántóföldet
94,258	^{1,594} /..	"	rétet
95,676	^{1,243} /..	"	legelőt
147,482	⁸⁰⁴ /..	"	erdőt
8,802	..	"	szőlőt
4,680	..	"	gyümölcsösöt és zöldséget
1,072	^{1,021} /..	"	nádat
46,950	^{1,352} /..	"	terméketlen földet

Összesen 762,454 ⁷⁵²/.. hold = 76.²⁵ □ mértföldet. *)

Pozsony megye alakja részint hegyes, részint dombos, de legnagyobb részben róna. A róna föld a kis Kárpátok mindkét oldalán vonul el és nyugat felé a bécsi, kelet felé pedig a felső-magyarországi vagyis a pozsonyi medenczéhez tartozik.

Közigazgatási és törvénykezési viszonyaira az 1868: XLI. és

*) Ez adatok a 4,680 holdnyi gyümölcsös és zöldségkert kivételével a „Magyarország mívelési ágak szerinti terjedelme“ című, 1865-ben megjelent munka nyomán közöltetnek, melyek bár végösszegükben eltérnek az országos m. k. statisztikai hivatal területkimutatásától (74.⁹¹ □ mfd), újabb és jobb adatokkal ma még ki nem cserélhetők.

LIV.; de különösen a köztörvényhatóságok és községek rendezéséről szóló 1870. évi XLII. illetőleg 1871. évi XVIII., továbbá az első folya-
modásu kir. törvényszékek és járásbiróságok életbeléptetését czélzó
1871: XXXII. törvénycikkek oly nagy befolyást gyakoroltak; mi-
szerint az ezek által életbe lépett reformok következtében e helyen
sem az ugynevezett régi vármegye teljes képét adni nem látszik
kivánatosnak, sem pedig az alakuló megye rajzának eszményítésére
az időt nem tartjuk elérkezettnek. Szolgabírói vagyis közigazgatási
járásai az 1872. évi felosztás szerint a következők: 1. Alsó-
és 2. Felső-Csallóközi, 3. Hegyentuli, 4. Külső, 5. Nagy-
Szombati, 6. Pozsonyi és végre 7. Szempcezi járasok. Ez
utóbbi csak az imént alakult.

Az újításokat illetőleg az országos mozgalmak már 1848-ban
kezdetöket vették, midőn a képviselőválasztási kerületek
alakításáról volt szó, s Pozsony megye közönsége is az 1848: XVI.
tez. értelmében népképviseleti alapon a parlamentarizmus szerkezet
kizárólagos tényezője lön.

Maga Pozsony szab. k. város, miután lakóinak száma
már 1848-ban 40,000-re ment, az 1847/s: V. tez. 5. §. értelmében
Pozsony-Váraljával együtt, a megyétől külön, két képviselőt kül-
dött a magyar országgyűlésbe, míg a megye közönsége a többi sz.
kir. várossal egyetemben nyolczat; s ekkor alakultak: 1. Duna-
Szerdahely, 2. Malaczká, 3. Galantha, 4. Samarja,
5. Nagy-Szombat, 6. Bazin, 7. Szent-János, és 8.
Szempcz országgyűlési képviselő választási kerületek.

Pozsony tehát mint elsőrangú sz. k. város, mintegy föltülemel-
kedett Nagy-Szombat, Szent-György, Bazin és Modor szab. királyi
városokon, melyek közül csak Nagy-Szombat és Bazin lettek az
illető választókerület főhelyei, a többi három város pedig ugyszól-
ván alárendelgetett.

A vajki szék vagyis Vajka mezőváros, Albár máskép
Kisbár, Bácsfa vagy Bácsfalva, Doborgaz, Keszölczés, Morócz-
Karesa és Pinke-Karesa praediuma, mely az esztergomi érsekség
pozsonymegyei nemességét képezte és külön törvényszékkel birt,
— véglegesen csak az 1855-iki február 3-iki patens által szűnt meg,
amennyiben a praedialis nemesek javai a rajtuk fekvő összes teher
megváltása által kizárólagos és valóságos tulajdonná alakítottak.

Az 1871: XXXII. tez. 1. §. alapján az 1871. november 2-kán
9225/I.M.E. szám alatt kiadott igazságügyministeri rendelet
Pozsony megye területére két királyi törvényszéket álli-

tott a pozsonyit és nagy-szombatit, melyek közül az elsőnek hatósága alá 5, a másodiknak pedig 2 királyi járásbiróságot helyezett.

I. A pozsonyi kir. törvénytörvényeszk beosztott kir. járásbiróságai :

1. Pozsony	84,660	□ mfd, 74,134	főnyi népességgel ;
2. Malaczka	183,868	" "	44,292 " "
3. Somorja	97,067	" "	26,051 " "
4. Szerdahely	93,240	" "	30,462 " "
5. Bazin	75,248	" "	32,106 " "

Összesen 54.499/10,000 □ mfd, 207,405 főnyi népességgel.

II. A nagy-szombati kir. törvénytörvényeszk beosztott kir. járásbiróságai :

1. Nagy-Szombat	154,276	□ mfd, 52,088	főnyi népességgel ;
2. Galantha	85,866	" "	36,647 " "

Összesen 24.132/10,000 □ mfd, 88,735 főnyi népességgel.

Ezen járásbiróságok területei Pozsony megye legujabb közigazgatási beosztásával majdnem teljesen megegyeznek, mely azóta egy új, tudniillik a szempezi, hetedik szolgabírói járással gyarapodott ; s a mi könnyebb áttekintés végett alább minden község mellett külön ki van téve és betűrendben elszámlálva.

Lényeges eltérés leginkább az alsó- s felső-csallóközi és szempezi közigazgatási vagyis szolgabírói járásokban tapasztalható.

A két (u. m. alsó- és felső-) csallóközi járás a somorjai és illetőleg a szerdahelyi kir. járásbiróságoktól nevezetesen az által különbözik, hogy Sáp község közigazgatásilag a felső-csallóközi, törvénykezésképpen pedig a pozsonyi királyi járásbiróság illetősége alá tartozik. A következő községeket ellenben : Darnó, Kiliti, Kis-Bodak, Lipót, Püski, Remete, Zseli törvénykezési szempontból Pozsony megye területéről Mosony megye a gyaróvári kir. járásbirósága alá helyezték, melyek közigazgatási tekintetben, Kiliti felső-csallóközi község kivételével, az alsó-csallóközi szolgabíróshoz tartoznak.

Meg kell e helyen emlitenünk, hogy más, tudniillik Nyitra megye területéről is kapcsolatot Pozsonyhoz egy kis rész, nevezetesen a nagy-szombati kir. járásbiróság alá, Szeredmezőváros s Dcjt község azon megye területén fekvő kiegészítő része.

Mint említettük, Pozsony megye legujabb közigazgatási felosztása egy új szolgabírói járással gyarapodott, mely a szomszédos Modor, Bazin és Szent-György szab. kir. városok mellőzésével jobbára a régi pozsonyi járásból alakítottát ; azonban úgy, hogy

ebből is Istvánfalu és Pudmericz már a nagy-szombati szolgabírói járáshoz osztattak, a mi miatt megint Hochstettno, Zohor, Stomfa, Borostyánkő, Maaszt, Besztercze, Máriavölgy, a hegyentuli szolgabírói járásból a pozsonyi szolgabírói járásba kebelezettek.

A felső-csallóközi járásból is csatoltatott a pozsonyi szolgabírói járásához néhány község, u. m. : Apácz-Körmösd, Egyházfa, Hegy-Sur, Jánosháza, Királyfa, Kis-Borsa, Nagy-Borsa, Pap-Körmösd, Péntek-Sur, Torony és Zonez a hozzá tartozó pusztákkal.

A mai nagy-szombati járás végre a külső járásból következő községekkel gyarapodott: Ábrahám, Alsó-Csöpöny, Apaj, Farkashida, Felső-Csöpöny, Geszt, Keresztur, Közép-Csöpöny, Majthény, Nagy-Sur, Nemes-Sur, Szered, Varra-Sur, Vatta-Sur.

A megyei törvényhatósági bizottságot itt is, mint mindenütt az országban, a megfelelő törvény szabályozza, s fele részben az a megye területén lakó legtöbb egyenes államadót fizető azon nagykoru honpolgárokból áll, kik országgyűlési képviselő-választásra feljogosítvák, hason fele részben pedig a választó közönség által választatik.

Az 1870. évi népszámlálás szerint Pozsony megye területén 5 sz. kir, 1 rendezett tanácsu és 17 mezőváros, 290 falu és 86 pusztá, telep stb. mindössze 399 község találtatik, s így egy □ mfdre 5.3 község jut.

A városok a hazai régi törvényekben „civitas“ és „oppidum“ kitételek alatt fordulnak elő, melyeknek értelmét Palugyay*) akként magyarázza, hogy a civitas alatt azon szabad városok értendők, melyek országgyűlésre meghivattak s királyi peculiumok voltak; míg ellenben oppidumnak a többi királyi, kamarai vagy magános földesur alatti város neveztetett. Amazok a szab. kir. városok, ezek a mezővárosok voltak.

A szab. kir. városok két osztályra osztattak u. m. tárnoki és kir. személynöki városokra, melyek e jellegüket 1848 után elveszítették ugyan, de mint szab. királyi városok éppen ezek következtében módosultak.

Pozsony megye szab. kir. városai közül Pozsony tárnoki, Bazin meg Szent-György pedig kir. személynöki városok jelentőségei ismeretesek.

Szab. kir. városok Pozsony megye területén : 1. Bazin, 2. Modor, 3. Pozsony, 4. Nagy-Szombat, 5. Szent-György.

*) Ifj. Palugyay Imre : Megyerendszer, Pest 1844. I. köt. 103. s köv. l.

A községi élet 1848 előtt többféle jogalakzatban nyilvánult, melyeknek alapja majd az országos törvények különféleségében, majd az egyes községek privilegiumaiban; megyei statutumok, földesurakkal kötött szerződések, azok engedélyei, urbéri rendezés és szokás végre a nép jogi meggyőződésében gyökerezett. Azon eltérés azonban általános volt s az 1871: XVIII. tetz. által sem változott, hogy a szabad királyi városok közjogi szabadságaiban és jogositványaiban semmiféle más község nem osztozott, s magánjogilag is csak per analogiam alkalmaztathatótt.

Pozsony megyének rendezett tanácsu városa, azaz olyan, mely kir. szabadalom-levél alapján külsőleg a szabad kir. városok községi szervezetéhez hasonló szervezettel bír, csak egy van:

S o m o r j a, egy 2,470 lakost számláló város, melynek privilegiumai Zsigmond 1415. Albert 1439. Ulászló 1441. V. László 1446. és I. Lipót 1689. uralkodási éveiről vannak keltezve.

Az 1847/s: XXIII. tetz. azon megkülönböztetése, mely szerint a 30,000 lakossal bíró város n a g y, a 12—30,000 lakost számláló város k ö z é p és a 12,000 nél kevesebb lakossággal bíró város k i s város elnevezést nyert, az 1871: XVIII. tetz. által annyiban értelmezett, hogy t. i. a községek, mint v á r o s o k, n a g y k ö z s é g e k (mezővárosok és nagy faluk) és k i s k ö z s é g e k fordulnak elő, mely közül nagy községnek az mondatik, mely rendezett tanácscsal ugyan nem bír, de a törvény által reá ruházott teendőket saját erejéből teljesíteni képes, kis község ellenben evégből közönsegesen más községgel szövethetik.

Pozsony megye községeit a legújabb felosztás szerint következő bettűrendes lajstrom sorolja fel:

Folyó sz.	A község neve	Szolgabírói (közigazgatási)	Kir. járásbírói (törvénykezési)
		i l l e t ő s é g e	
1	Ábrahám	Nagy-Szombati jár.	Nagy-Szombati jár.
2	Al- és Fel-Baka	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
3	Albár	" " "	" " "
4	Alistál (Hídvég pusztával)	" " "	" " "
5	Álmás	Hegyentuli	Malaczkai
6	Alsó-Csölle (Fertályföld- pusztával)	Felső-Csallóközi	Somorjai
7	Alsó-Csöppöny	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
8	Alsó-Diós	" " "	" " "
9	Alsó-Dombó	" " "	" " "

Folyó sz.	A község neve	Szolgabírói (közigazgatási)	Kir. járásbíróisági (törvénykezési)
		i l l e t ő s é g e	
10	Alsó-Jányok	Felső-Csallóközi jár.	Somorjai jár.
11	Alsó-Korompa (Ambró-ház, Magyarád és Anna pusztával)	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
12	Alsó-Lócz	" " "	" " "
13	Alsó-Nyárasd (Béla pusz- tával)	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
14	Alsó-Szeli	Külső " "	Galanthai
15	Amadé-Karcsa	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
16	Apáczs-Körmösd	Pozsonyi	Pozsonyi
17	Apaj	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
18	Bácsfa (Szent-György és Szent-Antal pusztával)	Felső-Csallóközi	Somorjai
19	Báhony	Szempezi	Bazini
20	Balázsfá (Enyed pusztával)	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
21	Barakony	Külső	Galanthai
22	Beketfa	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
23	Béke (Józsefmajor puszt.)	Felső-Csallóközi	Somorjai
24	Bél-Vatta (Róna pusztával)	" " "	" " "
25	Benke-Patony	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
26	Besztercze (Ferencszállás pusztával)	Pozsonyi	Pozsonyi
27	Bikszárd	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
28	Binócz	" " "	" " "
29	Bogdanócz	" " "	" " "
30	Bohunicz	" " "	" " "
31	Boleráz	" " "	" " "
32	Boldogfa	Szempezi	Bazini
33	Borostyánkő	Pozsonyi	Pozsonyi
34	Borova	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
35	Bur-Szent-György	Hegyentúli	Malaczkai
36	Bur-Szent-Miklós (Hume- necz pusztával)	" " "	" " "
37	Bur-Szent-Péter (Szokold pusztával)	" " "	" " "
38	Bögellő (Karáb pusztával)	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
39	Bögöly-Patony	" " "	" " "
40	Bőosz (Tejke pusztával)	" " "	" " "
41	Bucsuháza (Sámoth pusz- tával)	Felső-Csallóközi	Somorjai
42	Bustelek	" " "	" " "
43	Csákány	" " "	" " "
44	Csataj	Szempezi	Bazini

Folyó sz.	A község neve	Szolgabírói (közigazgatási)	Kir. járásbíróági (törvénykezési)
		i l l e t ő s é g e	
45	Csécseény-Patony	Alsó-Csallóközi jár.	Szerdahelyi jár.
46	Csófa (Kondoros vagy Kálmánháza pusztával)	" " "	" " "
47	Czeklész	Pozsonyi	Pozsonyi
48	Csenke (Csöngye pusztával)	Felső-Csallóközi	Somorjai
49	Csenkeszfa	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
50	Csentőfa	" " "	" " "
51	Cseszte	Szempezi	Bazini
52	Csölösztő (Körtvélyes pusztával)	Felső-Csallóközi	Somorjai
53	Csukárd	Szempezi	Bazini
54	Csukár-Paka	Felső-Csallóközi	Somorjai
55	Csütörtök (Nemes-Sok, Vörösmajor, Erzsébet, Szőlődomb pusztával)	" " "	Somorjai
56	Czajla (Zumberg pusztával)	Szempezi	Bazini
57	Cziffer (Balázsház puszt.)	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
58	Damazér-Karcsa	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
59	Darnó	" " "	Mosony m. magyar- óvári jár.
60	Deáki (Gelence pusztával)	Külső	Galanthai
61	Dejhe (Katalin pusztával)	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
62	Deresika	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
63	Detrekő-Csütörtök	Hegyentuli	Malaczkai
64	Detrekő-Szent-Miklós	" " "	" " "
65	Detrekő-Szent-Péter (Rákos pusztával)	" " "	" " "
66	Detrekő-Váralja	" " "	" " "
67	Dévény (Károly faluval)	Pozsonyi	Pozsonyi
68	Dévény-Ujfalu	" " "	" " "
69	Dienesdi	Felső-Csallóközi	Somorjai
70	Dimburg (Károlyház pusztával)	Hegyentuli	Malaczkai
71	Diós- és Förgé-Patony	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
72	Doborgaz	Felső-Csallóközi	Somorjai
73	Dubova	Szempezi	Bazini
74	Duna-Szerdahely (Ujfalu, Előterjed és Nemes-szeggel)	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
75	Duna-Ujfalu	Pozsonyi	Pozsonyi
76	Eberhard	Felső-Csallóközi	Somorjai
77	Egyházfa	Pozsonyi	Pozsonyi
78	Egyház-Gelle	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi

Folyó sz.	A község neve	Szolgabirói (közigazgatási)	Kir. járásbirósági (törvénykezési)
		i l l e t ő s é g e	
79	Egyház-Karcsa	Alsó-Csallóközi jár.	Szerdahelyi jár.
80	Elő-Patony	Felső-Csallóközi „	Somorjai „
81	Eperjes	Alsó-Csallóközi „	Szerdahelyi „
82	Erdőhát-Karcsa (Damazér- ral)	„ „ „	„ „ „
83	Etre-Karcsa	„ „ „	„ „ „
84	Farkashida	Nagy-Szombati „	Nagy-Szombati „
85	Fehér-Egyház	„ „ „	„ „ „
86	Fél (Tamásháza és Doma pusztával)	Felső-Csallóközi „	Somorjai „
87	Felbár	Alsó-Csallóközi „	Szerdahelyi „
88	Felistál	„ „ „	„ „ „
89	Felső-Csölle	Felső-Csallóközi „	Somorjai „
90	Felső-Csöpöny	Nagy-Szombati „	Nagy-Szombati „
91	Felső-Diós	„ „ „	„ „ „
92	Felső-Dombó	„ „ „	„ „ „
93	Felső-Jányok	Felső-Csallóközi „	Somorjai „
94	Felső-Korompa	Nagy-Szombati „	Nagy Szombati „
95	Felső-Lócz	„ „ „	„ „ „
96	Felső-Nyárasd	Alsó-Csallóközi „	Szerdahelyi „
97	Felső-Szeli (Körtvélyes pusztával)	Külső „	Galanthai „
98	Förév	Pozsonyi „	Pozsonyi „
99	Galantha	Külső „	Galanthai „
100	Gajár	Hegyentuli „	Malaczkai „
101	Gány	Külső „	Galanthai „
102	Gerencsér	Nagy-Szombati „	Nagy-Szombati „
103	Geszt	„ „ „	„ „ „
104	Gocznód	„ „ „	„ „ „
105	Gomba	Felső-Csallóközi „	Somorjai „
106	Gönczöl-Karcsa	Alsó-Csallóközi „	Szerdahelyi „
107	Grinád	Szempezi „	Bazini „
108	Gutor (Kis-Gutor pusztával)	Felső-Csallóközi „	Somorjai „
109	Halmes	Nagy-Szombati „	Nagy-Szombati „
110	Hasprunka (Miklósház pusz- tával)	Hegyentuli „	Malaczkai „
111	Hegy	Külső „	Galanthai „
112	Hegybene-Ethe	Alsó-Csallóközi „	Szerdahelyi „
113	Hegy-Sur	Pozsonyi „	Pozsonyi „
114	Hidaskürth	Külső „	Galanthai „
115	Hideghét (Majorház pusz- tával)	Felső-Csallóközi „	Somorjai „
116	Hidegkút	Pozsonyi „	Pozsonyi „

Folyó sz.	A község neve	Szolgabírói (közigazgatási)	Kir. járásbíróisági (törvénykezési)
		i l l e t ő s é g e	
117	Hochstettno	Pozsonyi jár.	Pozsonyi jár.
118	Hodi	Külső	Galanthai
119	Hodos	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
120	Horvát-Gurab	Szempezi	Bazini
121	Hosszúfalu	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
122	Igrám	Szempezi	Bazini
123	Illésháza (Sorják és Szent- Péter pusztával)	Felső-Csallóközi	Somorjai
124	Istvánfalu	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
125	Iványi	Pozsonyi	Pozsonyi
126	Jakabfalu	Hegyentuli	Malaczkai
127	Jánosháza	Pozsonyi	Pozsonyi
128	Jászlócz	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
129	Kajal (Óny pusztával)	Külső	Galanthai
130	Kápolna	Szempezi	Bazini
131	Kátlócz	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
132	Keresztur	" " "	" " "
133	Keszölczés (Vágott erdő pusztával)	Felső-Csallóközi	Somorjai
134	Kiliti	" " "	Mosony m. magyar- óvári jár.
135	Királyfa	Pozsonyi	Pozsonyi
136	Királyfia	Felső-Csallóközi	Somorjai
137	Királyfia-Karesa	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
138	Királyrév	Külső	Galanthai
139	Kiripolez	Hegyentuli	Malaczkai
140	Kis-Baár	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
141	Kis-Bodok	" " "	Mosony m. magyar- óvári jár.
142	Kis-Borsa	Pozsonyi	Pozsonyi
143	Kis-Bresztovány	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
144	Kis-Budafa	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
145	Kisfalud	" " "	" " "
146	Kis-Légh	Felső-Csallóközi	Somorjai
147	Kis-Lévard	Hegyentuli	Malaczkai
148	Kis-Lücs	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
149	Kis-Mácséd	Külső	Galanthai
150	Kis-Magyar	Felső-Csallóközi	Somorjai
151	Kis-Paka	" " "	" " "
152	Kis-Senkvicz	Szempezi	Bazini
153	Kis-Udvarnok	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
154	Klocsován	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
155	Konyha	Hegyentuli	Malaczkai

Folyó sz.	A község neve	Szolgabirói (közigazgatási)	Kir. járásbirósági (törvénykezési)
		i l l e t ő s é g e	
156	Kosolna	Nagy-Szombati jár.	Nagy-Szombati jár.
157	Kosút	Külső	Galanthai
158	Körtvélyes	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
159	Közép-Csöböny	" "	" "
160	Kukló	Hegyentúli	Malaczkai
161	Kulesár-Karcsa	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
162	Kürth	" "	" "
163	Laáb	Hegyentúli	Malaczkai
164	Laksár-Ujfalu	" "	" "
165	Lamács	Pozsonyi	Pozsonyi
166	Lider-Tejed	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
167	Ligetfalu	Pozsonyi	Pozsonyi
168	Limbach	Szempezi	Bazini
169	Lipót	Alsó-Csallóközi	Mosony m. magyar- óvári jár.
170	Losoncz	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
171	Lozorno	Hegyentúli	Malaczkai
172	Lögér-Patony	Alsó-Csallóközi	Szerdahely
173	Maaszt	Pozsonyi	Pozsonyi
174	Maczháza	Felső-Csallóközi	Somorjai
175	Mad	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
176	Madarász	Felső-Csallóközi	Somorjai
177	Magyarbél	Pozsonyi	Pozsonyi
178	Magyar-Diószeg	Külső	Galanthai
179	Magyarfalva	Hegyentúli	Malaczkai
180	Majthény	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
181	Malaczkai	Hegyentúli	Malaczkai
182	Máriavölgy	Pozsonyi	Pozsonyi
183	Miklósfalu	Hegyentúli	Malaczkai
184	Misérdi	Felső-Csallóközi	Somorjai
185	Moderdorf	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
186	Morócz-Karcsa	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
187	Nádas (Józsefház, János- ház és Prekoska pusz- tákkal)	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
188	Nádasd	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
189	Nádszeg (Köse pusztaival)	Külső	Galanthai
190	Nagy-Abony	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
191	Nagy-Bodak (Királyrév pusztával)	" "	" "
192	Nagy-Borsa	Pozsonyi	Pozsonyi
193	Nagy-Bresztovány	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
194	Nagy-Budafa	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi

Folyó sz.	A község neve	Szolgabírói (közigazgatási)	Kir. járásbírói (törvénykezési)
		i l l e t ő s é g e	
195	Nagy-Födemes (Szögyény, Hajmás, Lencsehely és Ludasi pusztákkal)	Külső jár.	Galanthai *) jár.
196	Nagy- és Kis-Jóka	Felső-Csallóközi	Somorjai
197	Nagy-Légh (Vörösbuzahely pusztával)	" " " "	" "
198	Nagy-Lévárd (Heinrichshof pusztával)	Hegyentúli	Malaeczkai
199	Nagy-Lúcs (Nádaslak pusztával)	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
200	Nagy-Mácséd	Külső	Galanthai
201	Nagy-Magyar (Felső- és Alsó-Ujvászár pusztákkal)	Felső-Csallóközi	Somorjai
202	Nagy-Páka	" " " "	" "
203	Nagy-Kukviz	Szempezi	Bazini
204	Nagy-Sur	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
205	Nagy-Szarva (Kis-Szarva és Kövecses pusztákkal)	Felső-Csallóközi	Somorjai
206	Nagy-Udvarnok	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
207	Nahács	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
208	Nebojsza	Külső	Galanthai
209	Nemes-Sur	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
210	Német-Bél	Pozsonyi	Pozsonyi
211	Német-Diószeg (Vinczeháza és Ujhely pusztákkal)	Külső	Galanthai
212	Német-Gurab	Szempezi	Bazini
213	Nestich	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
214	Neustift	Szempezi	Bazini
215	Nyék	Külső	Galanthai
216	Nyék (Péterfa pusztával)	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
217	Ó-Gelle	" " " "	" "
218	Olgya	Felső-Csallóközi	Somorjai
219	Ollé-Tejed	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
220	Ompital	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
221	Padány (Petény pusztával)	Alsó-Csallóközi	Szerdahelyi
222	Pagyércz	Nagy-Szombati	Nagy-Szombati
223	Páld	" " " "	" " " "
224	Papfa	Pozsonyi	Pozsonyi
225	Pap-Körmösd	" " " "	" " " "

*) A közigazgatásilag Nagy-Födemeshez tartozó Szögyény, Hajmás, Lencsehely és Ludasi puszták, Misérdi községgel a somorjai kir. járásbíróshoz tartoznak.

Folyó sz.	A község neve	Szolgabírófi (közigazgatási)		Kir. járásbíróági (törvénykezési)	
		i l l e t ő s é g e			
226	Péntek-Sur	Pozsonyi	jár.	Pozsonyi	jár.
227	Pered	Külső	"	Galanthai	"
228	Pernek	Hegyentúli	"	Malaczkai	"
229	Pila (Fűrészmalommal)	Szempezi	"	Bazini	"
230	Pinke-Karcsa	Alsó-Csallóközi	"	Szerdahelyi	"
231	Pódafa	"	"	"	"
232	Pósfa	"	"	"	"
233	Prukk	Felső-Csallóközi	"	Somorjai	"
234	Pudmericz (Lindava pusztával)	Nagy-Szombati	"	Nagy-Szombati	"
235	Pusztá-Födémés	Külső	"	Galanthai	"
236	Pusztá-Path (Királyház p.)	Nagy-Szombati	"	Nagy-Szombati	"
237	Püski	Alsó-Csallóközi	"	Mosony m. magyar- óvári jár.	"
238	Püspöki	Felső-Csallóközi	"	Somorjai	"
239	Récese	Pozsonyi	"	Pozsonyi	"
240	Remete	Alsó-Csallóközi	"	Mosony m. magyar- óvári jár.	"
241	Réthe	Szempezi	"	Bazini	"
242	Rohrbach	Hegyentúli	"	Malaczkai	"
243	Rosindol	Nagy-Szombati	"	Nagy-Szombati	"
244	Saáp	Felső-Csallóközi	"	Pozsonyi	"
245	Sárfő	Szempezi	"	Bazini	"
246	Sárosfa (Ujfalu pusztával)	Felső-Csallóközi	"	Somorjai	"
247	Schweinsbach	Szempezi	"	Bazini	"
248	Selpicz (Nemesin pusztáv.)	Nagy-Szombati	"	Nagy-Szombati	"
249	Sik-Abony	Alsó-Csallóközi	"	Szerdahelyi	"
250	Sipos-Karcsa	"	"	"	"
251	Solymos-Karcsa	"	"	"	"
252	Spácza	Nagy-Szombati	"	Nagy-Szombati	"
253	Stomfa	Pozsonyi	"	Pozsonyi	"
254	Süly	Alsó-Csallóközi	"	Szerdahelyi	"
255	Szász	Felső-Csallóközi	"	Somorjai	"
256	Székelyfalu	Hegyentúli	"	Malaczkai	"
257	Széleskút	"	"	"	"
258	Szemet	Felső-Csallóközi	"	Somorjai	"
259	Szempez (Patkányfüld és Kerény pusztákkal)	Szempezi	"	Bazini	"
260	Szent-János	Hegyentúli	"	Malaczkai	"
261	Szent-Mihályfa	Alsó-Csallóközi	"	Szerdahelyi	"
262	Szered	Nagy-Szombati	"	Nagy-Szombati	"
263	Szilincs (Ó-Lincs pusztáv.)	"	"	"	"
264	Szomolány	"	"	"	"

Folyó sz.	A község neve	Szolgabírói (közigazgatási)	Kir. járásbírói (törvénykezési)
		i l l e t ő s é g e	
265	Szucha	Nagy-Szombati jár	Pozsonyi jár.
266	Szunyogdi	Felső-Csallóközi „	Somorjai „
267	Taksony (Palócz pusztáv.)	Külső „	Galanthai „
268	Tallós (Úrföld pusztával)	„ „ „	„ „ „
268	Tárnok	Felső-Csallóközi „	Somorjai „
270	Tejfalú	„ „ „	„ „ „
271	Terling	Szempezi „	Bazini „
272	Tonkháza (Vitény és Csondor pusztával)	Felső-Csallóközi „	Somorjai „
273	Tócs	„ „ „	„ „ „
274	Torony	Pozsonyi „	Pozsonyi „
275	Tósnýárasd	Külső „	Galanthai „
276	Tót-Guráb	Szempezi „	Bazini „
277	Tót-Ujfalú	Nagy-Szombati „	Nagy-Szombati „
278	Töbör-Ethe	Alsó-Csallóközi „	Szerdahelyi „
279	Tökés	„ „ „	„ „ „
280	Tönye	„ „ „	„ „ „
281	Ujhely-Jóka	Felső-Csallóközi „	Somorjai „
282	Uztor (Fakó pusztával)	„ „ „	„ „ „
283	Vága (Veres pusztával)	Külső „	Galanthai „
284	Vág-Szerdahely	„ „ „	„ „ „
285	Vajas-Vata (Csörge puszt.)	Felső-Csallóközi „	Somorjai „
286	Vajka (Csente pusztával)	„ „ „	„ „ „
287	Vajnór	Pozsonyi „	Pozsonyi „
288	Vámosfalú	Alsó-Csallóközi „	Szerdahelyi „
289	Várkony (Malomhely és Csére pusztával)	„ „ „	„ „ „
290	Varra-Súr	Nagy-Szombati „	Nagy-Szombati „
291	Vásárut	Alsó-Csallóközi „	Szerdahelyi „
292	Vatta-Súr	Nagy-Szombati „	Nagy-Szombati „
293	Vedrőd	„ „ „	„ „ „
294	Vereknye (Kőmajor és Farkastorok pusztákkal)	Felső-Csallóközi „	Somorjai „
295	Vezekény	Külső „	Galanthai „
296	Vistuk	Szempezi „	Bazini „
297	Vizkelet	Külső „	Galanthai „
298	Vök (Nagyerdő pusztával)	Felső-Csallóközi „	Somorjai „
299	Zavar	Nagy-Szombati „	Nagy-Szombati „
300	Závod	Egyentúli „	Malaczkai „
301	Zohor (Kukló és Trávník pusztákkal)	Pozsonyi „	Pozsonyi „
302	Zoncz (Sóvető pusztával)	„ „ „	„ „ „

Folyó sz.	A község neve	Szolgabírói (közigazgatási)	Kir. járásbíróisági (törvénykezési)
		i l l e t ő s é g e	
303	Zvoncsin	Nagy-Szombati jár.	Nagy-Szombati jár.
304	Zseli	Alsó-Csallóközi	Mosony m. magyar- óvári jár.
305	Zsigárd	Külső	Galanthai

Mi Pozsony megye közigazgatási hatáskörét illeti, az a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870: XLII. tez.-ben körülményesen meg van határozva, a hol továbbá a törvényhatósági bizottságok, a megyei közgyűlések, a főispán és a törvényhatósági közlegek jelentősége, és a tisztviselők választásának módozatai, s a bizottsági tagok és tisztviselők felelőssége is tisztán és világosan ki van fejtve.

A megye és törvényhatósági joggal felruházott városok élén a megyei, illetőleg a városi főispán áll, kiket a belügyministerium előterjesztésére, az örökös főispánra való tekintet nélkül maga Ő felsége nevez ki s mozdít el. A megye főispánja a megye területén létező s törvényhatósági joggal felruházott városok főispáni tisztét egyidejűleg nem viselheti; ennél fogva magának Pozsony megyének egy, továbbá az öt sz. k. városnak is egy, külön főispánja van.

Az örökös főispáni intézmény, minő a pozsonyi u. u. hivatal szerinti főispáni jog, ma már inkább méltóság, mint hivatali tisztség; s az erdődi Pálfi hercegi család azon férfi tagja, kit e méltóságra maga a király nevez ki, már az 1687: 10. §. 3. szerint mindjárt a két koronaőr után következett „Comes Poseniensis et duo Sacrae Coronae Custodes“; s napjainkban is ez alapon kap meghívót az országgyűlés főrendi házába.

Egyébiránt a megye első tisztviselője az alispán, ki a törvényhatóság nevében a közigazgatást vezeti, a közgyűlés határozatait végrehajtja, a törvényhatóság közönségéhez intézett iratokat és ügydarabokat átveszi, a kormányrendeleteket végrehajtja stb., mik az 1870: XLII. tez. 58. §-ban vannak tüzetesen elszámlálva.

A megye tisztviselői központiak és járásiak vagyis kültisztviselők.

I. Pozsony megye központi közigazgatási tisztviselőinek száma az 1872-ik évben 28, jelesül:

- 1 alispán,
- 1 fő- és 3 aljegyző,
- 1 főügyész,
- 1 árvaszéki elnök és 3 ülnök,
- 1 pénztárnok és 1 ellenőr,
- 1 főorvos és 1 kórházi orvos,
- 1 fő- és 1 segédmérnök,
- 1 levéltárnok,
- 1 fő- és 1 alszámvevő,
- 1 közgyám,
- 1 árvaszéki pénztárnok és 1 ellenőr,
- 1 várnagy,
- 1 rendőrhadnagy,
- 1 igató és 1 kiadó,
- 1 árvaszéki igató és 1 kiadó,
- 1 nyomdász.

A kültisztviselők száma 25, azaz járásonkint 1 szolgabíró, 1 gyám és 1 orvos; — azonkívül a pozsonyi járásban 1, a malackaiban pedig 3 állatorvos.

II. Az első folyamodásu kir. törvényszékek és járásbiróságok, melyeknek székhelyeit és területkörét fentebb említettük, a pozsonyi kir. törvényszéknél 42, beosztott járásbiróságainál 23, összesen 65; — a nagy-szombati kir. törvényszéknél pedig 18 és beosztott járásbiróságainál 7, összesen 25; együtt tehát 90 egyén által voltak betöltve.

A) A pozsonyi kir. törvényszék hivatalnokai:

- 1 törvényszéki elnök,
- 10 törvényszéki bíró,
- 1 királyi ügyész,
- 4 törvényszéki jegyző,
- 1 irodaigazgató, 2 irodatiszt és 10 irnok,
- 3 telekkönyvvezető,
- 5 telekkönyvvezető-segéd és 5 telekkönyvi irnok.

A beosztott járásbiróságoknál mindenütt 1—1 járásbíró, a bazini járásbiróság kivételével 1—3 albíró, és mindenütt 1—3

járásbíróági irnok, eszerint összesen 21 egyén működött, mely létszámot a somorjai telekkönyvi hivatal 2 hivatalnoka 23-ra emel.

B) A nagy-szombati kir. törvényszék személyzetének létszáma 1872-ben:

- 1 törvényszéki elnök,
- 4 törvényszéki bíró,
- 1 törvényszéki jegyző,
- 1 irodaigazgató, 1 irodatiszt és 3 irnok,
- 1 telekkönyvvezető,
- 1 telekkönyvvezető-segéd és 3 telekkönyvi irnok,
- 1 fogházfelügyelő.

A beosztott királyi járásbíróságok hivatalnokainak száma csak 7; ugymint 1 járásbíró a galanthai, 2 albíró a nagy-szombati járásban; 1 albíró és 1 irnok a galanthai, végre 2 irnok a nagy-szombati járásbírósnál.

A sajtó-vétségek felett ítélendő esküdtszékek felállítása alkalmával Pozsony megyét az igazságügyi m. kir. ministeriumnak 1867. máj. 17-iki rendelete a nagy-szombati esküdtszék s kerületi tábla bíraskodása alá helyezte. Az ítélő bíróság egy elnök és két ülőből állván, teendői a kerületi tábla megszüntével a királyi törvényszékekre mentek át.

Bírói hatósággal bányaügyekben is hasonlóképen az egyes törvényszékek ruháztattak fel és így a besztercebányai ideiglenes bányabíróság Pozsony megyére nézve megszűnt, s csak a besztercebányai bányakapitányság tartotta meg fenhatóságát a bazini járásban fekvő 2 magánjellegű vájnatelek fölött.

2. A megye domborzata vagyis magassági viszonyai. *)

Az Alpok (havasok) és Kárpátok nagy hegyrendszerét a Duna választja el egymástól. Pozsony táján a két hegyrendszer ágazatai egymáshoz közeledve nagyszerű gránit kaput alkotnak, melyen át a Duna a magyar medenczébe jut. Bal partján körülbelül 1¹/₂ mfdnyi szélességben a Kis-Kárpátok falai és kúpjai emelkednek; a hegybástyázat két szélső fokát a devényi és pozsonyi várak romjai koszorúzzák; helyenkint tar sziklák szürkellenek ki a zöld erdő lombjaiból, mely a hegytömeget fűdi. Átellenben a Duna jobb partján a hainburgi erdős hegység domborodik,

*) Hunfalvy János: A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása után.

mely már Ausztriába esik, de földtani szerkezeténél fogva még a Kárpátok rendszeréhez tartozik. A Duna tehát tulajdonkép a Kárpátok délnyugati végnyúlványán tört keresztül, hogy magának utat nyisson a magyar medenczébe; hajdan e szorosban bizonyosan zuhatagokon rohant le, mignem az útjában álló gátakat elgördítette.

A szorosabb értelemben vett Kis-Kárpátok és Fehér-hegység Biela-hora a Morva és Vág lapályaiból emelkedve egyfelől Dévény, Stomfa és Széleskút, másfelől Pozsony, Sz.-György, Modor és Diós között terjednek el, ÉKÉ-ra vonulva azon horpadásig, melyen az országút Nádasztól Jablonczára viszen. Hosszúságuk lég- vagy egyenes vonalban mintegy 10 mfd, szélességük $1\frac{1}{2}$ és 2 mfd között változik, legnagyobb Grinád és Lozorno közt, legkisebb azon helyen, hol a hegységet a vasut szegi. — A szélesen elterjedő hegygerincz közepes magassága 1,800' a tenger szine s 1,340' a Morva és Vág lapályai fölött.

A hegység főgerinczéhez rövid oldalágak csatlakoznak, melyek a nyugati oldalon rendszeren valamivel hosszabbak. A hegység legmagasabb tetői kevés kivétellel az oldalágakból emelkednek, és pedig többnyire a nyugati oldalon, melyet a vízvásztó is leginkább követ. A legmélyebbre süllyedő nyergek rendszeren a legmagasabb hegykupok közelében vannak. Éjszak felé a hegytetők mind magasabbra emelkednek, s az egész hegyecsoport legmagasabb csúcsa a Bikszárdtól D-re, Szomolyántól ÉK-re levő Burian-hegy, mely 2,358' emelkedik. A tulajdonképi Kis-Kárpátok legalacsonyabb nyerge az, melyen át Lossonczról Detrekő-Szent-Miklósrá járnak, s mely csak 1,356, tehát több mint 1,000 lábbal alacsonyabb a legmagasabb hegytetőnél, vagyis a legalacsonyabb nyereg oly arányban áll a legmagasabb csúcshoz, mint 1: 17-hez. — Bikszárd felső végén a vízvásztó még alább ereszkedik, mert ott csak 918'; a Nádasról Jablonczára vivő országút legmagasabb pontja pedig 1,092'.

A hegység folytonos gerinczet képez, néhány kisebbszerű hegyesomóval, hol több rövid oldalág egyesül; azért benne csak harántvölgyeket találunk, melyek néha mélyen bevájvák. Csak egy-két völgy olyan, hogy némileg hosszanti völgynek tekinthető, amennyiben csapása a hegységével egyenközi. Ilyen különösen a Vödricz völgye, mely É-ről D-nek tart; azután a diósi völgy délnyugati s a stomfai völgy É-keleti, azaz felső részeik. A vödriczi s a Duna partját szegélyző hegylejtők között lévő

néhány más keskeny völgyek D-re a Duna völgyébe, a többiek mind a hegység két oldalán Ny. és K. felé a Morva és Vág völgyeibe nyílnak. Bazintól ÉNy-ra egy öbölforma tágas tórség van, mely a Kis-Kárpátok egyik legkisebb völgye, melyet ezajlai völgynek neveznek; D. és Ny. felől a Gunten, Wagner, Kamp és Troyi hegyek, azután a perneki Baba és a Schmalle-hegy, É. és ÉK. felől a Szkalnata, Keberlin, Kökapu s a ezajlai Nagy- és Kistető környezik. A völgy elején a kies fekvésű bazini fürdő Gunten hegy alján van.

Sz.-Györgytől DK-re a hegység előtti lapályban egy mélyedés van, 1 órányi hosszú s $\frac{3}{4}$ órányi széles; ezen medencében a ezajlai völgy Ópataka, a limbachi vagyis grinavai patak, a szentgyörgyi csermely s még egy-két más csermely egyesülnek. Így egy kis tó, vagyis inkább zombékkal benőtt láp támad, melyet Súrtnak neveznek, s melynek kifolyásaiból a Fekete-víz ered. Közel ide a szentgyörgyi fürdő van.

A Kis-Kárpátok egész hegysége szép, kedves alkotású; tetői többnyire gömbölyded, hosszúkás kúpok. Az előhegyeket és domblejtőket, különösen a hegység délkeleti oldalán gyönyörű szőlők és gyümölcsösök foglalják el, egész Diósig; magát a hegységet szép lombfa erdők fedik, a legmagasb tetőkön fenyvesek is mutatkoznak.

Pozsony éjszaki oldalán Hidegkút és Lamács között egy öbölforma, tércs horpadás vonul el, melyen a Morvaországba vivő országút s a Bécsbe vivő vasút a hegységet szegik. E horpadás a hegység déli szakadékát elválasztja a nagyobb tömegetől. A horpadáson innen eső déli hegyszakadók Dévény-Ujfalutól Pózsonyig ÉNy-ról DK-re nyúlik el; inkább széles hegyhát, rajta ülő kúpokkal, mintsem gerinczes hegytömeg. A Javorina hegy keleti lejtőjéről, É-ről D-re folyó s a horpadást szegő Vödrítz völgye a kis hegycsoportot ismét két egyenlőtlen részre osztja. Legmagasabb kúpjai a dévényi tetők; a dévényi Nagytető (Kogel) 1,650'.

Miként az említett horpadás a dévényi csoportot elválasztja, úgy másfelől a Parna csermelytől átfutott diósi völgy a hegység felső éjszaki végét vágja el. Ezen éjszaki hegycsoport a Fehér-hegység.

A Fehér-hegység tulajdonkép már odább DNy-ra Rárbóknál kezdődik a Vajarszka nevű kis hegygyel; onnét valami 2 mfdre Sänfalváig ÉK-nek csapva, a szorosabb értelemben vett Kis-Kárpátok ÉNy-i oldalán szegélyt alkot, melynek közepes szé-

lessége csak 1,600°; azután Sánfalván túl, mint a Kis-Kárpátok éjszak-keleti folytatványa körülbelül 1 mfdnyi szélességben terjed tovább. Az említett hegyszegélyt a Kis-Kárpátok főgerinczétől a Felső-Dióstól DNy-ra nyíló völgy által jelölt, horpadás választja el, egy más horpadás magát a szegélyt is ketté hasítja, és pedig hosszában. A horpadáson túl eső külső szegély néhány egyes hegyre, a belső pedig sok, keresztben fekvő hegyhátra oszlik.

Tulajdonkép csak a Buriánhegy s a bikszárdi völgy között lévő hegycsoportot nevezik Fehérhegységnek, mint amely kopár, fehér dolomit-tetői által különösen szembetűnik. De felszínviszonyoknál fogva az említett szegélyt is hozzá kell számítanunk.

A Fehérhegység az éjszaki végökön meredek hegyekké emelkedő, s egymásra több mint 1,800' magas Kis-Kárpátokra támaszkodik; színe állandó s alig 1,440'. Legmagasabb hegyesücsai a Havrana Szkala 2,203' s a Vetterlin 2,160'; mindkettő Szomolyán közelében van.

A Vetterlin vagy Vetterlingnek négy csütese van, mind a négy meredekül ereszkedik a környező völgyekbe, s nehezen megmászható, mivel ösvényök nincsen. Messziről, kivált D-ről a Nagy-Szombatból Kosztolánba vagy Pöstyénbe vivő utról tekintve ezukor-süvegekhez hasonlítanak. Sok tekintetben nevezetes hegy; töle D-re és É-ra más-más időjárás észlelhető; a növényzet is más. Sok növény, mely a Vetterlintől É-ra találattik, D-felé nem fordul elő s viszont, amely D-re van, É-ra nincsen. Általában a Vetterlin s a Kis-Kárpátok vonala számos növényre nézve határu szolgál. Sok növény, mely Nagy-Szombat környékén diszlik a Vetterlintől 6 mfdre Morvaország határáig nem fordul elő, s azután Csais vidékén s a pollai hegyeken ismét megjelenik, de csak mint ritkaság. A Vetterlin éjszaki oldalát a Havrana-Szkalától kezdve a Váralja melletti Berencsvár romjaival fedett hegyen tülíg sziklás elődombok környezik. Az egész hegyet magas erdő fedi, de Neszich felé néző csücsáról szép kilátás nyílik; Ny. felé a Tarhegyig s Bécs vidékéig, K. és DK. felé a Zobor-hegyen tül a selmecz-bányai hegyekig láthatunk s különösen a nyitrai püspöki templomot és lakot, a temetvényi és banki hegyeket vehetjük ki; É. és ÉNy. felé a Javorina, hosteini és pollai hegyeket, D. felé a Lajtha-hegységet s a reichenauai Hóhegyet, (Schneeberg) közvetlen szomszédságában Ny. felé Éleskö és Detrekő, K. féle Szomolyán, D. felé Borostyánkő, É.-felé Korlátkő váromladékjait látjuk. — A

hegységen magas erdő zöldel, a lapályban számtalan helység látható.

A Kis-Kárpátok és Fehér-hegység főgerinczéből D-ről É-ra menve, különösen a következő hegyek és tetők emelkednek : a Kalmárhegy (Kramerberg) a pozsonyi kálváriahegytől É-ra, Hidegkúttól KDK-re; Zergehegy (Gemsenberg) odább É-ra, Lamáctól KDK-re; Dirndlhegy Ferencz udvarától K-re, Pozsonytól É-ra, Récsétől NyDNY-ra; Erdődyhegy jóval odább ÉK-re, Beszterczétől K-re és Sz.-Györgytől NyDNY-ra; Hajdúhegy odább É-ra; Sziklahegy és a Nagy-Mitterhegy Bazintól ÉNy-ra; Baba Almástól K-re; Schmallenhegy odább É-ra; Szkalnata Konyhától DK-re, Csesztétől DNY-ra, Baba odább É-ra Konyhától KDK-re; Viszoka Konyhától ÉK-re; Felsőszeg (Obereck) odább É-ra; Hollind Nádistól DK-re, Ompitáltól NyÉNy-ra; Kunstek vagy Kinstek odább ÉK-re, Széleskúttól DK-re s Alsó-Dióstól NY-ra; Klokocsova és Sztary-Plast Detrekő-Váraljától K-re, F.-Dióstól NyÉNy-ra; Cserna-Szkala Detrekő-Szent-Miklóstól K-re; Vetterlin Szomolyántól ÉNy-ra; Burian odább ÉK-re, Bikszárdtól DKD-re stb.

A hegység főgerinczének keleti oldalán Sz.-György vidékig csak csekély nyúlványok terjednek DK-re a lapály felé. A Frugel és Elsiez hegyekhez már valamivel nagyobb nyúlványok csatlakoznak, melyek a grinavai és szent-györgyi völgyek közt terjednek; ide tartozik a Bazintól NY-ra domborodó Váracska (Schlössel); odább É-ra a czajlai és limbachi völgyek közt elterjedő ágazatok következnek, melyek a Nagy-Mitterhegytől D-re s a Nagy-Mitter s Baba hegyek között csatlakoznak a hegység főgerinczéhez. Ide tartoznak: a Királyhegy (Kralova hora, Königsberg) Limbachtól ÉNy-ra; Nyúlugrás Limbachtól É-ra; azután a már említett Troyi és Kamp hegyek s a Wagner, Gunten és Dürner hegyek a czajlai völgy DNY-i oldalán Limbachtól É-ra és ÉNy-ra.

Odább É-ra, Modor nyugati oldalán a czajlai és kralovai völgyek közt is tetemes oldalágak terjednek el; ezekhez tartoznak: a modori Nagytető (Kogel) a hasonnevű várostól ÉNy-ra; a Keberlin amannak nyugati s a Kőkapu amannak déli oldalán; azután DK-felé következnek: a Borshegy (Pfefferberg), Magyarhegy Kralovától NyÉNy-ra; Schröckenhegy amattól D-re; Hohcneyhegy Modortól NY-ra; Zalczár és Schey

hegyek Csukárdtól ÉNy-ra, a csukárdi vagyis kőpataki völgy éjszakkéleti oldalán. A csukárdi és czajlai völgyek közt végre a modori Nagytető felől DNy-ra és DK-re vonuló hegyág terjed el, melyből a czajlai Nagy- és Kistetők emelkednek, Czajla helységtől ÉNy-ra.

A Szkalnata hegy egy tetemes oldalágat K-re ereszt, mely a pilai völgy déli oldalát szegélyezi, s melyhez a Csesztétől DNy-ra lévő Kukla hegy tartozik. A pilai völgy felső két ága közt az Okruhli-szék hegy terjed el; ettől É-ra s a Hollindhegy déli oldalán a Biela-Szkala mered föl.

A Hollind hegy keleti ága Ompital felé vonul, hozzá tartoznak: a Goldeck s az ettől DNy-ra lévő Zakoszana, melyhez aztán Cseszte felé vonuló Mészhegy s a vöröskői Várhegy csatlakoznak. A Kunstektől K-re, a Goldeckhegyhez csatlakozó s az ompitali és diósi völgyek közt elterjedő ágazatok vannak, melyek ÉK-re vonulnak. Ezekhez tartoznak: a Liesztek és Cselesno Ompitaltól É-ra, s Alsó-Dióstól Ny-ra és a Zsebrák F.-Dióstól DNy-ra. A diósi völgy felső ágai közt a Mecsasna nyúlik, a Klokosova-hegy déli oldalán. Odább É-ra a hegység keleti oldalán már csak keskeny és rövid nyulványok vannak. Ezek közt leg-tetemesebb s a Vetterlinhez csatlakozó Csejták, Szomolyántól Ny-ra.

A hegység nyugati oldalán, a Vödriez völgytől Ny-ra egy kis mellékág nyúlik el, mely a hegység főgerinczével egyenközülleg Lamács- és Mária-völgye közt terjed el. Déli lejtőjén, a lamácsi Rozália kápolna áll; Lamácstól É-ra a Hrubí Plesz hegy van; odább É-ra a Szekilehegy következik, Beszterczétől DK-re. E mellékág azután ÉK-re fordulván, Máriavölgyét a besztercei völgytől választja el, s a Hajduhegynél a hegység főgerinczéhez csatlakozik.

A borostyánkői és stomfai völgyet D. felől szegélyező hegység a Hajduhegy felől NyÉNy-ra Stomfa felé vonul; ide tartozik a Zántó hegy, Borostyánkő-Váraljától DK-re. Odább É-ra közvetlenül a hegység főgerinczének nyugati oldalán a terjedelmes Javorina hegy emelkedik, Borostyánkőtől KÉK-re, még odább É-ra a Kis-Javorina van, szintén közvetlenül a főgerincz mellett, Borostyánkőtől ÉK-re.

Almás, Borostyánkő és Stomfa közt tetemes hegytömegek terjednek, melyeket K. felé a borostyánkői völgy éjszaki része a főgerincztől elválaszt, s É. felől az almási völgy határol. Ide tartoz-

nak: az elszigetelten emelkedő, kúpad Bórostyánkő; azután a hosszúra nyúló Vrchne-Csiszto Stomfától ÉK-re; Koronecz odább ÉNy-ra; Rokytovecz odább Ny-ra; Ohrek Lozornótól DK-re s az Akasztóhegy Stomfa mellett, ÉK-re. — Mindezen hegyek a lozornói és stomfai völgyek közt terjednek el. A lozornói és almási völgyek közt pedig a Palenisko, Szkalica, Bukovina, Lippi és Krvanyk hegyek vannak, Lozornótól K-re és DK-re s Almástól D-re és DK-re.

A Nagy-Mitterhegy nyugati oldalága ÉNy-ra Pernek felé vonul s az almási és perneki völgyek közt terjed el. Ide tartoznak: a Hutyen nevű lapos; azután a Törökhegy, Gasparovi, Kajnovszke és Glogolszina hegyek Pernektől DK-re, Almástól Ny-ra.

A Szkalnata nyugati karja DNy.-felé a perneki és konyhai völgyek közt terjed el a Jahodriskó Hora, Javorinának neveztetik; ennek délnyugati nyúlványa a Drina-Hora, éjszaknyugati nyúlványa pedig a Tridavore; emez Konyhától DKD-re van. Odább É-ra egy csekélyebb ág a konyhai völgynek éjszaki oldalát szegélyezi, s hozzája a Velki-Rajd, Vajkova, Uboec és Sztrara-Hora hegyek tartoznak.

Azután a Viszoka nyugati nyúlványai következnek, t. i. a Prisztodolek és Konyhai hegy, Konyhától ÉK-re és Rárbóktól DK-re. Ezekből ÉNy-ra a lapályból elszigetelten emelkedő Kralovivan, Rárbóktól D-re.

A Hollindhegy nagy nyúlványt ereszt Ny-ra Rárbók felé, ahhoz tartoznak: a Viszoki Cseszti, Peterklia és Vajarszka hegyek Rárbóktól DNy-ra és Széleskúttól D-re. Ezen hegyekkel kezdődik a Fehérhegység.

Odább É-ra a hegység főgerince nyugati oldalán a nagy és magas Rachsturn emelkedik, Széleskúttól DK-re. A Sztary-Plast nyugati ágazatai Detrekő-Szent-Miklós és Detrekő-Váralja közt terjednek el; ide tartoznak a Sztrkova és Hora-Hora közel D.-Sz.-Miklóshoz s az elszigetelt hegyfok, melyen a detrekői várromjai vannak.

A Burian-hegy mind keletre, mind nyugatra terjeszti szét karjait, melyekhez É. felé egyes szakadozott és meredek hegyhátak csatlakoznak. Keleti karjához a Havrana-Szkalica tartozik, Szomolyántól ÉNy-ra s annak délkeleti oldalán a szomolyáni várhegy emelkedik a hullámos lapály szélén. A Burian hegytömegétől a bikszárdi völgy által elválasztott s Detrekő-Sz.-Péter és

Sánfalvától K-re terjedő hegyszegélyt egyéb nyúlványokon kívül a Sánfalvától K-re fekvő Holy; az odább É-ra és Rozbiehtől DNy-ra emelkedő Hradek; azután a Rozbiehtől K-re és ÉK-re s Jabloncától D-re fekvő Libovi, meg az czechtől D-re és Bikszárdtól É-ra elterjedő Javorove és Drnka hegyek alkotják.

A Kis-Kárpátok keleti oldalán elterülő lapály mint már fölebb említettök, a pozsonyi medenczéhez vagy a kis magyar lapályhoz tartozik, mely a Duna mindkét felén, balra a Vág és Nyitra vizéig, jobbra a Rába és ennek mellékfolyóiig terjed, nyugatról a brozovai hegység, Kis-Kárpátok, Lajtha-hegység s a keleti Alpok kiágazásai által, délről és délkeletről Bakonyerdő és Vértes által, keletről a selmeczi hegység elődombjai, Nyitra és Temetvény hegyei által határozatnak, éjszakra pedig a Vágnak széles völgymedenczéjébe nyomul. Azon részét e lapálynak, mely Pozsony megye határai közt elterül, fel lehet osztani az éjszaki, nagyobbára dombos természetű, s részben hullámos felületű részre, és a déli, teljesen róna félre. Az első a hegység és Vág közötti fekvésénél fogva Vág lapályának lehetne nevezni, mely folyó felé a sík párányokban leereszkedik; míg a másik, mely nagyobbbrészt a Csallóközből áll és a Duna s az alsó Vág között terül el, Duna lapályának volna mondható. A pozsony-pesti vasut iránya választóhatár gyanánt szolgálhat a keleti lapálynak e két része közt.

A megyének nyugati lapálya, a bécsi medenczének egyik része, a hegység aljától a Morváig az ország határáig terjed s alakjára nézve oly háromszöghez hasonlít, melynek alapja éjszak-felé van fordítva, hol a Miavára támaszkodik, csúcsa pedig a dévényi tető aljára esik. Majdnem egészen róna, némely alacsony felduzzadásokat kivéve, mint például Búr erdejében, az ugynevezett sasdombokat és hasonlókat nem különben Sz.-János, Hausbrunn, Laab mellett a jelentéktelen dombokat és másokat ide nem számítva. Ezt már előbb Morva lapályának neveztük.

Magasság mérések.

Pozsony közepes magasságát legújabb időben dr. Kornhuber, előbb a pozsonyi reáltanoda, jelenleg a bécsi műegyetem tanárának egyik legjelesbiké, nemkülönben társai nagy pontossággal igyekeztek meghatározni. Erre nézve mind az állomási barometeren 1851—1859-ig tett észleletek közepes eredményét számíták ki, mind a Duna lejtmeréseit, mind végre a vasuti lejtmeréseket vetették össze. Az ezen munkáinak adataiból nyert eredmények lehető-

leg összevágnak s szerintök Pozsony közepes magasságát 425 lábra tehetjük.

A Kis-Kárpátokban és éjszaknyugati határhegységben Kornhuberen kivül, ki összesen valami 500 magasságmérést tett Magyarországon s ezeket mind a pozsonyi állomási barometer állásai szerint számította ki, még különösen Foetterle, Koristka, Stúr, Pettko János bánya-tanácsos és selmeczi tanár, aztán Wolf és Tobiás Mihály dubriczi erdész tettek barometeri magasság-méréseket. Pettko magasságai kiszámításánál a bécsi esillagda barometerének magasságából indult ki, s azt 95 öltre tette, holott 98 ölnyire van a tenger felett. Magassági meghatározásai tehát 18 lábbal megtoldandók. Tobiás magasságai kiszámításánál Dubricz tenger feletti magasságából indult ki s azt 805 bécsi lábra határozta meg.

Megjegyeztetik, hogy a felsorolt magassági pontoknál mindig bécsi lábak értendők, és hogy a mérések egynéhány trigonometriai mérést kivéve, barometerrel történtek.

A pozsonymegyei helységek és völgyek magasságai, különösen a hegység szélein.

	bécsi láb	
Bazin, piaczi szarvasvendéglő I. emelet	463	Wolf
" " " " " " " " " "	426	Kornhuber
" fürdő, fürdőház földszint	520	Wolf
" " " " " " " " " "	613. ⁴	Kornhuber
" magaslat a fürdőtől Ny-ra	705	Wolf
" Ferdinand-akna, a fürdőtől Ny-ra	690	"
Bikszárd, falu, felső vége	900	Pettko
" a bikszárdi és Rozbiechy patakok egyesülése	757. ³	"
Boleráz, a fogadóban	558	Kornhuber
Borostyánkővár (mészkő)	958	Wolf
" rézhámor, a zsilip (mészkő)	791	Koristka
" váralja, a patak balpartján	722	"
Cseszte, szarvasvendéglő, földszint	696	Wolf
Detrekő-Váralja	603. ⁴	Pettko
" Szent-Miklós	761	Wolf
" " a kápolna előtti tér	699	Pettko
Dévény	432	*
" a Morva színe	429	*
" a helység első házai a Morva partján	479	Koristka
" a vár	705	"
" a várhegy legmagasabb laposa	708	"
" a vár első kapuja	530	"

	bécsi láb	
Diós (Felső)	556	Wolf
Forrás a Dubovából a Vöröskőre vivő ösvény mellett	572.2	Pettko
Konyha, templom	726	Wolf
Limbach, templom	520	"
Lossonez, templom	721.8	Pettko
Malaczka	478.4	"
Máriavölgye, Törökfej vendéglő, földszint	819	Wolf
" a kertben, a fogadóval szemben	634	Kornhuber
" és Borostyánkő közötti ösvény legmagasabb pontja	1,061	"
Modor, az evang. iskolaépület földszint	500	Stür
" a piaci vendéglő udvara	496.4	Pettko
Morva partja, Pozsonymegye éjszaki határszélén	484	*
Nádas, szarvas-fogadó	610.8	Pettko
Nagy-Szombat, pályafő	291	Kreil
Ompitál, fogadó, földszint	723	Wolf
Pernek	780	"
Pozsony, közepes magassága	425	Kornhuber
" a Duna színe	310 p. l.	Wahlenberg
" " " "	406.7	Streffleur
" " " "	402	Kornhuber
" vendéglő a zöld fához I. emelet	391	Kreil
" országház I. emelet	460.6	"
" jezsuiták volt collegiuma III. emelet	472.8	Kornhuber
" a kálvária templom	587	Wolf
" a vár	672	"
" a vár	668	Koristka
" a várkapu utja	576	Kornhuber
" Ujvilág a várostól ÉNy-ra	737	Wolf
" a Szamárhegy, vesztőhely	695.2	Kornhuber
" Felsőkút a Mátyás völgyében (Matzengrund)	487.8	"
" a Békes-gunyhó	759	"
" a második Batzenházaeska	650	"
" evang. kórház II. emelet	420.3	"
" a nyereg a Batzenházaeska felé vivő uton	667.5	"
" a 3-ik Batzenházaeskánál a völgy talpa	589.8	"
" Murmann magasa	758.8	"
" Tamáskút	605.2	"
" Mély-út, a kútnál	576.9	"
" a pozsonyi kálvária hegyteteje	703.4	"
" a nyereg a vasúti alagút felett	576.3	"
" a felső kútszoba a kingsárookban	629.1	"
" a szalmagunyhó lapos	875.7	"
" a Pölln-kert	834.3	"
" hegytető a vadászmalomtól Ny-ra, a várostól ÉNy-ra	548	Wolf

		bécsi láb	
Pozsony, a Ferdinand-fürdő kertje a Vödriez völgyében	604		Wolf
Stomfa, piaci vendéglő I. emelet.	403		"
Széleskút, a paplak előtt.	520		Pettko
Szomolyán, fogadó, földszint	640. ⁵		"
" a jegyző laka	708		Kornhuber

Hegytetők, nyergek stb. a hegység belsejében.

		bécsi láb	
Agyagpala-kúp É-ra	1,312		Wolf
Antimonbánya a Jahodriskán, a felső tárna szája	1,602. ⁴		Kornhuber
Aranybánya, a Wagner-hegyen, az alsó tárna szája	1,095. ¹		"
Babahegy, Vöröskőtől Ny-ra	1,927		Wolf
" hágó Modorból Konyhába	1,776		"
Babahegyen kereszt, Konyhától KDK-re.	1,794		"
Baba konyhai csúcsa	2,004		Kornhuber
Batúki hegy, a Hurki hegységben, Sz.-Miklóstól ÉK-re	1,270		Wolf
Blázerhegy Modornál, Csukárdtól ÉNy-ra	1,017		"
Borshegy, Bazintól É-ra, Modortól ÉNy-ra	1,448		"
Buriánhegy, Bikszárdtól D-re.	2,359		"
" " " " " "	2,274		Pettko
Czajlai Kistető	982		Wolf
" Nagytető	1,318		"
Csejtach-hegy, Szomolyánál	1,434		Pettko
Cserna Szkala, Sánfalvától D-re, Sz.-Miklóstól KDK-re	2,010		Wolf
" " az ÉNy-i oldalán lévő nyereg.	1,771		"
Dévény Nagytető (Kogel)	1,651		Koristka
" a harmadkori lerakódás felső széle	1,031		"
" a harmadkori hegytűp Dévénytől ÉKE-ra	833		"
" Nagytető legalsóbb fokozata a Morva felé	547		"
" Nagytető tövén, mészkö domb, Dévény-Ujfalunál	681		"
" Nagytető és Várhegy közti nyereg	515		"
" mészködomb	681		"
Dirndlhegy, ...	1,015		Wolf
" a tőle É-ra eső kúp	1,162		"
" éjszaki oldalán lévő nyereg	1,082		"
Drnkihegy, Bikszárd mellett	1,424. ⁴		Pettko
Elhagyott bánya a Wagnerhegyen	1,253. ²		Kornhuber
Erdődyhegy, Récsétől ENY-ra	1,155		Wolf
Favágók gunyhói, Modorból Konyhára vivő út mellett	1,383		Pettko
Frugelhegy Sz.-Györgytől ÉNy-ra	1,678		Wolf
Gasparovihegy, Bazintól ÉNy-ra	1,752		"
Gasparovitól Ék-re, Almástól KDK-re lévő kúp	1,733		"
Goldeckhegy, Pilától ÉNy-ra	2,088		"
Gugavibuk csúcsa, Viszokától keletre.	1,820		Kornhuber

	bécsi láb	
Guntenhegy	1,176	Wolf
Halálfejhely, Modortól ÉNy-ra	1,531	"
Határozlop a Vizokáról a konyhai Babára vivő uton	1,947. ^s	Kornhuber
Havrana-Szkalahegy, Szomolyánál	2,143. ^a	Wolf
" " és Burian közti nyereg	2,264	"
Hollindhely, Széleskúttól DKD-re	1,633	"
" " " " "	1,656	Pettko
Homokkőkúp, Szomolyántól DNY-ra	1,898	Wolf
Hruby Pless, Beszterczétől D-re, Dévény-Ujjalutól K-re	1,189	"
Hutyen, Almástól DK-re	1,474	Koristka
Jahodrisko Hola, Javorina Konyhától DK-re	2,078	Wolf
Javórinahegy Sz.-Györgytől ÉNy-ra	1,896	△
" " " " "	1,974	Wolf
" " Bazintól Ny-ra, Stomfától ÉK-re	1,640	"
Javorinyhegy Bikszárdnál	1,476	Pettko
Kamphegy, Modortól Ny-ra	1,457	Wolf
Keberlin csúcsa, Pernektől K-re	1,800	"
" alatti forrás a favágónál	1,417	Kornhuber
Kinstekhegy, déli sziklás csúcsa	1,707	Pettko
" éjszaki csúcsa	1,582. ^s	"
" középső csúcsa	1,639. ^a	"
" kocsival járható nyerge	1,384. ^s	"
" gyalogolható nyerge	1,290	"
" éjszaki oldalán, Ompitáltól Ny-ra lévő nyerge	1,396	Wolf
Kókapu, Bazintól É-ra, Modortól ÉNy-ra	1,582	"
Konszkahlava, magaslát a bázini aranybánya völgye felett (granit)	1,946. ^s	Koristka
Klokocsovahegy Sz.-Miklóstól D-re	1,986	Pettko
" melafir kúpja	2,066	Wolf
" és Sztary Plast közti nyereg	1,526	Pettko
" mészkő lapos	1,579. ^a	"
Koroncz, Stomfától KÉK-re	1,923	Wolf
Kralovyhegy, Rárbóktól ÉK-re	822	"
Kuklahegy, Pilától DNY-ra	1,699	"
Lajta mészdomb Borostyánkőtől Ny-ra, Stomfától DK-re	1,109	"
Liesztekhegy, Ompitáltól ÉNy-ra	1,685	"
" " " " "	1,617	Pettko
" a délnyugati oldalán lévő nyereg	1,520	Wolf
Mala Szkala hegy Sz.-Miklóstól K-re, Ompitáltól É-ra	2,300	"
" " és Vetterling közti nyereg	1,979	"
" " és Cserna Szkala közti nyereg	1,337. ^a	Pettko
Mészkőhegy, Pilától É-ra	1,653	Wolf
Modori Nagytető ÉNy-ra	2,070	△

	bécsi láb	
Modor, Nagytető ÉNy-ra	2,164	Wolf
„ Kistető	1,939	„
„ nyereg Ny-ra.	1,675	„
„ „ NyÉNy-ra, Almástól K-re.	1,537	„
Nagy-Mitterhegy	1,669	„
„ DNy-ra eső tető.	2,340	„
„ DNy-i nyereg	1,646	„
„ ÉK-i nyereg	1,639	„
Nyereg, Récsétől Ny-ra	1,041	„
„ Bazintól NyÉNy-ra.	1,733	„
„ a Schmallehenegytől É-ra, határ és vizvá- lasztó Bazin és Pernek közt	1,861	Kornhuber
„ a Hollind és Goldeck hegyek közt, Széles kúttól DK-re	1,517	Wolf
Panszke Uhliszka, Konyha mellett, a Vizzoka keleti tövén.	1,845	Pettko
Rachsturnhegy	2,292	„
„ „	2,352	△
„ „ és Klokočsova közti nyereg, Széles- kúttól K-re	1,722	Pettko
Schroeckenhegy Modortól ÉNy-ra, Királyfalvától DNy-ra	951	Wolf
Székilehegy	1,228	„
Sziklahegy, Bazintól ÉNy-ra	1,878	„
Szkalnatahegy, Konyhától DK-re	1,961	„
Sztary Plast Sz.-Miklóstól D-re	1,999	„
„ „ „ „ „ „	1,890	Pettko
„ „ és Jankovy közti nyereg.	1,407.4	„
Sztary Vrch, a Feketehegyen Pernektől K-re	2,079	Wolf
Sztary Zámek Csuárdtól É-ra	1,720	„
Sztekovy hegy	1,792.2	Pettko
Sztrkovy hegy	1,810	„
Sztrmoky, Lozornótól DK-re	1,117	Wolf
Temető a Babán	1,790	Kornhuber
Tócsa a czajlai völgyben Bazintól ÉNy-ra.	1,060.4	„
Trikamen-Kopce (granit)	1,739.6	Koristka
Vajkova-Ubočz Konyhától K-re.	1,498	Wolf
Vetterlinghegy, Szomolyántól Ny-ra.	2,203	„
„ nyugati csúcsa	2,151.6	Pettko
„ keleti csúcsa	2,109.6	„
„ délnyugati csúcsa a Δ-nál	1,394	Kornhuber
„ legmagasabb pontja DK felé	2,214	„
„ és Mala Szkala közti nyereg.	1,979	Wolf
„ és Burian hegyek közt	2,078	„
„ „ „ „ „ „	1,835.4	Pettko
Viszokahegy Konyhától ÉK-re	2,290	Wolf
„ „	2,324.4	Pettko

	bécsi láb	
Viszokahegy Konyhától ÉK-re	2,346	Kornhuber
Vivrat Konyhánál, a tó melletti töltés	847	"
Vizválasztó Récsé és a Vödritz közt	1,285	Wolf
Vöröskővár	1,000	"
"	971.7	Kornhuber
" az oda való kilátás	942.1	"
" régi bánya-torka	994	"
" nyereg Konyhába vivő úton Viszokától D-re	1,769.5	"
" nyereg Konyhába vivő úton Viszokától D-re	1,797.5	Pettko
Vrchno Csicso Stomfától KÉK-re	1,793	Wolf
Wagnerhegy	1,339	"
Zalczárhegy, Csukárdtól E-ra, Modortól DNY-ra	938	"
Zergehegy	1,115.4	"
" és Dirndlhegy közti nyereg	949	"
Zsebrákhegy F.-Dióستól DNY-ra	1,641	"
" nyereg az ÉNy-i oldalán	1,302	"

3. A megye földtani viszonyai. *)

A Kis-Kárpátoknak hegyszerkezete meglehetősen bonyolódott, s annak tanulmányozása nehezítették még az által, hogy messzire terjedő erdők borítják a hegyeket és völgyeket, melyeken, habár egyes famentes helyek találtaknak is, néhány favágó gunyhó kivételével semmiféle emberi lakhely sem létezik. Csak a hegység alján, keleti és nyugati oldalán a völgyeknek torkolatjainál vonúl egy sora a helységeknek, melyek közt a kölcsönös közlekedés csak felette rosz, ritkán járható hegyi-utak által, s némely esetekben még ez utóbbiaknak kikertülésével csak lehetővé tétetik. Azért a földnek lefejlései, és a hegyek kitárlásai kivált belsejében igen ritkán fordulnak elő, s így a kőzetek elterjedési határa, valamint az egyes képzetek és tagok minősége, fekvisége, s a körétegeknek viszonyos kora rendkívül nehezen határozható meg.

A Kis-Kárpátok egy összefüggő földtani egézet képeznek a Duna jobb partján lévő haimburgi hegységgel, s a lajthai és Rozália-hegység által, az Alpokkal úgy függnek össze, hogy azokat mint az utóbbiaknak folytatását lehetne tekinteni. Ezt bizonyítja már a nevezett hegységeknek mind közös iránya, mely mindegyiknél éjszakkeleti, — mind földtani minősége. Az Alpoknak jegőzős

*) Kornhuber: Adalékok Pozsony megye természettani földrajzához.

középtömege ugyanis a Rozália-hegységen világosan tűnik elő, s a Lajtha hegységnek alját is képezi, melynek keleti oldalán egyes helyeken napfényre lép, nagyobb kiterjedésben jelen meg a haimburgi hegyekben, s végre a Kis-Kárpátokban a főtengelyt képezvén, ismét nagy tömegben és kiterjedésben találhatók. A közetsorozatok is, melyek hegységünk nyugati oldalán a főtömegekre támaszkodnak, többé-kevésbé az Alpok közet-övét ismertetik fel a mint az a következőkből kiténik.

Jegőczös tömeg- és pala-közetek.

A Kis-Kárpátok és hegyágainak nagyobb részét és magvát a jegőczös közet, s ezek közt leginkább a gránit képezi. Már a haimburgi szigethegységekben két elkülönített helyen jelen meg ezen közetnem, és pedig először a Königswardtehegy (1,200') gerinczén s éjszakkéleti lejtőjén Wolfsthal és Berg között, másodsor pedig a Haimburgból délre a Hundsheimhegy alján kelet felé vonulván s 900 lábnyira fölemelkedvén. Túl a Dunán a folyam balpartjától felvéve, ezt Dévénytől Pozsonyig gránit képezi, mi csekély kivétellel azonban Károlyfalva mellett, hol harmadkori kavics terület, több mint 3,000 ölnyi, majdnem egyenletes szélességben ÉÉK-i irányban vonul, egyenköztlen a hegység csapásával Sz.-György, Modor és Vöröskő felé, hol Kőpaták és Pila mellett s az Okrublihegyen még tetemes terjedelemmel bír, innét pedig Zakoszana és Goldeckhegyeknél keskenyedik, s végre Kinstektől keletre Üveghuta közelében végét éri. Azonban ezen gránitmag nem képez egy összefüggő egészet, hanem félbeszakittatik Bazin táján a czajlai völgyben közbeneső jegőczös palásközetek, ugymint gnajsz, agyag- és kvarcpala által, s ekkép két csoportra osztatik: pozsony-sz.-györgyi és modori gránit-tömege.

A gránit különféle válfajokban fordul elő, melyek részint egyik vagy másik lényeges elegyrészeinek többsége, részint szemercséinek különféle nagysága, részint végre más idegen elegyrészeknek hozzájárulása által származnak, mely utóbbiak miatt gyakran a lényeges elegyrészek kiszoríttatnak. Mint járulékos elegyrészei kiváltképp a durva szemcsés gránitnak megemlítendők a közönséges veresbarna vasgránátok, melyek különböző, darától egész borsónyi nagyságban elég gyakran előfordúlnak, s egyes helyeken (Hutter-kővágás) másfél hüvelyknyi átmérőjű jegőczökben találhatók. Továbbá ama zöldesbarna csillámfaj, melyet Kenngott: E u k a m p t i t neve-

zete alatt irt le. Turmalin, mely az ujabbkori gránitokban néha más helyeken gyakrabban előjön, a Kis-Kárpátokban seholsem találtak. Ellenben meg kell említeni azon aranyt, mely gránitjainkban Bazintól éjszaknyugatra találtak. Az aranytartalmú sziklafaj finom szemerkés, s áll szürkésfehér zsüfényű kvarcból, kékesszürke mezópáthból és ezüstszinű csillámból. A csillám itt is részben vagy egészen a chlorit és zöldes zsüfő által helyettesítették s ekkép némileg a kálvária- s alagút-gránitra emlékeztet. E sziklane-meken, melyek kékesszürke vagy sötétkék zsüfényű kvarcból állnak, $\frac{1}{2}$ hüvelyk egész 2 láb vastagságu erek húzódnak át, melyekben kívált ha keskenyebbek, arany, gyenge lemezekben, csak gyéren behintve találtak. Már a XVI-ik században nyitottak bányát e nemes érc számára, s mint a monda állítja, nagy áldás kísérte a munkát. Jelen évszázadunkban azonban az eredmény már igen csekély volt, s a munka megakasztatott.

A gránit fokozatonként gránit-gnajsza, gnajsz és csillámpalába megy által. Az úgynevezett „mélyútban“ Pozsonynál a kis szemercés gránit, sötét, zöldesharna csillámjával a szarufénynek fölvétele által diorittá alakul.

A diorit, melyet a mélyút bejárásának baloldalán szépen feltárva találunk, jegőczös szemercésből álló alkatrésze a sötétbarnászöld szarufénynek (Hornblende) és a fehér földpátnak, s igen szilárd és szívós kőzet, mely az elmállásnak sokáig ellentáll.

A Kis-Kárpátok jegőczös tömegközeteihez sorolandó még a szemcsés mész, mely kis mennyiségben Modortól ÉNy-ra a Borshegy déli lejtjén találtak és Andrian B. szerint a czajlai völgyben a paplyukaknál *) lévő s az általános földtani térképen megjegyzett mész.

A gránit gnajsz hegységünkben a Pozsony és Dévény közötti hegyek egyes elszigeteléseit kivéve, nagyobb kiterjedésben két helyen találtak, és pedig a pozsonyi granittömsz nyugati határán, hol a Szekilehegytől a Zántó és Hajdúhegyen át a nagy és kis Javorina hegyig keskeny övalakban terjed, és jegőczös körtegeeknek van alárendelve. A modori gránittömszben főleg déli részének tagját alkotja s Modortól, hol a városnak éjszaki hegy-lejtőjét képezi, éjszak és nyugat felé Hoheney-, Schröcken-, Magyar-, Háromlovas- és Borshegyen terjed el, valamint a modori Kistetőn át a Kőkapu kvarcitjaihoz szegődik.

*) E nevezet a régi Jézusrend idejéből származik, melynek tagjai szórakozás kedvéért e helyet Nagy-Szombatból látogatni szokták vala.

A gnájsz leginkább ki van fejlődve a Kis-Kárpátok keleti oldalán a vaspálya völgye és Grinava között, továbbá Csukárd és Modor mellett, hol mintegy 900 ölnyi szélességű övet képez; ugyanakkora szélességben találjuk ismét Dévény és Hidegkút között és a perneki Baba hegygerinczén, melyről dél felé a Sziklahegyen át „Váracs“ (Schlössel) magaslatáig, éjszak felé Elsiczcsúcsig, délkelet felé a Kamp-, Wagner- és Guntenhegyig terjed, s utóbbinak alján a lapálynak diluvium-kavicsainál Czajla és Limbach között végződik. — E kőzetnek minősége nem oly jelleges mint a cseh vagy szárszországi gnájszé, hanem inkább oly válfajat képez, mely a tulajdonképi gnájsz és az agyagos csillámpala közt középfokon áll, sőt gyakran egészen az utóbbiba megy által.

A gnájsz, vagy hol ez hiányzik közvetlenül a gránit fölé, a jegőczős palakőzet terül el, melynek fajait Naumannál *) legczélszerűbben phyllitok nevezete alatt foglaljuk össze. Ezekhez számítjuk a csillámpalát, chloritpalát és a jegőczős agyámpalát, melyekhez még az utóbbiban előforduló mészpala járul. Ezen kőzetek a Kis-Kárpátok minden irányában kitérő mennyiségben találhatók, s az ipar és kereskedelem igen fontos tényezői.

A gnájsz után legközelebb következnek a csillámpalák (Glimmerschiefer), melyekbe a gnájsz gyakran által megy. Ezek többnyire vékony lemezkés, kvarczban szegény és porhanyós kőzetek, melyeknek zöldes, vagy néha tompakbarna csilláma meglehetősen egyenközű sorokba van fektetve (Récese és Sz.-György közötti lejték). Néha a kvarczfekők kissé világosabbak, észrevehetőbbek, de legtöbb esetben ezen ásványból csak finom szemercsék vannak a csillamba hintve, vagy néha egészen is hiányzanak. Ezen utolsó nemű válfajok közép fokon állanak a csillámpala és agyámpala közt, s azért csillám-agyámpalának nevezhetők, (Vödritzvölgy, dévényi Kistető, hidegkúti Templomdomb s a vaspálya melléki dombor). Más helyeken a palának jegőczős alkatrészei, csillám és kvarcz, csak mikroskopikus kicsiségben fordulnak elő s a tulajdonképi agyámpalát képviselik, melyből az éjszakeleti palaösszletben Dubovánál, Borostyánkő felé vívő úton, Ompitálnál Diósig találunk kitérő szépségű, fényes, kékes vagy fekete-barna és jól hasítható válfajokat.

Kisebb terjedelemben találhatók a chlorit és zsirkőpalák, (Borostyánkő völgye, Modor).

Megemlítendőek végre a barnás- vagy feketésszürke szilárd

*) Lehrbuch der Geognosie I. r. 553. lap.

palák, melyek kiváló finom jegőczős kvarcz-szemerkek által tűnnek fel s helyenkint a valódi k v a r c z p a l á k nevét megérdemlik.

De amint már a bazini gránit aranytartalma által figyelemtűnket magára vonta, úgy nem kisebb érdekel birnak e vidéknek jegőczős palaközei is érczfejtőknél fogva. Már több idő óta bányát nyitottak a bazini fürdő közelében kénkovandra, melyből a szárazföldi zárrendszer (Continental-Sperre) idejében, föllengítés által ként készitettek. Jelenleg Seybel Emil bánya- és gyártulajdonos által a bányamivelés okszerűen üzetik. A leghatalmasabb telért a Ferdinandtárna által tárták föl. Vastagsága 3 láb és több öl közt változik; csapása éjszaki 15° Ny-tól és hajlása keleti $60-70$ foknyi. E kénkovand vegyileg 51.08 ként és 48.92 vasat tartalmaz.

A kénkovandon kívül találatnak e hegységben a n t i m o n é r c z e k is, melyeket a Wagnerhegyen és a Jahodriská-Hola lejtjén bányailag fejtenek.

A jegőczős palásközetek csoportjához tartozik még a m é s z p a l a, mely két helyen jelentékeny kiterjedést nyer, és pedig Borostyánkő völgyében rézhámor mellett és Vöröskőtől éjszakra.

Telep-képzetek (Sediment-Formation).

Keselykő, kvarczit (Grauwacke, Quarzit).

Sziklarajzi tekintetből, egy része a zöld és szürke agyagpálának, mely felső rétegeiben jegőczős jellegét egészen elvesztette; mint a dévényi várhegyen, Szántóhegy s Máriavölgyben és más helyeken tapasztalhatni, egészen lemezes külsejű, s a hozzá egészen hasonló alpesi közetekkel együtt, a keselykőhöz számítható. Szerves maradványok ezen közetekben sehol sem találatnak.

Vörös homokkő.

Egy sajátos vörös homokkő vonulata húzódik a Kis-Kárpátok éjszaki részében egyfelül Rohrbach és Széleskút között, másfelől Lossoncz s Szomolyán között a hegységgel keresztben, s különösen a benne előforduló roham-közetek (eruptive Gesteine) jelesen a melaphyr miatt nevezetes. Ezen homokkőzeteknek kora felett eddigelé sem rétegülési viszonyaiból, sem teljesen hiányzó szerves zármányaiból nem lehetett ítéletet hozni. Pettko azokat az alpesi vörös homokkővekkal azonosítja, s ezért a tarka homokkő képzetébe (Werfner Schiefer) sorolja. Más, ugymint a triasz, a rhäeti, liasz és jura; a kréta, a harmadkori képzetek is,

kisebb-nagyobb mérvben alkotó részei a Kis-Kárpátoknak és a Fehérhegységnek. Bővebben értekeznek egyébiránt: „Jahrbücher der geologischen Reichsanstalt“ és Kornhuber: „Verhandlungen des Vereins für Naturkunde zu Pressburg“ stb.

Özönvizi képződmény.

Pozsony megyének hasonlíthatlanul legnagyobb területét foglalják el az úgynevezett negyedlegi vagy újkori képletek: az özön és áradvány (diluvium és alluvium). A Morva- és Vág-lapály nagyjában véve az előbbiből áll, míg a Duna lapályát egészen az utóbbi képezi. Szorosan véve tehát a sajátlagi síkság teljesen eme földtani fejlődési korszak körébe esik.

A morvai lapon tapaszaljuk, hogy a Congeria-tályogon felül, változó vastagságban kevés láb egész öt öl közt ingadozva, világos, sárgásfehér, nagyobb mélységben inkább barnás, apró — sőt finom szemcsés kvarc-fövény fekszik, mely csillám tekintetében igen szegény.

A Vág lapályában a Cseklész melletti homok, s az abban foglalt vízszintesen rakodott homokkő-táblák valószínűleg ide sorozandók, mert itt is úgy látszik, hogy éjszak felé meg van az átmenet a löszbe.

Kövületek tekintetében leginkább a mammuth (*Elephas primigenius* Bleh.) csontjai és fogai, valamint az óriásszarvas (*Cervus megaceros* Hart.) maradványai, melyek a mi vidékünkön vagy szomszédos környékünkön a diluviumban találtattak. Ide tartoznak azon leletek, melyek Vág-Hosszúfaluból, Malaczkától nyugatra a Morváról, és Sempthe szőlőhegyei löszéből erednek.

A Kis-Kárpátok keleti töveihez, s ugyan egész kitejedésükben Pozsonytól fel Nyitra megyébe, az özön-kavics rakodmányai fűződnek, körülbelül 10—12 száz ölnyi szélességben, helyenkint lösz által letakarva.

Meg kell még emlékeztünk ezen képzet tárgyalásánál a hegységben létező barlangok és hasadékok üregeiről, miután némelyikökhben, az özöni korban, különböző, nagy részt kiveszett nemekhez tartozó emlősök csontjai rakódtak le. A Kis-Kárpátokban csak egyetlen barlangot ösmertünk, mely csontmaradványokat tartalmaz, a sötét barlangot (Tmava-Szkala), Detrekő Sz.-Miklóstól, mely félóránnyira a völgytalap fölött mintegy 30 öl magasságban a jobboldalú lejtőn fekszik, s legnagyobb mennyiségben rejtő

az ősmédve (*Ursus spelaeus* Bleh.) csontjait s fogait, de rozsz állapotban, mert porhadtak s töredékenyek. Egyéb barlangok még: egy nagyobbik ezzel szemközt ugyanazon detrekő-sz.-miklósi völgytorkolatban, egy másik Rachsturn hegyben, még egy a detrekői várhegy sziklástövében, továbbá egy hegyhasadék a czajlai völgyben a papok lyukánál és az úgynevezett Zsiványbarlang a borostyánkői rézhamor közelében. Valamennyi idézett barlang mészhegységben létezik.

Áradmány.

Azon rakodmányait a vizeknek, melyek azon idő óta képződtek, a mint az organicus élet külső föltételei annyira megalakultak, mint mai nap látjuk, tehát mióta a continensek jelen alakzatukat és határolásukat nyerték, áradmánynak vagy alluviumnak nevezik. Megyénknek folyói és állóvizei közül a Dunának, mint legnagyobb folyamnak rakodmányai legelterjedtebbek s legfontosabbak. Fővizének jobb felé hajló eltérése, tapasztalások bizonyossága szerint, az újabb időkben folyton nő, s ezért áradmányai leginkább azoknak balpartja hosszában keresendők. Ezek pedig állanak kavicsból, azaz nagyobb vagy kisebb különemű hömpölykövekből, melyeket a folyóviznek árja a meder fenekéu és annak oldalain tova hömpölyget. Az áradmányi kavics fölé a kőneket összetapasztó alkrészek mint iszap rakódnak le; ligeteinkben fehér csillámmal sokszorosan keverve és finom kvarczzemcsékkel elegyítve ezen iszap helyenkint tiszta homokot, úgy nevezett hullámhomokot (Wellsand) képez, helyenkint pedig a kvarczzemcsék kimaradása által agyagrétegeket alkot. Az utóbbiakat különösen a régibb áradmányban találjuk, melyekhez például a Vajnor felé vezető út mentében lévő, több lábnyi mélységű agyagos rakodmányok tartoznak. Valamennyi tégláégetők, melyek e helyen fölállítvák, anyagukat ezen áradmányi agyagból nyerik, s ebből Pozsony és környéke számára használható téglák készül.

Ismeretes dolog, hogy az áradmány homokjában és hömpölyeiben több helyütt aranyat találtak. Aranymosással a Dunán is foglalkoznak olykor az emberek, mi azonban oly csekély hasznot hajt, hogy az által a munkások állítólag csak 50—70 krt szereznek naponta.

Hasonló viszonyokat találunk megyénk második nagyobb folyójánál, a Morvánál. Ez is folyásával jobb felé törekszik, s

partjaikon és a fenekén a kisebb folyóvizek, tavak és mocsárok is folytonosan iszapanyagot raknak le.

A turfa az egymásba fonódott, többé vagy kevésbé összenyomott és alkatrészeire vegyileg szétbontott növényrostok halma, mely még földesrészekkel is gyakran keverve van, oly helyeken szokott képződni, hol a növényzet egy tömege akkép van vízzel borítva, hogy ugyanazon mértékben, amint a növények felső részeiken tovább növekednek, alsó részeiken elhalnak és rothadásba mennek át. Megyénkben a turfa-képződmények nem igen jelentékenyek. Említésre méltó helyek: a Bős melletti Rudastó, azután kisebb terjedelmű helyek a Morva nyugati partján Malaczka mellett, s végre a Súr, Sz.-György mellett.

Mint legujabb képződmény megemlítendő végre a televény (Dammerde), mely a földszinét mint nem igen vastag réteg földi és az alaptalaj elmállott kőzetéből és földes részeiből áll, keverve a részben vagy egészen elporhadt szerves állományokkal (humus).

4. A megye vízrajzi viszonyai. *)

Források.

Valamint mindenütt, úgy megyénkben is a legtöbb forrás hegységekben található, hol nagyterjedelmű erdők és ezek hatalmas humustalaja gazdag moh- és zuzmónövényzetével, vagy verőfényes helyeken buja fűveivel a hő kisugározását s általa a párák összestűródését s ezeknek lecsapódását tetemesen elősegítik. A felszívott nedvesség a hegység kőzetébe nyomul, résekben és hasadékokban vagy a rétegek felületén összegyűl, kivált hol agyagfeküre akad és a völgyekben mint forrás tör ki a földből. Mint igen forrásdús helyek a Kis-Kárpátokban megemlítendők a Hajdúhegy és Nagy-Javorina fensíkja, Hutyen magassága s ennek környezetében Nagy-Mitterhegy és Gasparovi, Szkalnata, Kinstek és szomszédos hegyágaik vidéke. A legbővebb források, melyek egyszersmind az emberi egészségre nézve a legűdítőbb vizet szolgáltatják, a mészhegységben találhatók.

A források hőmérséke összefüggésben áll általában a helynek középvévi hőmérsékével, habár nem mindig egyenlő vele, minthogy azokra különféle módosító körülmények, mint a hegylejtőnek hajlása, a kőzet neme, a növényzet minősége és egyéb

*) Dr. Kornhuber után.

helyi okok befolyást gyakorolnak. Pozsony város szőlőiben található források nyárban középszámítással 10—12 C^o-nyi hőmérsékkel bírnak, ezek közül leghidegebb a felső kút Matzengrundban június 15-én, midőn a légköri hőmérsék 21,4 C^o-nyi volt és Pozsony felett 96 lábnyi viszzenos magasságban hőmérséke 9 C^o-ot tett. Pozsony évi közép hőmérséke 10 C^o.

A hegység egyéb részeiben található források általában annál alacsonyabb hőmérsékkel bírnak, minél nagyobb magasságban erednek. A különbség 500 lábnyi magasságra nézve körülbelül egy hőfokot tesz, a mi ismét az évi középhőmérsékkel egyezik meg.

Ásványos források.

Ezek megyénkben se nem számosak, sem pedig alkatrészeik által nem kitűnők és mind a vas, vagy kéntartalmú hideg vizek közé tartoznak.

A „Ferdinand király“ vasforrás, közönségesen Vas-kútnak (Eisenbrünnel) nevezve, Pozsonytól 1 órányi távolságban éjszaknyugati irányban a Zergehegy aljában találtatik, az igen kies Weidritz völgyben. A forrás vize tiszta, szín- és szagtalan, kissé összehúzó ízű s hosszabb állás után barna csapadékot hagy hátra. Hőmérséke 9,2^o R. 16,5^o R. légmérsékénél Wesselsky P. és Bauer Sándor tanár elemzése szerint 16 obony vízben találtatik :

Hamhalvagból . . .	0,044 szemer
Szénsavas hamélemből	0,022 „
„ szikélemből	0,322 „
„ mészélemből	0,708 „
„ keserélemből	0,296 „
„ vasélecsből	0,120 „
Kovasavból	0,210 „
Tímföldből (vilsavval)	0,017 „

Cseleny, vilsav, kénsav, kőnkőnégy, szerves
vonatanyagok nyoma

A szilárd alkatrészek összege 1,743 szemer.

Azonkívül szabad és aljakhoz kötött szénsavat is tartalmaz, s az összes alkatrészek összege 16 obony vízben 2,560 szemert tesz.

Jelenleg csak kevesen s inkább mint mulatóhelyet látogatják.

A bazini vasasforrás. Bazin szab. kir. várostól 1/2 órányi távolságban, igen kies helyen, egy meredeken emelkedő szikla aljában találtatik. A víz tiszta, átlátszó, szagtalan,

kissé összehúzó ízű, hosszabb állás után barna csapadékú. 1850-ben Jesovics gyógyszerész által véghez vitt vegybontás szerint 16 obonyban tartalmaz:

Keserhalvagból . . .	0.0119	szemert
Szénsavas keserélegből	0.3017	"
„ vasélecsből	0.2541	"
„ mészélegből	0.6461	"
„ szikélegből	0.0630	"
Kénsavas mészélegből	0.4998	"
„ hamélegből	0.0903	"
„ timélegből .	0.0833	"
Kovasavból	0.1195	"
Vonatanyagokból . .	0.0378	"
A szilárd alkatrészek összege	2.1075	szemer
Szabad szénsav . . .	6.2830	"
Az összes alkatrészek együtt	8.3905	szemer.

A víz többnyire fürdésre használtatik, némelyek azonban iszszák is. Van a fürdőben 12 fürdő szoba, s egy zuhany készülék.

A fürdőépület egyemeletes, s van az emeleten 30, földszint 18 lakszobája, egy csinos tánc-, ét- és teketerme.

A sz.-györgyi kénesforrás a város közelében egy lápos talajú réten. Vize tiszta, átlátszó, kónkéngszagú, 12.99° R. hőmérsékű, 19.44° R. légmérséknél. Bauer Sándor bécsi tanár szerint 16 obony víz tartalmaz:

Mészhalvagból	0.0706	szemert
Szikhaltvagból	2.2665	"
Kénsavas szikélegből .	0.4849	"
Szikiplagból	0.0146	"
Szénsavas szikélegből	0.3625	"
„ keserélegből	0.2780	"
„ mészből . .	1.0276	"
„ vasélecsből .	0.0361	"
Vilsavas timélegből .	0.0368	"
Kovasavból	0.1413	"
Szerves anyagokból .	0.0129	"
Cselenyből, folyany- sulyanyból nyomot		
Szabad szénsavból . .	0.4200	"
Aljakhoz, savanyú sók formájában kötött szénsavból	0.7549	"
Kónkéngből	0.0589	"
Az alkatrészek összege	5.9656	szemer.

A forrás István-forrás nevet visel, s az égvényes kénes vizekhez tartozik. Mind ivásra, mind fürdésre használtatik, s hosz-

szabb állás után fekte iszapot csap le, mely Bauer tanár szerint dárdány és mireny nyomát s vaskéneget tüntet föl. A fürdőépület emeletes 22 bútorozott lakszobával.

A fürdőhely igen kevés s csupán környékbeli vendég által látogatatik, minek oka bizonyos tekintetben a hiányos berendezés. Jó hatása azonban többektől dicsértetik nevezetesen köszvény, csúz, görvélykór, idült bőrkütegek s lép, máj és verőczéri pangásoknál.

Megemlítendő még a Pozsony városához $\frac{1}{4}$ órányi távolságban lévő Mária-fürdő, melynek vize újabb időben ugyan nincs elemezve, de általában vastartalmúnak mondatik.

Folyók és patakok.

A Duna, melybe a megye minden folyóvizei ömlenek, Dévény mellett lép be a megyébe azon hegyszoroson át, mely a Kis-Kárpát és a haimburgi elszigetelt hegyek közt létezik. A folyam kevés kivétellel (Engerliget, Szigetköz) képezi a megye déli határát, míg Hédervár és Nyárad közt további futását Győr és Komárom megyében folytatja. A Dunába közvetlenül csak két patak ömlik, a Pozsony környékén lévő Károlypatak és a Vödritz. A többi patak mind a hegység nyugati oldaláról a Morvába, keleti oldaláról pedig a Dudvág és ennek hatalmas mellékfolyója a Feketeviz felé fut.

A Morva, Miava torkolatjától valamivel fölebb először kezdi öblíteni e megye határát, s Dévény mellett torkolatjáig Alsó-Ausztria felé a megyének éjszokról délre terjedő nyugati határát képezi. Vize zavaros kanyarulatokban lassan hömpölyög a Duna felé.

A Rudavapatak, Hrádeken és Holihegyen több forrásból ered, délnyugati futásában fölveszi D.-Sz.-Péter, D.-Sz.-Miklós, Detrekő, Széleskút és Rohrbach patakjait, s Lévardon alól a Morvába folyik.

A Malina, a konyhai és perneki Malina összefolyásából ered; amaz a Babáról szakad s a modori völgyet futja át, ez a Jahodrískának Drina hegyéről ér le és Hochstetten mellett a Morvába ömlik.

Az Almáspatak, melynek forrásai Gáspárhegyen és Sziklán léteznek, Stomfa és Marchegg között, az úgynevezett Farkassziget mellett szakad a Morvába.

A Stomfapatak a magas fekvésű Hutyenvölgyben ered, folyása a borostyánkői völgy hosszában nagyobbára föld-

alatti s a föld felületére csak Rézhámor közelében hatalmas érben egy mészsíkla hasadékából jő s Koroneczet és nébány kisebb csermelyt magába felvévén, Dévény-Ujfalú mellett a Morvába szakad.

A **D u d v á g** O-Tura és Visnyó táján Nyitra megyében ered, a magába fölveszi a hegység keleti oldaláról leérkező patakokat. Mindjárt Bucsán mellett, hol Pozsony megyébe lép át, fölveszi a **B l a v á t**, mely Dejthétől kezdve torkolatjáig a megye határát képezi. Bucsán és Keresztúr közt a Dudvág folyása szabályozva van.

A **P o l a n a** vagy Spaczinszka patak, a Brezova melletti Szuduihegyről érkezik le, Korompa mellett elfolyván és Mniske patakkal egyesülvén Alsó-Lóczon alól a Dudvágba szakad.

A **T i r n a v a** Rozbiehy mellett a Drnkihegyen ered, és nem messze Majthénytől a Dudvágba ömlik.

A **G í d r a** a Vöröskő és Cseszthe völgyeiből jövő csermelyeknek Pudmeritz melletti egyesüléséből ered, érinti Cziffer helységet, és miután a Ronavát felvette, nem messze Ábrahántól a Dudvágba ömlik.

A **F e k e t e v i z** azon patakok összefolyásából áll, melyek Súr nevű lápból Sz.-György mellett erednek, s melyek a hazini Czajlavölgytől kezdve, a pozsonyi vasúti völgyrészig terjedő hegységből folynak. A Feketeviz Cseklésztől keleti irányban a Pozsony mellett elváló érsekújvári Dunaággal majdnem egyközten halad számos kanyarulataival.

K i r á l y f a l v a és **D u b o v a** patakja, a melyekhez Német-Gurab mellett a **M o d r a p a t a k** és **K ö p a t a k** ből egyesített **S i s a k** is csatlakozik, innét az igen vizenyős Csádé vidékére jut s végre Pusztá-Födemesnél a Feketevizbe ömlik.

A **D u d v á g** a pusztá lapályokon át tovább dél felé hömpölyög s Nyárasdon alól, Aszóddal szemközt épen a megye határánál egyesül az érsek-újvári vagy Kis-Dunával. Ezen ág éjszokról a Komáromig terjedő Csallóköz szigetét Komárom mellett körül fogja, miután Gúttánál a Vág, s alább Komáromhoz közel Marczalszállás mellett a Nyitra vizét fölvette, a Duna főágaival egyesül, s ezen folyóág Gúttától kezdve torkolatjáig **V á g - D u n á n a k** neveztetik.

Szigetköz, melyből Pozsony megyéhez csak a Duna főága mentében vonuló, Rajkától Hédervárig terjedő keskeny rész tartozik, a többi része pedig Mosony és Győr megyéhez számítottatik, a melyet a még most is hajókázható mosonyi **D u n a á g** képez, és a

mely Rajka mellett szakad el a főfolyótól s csak Gönyön felül, Vének mellett egyesül vele.

Eltételezve a Dunától és ennek mellékágaitól, a Csallóköz igen kevés, többnyire csak tartós eső vagy hóolvadás után vízzel telt, s a megnevezést alig érdemlő erecskéket mutathat fel.

Tavak és mocsárok.

Álló vizekben a megye meglehetősen gazdag, noha nagyobb terjedelmű tavak nem igen fordulnak elő. A hegységek keleti és nyugati oldalain, kiváltképp a Duna és Morva alsó lapályain a mocsár nem ritka, sőt némelyik tetemes kiterjedéssel bír.

A morvai sík éjszaki részében, már Nyitra megye határához közel Búr-Sz.-Miklós és Búr-Sz.-Péter falvaktól keletre, több tó van, mely víztartó gyanánt, malmok számára használtatik. Laksár-Újfalu környékén ismét néhány kis vízmedenczére akadunk. Malaczka mellett létezik a Búr erdőben „Ma h o r l o w e B a h n o“ és a R a k a r n a t ó. Gróf Pálffy Vivrat nevű vadászlaka mellett, van a R o h r b a c h i t ó; megemlítendők a Laáb melletti jelentékeny B ú r k o v e t ó, Stomfától nyugatra D é v é n y t ó, és Ujfalu közt a Morva balpartján nagyobbára a hosszában kiterjedő tavak.

Mocsáros helyek változó szélességben találtnak leginkább a Morva és ennek mellékfolyóinak torkolatjai mellett, kivált Miava és Stomfa-patak közti részén. Ilyen vidék Sz.-János, Lévárd, Hochstetten, Dévénytő.

A terjedelmes Búr fenyőerdejében is találtnak számos mocsáros hely, melyek különböző erdei növényzetök által tűnnek fel; miután mocsáros talajain főleg égerfa, — környező száraz és homokos helyein ellenben fenyőfa nő.

A hegységnek keleti oldalán tavak felette gyéren találtnak, s a meglevők is többnyire mesterséges uton készültek. Ilyenek a 3 malomtó a veidritzi völgyben, a Bazin, Ivánka és más uradalmi kastélyok körütti tavak.

Sokkal jelentékenyebbek a mocsárok, melyek közé a s z e n t g y ö r g y i S ú r is számítandó. Ezen mocsár növényzettel búján benőtt s mintegy 1000 holdra terjedő ingóványt képez, melynek nagyobb része egres erdőből, s ennek környezete lápos mocsárrétekből áll. A területnek a Dunához mért alacsony fekvése s az agyagos talaja a víznek összefutását okozzák, a mi a Súr keleti oldalán, a Feketevíz keletkezésénél lévő és a mocsármadaraknak vadászata kedvéért alkalmazott zsilip által még mesterségesen is

elősegítették ; ilyenkor az egész vidéket víz borítja, mely fölött csak nagyobb bokrok és fák emelkednek ki.

Hasonló mocsáros helyeket találunk Récese mellett a vasút közelében, innét Prácsa és Pozsony irányában. Számosan találtak továbbá a Feketeviz mentében, valamint a Dunánál s ennek oldalágai mellett. Csallóköznek alsó része, Kis-Duna, Dudvág, Vág és Nyitra folyók közt, s névszerint ezeknek összefolyásánál, nagy terjedelmű mocsárvidék, mely azonban már Komárom megyében fekszik, s hol újabb időkben, annak kiszáritásán és csatornazásán, nagy erélyvel dolgoznak.

A megye vízrajzi viszonyainak ez elősorolásából láthatni, hogy Pozsony megye vízben szükséget nem érez, sőt a hegység és környéke bővelkedik azzal. S habár a terjedelmes Csallóköz szigetje, belsejére nézve, nem örvendhet kisebb folyónak vagy pataknak (kivéve az úgynevezett Csiliz folyót, mely Somorján alól a Dunából mint régi Dunaág kiszakadván, torkolatjánál már beiszapolva, és részben a dunai védtöltések által is elzárva, jelenben mint holt folyó tekinthető); de körülvéve a Nagy- és Kis-Dunától, kútjai oly bőven vannak és oly jó ivóvizet szolgáltatnak, hogy az érintett hiány nem igen nyomasztó.

Általában véve e megye víz dolgában szerencsésnek mondható. Mert eltekintve a hatalmas Dunától, mint a közlekedés kiszámíthatatlan becstű főtényezőjétől, számos patakjai és folyócskái az ipar létrehozásához és hasznos folytatásához oly bő alkalmat szolgáltatnak, minő, — tekintve a közel vasutat és a Dunahajózást, — mint hajtó és mozgatóerő sok megyében nem találhatik. S valóban fel is használják a természet ezen ajándokát, miről a Kis-Kárpátokban és Fehérhegységben lévő számos ipartűzlet tanúságot tehet, ily tűzletek a liszt- és fűrész-malmok, papirgyárak, rézhámor, zúzó-mű, kállók stb.

E folyóvizek bőségét kevésbbé veszi igénybe a mezőgazdaság, miután az oly könnyen alkalmazható mesterséges öntöztesnek e megyében csekély nyoma van; s fájdalom, mindazon tüzetes intézkedés, melyet egy öntözési rendszer létrehozására a megyei gazdasági egylet évek óta indítványozott, mindeddig siker nélkül maradt. Aggasztólag hat ezen jelenség mellett azon sújtó tapasztalás is, hogy a gőzhajózás életbe léptetése óta Csallóköz Duna-

vidéke roppant földfogyást szenved; a gőzösök által földult Duna hullámai tudniillik oly kiméretlenül mossák a partokat s azok legszebb szántóföldjeit és erdejeit, hogy az innen eredő kár csak Gútor, Somorja és Doborgaz mellett évenként máris közel 10—15 holdra terjed.

A folyó szabályozására tétettek ugyan időnkint már az előtt, s tétetnek jelenleg is kísérletek, de eddig minden szembetűnő siker és eredmény nélkül. Bécs mellett és vidékén az ez évben megkezdett Duna szabályozás némi reményt nyújt, hogy mint annak következménye, a csallóközi Duna is későbbben szükségképen fog szabályoztatni.

A mi végtére a védtöltéseket illeti, megjegyzendő, hogy a pozsonymegyei töltések hossza az öreg Duna mellett Győr megye szélétől a *vereknyei* hidig, térképi felvétel szerint 26,660 öl

A Vág-Duna mellékén szinte Vereknétől Komárom megye széléig	17,600 öl
Összesen tehát	44,260 öl

5. A megye légtineti és égálji viszonyai *).

A légkör tünetenyei, melyek a hőmérsék, lég, légsúly, légköri csapadék, felhők, szelek és légköri villanyosság összműködéséből erednek, *égálj-nak* (Clima) neveztetnek.

Rendes légtineti észlelde létezik Pozsony városában, Sz. János piacz 14-ik számú házban; Braun (P. S. J.) tanár úr vezetése alatt.

Pozsony megye égálja általában mérsékelt, de nem állandó, kivált feltűnő hőmérsék-változás és gyakori légmozgalmi következtében. Az évszakok között a kikelet leginkább változékony, néha eleinte enyhe, később zordon és hideg. Az átmenet egy évszakra a másikba ritkán történik rendesen, kiváltképen tavaszkor, hol gyakran a tetemes hideget, hirtelen nyári hőség váltja fel. E rendetlen korai meleg hatalmasan mozditja elő a növények kifejlését, mely ismét a későbbben beállt hideg, és sokszor a májusi fagyok által nyomatik el. E jelenség kellemetlen következtései főképen a szőlőszetet sujtják. A nyár gyakorta szélvészszel és záporokkal áll be, miket nagy hőség és szárazság követ. Az aratás junius végén kezdődik és juliusban be is van fejezve. Legállandóbb évszak az ősz, mely mérsékelt meleggel, száraz kellemes időjárással többnyire október végéig tart. Novemberben rendesen

*) Dr. Kornhuber közleményeiből.

hideg, viharos éjszakai szelek s ezután ködös, nedves, hideg időjárás állanak be. Az első hó közönségesen decemberben esik, de ez nem állandó. A hó-zivatarok leginkább január végén és február elején rendszerintiek. Behatóbb hideg januárban lép föl, midőn a Dunát is szilárd jéggel borítja, mely február vége felé, déli szelek segítségével ismét eltűnik. Van azonban enyhe tél is, melyben a Duna be nem fagy, hó sem fordul elő, ellenben van eset, hogy a Dunán a jég márciusban is megáll, sőt hogy az első jég eltávozása után ugyanazon évszakban a nagy folyó még másodszor is befagy.

Pozsonynak évi közép hőmérséke kilencz évről eredményezett átlag szerint tesz $+ 8^{\circ}$ R.; a téli félévre nézve $+ 2^{\circ}02^{\circ}$ R., a nyári félévre nézve $+ 13^{\circ}97$ R.; a tavaszi közép hőmérsék $+ 7^{\circ}93^{\circ}$, a nyári $+ 16^{\circ}84^{\circ}$, az őszi $+ 8^{\circ}29^{\circ}$, a téli $- 1^{\circ}09^{\circ}$ R.; a közép maximuma $26^{\circ}3^{\circ}$ R-ra emelkedik, közép minimuma pedig $- 11^{\circ}4^{\circ}$ R-ra száll le, úgy hogy az évi közép ingadozás a hőmérséknél $37^{\circ}7^{\circ}$ R.

A légmérő állása nem nagy különbséget mutat az egyes években, de a légsúlymérő valamivel nagyobb. Ennek középállása kilencz évből $331^{\circ}91$ párizsi vonalnyinak tapasztaltatott.

A csapadékokra nézve több évi átlag szerint 20 párizsi hüvelyket tesz az évi esőmennyiség; ez azonban csak Pozsony város környékét és a hegységet illeti. Csallóközben, hol rendszeren egész nyáron keveset és ritkán esik, kétségkívül az eső évi mennyisége is kisebb. A fentebbi számítás szerint az esőből 18 százalék jut télre, 27 tavaszra, 19 nyárra és 36 ősze. Tizenöt évi átlag szerint az évben 19 százalék tiszta, 55 felhős, 28 borus nap számítható.

Az uralkodó szélirány ÉNy-i. Az éjszakai szél gyakorta oly rohammal jelentkezik, hogy az ellentálló Kárpát-hegyláncz daczára is valódi orkánná fajul. E szél nincs kötve bizonyos évszakhoz, sőt az év minden részében megjelenik, úgy hogy nyár közepén gyakran a hőmérséket érezhető hidegre lenyomja. Eső nem jár vele, az esős felhőket inkább oszlatja. A keleti szél, nem oly viharos és zordon mint az éjszakai, de mégis hideg, és elhajtván az esősfelhőt, épen oly szárító, mint az utóbbi. A tett észlelések nyomán a keleti szél a sarkszelek közt legritkábban mutatkozik és 24 óránál közönségesen nem tart tovább. A déli szél némelykor ép oly erős, mint az É-i, nyáron-télen

meleg és nedves, felhőt és esőt hoz, időnkint télen is mennydörgést. E szél hősege nyáron gyakran oly tetemes, hogy a növények gyökereit kiszáritja, és a legelőket semmivé teszi. Még ritkább mint a keleti szél. A nyugati szél hasonló a déli szélhez, kivéve hogy nem oly erős mint emez. Vele meleg és nedves gőzök járnak, és addig míg fúj, az országos eső nem szűnik meg. Ő mozditja elő leginkább a hó és jég olvadását s megjelenvén, rendszerint a kikelet hirmondója. A sarkszelek közt az éjszaki szél után a leggyakoribb, és ennek zordonságát enyhíti.

Megyénkben legtöbb a szél márczius, április, május és június hónapokban, legkevesebb júliusban, augusztusban és szeptemberben; tökéletesen szél nélküli nap ritka.

A mi az égháborúk számát illeti, ez a Német- és Franciaországban tett több évi észleletekkel egyezik meg, melyek szerint ott általában közel 16 égháború fordul elő egy évben, mit megyénkről mi is elmondhatunk. Legtöbb égháború számítható a nyári időre, kevesebb az őszi, néha kivételképen a télire is.

Könnyebb áttekintés végett s némi tájékozásul szolgáljon következő két táblázat, melyet Dr. Rothe Károly*) bécsi tanár, a pozsonyi és bécsi légtűneti észlelde jegyzetei nyomán összeállított és számos más táblával egy nagyobb, a pozsonyi légtűneti viszonyokról szóló értekezésében, a pozsonyi természettudományi társulat évkönyveiben közre bocsájtott. Az egyik a pozsonyi légtűneti viszonyok 15 esztendei átlagát mutatja, a másik a napok számát, melyeken tiz év alatt az észlelések történtek. Nem érdek nélküli a feljegyzett különbség, mely a bécsi és pozsonyi légtűneti viszonyok közt létezik.

---

*) Dr. Rothe sokévi, igen jeles légtűneti észleleteket közlött a pozsonyi természettudományi társulattal, Felső-Lő (Oberschützen) vasmezei községről, melyek a nevezett társulat közleményeiben le vannak téve; nevezetesen magasság-mérései, melyeket F.-Lőn és környékén, később pedig a Tátrából Lőcsén teljesített.

Pozsony légtüneti viszonyai 1851—1865.

Az évek száma	Légsúly párizsi vonalakban				Hőmérsék Reaumur szerint (valódi közép)							Gözsúly pár. von.		Légnedvesség százalekban		Esző-mennyiség		Befelhasználás 0—10	Eszrevétel	
	közép	maximum	minimum	különbs.	közép	maximum	minimum	különbs.	h ó n a p			közép	maximum	közép	minimum	párizsi vonal.	párizsi hívfolyk.			
									legme- legebb	leghi- degebb	különbs.									
1851	332.09	338.00	324.37	13.63	8.21	25.0	- 8.3	33.3	16.47	VII	-0.16	XII	16.63	3.37	—	74.	—	—	—	—
1852	331.80	339.90	322.39	17.51	8.69	27.0	- 5.5	32.5	18.4	"	-0.38	I	17.86	—	—	—	—	—	—	—
1853	331.09	337.58	320.70	16.88	7.55	27.0	-11.0	38.0	17.57	"	-3.82	XII	20.89	3.25	—	77.7	29.5	228.76	19"0.76	—
1854	331.94	340.13	322.78	17.35	8.02	25.0	-12.0	37.0	16.78	"	-0.40	I	17.18	3.20	—	—	—	—	—	—
1855	331.32	338.92	320.31	18.61	7.50	25.4	-14.5	39.9	17.01	"	-4.96	XII	21.57	—	—	—	—	—	—	—
1856	331.66	342.11	320.43	21.68	7.87	25.7	-11.8	37.5	17.38	VIII	-0.75	"	18.11	—	—	—	—	332.69	27"8.29	5.40
1857	332.37	340.54	324.09	16.46	8.05	28.5	-15.0	43.5	17.84	VII	-2.74	II	20.58	3.11	7.34	72.4	22.5	196.28	16"4.68	5.80
1858	332.32	339.08	321.04	18.04	7.09	25.0	-13.5	38.5	17.12	VI	-5.96	"	23.08	3.05	6.97	74.4	20.0	185.98	15"5.98	5.75
1859	331.85	341.49	323.15	18.34	8.55	28.0	-11.5	39.5	19.25	VII	-2.79	XII	22.04	3.39	7.99	73.4	25.0	340.49	28"4.49	6.15
1860	331.06	337.16	322.34	14.82	7.55	25.3	-10.6	35.9	15.90	VIII	-0.73	II	16.83	3.20	7.31	75.0	30.0	238.92	19"10.92	6.12
1861	332.10	338.40	323.00	15.40	8.21	26.8	-14.0	40.8	17.93	"	-3.43	I	21.36	3.55	12.90?	75.6	33.0	228.51	19"0.51	4.48
1862	331.93	340.09	323.33	16.76	8.57	28.8	-10.4	39.2	17.40	VII	-2.30	I	19.70	3.23	6.83	69.9	25.0	264.72	22"0.74	4.62
1863	332.34	339.40	323.40	16.00	9.51	27.9	- 4.7	32.0	18.47	VIII	-1.50	XII	16.97	3.14	6.68	65.9	16.0	208.17	17"4.17	4.66
1864	331.89	340.99	322.63	18.36	6.72	26.4	-14.7	41.1	15.67	VI	-5.99	I	21.90	3.03	7.14	75.2	27.0	283.49	23"7.49	5.85
1865	331.91	339.88	323.69	16.19	8.09	27.6	-10.6	38.2	19.13	VII	-3.95	II	23.08	3.19	7.57	71.6	20.0	197.28	16"5.28	5.50
Tél. XII—II hön.	332.55	—	—	—	0.60	—	—	—	—	—	—	—	—	1.66	—	84.5	—	47.98	3"11.08""	6.70
Tav. III—V "	331.10	—	—	—	7.87	—	—	—	—	—	—	—	—	9.88	—	68.2	—	61.91	5"1.16""	5.16
Nyar. VI—VIII "	331.45	—	—	—	16.30	—	—	—	—	—	—	—	—	5.04	—	63.5	—	73.17	6"1.17""	4.37
Ősz. IX—XI "	332.23	—	—	—	8.45	—	—	—	—	—	—	—	—	3.37	—	76.4	—	54.48	4"6.48""	5.41
Az évben	331.85	342.11	320.31	21.80	8.01	28.8	-15.0	43.8	19.25	VII	-5.96	II	25.21	3.21	—	73.10	16.0	256.83	19"8.33""	5.42
Bécsben	330.01	339.91	317.40	22.51	7.62	29.2	-15.4	44.6	19.13	VII	-5.46	II	24.59	3.50	—	73.18	—	246.80	20"6.80""	5.62

Az észlelés napoként háromszor történt.

A napok száma, melyeken légtüneti észleletek történtek.

Az évek száma	Az ég			köd	eső	hó	mérhető csapadék	jégeső	dér	fagy	villamos tünetek			szélirány							Észrevétel	
	tisztá.	kevésbé tisztá.	borult								égt-habortú	villámias	villámias égt-habortú nélkül	É.	Ék.	K.	DK.	D.	DNy.	Ny.		ÉNy.
1856	68	203	95	29	106	25	123	—	16	96	12	13	24	88	188	77	55	88	88	340	175	Az észlelés napoként háromszor történt.
1857	45	213	107	74	115	39	147	2	45	97	16	13	28	108	201	99	73	68	51	323	172	
1858	60	189	116	53	113	40	144	1	28	108	22	8	26	89	221	90	56	68	54	330	181	
1859	35	217	113	46	175	41	201	2	14	82	21	11	27	97	183	93	59	70	63	373	157	
1860	34	232	100	22	139	46	170	1	9	94	9	11	18	77	154	93	58	86	76	411	143	
1861	106	188	71	33	101	27	119	2	12	67	10	—	10	84	171	115	47	88	53	448	89	
1862	114	166	85	17	97	23	109	4	2	82	10	—	10	74	106	123	44	107	57	383	97	
1863	104	174	87	15	111	12	114	—	10	35	8	7	14	103	158	76	42	108	75	375	148	
1864	53	187	112	9	94	24	114	3	15	90	11	—	11	129	160	106	68	67	76	306	168	
1865	73	187	105	17	66	28	91	2	1	96	10	1	11	101	166	91	53	50	82	333	224	
Tél	11.0	38.4	41.0	17.4	15.5	21.1	34.0	—	7.7	62.7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Tavas	17.7	52.9	21.4	2.6	32.3	6.2	35.3	0.2	2.2	11.6	2.4	1.4	3.7	—	—	—	—	—	—	—	—	
Nyár	22.1	58.3	11.6	0.1	35.4	—	34.2	1.2	0.2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Ősz	18.4	47.5	25.1	11.4	28.5	3.2	29.9	0.3	5.1	11.4	0.9	0.9	1.7	—	—	—	—	—	—	—	—	
évi átlag	69.2	197.0	99.1	31.5	111.7	30.5	133.2	1.7	85.7	8.46	12.8	6.4	17.9	95	170	96	55	80	67	362	156	
Bécsben	—	—	—	100.9	110.6	33.1	142.9	1.8	—	—	—	—	18.3	—	—	—	—	—	—	—	—	

6. A megye viránya.

Virányunk Keleteurópa virányrészét képezi ugyan, de sok tekintetben közös Németország, különösen Alsó-Ausztria és Morvaország virányaival. Mint sajátlagos fajok, melyek megyénkben, de a nevezett két szomszédországban már elő nem fordulnak, említendők :

- Asplenium Halleri* R. Br. Hallerféle bordalap.
Carex strigosa Huds. Sudarfüzértű sás.
Cyperus glomeratus L. Csomós palka.
Ruscus hypoglossum L. Nyelves péra.
Urtica radicans Bolla. Gyökeredző csalán.
Polygonum arenarium W. et Kit. Homoki czikkszár.
Tanacetum serotinum Schultz. Késői varádcis.
Pyrethrum vagy *Chrysanthemum uliginosum*
W. et K. Iszap-aranyvirág.
Cirsium acaule Allion. Szártalan báres.
Lactuca perennis L. Évelő saláta.
Galium rubioides L. Buzérképzű galaj.
Chlora serotina Koch. Késői klóra.
Nonea lutea DC. Gyászoló apácza.
Smyrnum perfoliatum Mill. Szárölelő gyapor.
Tribulus terrestris L. Sulyom szurdancs.
Polycarpon tetraphyllum L. Négylevelű polcsa.
Gypsophila fastigiata L. Homoki derezefű.
Dianthus Seguieri Will. Dombi szegfű.
„ *atrorubens* Allion. Gyászoló szegfű.
Genista ovata W. et K. Szószös rekettye.
Trifolium pannonicum Jacq. Dunamelléki lóhere.
Virányunk következő növényei előfordulnak ugyan Morvaországban, de nem Alsó-Ausztriában :
Botrychium rutaefolium A. Br. Rutalevelű fűtharasztt.
Corynephorus canescens P. B. Szürkés pákhordó.
Festuca sylvatica Vill. Erdei csenkesz.
„ *latifolia* Host. Széleslevelű csenkesz.
Carex ericetorum Poll. Hanga sás.
Thrinacia hirta Roth. Borzas sejtalom.
Campanula latifolia L. Széleslevelű csengetyűke.
Scrofularia vernalis L. Tavaszti tákajak.

Schouw *) szerint virányterületünk az er ny ő s ő k (umbellatae) és keresztvirágúak (cruciferae) növénykörébe való, közel fekvén a cikóriafélék keleti tartományának határához és a nyugati asztragaleák, halophyták és cynarocephaleákhoz, sőt olyan fajokat is foglal magában, melyek a cariophyllaceák és labiaták déli tartományába átmenetet képeznek és kevés olyan faj van benne, mely hasonló átmenetet képvisel a saxifragák és mohok országába. Meyen**), ki földünk felületét a virányviszonyokból folyó öly övekre osztotta, melyek, kivált a fák és cserjék alakjain és csoportosításán alapszanak, megyénket a hidegebb mérsékelt övbe számítottta, mely az éjszaki szélesség 45°-tól a 48-dikig terjed, s a határos sarkkör alatti (subarctisch) nemkülönben a melegebb mérsékelt övtől valamint buja mezőviránya és számos bokrai, úgy kiterjedt lombos és hullólevelű fái és nagy fenyői által különbözik; vagyis megyénk a lombos- és fenyűterdők határába tartozik.

A megye összes felületének körülbelül negyedrésze erdővel van fődve. Egyes kivételektől eltekintve, mint néhány erdei fenyűből (*Pinus sylvestris*, L.) álló erdőrészlet Modor és Vöröskő táján, az erdők a hegyek közt majdnem kivétel nélkül lombosak, melyek közül ismét az erdei bikkfa (*Fagus sylvatica*, L.) válik ki. Ezeket követi a fehér gyertyán (*Carpinus betulus* L.), a fehér nyírfa (*Betula alba* L.), mely itt-ott, p. o. Pozsony, Stomfa körül kisebb erdőrészeket képez, a kőrissfa (*Fraxinus excelsior* L.), a jávorfa (*Acer pseudoplatanus* L., *platanoides* L.) a vadkörte- és vadalmafa (*Pyrus communis* és *malus* L.), a tölgy és cser (*Quercus sessiliflora* Sm. és *Cerris* L.), a berkenye (*Sorbus terminalis* Crantz), a lisztes berkenye (*Sorbus aria* Crantz), a rezgőnyárfa (*Populus tremula* L.), mely utóbbiak inkább csak helylyel-közzel találhatnak. A Morva lapályán, Lozornótól Miaváig és még ezentúl Nyitra megyében 4000 ölnyi átlagos szélességben rengeteg fenyvesek (*Pinus sylvestris* L.) terülnek el, melyek kitérítő épület- és tüzfát szolgáltatnak, s azon felül szén- és kátránykészítésre használtatnak. Állítják, hogy a jelenlegi fenyveseket hajdan kiterjedt bikkfa-erdők helyettesítették, melyeknek egyes törzseit most is mutogatják.

A Vágfolyó lapályán kevesebb az erdőség, habár egyes nagyobb részletek ittsem hiányoznak, melyek nagyobbára tölgye k-

*) Fr. Schouw: Grundzüge der allgemeinen Pflanzengeographie. Berlin, 1828.

**) Meyen: Grundriss der Pflanzengeographie. Berlin, 1863.

ből (*Quercus Cerris* L. gyakran cser és kevésbé *Q. pedunculata* Ehrk. kocsányos tölgy) állanak. Ilyenek a Sz.-Mártonerdő, Schweinsbach és Sárköz mellett, a cseklészi erdő és vadaskert, a Feketeviz melletti Pálffy-féle praediumon egy erdőrésztlet, a vajnori liget, a Dubova és Nagy-Szombat nyugati tájékán fekvő részletek. A Súr, terjedelmes mezgés égerfa-erdő. (*Alnus glutinosa* L.)

Az erdők, melyek a Morva (Karlhaus és Marchegg között) a Duna (különösen Pozsony, Mosony és Vajka között) és az érsekújvári ág szigeteit (Eberhard, Miklósfalva és Illésháza táján) fűdik, jobbadán nyárfákból (*Populus nigra* és *alba* L.), hamvas égerfából (*Alnus incana* L.), sima szilfából (*Ulmus campestris* L. és *effusa* W.), kőris és fűzfákból (*Salix alba* L.) állanak, melyek közé zelnice (*Prunus padus* L.), vadalma és körtefa, fődorjavor (*Acer campestre* L.) vegyülnek. Az alacsonfa (Unterholz) a legkülönbözőbb cserjékből alakul, melyek közül a hegyi erdőkben különösen kiemelendő: *Corylus avellana*, közönséges mogyoró; *Viburnum opulus* és *lantanana*, kánya és ostormén bangita; *Sambucus nigra* fekete bodza; *Lonicera xylosteum*, tükörke loncz; *Cornus mas et sanguinea*, húsos és veresgyűrű som; *Salix capraea*, kecskefűz, *Staphylea pinnata*, mogyorós hályogfa; *Evonymus europ.* és *verrucatus*, európai és bibircsos kecskerágó; *Crataegus*, galagonya; *Rhamnus benge* Rh. *cathartica*, frangula, *saxatilis* varjútövis, kutya, kövi benge; *Rubus szeder- és rózsafajok*; sóska borbolya (*Berberis vulgaris* L.), kökényszilva (*Prunus spinosa*); a szigeti erdőkben: hamvas égerfa (*Alnus incana*), mondola levelű és czigolya fűz (*Salix amygdalina et purpurea*) és a fentebb elsoroltakból egynéhány.

A dévényi Nagytető viránya, meszes volta miatt a pozsonyi hegyek virányától saját szerűen elüt, miért is a fűvészeknek kedvenc tartózkodási helye. Már mint a *Smyrnum perfoliatum* Mill. szárölelő gyapor lelhelye, mely csak Trieszt mellett, nálunk pedig csak a bakonyi Somhegyen fordul elő; a Nagytető ormán, lejtőin, valamint az előtte fekvő dévényi sziklákon lelhető még:

- Pollinia gryllus, élesmosó fenyér.
- Dianthus plumarias, tollas szegfű.
- Alyssum montanum, hegyi ternye.
- Poa alpina, bérczi perje.

- Teucrium montanum*, hegyi tarorja.
Nepeta nuda, kopasz csipkepitty.
Orobanchae coerulea, kék szádor.
Orchis pallens, sápadt kosbor.
Inula oculus Christi, selymes sertecsek stb.
Pozsony városa közelebbi környéke valami 50 érdekes növényfajt mutat, egymint:
- Centaurea solstitialis* L. fel, sáfrányos csüsküllő.
„ *hybrida* vel *paniculata* Allion, korcs csüsküllő
Xeranthemum annuum, egynyári vasvirág.
Adoxa moschatellina és *Myosurus minimus* L,
pézsmakoczkagyöngy, piczi egérfark.
Oenothera biennis var. *parviflora* Gm., ligetke
csészekürt.
Clematis integrifolia L., éplevelű bérese.
Ranunculus illyricus, selymes szironták.
Actaea spicata L., füzéres takta.
Isatis tinctoria, festő csülleng.
Lepigonum rubrum, veres pikkelyhúr.
Sarothamnus vulgaris Wim., közönséges seprőcserje.
Astragalus austriacus Jacq., hasadtszárnyú bóka.
„ *asper* Jacq., durva bóka.
Potentilla rupestris L., kövi pimpó.
Lythrum hyssopifolia L., alacsony füzény.
Myricaria germanica Desv., német átán, vagy ti
himes átán.
Eryngium planum L., lapos iringó.
Loranthus europaeus L., európai fakín.
Sambucus racemosa L., fürtös bodza.
Galium pedemontanum All., piemonti galaj.
Stenactis bellidiflora Braun.
Senecio doria L., kövér üszögőr.
„ *nemorensis* L., berki üszögőr.
Scorzonera purpurea L., piros pozdor.
Jasione montana L., hegyi csékesillag.
Myostis sparsiflora Mick., zilált virágú nefelejts.
Salvia austriaca Jacq., osztrák zsálya.
Utricularia vulgaris L., közönséges rencse.
Androsace elongata et maxima L., gór és nagy
müköcs.

Statice elongata Hoffm., nyulánk lelleg.

Plantago arenaria W. K., homoki utifű.

Mercurialis perennis L., tartós szélfű.

Stratiotes aloides L., imer kolokán.

Typha minima Hoppe, kis gyékény.

Orchis fusca Jacq., kesely kosbor.

„ *sambucina* L., bodza kosbor.

„ *maculata* L., foltos kosbor.

Anacamptis pyramidalis Rich., tornyos rágikra
avvagy kosbor.

Gymnadenia conopsea R. Br., szűnyoglábú tarbibircs.

Limodorum abortivum Swarz, violaszínű gérbicz.

Cephalanthera pallens et ensifolia Rich., sá-
padt és kardlevelű porfej.

Epipactis latifolia All., széleslevelű bibak.

Iris variegata L., tarka nőszirm.

Majanthemum bifolium DC., kétlevelű árnyvirág.

Lilium martagon L., turbán liliom.

Gagea pusilla Schult., piczi sárma.

A Vízoka, melynek első átkutatásáért az érdem Bolla J.,
a pozsonyi elemi iskolák igazgatóját illeti, hasonlólag sok saját-
sággal és érdekekkel bír; ott találhatik például:

Saxifraga aizoon, fürtös kötör.

Draba aizoides, kövér daravirág.

Campanula latifolia, széleslevelű csengetyűke.

Hesperis inodora, pompás estike.

Alyssum saxatile, kövi ternye stb.

A Kis-Kárpátok keleti oldalán a pozsonyi virálynak ritkasá-
gára nézve második növénye, a *Ruscus hypoglossum*, nyelv-
ves péra, Sz.-György, Bazin és Modor körül fordul elő; míg a
Quercus pubescens, szőrösödő tölgy, Récese mellett; *Cypri-
pedium calceolus* tarka czipőczim, állítólag a bazine és mo-
dori erdőkben található, a hegység nyugati oldalán pedig, melyen
a nevezett növények hiányzanak, kizárólag a *Pyrola uniflora*
és *rotundifolia* L. egyvirágú és kereklevelű körtike (ritka a
borostyáni erdőkben) és *Pyrola umbellata*, ernyős körtike
(Dettrekő körül).

A Morva lapályé több érdekes mocsár- és fővenykedvelő növény:

Trapa natans L., csemege sulyom, Kis-Lövő;

* *Sparganium natans* L., sulymos baka, a hausbrunni tó.

Daphne Cneorum L., henye boroszlán, haubrunni erdő.

Dianthus serotinus W. K., késői szegfű, Stomfa.

Gnaphalium arenarium L. sárga gyopár } Bűrerdő.
Staticé elongata Hoffm., nyulánk lelleny }

Különösen feltűnő a *Comarum palustre*, tavi komorka és *Drosera rotundifolia* L. kereklevelű harmatfű, sphagneák közti jelenléte a laksár-újfalvi fenyesben fekvő Kopanisko és Cservená Hrazda nevű mocsáros tavak szélén.

A Súr, Feketeviz és a Dunaág mocsárai:

Hottonia palustris L., mocsári tónya.

Nymphaea et Nuphar, fehér nimfa és sárga tórózsa.

Acorus Calamus L., orvosi kálmos.

Stratiotes aloides K., imer kolokán.

Hydrocharis Morsus ranae L., béka potnya.

Elatine alsinastrum L., pocsolya látenya.

Urtica radicans Bolla, gyökerező csalán.

Tanacetum serotinum Schultz, késői varádics.

Plantago altissima, legnagyobb útifű.

Scorzonera parviflora Jacq., kisvirágú pozdor.

Polygonum minus Huds., apró ezikkaszár által jellemezvők, ugymint az azokkal szomszédos nedves rétek:

Molinia coerulea, kék kéhencz, vagy molinia, különféle nád, káka és szittyó.

Orchis palustris, lazavirágú kosbor.

Sonchus palustris, zsemlyéki csorbóka.

Menyanthes trifoliata, hármáslevelű vidrafű.

Euphorbia palustris L., Tavi fűtejfel ékesek, míg száraz és részben fővényes helyeken a következő fajokkal találkozunk:

Kentrophyllum lanatum R., gyapjas gordon, csek-lészi várdomb.

Filago minima Fries., apró fonalfű, Károlyfalva.

Senebiera coronopus Poir., pikkelyes táskarag Szempcz.

Euclidium syriacum R. B., madárorrú táskaszár, Szent-György.

Cephalaria transilvanica Schrad., erdélyi fejvirág, sz.-györgyi liget.

Hibiscus trionum L., dinnyehibik, n.-szombati indóház s több más.

Mérgező növények a megyében *).

Pozsony város környékén:

- Arum maculatum L., mooskos kontyvirág.
Euphorbia Gerardiana Jacq., parti fűtej.
„ Esula L., kis sárfűtej.
„ virgata W. Kit., vesszős fűtej.
„ verrucosa L., bibircsós „
„ platyphyllos L., nagylevelű fűtej.
Linaria minor Desf., apró gyujtovány.
„ genistifolia Mill., fakó gyujtovány.
„ arvensis De Candoll., ugari gyujtovány.
Solanum villosum Lam., szőrös csucsor.
„ dulcamara L., keserűes csucsor.
„ humile Bernh., alacsony „
„ rubrum Mill., veres „
Ranunculus sceleratus L., torzsika szironták.
„ polyanthemus L., sokvirágú szironták.
Anemone nemorosa L., berki kökörcsin.
Pulsatilla pratensis Mill., mezei kökörcsin.
Lonicera Xylosteum L., úkörke loncz.

Bazin környékén:

- Lactuca virosa L., mérgező saláta.

Sz.-György környékén:

- Gratiola officinalis L., réti csikorka.
Sium latifolium L., mérgező avagy széleslevelű bolonyik
Ranunculus flammula L., lángos szironták.
Clematis integrifolia L., éplevelű bércse.
„ erecta Allion., lőtorma bércse.
Actaea spicata L., fűzérés takta.
Chenopodium hybridum L., pokolvar-libatopp.

Modor környékén:

- Euphorbia salicifolia Host., fűzlevelű fűtej.
„ epithymoides L., borzas fűtej.

Német-Gurab mellett:

- Solanum flavum Kit., sárga csucsor.

---

*) Bolla J. után.

Práca mellett:

Oenanthe fistulosa L., ostorindás haramag.

Hidegkút körül:

Ranunculus illyricus L., selymes szironták.

Nagy-Födemes, Sz.-György körül:

Ranunculus lingua L., nádi szironták.

Dévény környékén:

Adonis vernalis L., tavaszi hérics.

Récse és Malaczka mellett:

Euphorbia palustris L., tavi fűtej.

Daphne Cneorum L., henye boroszlán.

Csallóközben:

Linaria spuria Mill., kores gyujtovány.

„ *elatina* Desf., látonya-gyujtovány.

Glaucium phoeniceum Smith, szarvas szarumák.

Viszoka hegyen:

Lactuca sagittata W. Kit., nyilas saláta.

Aconitum vulparia Rehb., rókaölő csikorka.

Pozsonyi szigetekben.

Paris quadrifolia L., négylevelű csillár.

Euphorbia villosa W. K., gyapjas fűtej.

Physalis Alkekengi L., piros páponya.

Aethusa Cynapium L., mérges ádáz.

Glaucium luteum Scop., sárga szarumák.

Anemone sylvestris L., erdei kökörcsin.

Pozsonyi erdőkben:

Euphorbia sylvatica Jacq., erdei fűtej.

Mercurialis perennis L., tartós szélfű.

Digitalis ochroleuca Jacq., nagyvirágú gyűszűvirág.

Ranunculus auricomus L., változó szironták.
" nemorosus DC., ligeti szironták.
" lanuginosus L., gyapjas szironták.
Anemone ranunculoides L., boglár-kököröcsin.

Dunapartokon:

Euphorbia lucida W. Kit., fényes fűtej.

Vetésekben mindenütt:

Lolium temulentum L., szédítő vadóc.
Euphorbia exigua L., apró fűtej.
" segetalis L., vetési fűtej.
Ranunculus phylonotis Retz., borzas szironták.
" arvensis, L., mezei szironták.

Szőlők és erdők szélein:

Coronilla varia L., tarka kornilla.
Evonymus europaeus L., csikos kecskerágó.
" verrucosus L., bibircsós kecskerágó.
Rhamnus catharticus L., varjutóvis benge.

Erdei rétek és gyümölcsösökben:

Colchicum autumnale L., zászpa kikerics.

Szőlők és szántóföldek szélein:

Euphorbia Peplus L., dudva-fűtej.
" falcata L., sarlós-fűtej.
Linaria vulgaris Mönch., közönséges gyujtovány.
Antirrhinum Oronticum L., gunyás pintyő.

Erdővágásokban a hegyeken:

Daphne Mezereum L., farkas-boroszlán.
Atropa Belladonna L., maszlagos nadragulya, farkas-
cseresznye.
Cynanchum Vincetoxium L., méregölő fecskégyökér.

Kerítések és bokrok mellett:

Bryonia alba L., бүдös gönye.

Elszórva az egész megyében:

Euphorbia Helioscopia L., éklevelű fűtej.
Mercurialis annua L., egynyari szélfü.
Hyosciamus niger L., bolondító csalmatok.
Datura stramonium L., maszlagos redősirom.
Solanum nigrum L., fekete csucsor.
Conium maculatum L., foltos bürök.
Chelidonium majus L., nagy gódircz (nagy fecskefü).
Ficaria ranunculoides Möneh., saláta-szironták.
Ranunculus acris L., réti szironták.
„ *repens* L., boglárka-szironták.
„ *bulbosus* L., gumós szironták
Clematis Vitalba L., iszalag-bércse.
Delphinium Consolida L., szarkaláb-sarkvirág.
Adonis aestivalis L., nyári hérics.
Nigella arvensis L., Mezei kandilla.
Sedum acre L., borsos szaka.

Termények.

A gabnafélék majdnem valamennyi ismert neme miveltetik. Terem igen szép buza Nagy-Szombat tájékán és Csallóközben; bőven s kitűnő minőségben terem a rozs kivált a nagy-szombati és hegyentúli járásban; díszlik azonban kiválólag az árpa, valamint a zab, tengeri, köles.

A takarmány-növényekből általában elterjedt:

a mohar, borköles, (*Panicum germanicum*).

luczerna, kék csigacső, (*Medicago sativa*).

vörös vagy stájer lóhere (*trifolium pratense*).

baltaczim, török lóhere (*Esparsette, Hedysarum*).

bükköny, zabbal vagy árpával keverve.

cziczer-borsó hasonlólag.

fehér lóhere (*Trifolium repens*).

olasz perje (*Lolium italicum*).

francia perje (*Avena elatior*).

mezei komocsin (*Phleum pratense*); ritkábban czerna taraczkos és egyenetlen tippan (*Aprostis vulgaris, stolonifera, dispar*).

csomós ebir (*Dactylis glomerata*).

mezei csenkesz (*Festuca pratensis*).

mezei perje (*Poa pratensis*),
komlós és sárkerep-csigacső (*medicago lupulina*
és *falcata*),
keskeny útifű (*Plantago lanceolata*).

Ipar és kereskedelmi növényekből miveltek a repce mindenütt, festő-csülleng (*Isatis*) azelőtt Pereden Sellye mellett; kender általánosan, de szép kivált Hausbrunn, Szerdahely tájékán; len Saskőn, Bukován; mák egész megyében; napraforgó csak itt-ott a kertekben, takács-mácsonya, kivált a Csallóközben, mindenütt vadon; a komló- és málvamiveléssel tétettek ugyan egyes kísérletek, de azonnali kedvező eredmény hiányában, abban hagyták.

Nagy kiterjedtségű a szőlőmivelés, melyet különösen a pozsonyi hegység keleti oldalán Felső-Diósig szép eredménynel tűznek; azonban szőlők Dévény, Stomfa, Lozornó, Kukló, Detrekő és Podhrad mellett a hegység nyugati oldalán, különösen délre forduló lejtőkön is találtnak.

A gyümölcstenyésztés díszlik egész megyében, csak Csallóköznek sorsa mostohább némileg e tekintetben. Az alma, körte, cseresznye, szilva, őszi- és kajszin-barack mindinkább terjednek, naspolya, füge, berkenye és folytő körte miveltenek, valamint egres, ribiszke, málna. A sárga és görög dinnye (*Citrullus vulgaris* Schrad. et Cucumis *melo* L.), kivált a Csallóközben. Számos diófa (*Juglans regia* L.) díszíti a hegyi vidékeket, és a nemes gesztenye (*Castanea sativa* Mill.) Pozsony és Szent-György között kitűnő mennyiségben terem, habár gyümölcse kisebb a déliebb vidéken termőkénél.

A zöldségtermelés Pozsonyban, Nagy-Szombatban, Dévényben, itt-ott a Csallóközben és a Morvasíkságon is tetemes. Miveltenek főképen a káposztafajok, saláta és cukorrépa, mindennemű hüvelyes vetemények, szántóföldeken és szőlőkertekben, hagymák, spárga, tök, torma, murok, petrezselyem, celler és kapor, paradicsomalma (*Lycopersicum esculentum* Mill.) és burgonya.

Megjegyzendő még végül, hogy a fűvészek eddigi észlelései szerint, Pozsony megyében a magképes növények (Sporenpflanzen) fajainak száma 1,028, ezek között van 647 gomba (108 Gymnomyces, 47 Hyphomyces, 80 Gasteromyces, 84 Pyrenomyces és 328 Hymenomyces), 118 zuzmó, 35 mo-

szat, 24 májmosh, 174 moh és 30 edényes sziktelen, (19 páfrány, 6 zsurló, 5 korpafűnemű). A szikes növények száma, melyek közül Lumnitzer viránya 1,008-at, Endlicheré 1,194-et említ, jelenleg Kornhuber hozzávetőleges számításai szerint 1,400-ra tehető, melyek közt a fészkesek (Compositák), pillangósok (Papilionaceák), és pázsitfélék (Gramineák) fajokban leggazdagabbak, míg az ajkások (Labiáták), keresztesek (Cruciferák), pálfafélék (Cyperaceák), ernyősök (Umbelliferák) és szirontákfélék (Ranunculaceák), amazok után következnek.

Mindezekből kitűnik, hogy virányunk, habár nem is a leggazdagabbak közé számítandó s e tekintetben különösen a bécsitől messze elmarad, mindazonáltal nem csekély változatosságot nyújt és méltó, hogy ezentúl is átkutattatván, statistikai átnézetét, az égélj és geologiai viszonyoknak megyénk növényeire gyakorolt befolyása szerint egykoron pontosabban meg lehessen határozni, mint az eddigi tapasztalatok után lehetséges.

7. A megye állatvilága.

Ha ezen cikkben nem terjeszkedünk annyira, a mint azt a felvett igen fontos és érdekes tárgy méltán igényelhetné, oka részint azon körülményben keresendő, mert megyénk állatvilága tökéletesen még nem ismeretes, részint pedig mert azt e munka korlátolt köre aránylag véve nem engedi. Szem előtt tartván itt is Dr. Kornhuber jeles értekezéseit, melyek mind a pozsonyi reáltanoda évi programjaiban, mind a pozsonyi természettudományi társulat közleményeiben és a „Pozsony és környéke“ című emlékkönyvben található, Pozsony megye állatvilágát fővonásaiban a következőkben foglaljuk össze, fentartván egyszerűs mind, a házi állatok elősorolását azon szakaszra, mely a mezőgazdaságról szóland.

Az emlősök közül a kézsárnyuak (Chiropterák) több faja találtatik, különösen a Detrekő melletti barlangokban és ó épületek, templomok, várak stb. fődélzetein. A ragadozók mindinkább fogynak, és csak ritkán, kemény telekben, a gyakori vadászatok alkalmával téved egy-egy farkas vidékünkre. A rókák számosak a hegységben, melyekből a lapályokba is ellátogatnak; horz ritkább. A vidra a Dunában és Morvában mindinkább gyérül, de csekély számban találtatik még a Feketevizben

és Dudvágban. Görény, hölgy-menyét és nyest részint mert a baromfiak veszedelmes ellenségei, részint gereznájuk miatt szerfelelt üldöztetnek. A hód, úgy látszik, nálunk kihalt; ellenben a nyúl vidékünkön igen számos. Az ürge, vakand, polyú (*Spermatophilus citillus*) különösen a porhanyó földtű gabnatermő sikon felette gyakori, az alamár, cserpölyű itt-ott hegyeinkben találhatik; mezei és házi egerek valamint a vándorpatkány mindenfelé elterjedtek, míg a házipatkány úgy látszik többé sehohsem számos. Ózfalkákra akadunk a Pálffy-féle erdőkben, szarvasokra szép számmal a Búr-erdőben, a Viszokán és a szomszédos magaslatokon. A dámvadát állatkertekben p. o. Stomfa mellett tenyésztik, valamint a vaddisznót.

A vadászat újabb vadászati törvény hiányában eddigelő általában rendellenes, nagyobbára pusztításnak volt nevezhető. Egy-két nagyobb birtokos, kinek módja és vadászhajlama van birtokát vadásztilalommal s a szükséges örködő személyzettel ellátni, a vadak tenyésztéséről és azok kimeléséről észszerűleg gondoskodik; de az orvvadász, ha az özet vagy szarvast elejthető a törvény szigorú végrehajtása hiányában nem ismert tilalmat, és a mezei lakosság, inkább járt a nyúl, tüzok, fogoly, mint ekéje után, lett legyen ez az év bármely szakában, lett legyen ez a párzás és költés idejében. Nem oknélküli ennélfogva az aggodalom, hogy ha ez így tart, némely állatnem megyénkben idővel egészen kipusztul, mint ez valóban a hóddal már is megtörtént. A vadászatról szóló 1872. évi VI. törvényezikk ugyanazon év február hó 18-án hozatott és nyert szentesítést.

A madarak országából erdős hegyeinkben különféle sólymokat, gatyás ölyveket (*Buteo lagopus*) és baglyokat leltünk, a császári sast (*Aquila imperialis*), urali baglyot vagy hosszufarkú kuvikot (*Strix uralensis*), csonttörő harácsot (*Haliaeetus albicilla*) Csőtörtők környékén. Mindenféle éneklő madár szép számmal van megyénkben: fűlmilék, különösen a hűnfűlmile, barázdabillegető, vérpinty, sármány, aranybegy, sarmalingó, nád és erdei énekesek, rigók, ezinegék, csiz, tengelicze, a pirók és több más hallatja bájoló énekét az év különböző szakáiban. Némelykor a locska-selyemfarkú, a rózsaseregély, a gyurgyalag is megjelen, sőt a ritka vendég a mongoldfajd is eljött megyénkbe 1863-ban. Nem hiány-

zanak a veréb, a fecske, a banka, a gémekek, a gémészsólyom stb. A vadászatnak kedves tárgya a számtalan tüzök — Csallóközben seregenként dézmálja kivált az árpavetéseket — fogoly, fürj, vadgalamb, ugartyúk, a fácánkertekből eltévedt nagyszámú fácán kivált a Duna szigetein, — a vadlúd, vadréce stb.

A hullók közül felemlítendők a teknősök, nevezetesen az édesvízi teknőz (Emys europaea); a kigyók: az uszó és koczkás sikló (Tropidonotus natrix et tessellatus), sárgás sikló (Culuber flavescens) különösen a Zergehegyen, nálunk a legnagyobb kigyó, a síma sikló (Coronella levis); a gyikok: fürge, köfali és zöld gyik (Lacerta agilis, muralis et viridis); a varangyosok: zöld lombász avagy leveli béka (Hyla arborea), zöld (kecske, éti) és barna (gyepi, katona) béka (Rana esculenta és temporaria), vízi varangy (Pelobatus fuscus), farkashasú vagy tűzhasú varangy (Bombinator igneus), közönséges és zöldvarangy (Bufo cinereus és variabilis), foltos tűzgyik (Salamandra maculosa), tarajos és pettyes göte, (Triton cristatus és punctatus). Hogy a vipera meggyénkben előfordul-e, nincs bebizonyítva.

A halak, mint az élelem fontos tényezői, különös figyelmet érdemelnek. S ha sajnosan tapasztaltatik is, hogy a Dunában úgy mint a Morvában és Vágban, mióta a gőzhajózás életbe lépett, a halak gyérülnek, mindazonáltal a Dunában és a Morvában a következő halfajok még elég számmal találhatók hozatnak a halpiaczra:

Folyami sügér, Perca fluviatilis, Lin. Flussbarsch, Bärschling.

Fogas süllő, Lucioperca Sandra Cuv. Val., Schiel, Schill. Kolecz érdesz (érdes sügér), Aspro Zingl Cuv., Zingl, Zindel. Serincz, közönséges, Acerina vulgaris Cuv., Kaulbarsch. Serincz Sréczer, Acerina Schraitzer Cuv., Schrazen.

Ponty, közönséges; Cyprinus Carpio L., Karpfe.

Ponty, Kollárféle; Carpio Kollari Heck., Karpfgareisl.

Kárász, közönséges; Carassius vulgaris Nils., Karausche, Gareisl.

Kárász, közönséges; Carassius moles Agass.

Czompó, közönséges, vagy cigányhal; Tinca vulgaris Cuv. Schleihe.

Márna, közönséges; Barbus fluviatilis Agass. Barbe.

- Keserű diszponty, *Rhodeus amarus* Agass., Bitterling,
Buganerl.
- Banya durda, *Abramis vetula* Heck., Pleinzen
- Zerta durda, *Abramis vimba* Cuv., Pleinzen.
- Leuckartféle durda, *Abramis Leuckarti* Heck., Spitz-
pleinzen.
- Balin durda, *Abramis Ballerus* Cuv., Spleinzen, Bleie.
- „ „ *Abramis Sapa* Pall., Scheibpleinzen.
- Széles balind (széles keszeg), *Blica argyroleuca* Heck.,
Zobelpleinze.
- Vágó szobbar (vágóhal, kasza-keszeg), *Peleucus cultra-*
tus Agass., Sichling, Ziege.
- Fenyés fehérke (fehérhal), *Alburnus lucidus* Heck.
és Kn., Laube, Schusslauben.
- Ragadozó őn, *Aspius rapax* Agass., Schied, Schütt.
- Feketeszemű szélhal, *Idus melanotus*. Heck és Kn.,
Bratfisch.
- Veresszemű kenezér (veresszemű keszeg), *Scardinius*
erythrophthalmus Bon., Rothflosse.
- Szűzszáp (jász-keszeg), *Leuciscus virgo* Heck., Nerfling,
Weissfisch.
- Tamajkó dobancs (pozsár), *Squalius dobula* Heck.,
Aitel, Alland.
- Nyúl dobancs, *Squalius lepusculus* Heck., Hasel.
- Ökle (egri ponty) *Phoxinus laevis* Agass., Pfrilln.
- Paduczporcyszáj (petenye), *Chondrostoma nasus* Agass.,
Rossnasen.
- Zászlós timalkó (lepény-hal), *Thymallus vexilifer*
Agass., Äsche, Asch.
- Pisztrang (Ausonféle pisztrang), *Salar Ausonii* Val.,
Forelle.
- Huhó szemling, galócza; *Salmo Hucho* L., Huch,
Donaulachs, Lachsforelle.
- Csuka, közönséges; *Esox lucius* L., Hecht.
- Harsa, közönséges; *Silurus glanis* L., Wels, Schaden,
Scharn.
- Menyhal, közönséges, *Lota vulgaris* Cuv. Aal-
rutte, Ruttl.
- Kecsegetok, *Acipenser ruthenus* L., Störl, Stierl.
- Vizatok, *Acipenser huso* L., Hausen.

Orsóhal folyami, vagy folyami orsa, *Petromyzon fluviatilis* L., Pricke vagy das grosse Neunauge.

Orsa Planerféle, *Petromyzon Planeri* Bloch. das kleine, Neunauge.

Kopoltyús orsóca (orsófark), *Ammocoetes branchialis* Cuv., Aalein, Ölel.

A csigolátlan állatok közül megyénkben a rovarok játszik a főszeperet. Bolla J. fáradhatlan természetbuvárunk 800 fajnál már többet gyűjtött, s osztályozott tudományilag. Ezek nagyrészt károsak a földmivelésre, szőlőszetre és erdőkre nézve. Ide tartozik a különféle fa-rágó (*Bostrychus*) Malaczkán, a körösfarágó (*Hylesinus fraxini*) és *Eccoptogaster*-fajok a pozsonyi szigetek köris- és szilfáin, bóltozott barang (*Zabrus gibbus*) Vajnor felé eső szántóföldeken, *Epicauta dubia* (Királyfalvánál) és a gyümölcs- és szőlőkerteknek, a repezföldeknek több igen veszedelmes ellensége. Veszedelmesek szinte a vándorsáska, különféle hernyók p. o. a fenyő-rágó (*Fohreule*) a Bűr erdőben, a gabna-rágó stb. A pókok természetét jelesen rajzolja Böckh György orvostudor, és a pozsonyi reáltanoda tanára, ki pókgyűjteményében, melynek honunkban alig van párja, több mint 600 különféle pókfajt állított fel, melyet csekély kivétellel mind a maga szorgalmával keresett össze s kellőleg elkészítve és tudományilag osztályozva, üvegcsekbe gyűjtött. A méhtenyésztés mindenfelé díszlik, kevésbé a selyembogártenyésztés, mely inkább csak játsszi időtöltésképen itt-ott tűnt fel eddig. Sokféle alka, ezeralábú és héjancz lakja megyénket; az utóbbiak közül a Morva folyó rákjai nagyok és különösen jó ízűek. A puhányok különféle szárazföldi és vízi csigák, valamint kagylók által képviseltetnek; számosak azoknak kövületei Dévény-Ujfalu, Stomfa, Almáspatak stb. körül, óriási ostrigákat (*Ostrea longirostris*) lelünk Szuhán Nagyszombathoz közel. A férgek (földi giliszta, nádaly stb.) nem különböznek a szomszéd területek férgeitől s még kevésbé ismeretesek. Tüskönczök (*Echino-dermák*), coelenteráták, és ősellatok (Protozoák), édesvízi habarczok és néhány gyökrény (*Rhizopodák*), az ázalagokon kívül csak mint ásatag-állatok fordulnak elő harmadlagos képleteinkben.

8. Műemlékek a megyében.

A közmívelődés azon jelentékeny tényezőit, melyek a nemzetünk fölött lezajlott multak eseményeiről, mintegy élő és marandandó tanubizonyosságot tesznek, hasonlóképp érdemeseknek tartottuk arra, hogy Pozsony megye holyrajzi és statistikai ismertetésében vázlatosan összefoglaltassanak.

A megye területén létező néhány régi várat és várkastélyt ide nem értve, Pozsony megye műemlékei között a hazai régészetben megkülönböztetni szokott mind három építészeti stílyt képviselve találjuk, és pedig a román stílyt 2, a góthot 17 és végre a renaissance-ot 5. község hajdankori templomain.

Harezi dicsőségeinket Pozsony, Dévény, Detrekő-Váralja és Borostyánkő váromladékai s néhány kevésbé jelentékeny várkastély emléke őrzi csak, melyek között némely, mint például a gombai, egészen az újabb izlés szerint van átalakítva, a stílyt pedig még a mult század óta magtár gyanánt használják.

A román stíly emlékei közül legrégibb a deáki bazilika a XIII. század elejéről, továbbá az egyházaskarsai, melynek egykori, késő román izlésben épült temploma helyén, napjainkban egy újabb szentegyház áll.

A góth építészeti modor maradványai a XIV—XVII. századból valók, melyeknek legrégibb példánya a nagyszombati templom, I. Lajos királyunk idejéből; régi a pozsonyi, a duna-szerdahelyi, a stílyi stb. egyház, melyekről azonban, miután ilyenek nagyobb számmal találhatnának, egy községenkénti kimutatást is jegyzünk ide.

Góth izlésű műemlékek Pozsony megyében:

Alistálon, egy késő góth stílyben épült templom,

Bőösön, templom,

Csütörtökön, templom a XV. századból,

Dercsikán, templom a XVI. század elejéről,

Duna-Szerdahelyen, késő góth izlésű templom,

Gombán, templom,

Gutoron, templom,

Illésházán, késő góth izlésű templom,

Kürthön, késő góth izlésű templom, többször megújítva,

Misérdén, templom, majdnem teljesen átalakítva,

Modoron, templom,

Nagy-Magyarón, késő góth izlésű templom,

Szent-Mihályfán, templom,
Várkonyon, kora góth styllü templom.

A renaissance-építészet emlékei Pozsony megyében a Szelepcsényi György esztergami érsek nevével össze vannak forrva: — ő állított 1677-ben kápolnát Eberhárdon, s két évvel később ilyen izlésü templomot Nagy-Légen, Szent-Antalón és másutt.

A somorjai róm. kath. templom szintén renaissance-izlést tüntet fel, nemkülönbén a felső-baári egyház, mely a régibb, valószínűleg góth stylben készült templom helyén foglal helyet ma.

Az újabb kor építészeti nézeteiről, kivált templomaink szerkezetéről és irányáról e helyen tüzetesen értekezni nem lehet feladatunk; annyit azonban felhozhatunk, miszerint jelenlegi épületeink inkább műtani beosztás, mintsem izlés dolgában tünnek ki, s nem mondom templomaink, de házaink mesés gyorsasággal emelkednek ki alapárkaikból.

Az idő viszontagságai egyébiránt emlékszerü épületeinken számtalan és jelentékeny sérelmeket ejtettek, s irántuk hazai közönségünk figyelme és érdekeltsége leginkább azóta ébredéz, hogy jeles régészeink azok becsét felfedve, bennünket óva intenek, miszerint azon, talán félig a földbe süllyedt kövek, melyeket az imént az országut köveivel összetörtünk vagy mészszo égettünk volna, meglehet, egykor apáink oltárai vagy hamvvedrei voltak, s a hálás unokáknak azokat még akkor sem szabad kiszórni, ha műbecsüket jóformán fel sem is ismerték.

II. SZAKASZ.

A megye népességi viszonyainak leírása.

1. A népesség felosztása, nem, vallásfelekezet műveltségi állapot és nyelv tekintetében.

Pozsony megyében — az 1870-iki hivatalos népszámlálás szerint — 297,377 lélek lakik és pedig:

a megye községeiben és mezővárosaiban	228.670
az 5 szab. kir. városban	68,707
Összesen	297,377

esik tehát 1 mfdre 3,969 lélek.

a) Nemre nézve e népesség

144,532 férfi,
152,845 nő

Összesen: 297,377

b) Vallásfelekezet szerint

római	görög	örmény	keleti		ágost.	helvét	unitarius	más ker. hitfelekezetű	izraelita	más nem hitfelekezetű
			görög	örmény						
katholikus										
248,025	23	—	50	3	23,053	7,011	4	16	19,182	10
83,40	0.01	—	0.02	0.00	7.75	2.35	0.00	0.01	6.45	0.01

297,377 = 100%

c) Miveltségi állapotr nézve.

A megye lakói között

Törvényhatóságok szerint	olvasni és írni tud	csak olvasni tud	sem olvasni sem írni nem tud	összesen
I. A megyében	75,566	49,913	103,191	228,670
II. 1. Pozsony sz. k. városban	29,564	435	16,541	46,540
2. Bazin " " "	2,231	323	1,784	4,338
3. Modor " " "	2,363	325	2,378	5,066
4. Nagy-Szombat sz. k. v.	5,244	538	3,955	9,737
5. Szt.-György sz. k. v.	1,483	16	1,527	3,026
Összesen	116,451	51,550	129,376	297,377

297,377

d) Nyelvi tekintetben, a népesség feloszlását egy kissé nehéz teljes szigorúsággal meghatározni. Van tudniillik a sz. k. városokat is ideértve a megyében:

Tiszta magyar	község	185
" tót	"	167
" német	"	5
" magyar-tót	"	23
" német-tót	"	12
magyar-német-tót	"	1
Összesen		399

Feltéve, hogy a vegyesajkú községekben a 4 kisebb sz. k. várossal együtt ($42+4=46$) a népesség nyelvre nézve felezhető $\frac{46}{2}$ sz. k. Pozsony városában pedig a lakosság anyai nyelvre nézve

$\frac{1}{12}$ német
 $\frac{3}{12}$ magyar
 $\frac{2}{12}$ tót

akkor anyai nyelv tekintetében a megye népére következő arány alkalmazható u. m.:

magyar ajku lélek van	107,344,	s így az összes népességnek	36.0%-ja
tót ajku	" " 137,982,	" " "	46.5 "
német ajku	" " 52,051,	" " "	17.5 "
Összesen	297,377.		100%

Ethnographiai leírás.

Mi a pozsonymegyei nép jellemét illeti, jogosan el lehet mondani: hogy az általában szorgalmas, iparkodó, takarékos és rendszertő.

A magyar, mely leginkább a Csallóközt lakja, nem keverve idegen elemekkel, mint állítják, azon ősektől származik, melyek az első letelepedéskor az országba jöttek. Termete közép, alakja köpezős, magaviselete komoly és hallgatag, de ha nyilatkoznia kell, csinosan és folyékonyan beszél. Jellemé egyenes, békeszerető; nem iszákos s e tekintetben mértékletesebb a tótnál. Nők tiszták, szorgalmasak; a családi élet patriárikai, vallásos alapon nyugvó, és nagyjában feddtelen.

A tót erős, izmos, gyakorta sugár, beszédes, lármázó, veszekedős perlekedő, a pálinkának nagy barátja; a tót nő csinos és tiszta, szorgalmas, vidám, fecsegő, szereti az éneket; a családi életet a férjnek gyakori részegsége szokta háborgatni.

A német a városokban többnyire kereskedő és mesterember, mint földmivelő a pozsonyi s a felső-csallóközi járásnak csak egynéhány községeiben tartózkodik. Általában könnyen csatlakozik azon nemzetiséghez melylyel közelebb érintkezésben áll, miért is a Csallóközben mindinkább magyarosodik, a tót járásokban pedig eltótosodik. Egyébiránt erős, izmos, becsületos és szorgalmas nép; némely helységben nyelvén kívül, még őskori német szokásait s játékait is fenntartja.

2. *A népesség erkölcsi és értelmi miveltésége.*

Áttérve a népesség erkölcsi és értelmi viszonyaira, mindenek előtt ki kell emelnünk, hogy e tekintetben nemesak népünkben, leginkább pedig az 5. sz. kir. városban előrehaladott szellem, de példajok által megyénkre nézve a szomszéd német tartományok is nem csekély, sőt igen üdvös befolyást gyakorolnak. Ennek köszönhetjük, hogy az erkölcsök és a szellemi miveltés fejlesztésére, a betegek és gyámoltalanok, az árvák és szegények ápolására és segélyzésére, a művészet és társadalmi élet emelésére mi nagyobb számú egylettel és intézettel dicsekszünk, mint honunk akármely más megyéje. Ha ezen tény népünk jószívűségére és felebaráti indulatára mutat, azt kell feltennünk, miszerint a szellemi miveltés s nemesb társadalmi viszonyok emelésére és előmozdítására kétségtelenül hajlammal és szilárd akarral is bír.

Kórház van a megye minden sz. kir., valamint nagyobb mezővárosaiban, de bővelkedik főkép Pozsony városa, melyben 8 ily intézetnek 500, szükség esetében még több ágya is van, mihez Pozsonyban még a katonai nagy kórház, valamint Nagy-Szombatban egy tébolydával összekötött kórház járul. Ezen kívül van Pozsonyban: sinlők háza s ápoló intézet 7, a szegények intézete s alapítványa 6, betegsegélyzési egylet 4, temetkezési egylet 5, özvegy- és árvaintézet 6, siket-néma intézet 1, szegény tanulók segélyegylete 4, kisdédóvó intézet 4, gyermekmenhely (szopós gyermekek számára) 2 stb. A miveltés és társadalmi élet előmozdítására szolgál több Casino, haladási egylet, némely körök mint a keresztyén, kereskedősegélyegylet, a dalárda, a művészek és nyelvtanítók egylete özvegyeik és árváik felsegélésére, a fogyasztási-, gyorsírási-, munkásképző-, tűzoltó stb. egyletekben

részint művészeti, részint tudományos előadásokat is tartanak.

A számos egyesület között anyagi érdekek előmozdításában legnagyobb tevékenységet fejt ki a pozsonymegyei gazdasági egyesület, melynek mibeulétéről és hatásköréről alább: „a mezei gazdaság fejlesztésének szellemi eszközei“ cikkben bővebben értekezünk.

Jelentékeny a természet-tudományi egyesület, gyönyörű muzeumával s igen érdekes könyvtárával. Az egyesület már 1854-ik évben keletkezett; alapszabályai azonban csak 1856-ban hagytak helyben. Alapítói, kik megpendítve az eszmét s egyszerűsmind megtestesítették a következők: Bolla János, elemi iskolák igazgatója, Fuchs Albert lyceumi tanár, Gratzel József városi tanácsos, Dr. Kornhuber G. A. főreáltanodai tanár, jelenleg a bécsi műegyetem tanára, Mack Ede tanár, Mednyánszky Dénes báró, Molnár Imre városi számvevő, Obermüller J. főreáltanodai tanár, Pablasek M. főreáltanodai igazgató, Pawlowski Sándor jogtanár (Kassán) és Scheller A. nyug. lovaskapitány. Az első közgyűlést megelőzőleg, mely 1856-ik év márcz. 15-én tartatott, már is több mint 200 tag volt beírva; ezen szám azonban az év végéig, más megyékből jelentkező új tagok által megkettőztetett s a következő években is folyton szaporodott. Az egyesület hatályos eszközléseiről, évenként, a tagok számára nyomtatásban kiadott közlemények szólnak.

Az országos magyar erdészeti társulat székhelye szinte Pozsony.

Szellemi mivelttség.

A) Egyházi ügy.

A római katolikusok egyháza.

Pozsony megyének római katolikus egyházai az esztergami érseki megyéhez tartoznak, mely általában két részre, u. m. az esztergami és nagyszombati vicariatusra oszlik.

Az esztergami vicariatushoz tartozik 4 plébánia, a hédervári egyházmegyéből t. i. Darnó, Lipold (Hédervár fiók-egyháza) Kiliti és Püski, melyek még Pozsony megyében vannak; a többi 135 parochia a nagyszombati vicariatushoz tartozik,

mely ismét maga részéről 4 főesperességre oszlik, u. m. a komáromi, nyitrai, sasvári és pozsonyi esperességre, melyek közül a nyitrai főesperességnek nincsenek egyházai Pozsony megyében. Egészben véve pedig számlál Pozsony megye 139 plébániát, melyek közül Pozsony és Nagyszombat egy-egy káptalant képeznek.

A szerzetek közül találtak a megyében:

a) a Jézus-rendiek Pozsonyban és Nagy-Szombatban összesen 30 felszentelt pappal és 53 baráttal;

b) a kegyes-rendiek társulata Szent-Györgyön 8 pappal;

c) a ferenczesek szerzete a pozsonyi (19), malaczkai (16), nagyszombati (13) apátságokkal és összesen 48 pappal, 57 növendékpappal és laikussal;

d) a kapuczinusok Bazinban (9) és Pozsonyban (12) lévő zárdákkal, összesen 21 pappal, 40 baráttal és növendékkal;

e) az irgalmas barátok szerzete Pozsonyban, mely 23 tagból, 12 ujonczból (novitius) és alamizsnálkodó barátból áll.

A szerzetbeli barátoknak összes száma Pozsonyban tehát 282, kik között 120 a felavatott pap. Ezekhez járulnak az apácák és pedig:

a) a notredame-szűzek zárdája Pozsonyban 33 apácával és 2 ujonczczal, összesen 35 taggal;

b) az Orsolya-szűzek zárdája Pozsonyban 27 apácával és 23 ujonczczal, összesen 50 taggal. Ugyanazoknak nagyszombati zárdájában van 33 apácza;

c) az Erzsébet-szűzek zárdája Pozsonyban 38 apácával. Az apácák és ujonczok összes száma: 156.

Az evangélikus egyházak.

A pozsonymegyei ágost. hitv. evangélikusok egyházai 23,053 lélekkel a dunáninnyi egyházkerületi superintendenciához tartoznak és 2 esperességet képeznek, ezek:

a) a pozsonyvárosi esperesség, melyhez Pozsonyban a német ajkú és a magyar-szláv ajkú gyülekezet, a récei anyaegyház, s végre Főrév, Engerliget (Ligetfalva) és Dévény fiókegyházak tartoznak.

b) a pozsonymegyei esperesség, 15 anyaegyházzal.

A helvét hitvallású evangélikusok, vagy —

mint közösen nevezik — a reformátusok száma Pozsony megyében 7,011. — Azon kevés református egyház közt, melyek kivétel nélkül a dunántúli ref. egyházkerületi superintendenciához tartoznak, legnépesebbek Zsigárd, Patas, Hodos, Patony és Somorja.

A zsidók.

A zsidóknak majdnem minden jelentékenyebb helységben van zsinagógájuk vagy legalább imaházok — Pozsony városában kettő. Azon értesülés, mintha Pozsony megyében az izraeliták szaporodása aránylag igen csekély volna, úgy látszik tévedésen alapszik; mert midőn az 1857-ik nyilvános összeírás 16,373 izraelitát mutat, az 1870-ki népszámlálás szerint Pozsony megyében csak 19,182 izraelita találtatott, tehát a növekedés 13 esztendő alatt 2,809 azaz évenként csak 216 lélek vagyis 13 év elteltével 17.15%.

B) Tanügy.

Felsőbb tanodák.

1. A kir. jogakadémia Pozsonyban, talán a hajdani főiskolának reánk maradt töredéke, melyet Hunyadi Mátyás egykori oktatójának Vitéz János érseknek tanácsára 1467-ben alapított*), és mely „Studium generale istropolitanum“ czím alatt ismeretes. Ezen főiskolának sorsa az alapító halála után nincs felderítve. Annyi azonban bizonyos, hogy 1784-ben II. József idejében, a nagyszombati egyetem egy része Pozsonyba tétetett át és az egykori klarisszák zárdájában helyeztetett el. Egész az 1851-ik évig két tanszakból t. i. a jogiból és a bölcsészetiből állott; a nevezett esztendőben azonban a bölcsészeti tanszak két évfolyama a kir. államgymnasiumhoz csatoltatott, mely az által nyolczosztályú főgymnasiumná egészített ki; az akadémia pedig ezentúl jogászati tanintézet maradt 3 évi tanfolyammal; egyszersmind felcserélte előbbi helyiségét a volt gymnasiuméval és bevonult a mostani akadémia-épületbe, a nagy káptalan-utczába. Az 1870/1-ik tanévben 16 kötelezett és 3 nemkötelezett tantárgy adatott elő.

*) A pozsonyi jogakadémia története megjelent a „Budapesti Közöny“ melléklapjának 1872-iki 42. és következő számaiban, közelebb pedig önálló kötetben is napvilágot látott.

A kötelező tantárgyak hat tanár közt ugyanannyi tanszéken ekkép vannak felosztva:

- a) Encyclopaedia, észjog és büntetőjog.
- b) Római és egyházijog.
- c) Magyar magánjog és magánjogi eljárás.
- d) Magyar állam- s jogtörténet, magyar közjog, közigazgatási és pénzügyi törvényisme.
- e) Osztrák polgári jog, magyar váltó- s kereskedelmi jog; bányajog.

f) Politikai tudományok és statistika, (nem kötelezettek: az államszámviteltan, a törvényszéki orvostan s a hadi tudományok).

Hallgatója 361 és pedig 222 nyilvános és 139 magántanuló. Az igazgatón kívül az akadémián 4 rendes, 2 rendkívüli és 3 magántanár működött. Ösztöndíjt élvezett a téli félévben 33 tanuló, mely 4,113 forint 50 krajczárt és 25 darab aranyat tett, a nyári félévi ösztöndíjak összege pedig 4,502 forint és 25 darab arany. Az akadémiai jogász-segélyegylet alaptőkéje, ugyan az 187°/₁-iki tanév folytán 2,800 forintra emelkedett.

2. Az evangélikus lyceum 1606-ban, a pozsonyi ev. egyházzal egy időben alapított. Az első lyceumi rector Kilger Dávid volt. A lyceum áll 3 hittudományi osztályból, azután 8 osztályú főgymnasiumból és két, az algymnasiunai osztályokkal egyesített al-reálosztályból. A főtanodával több más jótékony célű alapítványok és intézetek állanak összekötésben u. m. a convictus, az alumnium, ösztöndíjak külföldi egyetem látogató tanulóik részére sat. Ezen intézetek a helybeli és magyarországi evang. egyházainak gyámolítása, főleg pedig a nagylelkű alapítók u. m.: báró Jeszenák János udvari tanácsos, Szeleczky Pál, Skaricza Gábor és több jótévő hagyományai által tartatnak fenn.

Az oktatási nyelv ezen tanoda alsó osztályaiban magyar és német, a felsőbbiekben magyar.

A lyceum hittanhallgatói 186°/₇. óta 5 év alatt 19-el apadtak; volt ugyanis:

	tanár	tanuló
186 ^o / ₇ -ben	7	58
186 ^o / ₈ -ban	7	61
186 ^o / ₉ -ben	6	58
186 ^o / ₁₀ -ben	7	55
187 ^o / ₁ -ben	8	39
	átlag	7
		54.20

Nagyszerű könyvtáráról alább szöluuk, itt csak megemliten-
dőnek véljük, igen jeles természettani muzeumát, valamint igen
érdekes és számos fateszközeit.

A nagyszombati róm. kath. papnövelde 1865-ben
Esztergamba tétetett át, azonban az érseki convictus ott
maradt, melynek az 187^{1/2}. évben 60 növendéke volt 1 igazgató,
1 aligazgató és 5 felügyelő (praefecti muscorum) vezetése alatt.

Középtanodák.

Tekintve, hogy a pozsonyi ágostai hitv. evangélikus lyceum,
melynek hittani tanfolyama szerves összeköttetésben áll annak
gymnasiumi osztályával, majd a felsőbb, majd a középtanintéze-
tek között foglal helyet; ezen elvet a pozsonyi VIII. osztályú
kir. kath. főgymnasiumra ki nem terjeszthetjük, bár jóval tovább
volt szoros kapcsolatban két száz esztendőnél ama collegiummal,
melyből aztán idők jártával a jelenlegi kir. jogakadémia és a
VIII. osztályú kir. kath. gymnasium váltak ki.

Pozsony megye középtanintézeteit következőképen osztályoz-
hatjuk:

I. Gymnasiumok: 1) pozsonyi kir. kath. főgymna-
sium; 2) nagyszombati róm. kath. főgymnasium (érseki); 3)
pozsonyi ágost. hitv. evangélikus főgymnasium, mindannyi
VIII. osztályljal;

Algymnasium IV. osztályljal Szent-Györgyön.

II. Reál-tanodák: községi főreáltanoda VI., és róm.
kath. alreáltanoda II. osztályljal, mindkettő Pozsonyban.

Felmentendők végre mint különleges tanintézetek a pozso-
ny i róm. kath. papnövelde, a modori polgártanoda
és a rabbi-iskola Pozsonyban.

Ezek jellemzésére nézve szolgáljanak rövid vázlatban a kö-
vetkező adatok.

A pozsonyi kir. kath. főgymnasium keletkezésének ideje
nem bizonyos, legvalószínűbb, hogy Pázmán Péter érsek alatt ke-
letkezett s mint jezsuita collegium 1626-tól kezdve állott fenn
egész a jezsuita-rend feloszlatásáig.

1780-ban ezen collegium helyébe királyi akadémia és archi-
gymnasium lépett, melyek közül az előbbinek tanárait 185^{0/1}-ig
pályázat útján részben világi, részben pedig egyházi tanfériaikból
nevezte ki a kormány, ugyszintén 1812-ig az archigymnasium
tanárait is. Ezen időtől fogva 185^{0/1}-ig a Szent-Benedek rendiek

látták el a gymnasiumot tanárokkal, mignem akkor a kir. akadémia s vele együtt az archigymnasium is megszűnt, a jelenlegi 3 évi tanfolyamból álló kir. jogakadémia pedig a VIII. osztálylyal bíró kir. kath. főgymnasiumtól elkülönítve állíttatott fel.

A tanárokat nyilvános pályázat útján a tanári testület kijelölése mellett a vallás- és közoktatásügyi m. k. minister, az igazgatót ellenben ő felsége, a király nevezi ki.

Szép könyvtárán kívül a kir. kath. főgymnasium tulajdonához tartoznak a jeles természet- és földrajzi, mennyiség-tani, pénz- és éremgyűjtemények; rajzeszköz-, hangszer- és hangjegytár, melyek jelenleg számszerint 10,335 darabot tesznek.

Fentartási költségei a magyar tanulmányi alapból fedeztetnek, mi 187°/₁-ben 24,318 forint 62 krajczárra ment, a tanári díjak összege pedig 18,697 forint 50 krajczárra o. é. Taneszközökre fordítottatott 986 frt 25 kr.

A városi VI. osztályú főreáltanoda 1850. december 2-án nyílt meg. Benne az igazgatón kívül derék szakférfiak tanítanak, s hogy mily mértékben felel meg nemcsak az általános szükség-érzetnek, de saját feladatának és hivatásának is, mutatja a tanulók rendkívüli növekedése, mely 186²/₃-tól 187¹/₂-ig, tehát tízévi cyclus alatt 221-ről 465-re emelkedett, úgy hogy mellette ma, igaz csak két osztályban és 2 tanárral, egy második róm. kath. alreál-tanoda is áll, melynek tanulóiról táblás kimutatásaink szolgáltatják az adatokat.

A pozsonyi róm. kath. papnövelde, az ugynevezett „Emericanum“ nem tartozik a hittani intézetek közé, mintán benne oly ifjak képeztetnek, kik bár a papi pályára készülnek, de a theologiai tanulmányokra fiatalok. Alapítója Lossy Imre érsek volt a XVII. század első felében s helyisége a káptalanban 12 tanuló számára van berendezve. Az oktatást mindenkor az illető vice-rektor vezeti, növendékeinek száma 187¹/₂-ben 4 első és 6 második évi, összesen 10 bölcsészettanuló.

A modori polgár-tanoda története 1648-ig vezethető vissza, a mely évben keletkezett; 1769-ben az mint ágost. h. ev. főgymnasium ismeretes, midőn a szónoklati, költészeti és bölcsészeti tudományok előadására szabadalmat nyert. Ujabb időkben anyagi kellékek hiányában algymnasiummá végre 1872-ben polgáriskolává olvadt le.

A rabbi-iskola Pozsonyban, azon izraelita ifjak számára áll fenn, kik több évi előkészület után maguknak a thalmud tétélei-

ben elégséges gyakoroltságot szereztek. E tanodában évfolyamok nincsenek, igazgatója a főrabbi, a ki előtt az előkészített és érett tanuló magát vizsgálatnak veti alá s képesítettvén bizonyítványt nyer. Tantárgya egyedül a thalmud, azonkívül idő engedetik a tanulóknak, hogy a helybeli gymnasiumokon magukat kellőképen kiképezzék, sőt legujabban minden rabbi-jelölt az érettségi vizsgálat letételére kötelezve is van. Tanpénzt fizetni nem kell, a tanulók száma jelentékeny s évenként középszámmal 300-ra tehető.

Pozsony megye középtanintézeteinek képét, a legujabb viszonyok szerint az alább közlött táblázatok tüntetik elő, melyek közül az első három az 187°/₁ iskolai év adatait tárja fel előttünk, a többi ellenben öt évi emelkedésére vagy hanyatlására nézve szolgáltat némi bizonyítékokat.

Ezen adatok sajnos, csak a tanárok és tanulók számát foglalják magukban; ez utóbbiakat nemzetiségi és vallásfelekezeti megkülönböztetés szerint is; míg egyéb részletes adatok, minők a tanintézetek történelmi kútfoi, taneszközei, tanrende stb., szóval azok, melyek annak jellegét módosítják; nemkülönb. a tanoda és tanári személyzet költségvetése, az ösztöndíjak kimutatása, az idevágó adatok hiányában érintetlenül hagyattak, azok tüzetes tárgyalása külön ilyenemű szakművekben látszott felhasználandónak.

A pozsonymegyei középtanintézetek állapota az 187°/₁ iskolai évben.

A) A középtanintézetek tanárainak és tanulóinak száma.

Folyó szám	A középtanoda megnevezése	Tanár	Tanuló	E-ik egy tanárra tanuló
I. A gymnasiumokban.				
1.	A pozsonyi VIII. oszt. kir.kath. főgymn.-ban	20	424	21.20
2.	A nagyszombati VIII. oszt. rom. főgymn.	15	259	17.27
3.	A pozsonpi VIII. oszt. ágost. h. ev. főgymn.	13	389	29.92
4.	A szentgyörgyi IV. oszt. rom. kath. algymn.	11	69	6.27
Összesen:		59	1,141	19.30
II. A reáltanodákban.				
1.	A pozsonyi VI. oszt. községi főreáltanodában	18	458	25.44
2.	A pozsonyi II. oszt. rom. k. alreáltanodában	2	93	46.50
Összesen:		20	551	27.55
I.	A gymnasiumokban	59	1,141	19.30
II.	A reáltanodákban	20	551	27.55
Együtt:		79	1,692	21.42

B) A középtanintézetek tanulói nemzetiségre nézve.

Folyó sz.	A középtanoda megnevezése	A tanulók összes száma	ezek közül			
			magy.	német	tót	szerb
I. A gymnasiumokban.						
1.	A pozsonyi VIII. oszt. kir. kath. főgymnasiumban	424	251	138	35	.
2.	A nagyszombati VIII. oszt. r. k. főgymnasiumban	259	176	48	35	.
3.	A pozsonyi VIII. oszt. ágost. h. ev. főgymnasiumban.	389	.	365	.	24
4.	A szentgyörgyi IV. oszt. r. k. algymnasiumban	69	64	5	.	.
Összesen:		1,141	491	556	70	24
			1,141			
II. A reáltanodákban.						
1.	A pozsonyi VI. oszt. községi fört.	458	203	223	30	2
2.	A pozsonyi II. oszt. r. kath. alreált.	93	10	65	18	.
Összesen:		551	213	288	48	2
			551			
I.	A gymnasiumokban	1,141	491	556	70	24
II.	A reáltanodákban	551	213	288	48	2
Együtt:		1,692	704	844	118	26
			1,692			

C) A középtanintézetek tanulói vallásfelekezeti szerint.

Folyó sz.	A középtanoda megnevezése	A tanulók összes száma	ezek közül					
			rom.	gör.	kel.	ágost.	helv.	izrael.
			katholikus	gör.	hitv. evang.			
I. A gymnasiumokban.								
1.	A pozsonyi VIII. oszt. kir. kath. főgymnasiumban	424	370	.	1	1	2	50
2.	A nagyszombati VIII. oszt. r. kath. főgymnasiumban	259	232	.	.	6	1	20
3.	A pozsonyi VIII. oszt. ágost. h. ev. főgymn.	389	38	.	32	204	63	52
4.	A szentgyörgyi IV. oszt. r. k. algymnasiumban	69	56	.	.	1	.	12
Összesen:		1,141	696	.	33	212	66	134
			1,141					

Folyó sz.	A középtanoda megnevezése	A tanulók összes száma	e z e k k ö z ü l					
			rom.	gör.	kel.	ágost.	helv.	izrael.
			katholikus	gör.	hitv. evang.			
II. A reáltanodákban.								
1.	A pozsonyi VI. oszt. községi főreált.-ban	458	312	1	3	51	9	82
2.	A pozsonyi II. oszt. r. k. alreáltanodában	93	91	.	.	2	.	.
	Ö s s z e s e n :	551	403	1	3	53	9	82
			551					
I.	A gymnasiumokban	1,141	696	.	33	212	66	134
II.	A reáltanodákban	551	403	1	3	53	9	82
	E g y ü t t :	1,692	1,099	1	36	265	75	216
			1,692					

Ezek szerint a pozsonymegyei gymnasiumokra átlag egy tanárra 19.50, a reáltanodákban pedig 27.55 tanuló esik, mely körülmény már mintegy önmagában véve is jelzi, hogy látogatottság tekintetében egyrészt a gymnasiumok a reáltanodák mögött maradnak; másrészt, különösen ha az előbbeni évek szaporodására is vetünk egy futó pillantást, — a reáltanodák tanulói folytonosan és fokozatosan növekednek a gymnasiumok tanulói mellett.

Nemzetiségre nézve az 187°/₁. iskolai évben az 1,141 gymnasiumi és 551 reál-, összesen 1,692 tanuló között találtatott:

	gymnasista	%	realista	%	összesen	%
magyar	491	43.03	213	38.66	704	41.61
német	556	48.78	288	52.27	844	49.88
tót	70	6.14	48	8.71	118	6.97
szerb	24	2.10	2	0.36	26	1.54
Összesen	1,141	100	551	100	1,692	100

azaz míg a gymnasisták a tanulók összes létszámának 67.43, a reálisták pedig 32.57 %-kát képezik, addig nemzetiségre nézve a magyarok, a tótokkal és szerbekkel együtt is alig közelítik meg a németek létszámát, kik a tanulóknak összesen véve felitesszik, sőt a reáltanodákban a többséget alkotják.

Románok ez időszert nem fordultak elő, bár az 186⁶/₇. iskolai évben a pozsonyi VI osztályú községi főreáltanodában, mint alább ki van tüntetve, elő jött 3 s az 186⁸/₉. és 18⁶⁹/₇₀-ik

iskolai években a pozsonyi VIII osztályú kir. kath. főgymnasiumban tanult egy-egy.

Vallásra nézve az 187°/₁ iskolai évben a fentebb jelzett 1,692 összes létszám következőképen oszlott meg. Ugyanis volt:

	gymnasista	%	realista	%	összesen	%
rom. kath.	696	60.89	403	73.14	1,099	64.95
gör. „	—	0.00	1	0.18	1	0.06
kel. gör.	33	2.89	3	0.55	36	2.12
ág. hitv. evang.	212	18.58	53	9.62	265	15.86
helv. „	66	5.79	9	1.63	75	4.43
izraelita	134	11.76	82	14.88	216	12.78
Összesen	1,141	100	551	100	1,692	100

vagyis akkor, midőn a róm. kath. és izraelita ifjak között a túlnyomó szám a reáltanodákat látogatja; a mindkét hitfelekezeten lévő evangélikusok (ágostai és helvét), nyilván a jó hírnévnek örvendő pozsonyi evang. lyceum életrevalósága miatt, a gymnasiumi előadásokat látogatják.

Az itt következő tabellákban A) 1—3 a középtanintézetek tanárainak és tanulóinak abszolút és viszonylagos száma, B) a tanulók nemzetiségre nézve és C) a tanulók válásfelekezet szerint vannak felsorolva és pedig összehasonlítás kedvéért egymásutáni öt iskolai évről, azaz 186°/₇-től számítva 187°/₁-ig bezárólag.

A gymnasiumi tanárok átlagos száma ezen idő alatt a megyében 57, melyben leginkább a pozsonyi kir. kath. főgymnasium személyzete van képviselve; — a reáltanodák tanárainak létszáma csak 20, a miből a pozsonyi II osztályú róm. kath. alreáltanodában csupán 2 egyén ad oktatást.

A tanulók összege a gymnasiumokban az 187°/₁-ik iskolai évben az ötévi átlagszám alatt állott, míg a reáliskolákban ezen viszony kedvezőbb, minthogy az ötévi átlagszámot a tanulók jóval felülmulják.

Nemzetiség szempontjából is előnyben vannak a reáltanodák ifjai a gymnasiumok tanulói fölött, miután a négy gymnasiumban e növendékek a nemzetiségi átlagszámokat az 187°/₁ iskolai év végével egy helyen sem közelítették meg; feltűnő egyébiránt a reáltanulók szaporodása vallásfelekezet tekintetében, midőn az 186°/₇ évi számokat azoknál öt év elteltével úgy szólván minden felekezetenél megkettőztetve tapasztaljuk, míg a

gymnasiumokban e viszony kivált a róm. kath. és izraeliták között ugyanezen idő alatt hanyatlott.

Hogy mily mérvben és mennyire fokozatosan emelkedtek különben középtanintézeteink, következő táblázatok legjobban feltüntetik:

A pozsonymegyei középtanintézetek állapota az 186^{6/7}–187^{0/1}. iskolai évben.

A) 1. A tanárok száma.

Folyó sz.	A középtanoda megnevezése	186 ^{6/7}	186 ^{7/8}	186 ^{8/9}	18 ^{99/70}	187 ^{0/1}	Átlag
		iskolai évben					
I. Gymnasiumokban.							
1.	A pozsonyi VIII. osztályú kir. kath. főgymn.-ban	16	20	21	21	20	19.00
2.	A nagyszombati VIII. oszt. rom. kath. főgymn.-ban	13	15	15	15	15	14.00
3.	A pozsonyi VIII. oszt. ág. hitv. ev. főgymn.-ban	13	13	13	13	13	13.00
4.	A szent-györgyi IV. oszt. rom. kath. algymn.-ban	9	9	10	10	11	9.80
Összesen:		51	57	59	59	59	57.00
II. Reáltanodákban.							
1.	A pozsonyi VI. oszt. községi főreáltanodában	19	18	18	18	18	18.20
2.	A pozsonyi II. oszt. rom. kath. alreáltanodában	2	2	2	2	2	2.00
Összesen:		21	20	20	20	20	20.20
I.	A gymnasiumokban	51	57	59	59	59	57.00
II.	A reáltanodákban	21	20	20	20	20	20.20
Együtt:		72	77	79	79	79	77.20

2. A tanulók száma.

Folyó sz.	A középtanoda megnevezése	186 ^o /7	186 ^o /8	186 ^o /9	18 ⁶⁹ /70	187 ^o /1	Átlag
		iskolai évben					
I. Gymnasiumokban.							
1.	A pozsonyi VIII. osztályu kir. kath. főgymn.-ban	478	493	494	480	424	473. ⁰⁰
2.	A nagyszombati VIII. oszt. rom. kath. főgymn.-ban	384	388	349	314	259	338. ⁰⁰
3.	A pozsonyi VIII. oszt. ág. hitv. evang. főgymn.-ban	394	444	391	422	389	408. ⁰⁰
4.	A szent-györgyi IV. oszt. rom. kath. algymn.-ban	66	63	69	69	69	67. ²⁰
Összesen:		1,322	1,388	1,303	1,285	1,141	1,287. ⁰⁰
II. Reáltanodákban.							
1.	A pozsonyi VI. osztályu községi főreáltanodában	227	242	275	327	458	305. ⁸⁰
2.	A pozsonyi II. oszt. rom. kath. alreáltanodában	75	78	78	93	93	83. ⁴⁰
Összesen:		302	320	353	420	551	389. ²⁰
I.	A gymnasiumokban	1,322	1,388	1,303	1,285	1,141	1,287. ⁰⁰
II.	A reáltanodákban	302	320	353	420	551	389. ²⁰
Együtt:		1,624	1,708	1,656	1,705	1,692	1,677. ⁰⁰

3. Esik egy tandra tanuló.

Folyó sz	A közép-tanoda megnevezése	186 ⁶ /7	186 ⁷ /8	186 ⁸ /9	186 ⁹ /70	187 ⁰ /1
		iskolai évben				
	I. Gimnasiunokban.					
1.	A pozsonyi VIII. oszt. kir. kath. főgymnasiunban	29.87	24.65	23.52	22.66	21.20
2.	A nagyszombati VIII. oszt. rom. kath. főgymnasiunban	29.54	25.87	23.27	20.98	17.27
3.	A pozsonyi VIII. oszt. ág. hitv. evang. főgymnasiunban	30.31	34.18	30.08	32.46	29.92
4.	A szentgyörgyi IV. oszt. rom. kath. algymnasiunban	7.38	7.00	6.90	6.90	6.27
	Összesen:	25.02	24.35	22.09	21.71	19.80
	II. Reáltanodákban.					
1.	A pozsonyi VI. oszt. községi főreáltanodában	11.26	13.44	15.28	18.17	25.44
2.	A pozsonyi II. osztályu rom. kath. alreáltanodában	37.50	39.00	39.00	46.50	46.50
	Összesen:	14.38	16.00	17.65	21.00	27.55
I.	A gimnasiunokban	25.92	24.35	22.09	21.71	19.80
II.	A reáltanodákban	14.38	16.00	17.65	21.00	27.55
	Együtt:	22.55	22.19	20.96	21.56	21.42

B) *A tanulók nemzetiség szerint.*

Folyó sz.	A megye összes közép- tanodáiban	186 ⁶ / ₇	186 ⁷ / ₈	186 ⁸ / ₉	186 ⁹ / ₁₀	187 ⁰ / ₁	Átlag
		iskolai évben					
	<i>A) Magyarok.</i>						
I.	A gymnasiumokban	557	498	497	493	491	507. ²⁰
II.	A reáltanodákban	63	85	100	210	213	134. ²⁰
	<i>B) Németek.</i>						
I.	A gymnasiumokban	606	717	648	666	556	638. ⁶⁰
II.	A reáltanodákban	219	212	218	187	288	224. ⁸⁰
	<i>C) Tótok.</i>						
I.	A gymnasiumokban	112	107	119	104	70	102. ⁴⁰
II.	A reáltanodákban	17	20	29	23	48	27. ⁴⁰
	<i>D) Szerbek, románok.</i>						
I.	A gymnasiumokban	47	66	39	22	24	39. ⁶⁰
II.	A reáltanodákban	3	3	6	.	2	2. ⁸⁰
	Összesen:	1,624	1,708	1,656	1,705	1,692	1,677. ⁰⁰
	I. A gymnasiumokban.						
1.	Magyar	557	498	497	493	491	507. ²⁰
2.	Német	606	717	648	666	556	638. ⁶⁰
3.	Tót	112	107	119	104	70	102. ⁴⁰
4.	Szerb, román	47	66	39	22	24	39. ⁶⁰
	Összesen:	1,322	1,388	1,303	1,285	1,141	1,287. ⁸⁰
	II. A reáltanodákban.						
1.	Magyar	63	85	100	210	213	134. ²⁰
2.	Német	219	212	218	187	288	224. ⁸⁰
3.	Tót	17	20	29	23	48	27. ⁴⁰
4.	Szerb, román	3	3	6	.	2	2. ⁸⁰
	Összesen:	302	320	353	420	551	389. ²⁰
I.	A gymnasiumokban	1,322	1,388	1,303	1,285	1,141	1,287. ⁸⁰
II.	A reáltanodákban	302	320	353	420	551	389. ²⁰
	Együtt:	1,624	1,708	1,656	1,705	1,692	1,677. ⁰⁰

C) *A tanulók vallásfelekezeti szerinti.*

Folyó sz.	A megye összes közép- tanodáiban	186 ⁶ /7	186 ⁷ /8	186 ⁸ /9	186 ⁹ /70	187 ⁰ /1	Átlag
		iskolai évben					
	<i>A) Római katolikusok.</i>						
I.	A gymnasiumokban	846	897	871	834	696	828. ⁶⁰
II.	A reáltanodákban	195	224	265	313	403	280. ⁰⁰
	<i>B) Görög kath. és kel. gör.</i>						
I.	A gymnasiumokban	11	12	16	30	33	20. ⁴⁰
II.	A reáltanodákban	3	3	3	.	4	2. ⁶⁰
	<i>C) Ágostai hitv. evang.</i>						
I.	A gymnasiumokban	237	248	256	235	212	237. ⁶⁰
II.	A reáltanodákban	28	23	19	37	53	32. ⁰⁰
	<i>D) Helvét hitv. evang.</i>						
I.	A gymnasiumokban	65	64	56	62	66	62. ⁶⁰
II.	A reáltanodákban	2	2	4	7	9	4. ⁸⁰
	<i>E) Izraeliták.</i>						
I.	A gymnasiumokban	163	167	104	124	134	138. ⁴⁰
II.	A reáltanodákban	74	68	62	63	82	69. ⁸⁰
	Összesen:	1,624	1,708	1,656	1,705	1,692	1,677.⁰⁰
	I. A gymnasiumokban.						
1.	Római katolikus	846	897	871	834	696	828. ⁶⁰
2.	Gör. kath. és kel. görög	11	12	16	30	33	20. ⁴⁰
3.	Ágostai hitv. evang.	237	248	256	235	212	237. ⁶⁰
4.	Helvét " "	65	64	56	62	66	62. ⁶⁰
5.	Izraelita	163	167	104	124	134	138. ⁴⁰
	Összesen:	1,322	1,388	1,303	1,285	1,141	1,287.⁶⁰
	II. A reáltanodákban.						
1.	Római katolikus	195	224	265	313	403	280. ⁰⁰
2.	Gör. kath. és kel. görög	3	3	3	.	4	2. ⁶⁰
3.	Ágostai hitv. evang.	28	23	19	37	53	32. ⁰⁰
4.	Helvét " "	2	2	4	7	9	4. ⁸⁰
5.	Izraelita	74	68	62	63	82	69. ⁸⁰
	Összesen:	302	320	353	420	551	389.²⁰
I.	A gymnasiumokban	1,322	1,388	1,303	1,285	1,141	1,287. ⁶⁰
II.	A reáltanodákban	302	320	353	420	551	389. ²⁰
	Együtt:	1,624	1,708	1,656	1,705	1,692	1,677.⁰⁰

C) *Elemi tanodák.*

A vallás- és közoktatástügyi m. k. miniszternek az 1872. év őszén kiadott s az országgyűlés elé terjesztett jelentése a közoktatásügy 1870. és 1871. évi állapotáról bennünket azon kedvező helyzetbe juttatott, miszerint Pozsony megyének tanügyi viszonyairól, igaz, csak főbb tételeiben, de mindenesetre nevezetes adatokat sorolhatunk el.

A terjedelmes könyvet tevő jelentés mellé két térkép van csatolva, melyek egyikén az 1871. évi iskolába járóknak a tankötelesekhez való aránya százalékokban van feltüntetve; a másikon pedig az 1872. évben Magyarországon fennálló különféle középtanodák, tanító- és tanítónő-képezdek jegyeztettek fel.

Az elsőknek a színárnyalat kölesönöz jelentőséget, a mennyiben a megyék mindegyike a barna szín kilencz foka szerint van egymástól megkülönböztetve.

A 81-nek felvett magyarországi és erdélyi köztörvényhatóság között Pozsony megye a 22-ik helyen áll, vagyis azok között, a melyekben a tanköteleseknek 69.⁹³—60.²⁶ % -a jár iskolába, a hatodik helyen fordul elő. A Pozsonynál kedvezőbb iskolázatással dicsekvő megyék három csoportra osztattak; nevezetesen a tanköteleseknek 99.¹³—94.⁷¹ % -kát képezi 5 megye, ugymint: Mosony Székes-Fehér, Veszrém, Somogy, Sopron; a tankötelesek 89.³¹—81.³⁴ % -kát teszi három politikai hatóság ugymint: Gömör megye Uj-Egyházszék és Besztercze vidék; 78.⁶⁹—71.¹⁴ % -ra megye 8, nevezetesen Vas megye; Nagy-Sink, Kőhalom és Medgyes szék; Nyitra és Temes megye; Segesvár szék és Győr megye; — Baranya, Liptó, Abatúj, Nógrád megye, s a XVI. szepesi város végre Pozsony megyével már egy kategoriaiba tartozik.

Pozsony megyében a 31,608 iskolába járónál a tanügy % -ka 46,561 tanköteles mellett 67.³⁷; mely szám azon jelenség daczára, hogy az 1871. évet megelőzőleg a tankötelesek száma az utolsó három évben 2,769-el azaz 5.⁶¹ % kevesbedett, mindazáltal örvendetesnek mondható, mint hogy a tényleg iskolába járók százaléka

1869-ben	49,340	tanköteles	és	17,514	iskolába járó	mellett	35. ⁴⁹ %
1870-ben	48,179	"	"	21,674	"	"	44. ⁹³ "
1871-ben	46,571	"	"	31,608	"	"	67. ³⁷ "

vagyis alig kevesebb mint méggyeszcrannyi volt.

Az iskolába járó gyermekek nemre nézve az utóbbi évben ekkép oszlottak meg:

	fiu	leány	együtt
községi iskolában	850	721	1,571
róm. kath. hitfelekezeti iskolában	13,008	12,713	25,721
ágost. hitv. ev. hitfel.	1,536	1,405	2,941
helvét " " " " }			
izraelita " " " " }			
Összesen	16,119	15,489	31,608

A népiskolák száma ugyanakkor volt 264, azaz 5-el több mint 1870-ben és 11-el több, mint az azt megelőző évben, és pedig

	1869-ben	1870-ben	1871-ben
községi iskola	5	7	8
felekezeti	238	240	243
magán	10	12	13
Összesen	253	259	264

Tekintve a megye lakosságát, Pozsony megyében minden 100 lakos után 15.⁷¹ tanköteles gyermek esik, az iskolát pedig minden 100 lakos után 10.⁶³ gyermek látogatja.

1871-ben általában egy iskolára 119.⁷² gyermek jut, egy tanítóra pedig 65.⁸⁵ s előttünk is ismeretesek oly elemi osztályok, melyekben egy tanuló 80 egész 110 tanulót oktat.

Ezen adatok értékét leginkább azon körülmény növeli, miszerint a népiskolák tanosztályai is megfelelő számban szaporodtak így 1871-ben a 264 iskola 397 tanosztályból állott, mi egy év alatt 6 és 2 év alatt hasonlóképen 11 emelkedésre mutat. És ezen iskolák mindegyike jó karban és teljesen felszerelve találtatik.

Uj iskola állittatott	1870-ben 3	} = 10
	1871-ben 7	
Kijavittatott	1870-ben 13	} = 37
	1871-ben 24	
Ujonnan épült	1870-ben 2	} = 14
	1871-ben 12	

Tanesszközökkel ellátott

	egészen	részben	hiányosan	összesen
1870-ben	24	95	32	151
1871-ben	71	110	2	183

felszeretlen népiskola nincsen.

Pozsony megye néptanítóinak száma 1871-ben 480 volt; vagyis egy népiskolára 1.⁸³, a népiskola egy tanosztályára pedig 1.⁸³ tanító esett.

A tanítók szaporodása egy év alatt 1871-ben 27, két év alatt 14.

Állami segélyben a kormány Pozsony megye néptanítóit 1869, iskoláit 1870 óta részesítette; és pedig

1869-ben kapott	—	iskola	—	forintot
1870-ben	13	"	6,097	"
1871-ben	4	"	1,546	"
Összesen		17 iskola	7,643	forintot.

1869-ben kapott	24	tanító	1,700	forintot
1870-ben	34	"	1,830	"
1871-ben	9	"	620	"
Összesen		67 tanító	4,150	forintot,

mi együtt és összesen 11,793 forintot tesz, úgy hogy a segélyezett iskolák mindegyikére 449 forint 59 krajczár; a segélyezett tanítók mindegyikére pedig 61 forint 94 krajczár jut.

De nemcsak anyagi támogatásban részesítette a kormány a megye népiskoláit, hanem arról is gondoskodott, hogy jó néptanítókat nyerjen, mi végre Madoron állami tanító-képezdét állított el; a pozsonyi tanító-képezde pedig, mely 1871-ben nyílt meg, ekkor már keletkezéskor volt.

Van továbbá még Nagy-Szombathban egy II. osztályú királyi kath. tanítóképezde és Pozsonyban egy I. osztályú tanítónő-képezde, mely utóbbiban az 1870/1. iskolai évben 5 tanár vezetése alatt 57 tanítónő nyert kiképzését.

A férfi tanítóképezdek között — mintán a két újabb intézetet még meg nem bírálhatjuk — leglátogatottabb a nagyszombati II. osztályú kir. kath. képezde, melynek állapota is kedvező. Tanárainak száma az 1870/1. iskolaévben 6, tanulóié pedig 52, mely szám ugyan az utóbbi öt év alatt 4 kevesbedést mutat.

Általában véve valamint a tanügy ugy a népnevelés terén Pozsony sz. k. város vesz legnagyobb részt s magának, a kor igényeihez simulva, bőkezűleg tör utat.

Magában Pozsonyban 8 nyilvános r. kath. főelemi, 3 evangélikus, 2 izraelita felsőbb elemi iskola és 7 engedélyezett leány-tanintézet található. Van továbbá több vasárnapi és ismétlő iskola iparos tanoncok számára, egy engedélyezett kereskedelmi iskola, torna-, vívó- és úszó-iskola stb.

D) *A taneszközök.*

Közmiveltségre legnagyobb befolyást gyakorolnak a könyvtárak. Pozsony városában és a vidéken levő magánosok becses könyvgyűjteményein kívül, nevezetesen a következő könyvtárak:

A kir. jogakademia könyvtára 5,345 kötet s füzet nagyobbbrészt jogtudományra vonatkozó munkával.

Ezen könyvtár 1850-ben alakult és az 1857-ik évben 2,721 kötetből állott.

Az állami főgymnasium könyvtára és pedig a régi, a tanári és az ifjusági külön-külön könyvtár összesen 9,137 kötettel.

Az evang. lyceum könyvtára több mint 20,000 kötetből; magában foglal számos kötött és kötetlen kéziratot, igen becses biblia-gyűjteményt 1483 óta egész le az újabb időkig megjelent különböző kiadásokban; egyéb tudományos műveken kívül különösen a hazai történelem tanulmányozásához s nevezetesen a magyarországi protestantismus történelmére vonatkozólag becses kútfőkben bővelkedik; jelesek és érdekesek a kéziratok közül az egyediratok (unica), oklevelek és néhány történeti nevezetességű férfiú önrata (memoire-ja). Alapítói e könyvtárnak: báró Jeszenák János, Hrabovszky, Szábel Márton, Trencsanszky Ferencz és Mossótzky-Institoris Mihály; ki a könyvtár gyarapítására és a könyvtárnak díjazására alapítványt is hagyott hátra. — E nagy könyvtáron kívül van még a lyceumnál 3 ifjusági könyvtár, melyek a három, t. i. magyar, német és szláv nyelvvelő intézetnek tagjai által tartatnak fenn.

A városi főreáltanoda könyvtára a tanórával majdnem egyidőben helybeli polgárok által alapított s a tudomány barátjai által gyarapított. Áll jelenleg 7,692 kötetből, mely között: földirati és történelmi 1,024, nyelvészeti és szépirodalmi 1,748, természettudományi 670, időszaki irat 1,932, encyclopaedia és szótár 1,073, mennyiségtani 386, nemzetgazdasági 211, művészeti 134.

A pozsonyi természettudományi társulat könyvtára becses természettudományi művekben igen gazdag s már a társulat működésekor 514 műből állott (862 kötettel,

474 füzettel, 2 atlaszszal, 5 térképpel, 77 rajztáblával és 10 rézmetszettel) azóta pedig csere s ajándékozás útján folytonosan gyarapittatik. Sajnos hogy ezen, főleg szaktudósokra nézve felette becses könyvtár, alkalmas helyiség hiánya miatt, még nincs kellőleg rendezve; de miután nem régen egy városi muzeum alapja máris megvettetett, remény van hozzá, hogy kapcsolatban ezzel, a szükséges és illő terem a könyvtár számára is rendelkezésre fog bocsáttatni. Ez annál kívánatosabb, mert az oly muzeum, melyben egyéb mű-, ipar-, természetrajzi és régiségi tárgyak mellett könyvtár is létezik, ha a közönség használatára nyitva áll, a közmiveltség emelésére, a városi lakosság minden rétege közt fölötte alkalmas eszköztül szolgálhat.

Nem mellőzhetjük még a pozsonyi kereskedelmi és iparkamra igen szép könyvtárát, valamint a — már 1844-ben alapított — pozsonyi casinót is megemlíteni, mely utóbbi több ezer kötetet számlálván, nemcsak tudományos és szépirodalmi művei, de csinos és czélszerű elrendezése által is kiténik. A casinotagok önkéntes évi adakozása teszi lehetségessé, azt új munkákkal folytonosan nagyobbitani.

Legújabb időben a pozsonyi haladási egylet által egy nagyobbserű közkönyvtár felállítása vétetett fogantatba. Az e célra megindított aláírások már eddig is oly nevezetes pénzösszeget eredményeztek, hogy a könyvtár létesítése biztosítottnak tekinthető.

A könyvtárak mellett közvetlen helyet foglalnak mint fontos taneszközök, a természetrajzi gyűjtemények. Ilyeneket a megye majdnem minden középtanodájánál találunk, de birnak Pozsonyban jelesen a városi főreáltanoda, a kath. főgymnasium, az ev. lyceum igen gazdagon felszerelt és az oktatás céljainak megfelelő ilynemű gyűjteményekkel. Igen becses és figyelemre méltó a pozsonyi természettudományi társulat természetrajzi gyűjteménye; nem kevésbé érdemlik a figyelmet és megtekintést Dr. Bückb György ritka tökéletességű és nagyszerű pók-, Bolla J. növény-, és Bothár Dániel tanár mohók és zuzmók gyűjteményei.

A művészet sem marad Pozsonyban gyámolítás és oltalom nélkül; a zenészet régibb idők óta kiténő pártolásnak örvend. Az aesthetikai izlés nemesítése körül tagadhatlan érdemeket szereztek magoknak az egyházi zene-egylet, és az 1847 óta fennálló négyes karban kiténő pozsonyi dalárda.

3. A népesség betegedési és gyógyviszonyai.

Pozsony megye égalji és lehészeti viszonyai, valamint szerencsés fekvése kedvezően hatnak a népesség egészségére. Táj-kór (endemia), ha Csallóköznek egy részét kivesszük, e megyében nem létezik. Azon közönséges járványok (epidemiák), melyek félszázad óta itt, s ugyan akkor Bécsben és Pesten is felléptek, úgy kiterjedéstlk, mint erejtkre nézve általában szelidebbek s rövidebb tartamnak valának, mint az említett városokban. A hányszék-és (cholera) mintán 1831-ben először lépett fel, hosszabb ideig nem mutatkozott; a hideglelés epidemicus kiterjedésben egész 1864-ig minden évben járványképen előfordult.

Mint uralkodó betegségeket a csúzos-hurutos lobokat lehet megemlíteni, melyek a légzés és vérrendszer szerveit támadják meg; ezek kivált az alsóbb osztályú betegeknél, elhanyagolás következtében gyakran életveszélyes mérvet öltenek.

A görvélykór nagy mértékben mind a szegény, mind a jó módú szülők gyermekei között el van terjedve; az előbbieknél gyakran a legfőbb fokot éri el. A tüdőgümőkór valamivel ritkább jelenség itt, mint nagy városokban p. o. Bécsben, de mind a mellett elég nagy számú áldozatot ragad el. Bujakór általán véve nem igen gyakran fordul elő, minek egyik főoka lehet, hogy az összeirt prostituált nőszemélyek Pozsonyban orvosilag minden héten kétszer vizsgáltatnak meg, valamint oka azon körülmény, hogy az orvosok s kórházak nagy száma mellett, megfertőztetés esetében még a szegény is, könnyen szerezhethet orvosi segílyt.

A nyilvános himlőoltást a tisztí és gyakorló orvosok a városokban úgy mint a falukon szorgalommal s jó eredménnyel teljesítik, mi által a valódi himlő kiterjedésének nyilván emelnek gátat.

A vidéken néha imitt-amott fellép a pokolvar, mit közönségesen a lépfenében elhullott marha húsának felemésztésétől, vagy efféle marhabőr feldolgozásától származtatnak.

Sajnálattal ugyan, de érintetlenül nem hagyhatjuk azon körülmény megemlítését, hogy a gyügeség vagy bárgyúság (cretinismus), és a görvélykór s a golyva megyénk egyik áldottabb részében a Csallóközben, mint tájkór uralkodik. Fészkei ezen kórneknek főképen azon helységek, melyek állóvizek és

mocsárok mellett a nagy Duna partján fekszenek, ilyenek Vajka környéke, Somorja és Szerdahely városa, Doborgaz, Paka, Nádasd, Karcsa községek és vidékei. A gyűgeség inkább csak a szegényebb sorsuak közt található; vagyonosabb lakosok és uri házak tőle általában mentvők. De a golyva Csallóközben tájkóros baj, mely sem a nemet, sem a kort, sem a rangot nem kíméli meg, s melynek a földbirtokos épen úgy martalékául esik, mint a szegény napszámos; a férfi épen úgy mint a nő (mely utóbbinál azonban gyakrabban fordul elő), de inkább és leggyorsabban a bevándorlott letelepedő. Az ily egyén többnyire már néhány hónap lefolyta után meggolyvásodik. Dr. Gerley volt pozsonymegyei főorvos ezen szomorú tájkórnak tüzetes vizsgálatát a helyszínen 1861-től 1865-ig feladatául tűzte s ebbeli működésének eredményét a magyar orvosok és természetvizsgálók 1865-ik évben Pozsonyban tartott XI. nagygyűlésében igen érdekesen elő is adta. Észleletei nyomán, a helységek lakosság számához leverő a gyűgéknek száztóli aránya.

Talált ugyanis

Somorjában mintegy	2,500 lakos között	50—60 gyűgét	= 2.5	%
Vajka környékén	1,150	" " 20	" = 2	"
Doborgazon	700	" " 20	" = 3	"
Pákán	800	" " 16	" = 2	"
Nádasdon	500	" " 15	" = 3	"
Karcván	1,300	" " 35	" = 3	"
Duna-Szerdahelyen	3,500	" " 50—60	" = 2—3	"

A megye éjszaki és nyugoti vidékei nincsenek alávetve tájkóroknak. A nagyobbára termékeny földet, jómódú, egészséges s erős lakosság lakja.

A) A gyűgintézetek.

A gyűgintézetek közül első helyen áll:

1) A kir. országos kórház. Épülni 1857-ik évben kezdett, de csak 1864-ikben október végén nyílt meg. Az építési és felszerelési költség körülbelől 300,000 forintra ment, melynek egy részét bizonyos állam-sorshuzási nyeresémből, a többit az országos pénztárból fedezték. A főépület nemcsak nagyszerű külseje, de kényelmes és minden tekintetben célszerű berendezése által is kitűnik. A betegeket azon szabályok szerint veszik fel, a melyek minden nyilvános kórháznál be vannak hozva. Azon egyénekért, kik szabályszerű szegénységi bizonyítvánnyal el vannak látva, és pedig közönséges betegség esetében egy napot 59 krajczárba, az

elmebetegeknél pedig 70 krajczárba számítva; — azon betegek, kik külön szobát kívánnak, 2 forintot fizetnek naponta.

A kórház személyzete áll: egy igazgatóból, ki jelenleg Déván Károly, cs. k. egészségügyi tanácsos, s egyszersmind a belbetegek és az örültek osztályát vezeti. Elsődorvosok Gotthardt Károly és Zlamál Vilmos tudorok; közülök az előbbi a sebészi és szülész, az utóbbi pedig buja senyvesek s bőrbetegek osztályát látja el; a szembetegek osztályát Dr. Kanka Károly, országos szemész vezeti. Az elsődorvosok mellett működik még két másodorvos. A kórház többi személyzetét képezik: egy gondnok, egy ellenőr, egy irtok, egy bába, két főápoló, gépész, portás, négy házi-szolga, s a betegek számához mért ápolók és ápolónők.

Jelenleg e kórházba 276 beteget lehet felvenni és ápolni; a most üresen álló helyiségek felhasználása mellett, még több beteg találhat gondviselést.

2) Az irgalmas barátok kórháza. Ez Pozsony városában úgynevezett „irgalmasok terén“ fekszik, kolostorral összekötve, s külön, jól elrendezett gyógyszertárral ellátva. A nagy terem, melyben mint az irgalmasok kórházaiban szokás, a nyoszolyák függönyökkel vannak ellátva, egy hozzá tartozó mellék helyiséggel együtt, a vallásra való minden tekintet nélkül, 62 férfi beteg ingyen felvételére szolgál. Ezen betegosztályon kívül van egy örültek osztálya 32 ágygyal, külön osztály lábbadozók számára 16 ágygyal. Ezen nagyszerű jótékony intézetet 1672-ben, Szelepcsényi György esztergami érsek alapította s későbbi hagyományok folytán gyarapodott.

3) Az Erzsébet-szűzek kórháza, kolostorral összeköttetésben saját gyógyszertárral. Alapított 1738-ban betegnők felvételére 32 ágygyal.

4) A kórház beteg protestáns szolgák számára az apácza-utczában, 82 szám alatt. Alapított 1807-ben 20 ágygyal.

5) Az izraelita kórházat, Terez külvárosban (Zuckermantl 337. szám alatt) az izraelita község alapította 28 ágygyal.

6) „Ferencz-József“ gyermek-kórház alapját, a nagy káptalan-utczában 146 sz. alatt 1857-ben a pozsonyi jótékony nőegylet vetette meg s az 12—15 beteg gyermek ápolására szereltetett fel.

7) A katonai kórház; ez a volt primatiális palotában az úgynevezett hercegsoron (Fürstenallee) miután ezen épületet a kinestár 100,000 fton megvette. A kórház 300, szükségesetében több beteg felvételére is alkalmas.

B) Jótékony-intézetek.

1. A pozsonyvárosi agg-gyámolda. Ez a Dunautczában 204 sz. a fekszik s azelőtt többnyire Lazaret neve alatt volt ismeretes. Alapítása a XVI. században történt; közelebbi adataink róla nem léteznek. 1773—1778-ig Mária Terézia királynő bővítette s elaggodtak, lelenczek s elmebetegek felvételére szentelte, miről következő, az épület főhomlokzatán található márványtábla tanúskodik:

Mariae Theresiae
Aug. Reg. Apost.
Ob aedem hanc munif. Reg.
Orphan. ac miseror. commodo
Ruinis crept. et auct.
S. P. S. P.
A. D.
MDCCLXXX.

Később ezen intézet mint kórház, és pedig mint a község kórháza használtatott 1857-ig, midőn a betegeket s az elaggott szegényeket külön választották, s az utóbbiakat egy más épületbe tették át és a kormány nyilvános kórházzá jelentette ki. Az új országos kórház megnyitásával a betegek ide helyeztetek s a városi tanács a volt kórháznak ismét agg-gyámoldává való átalakítását határozta el. A város szegényeinek száma, kik ez intézetben menhelyet találnak, kik lakással, élelemmel s ruházattal láttatnak el, általán véve 150.

2. A katolikus polgári ápoloda, polgári-ispotály neve alatt ismeretes (ispotály-utca 263. sz.), s valószínűleg egyike a legrégebbi pozsonyi jótékony intézeteknek, a mennyiben Szent-László királyt mondják alapítójának. Ezen intézet elszegényedett pozsonyi katolikus polgárok és polgárnők ápolására van szánya, kiknek száma 35—40 között váltakozik. Alapítványa tetemes.

3. Elhagyott szegény gyermekek ápolója

(lelenczház). Ez újabkori intézet, még nem bir alapítvánnyal s a városi pénztárból tartatik fenn. Az ápolásban lévő gyermekek száma 20.

4. A siket-némák intézete (a Duna-utczában) jelenleg csekély alapítvánnyal bir, ugy hogy tanítványait nem láthatja el egészen, hanem csak a szükséges tanításban részesítheti.

5. A szegények intézete, hogy idevaló lakosok, kik öregség vagy beteges állapot miatt nem kereshetnek, hetenkint 40—60 krajczárnyi segélypénzben részesüljenek, miáltal egyszersmind a házakbani koldulásnak eleje vétecsék. Az ezen jótékony intézetben részesülők száma 5—600 egyén s az elosztott összeg évenkint körülbelül 20,000 forint.

6. A Török-féle alapítvány részint szegények, részint áttért katolikusok számára. Kezeli a káptalan s évenkint 7—8,000 forinttal rendelkezik.

7. A protestans egyház alapítványa házi szegények számára. Többféle hagyományok által alapított tőke, melyet az evang. község kezel, s melynek kamatját az egyház szegényei közt a lelkészek osztják ki.

8. A művészek és nyelvtanítók egylete özvegyeik s árváik felségelésére. Ezen egylet 54 év óta fennáll, s gondos kezelés által oly tőkét alapított, hogy a fentebbi célra évenkint 1,890 forintot fordíthat.

9. Betegsegélyző és temetkezési egylet. Tagjai felvételi díj fejében 2 forintot, havonkint pedig 25 krajczárt fizetnek. Ezért kap minden tag betegsége esetében hetenkint 4 forintot s ha meghal, családja 16 forintig a temetkezési költségben részesül.

10. Ezenkívül létezik még 2 katolikus s 1 evangélikus temetkezési egylet, melyeknek célja: a tagokon könnyíteni a temetkezési költségek fedezését. Ide járul a legújabb időben alapított temetkezési részvény-társulat, mely nemcsak belszerkezetére, de külfényére és díszére nézve is, méltán vetélkezik a Bécsben több évek óta „Entreprise des pompes funébres“-rel.

11. Keresztény kereskedő-segédék segélyegylete, melynek célja: a tagok betegség esetében való ápolása s az átutazó vagyontalan segédék támogatása.

12. Az izraelita hitközség számos szegényein nagy mértékben gondoskodik az által, hogy nekik ingyen orvosi szereket szolgáltat, s pénzbeli segítséget nyújt.

13. Egyes szegény betegek lakásukon történő ápolására Pozsony városa külön kertületi orvost tart, kinek joga van a község rováására oly szegényeknek orvosi szereket rendelni, kik a szegények intézetéből segélypenzt huznak.

C) Orvosi személyzet.

Pozsony megye 4 kisebb sz. kir. és számos mező-városokban orvosi személyzetre nézve nemesak szükségét nem lát, de e tekintetben Pozsony városa, mindenek felett kedvező helyzetben van midőn itt mintegy 50 gyakorló orvos működik, kiknek $\frac{2}{3}$ -a orvos-tudor, $\frac{1}{3}$ -a sebész és szülész. Esik tehát nem egészen minden 1000 lakosra egy orvos. Betegek gyógyításával a mezővárosokban foglalkozik 2—3 tudományos egyén.

Okleveles bába az egész megyében elegendő számmal van, Pozsony városában jóval több mint 40.

Rendes állatorvos van Pozsonyban és Galanthán; gyógykövácás majd minden mezővárosban, azontúl állatgyógyászattal foglalkozik majd minden gypmester.

A megye új szervezeténél fogva rendes fizetéssel minden járásban 1 járási orvos, 1 szülésznő és 1 állatorvos alkalmaztatik.

Mint tisztii orvosok működnek Pozsonyban a fentemlitett országos kórház orvosain kivül: 1 városi phisikus, 1 városi sebész, s 1 szegények orvosa. Az állatorvosi rendőrség a városi főorvos felügyelete alatt a városi állatorvosra van bízva, ki a mézsárszékeket is vizsgálni tartozik.

A megye hatóságánál 1 központi megyei főorvos és 1 kertületi orvos működik. Az izraelita község, a kórházi orvosokon kivül még orvost tart, ki a szegény betegeket lakásaikon meglátogatja.

Az evangélikus kórház rendelő orvosa szolgálatját fizetés nélkül teljesíti.

Gyógyszertár van Pozsony városában 8, Bazinban 2, Nagy-Szombatban 2, Modorban 1, Szent-Györgyön 1. Ezen kivül a nagyobb mezővárosokban 6, s így összesen az egész megyében 20.

4. A népesség lak-, vagyoni- és élettani viszonyai.

Pozsony megye népességének lakviszonyai, azon tisztaságszeretetnek, melyet még a szegényebb osztálynál is általában talál-

lunk, örvendetes jelétől szolgálunk. Ha a hegyek között egynéhány zordonabb és terméketlenebb fekvésű falut ide nem számítva, a megye többi községeiben a paraszt lakházakat tekintve veszítük, azok mind kényelmi, mind egészségi szempontokból a kor előhaladott igényeinek tökéletesen megfelelnek. A volt úrbéri, most önálló gazdák házaiban a szükséges lakhelyiségek mellett közönségesen még egy díszszoba is foglaltatik, a hol a fényes bútortat, tükör és függöny nem éppen ritkaság. A faluk széles utcáit tisztán tartják, s a házak alá ültetett fasorok a szemre kellemesen hatnak; főépületeik többnyire cseréppel fedettek, a szegényebbeké ugyan csak szalmával, ritkábban náddal is, de rendes kémény nem hiányzik sehol. A nagy és középbirtokos gazdasági épületeit nagyobb részt még most is fazsindely fedéssel fűdi, mert ez bizonyos feltételek alatt, gazdasági tekintetből kétségkívül előnyösebb.

De a lakviszony eme kedvező rajzának van mégis egy oldala, mely népességünk szellemi műveltségére és jó ízlésére nem csekély árnyékot vet, tudniillik a kertészkedési hajlam tökéletesen hiányzik belőle; mert a városoktól és a falusi nagyobb s kisebb úri lakházaktól eltekintve, a parasztgazdák házaival legkisebb kertnek is nyomára akadni, valódi ritka tünemény. Falusi néptünknek sem érzéke, sem fogalma sincs, mily élvezetet, mily hasznot, de kedélynemesítést is nyújthat a házi kert művelése. Remélni akarjuk azonban, miszerint a várva várt előrehaladtabb népoktatás e részben is teljesíti feladatát, ingert és vágyat ébresztvén a fiatal-ságban, nemcsak a tisztán hasznos, de a szép felkarolására is.

A népességnek vagyoni állapota mindenképen kielégítő, mi természetes következménye a föld termékenységének, a nép józan munkás életének és a közlekedés gyorsaságának. A vagyontalan osztály — mely tagadhatlanul a legáldottabb országban is található — munka által megyénkben oly könnyen s oly sokféleképpen szeresheti meg szükségleteit, hogy valódi s nagyobb mérvű szegénységről egyénileges kivétellel szó nem lehet. A hol mégis szegénység fordul elő, ott ennek okát bizton fellelhetjük, ha meggondoljuk, hogy ez a nemesi birtokosnál, az üzleti tőke és hitel hiányában, tehát a birtok elégtelen felszerelésében, de talán a birtokos szellemi hátramaradottságában áll; a volt úrbéres gazdánál, ha esetleg pénzre van szüksége, az uzsorások cselszövényeiben rejlik, a kiknek a kölcsön vett tőkét, egy-két év lefolyta után, három és négyszeresre vissza kell fizetnie; míg a vagyontalannál a főök saját könnyelműségök és keresményöknek meggondolatlan pazarlása.

Ennek ellenében látjuk azonban, hogy az úrbéri viszonyok megszüntetése óta, az úgynevezett parasztgazdák, folyton vagyonosodnak. Csallóköz és a külső járás (Galantha, Szered körül) számos helységeiben sok volt jobbágy 150—200 sőt több holdnyi birtoknak ura, s minden faluban találkozók néhány, külső fellépésében bár szerény s igénytelen gazda, kinek lábájában azonban sok ezerre menő tőke rejlik készpénzben, vagy takarékpénztári könyvecskében. Ezt előre bocsátván, fennebb említett vidéken vagyonosabb parasztgazdáknak tartatnak, kiknek birtoka 100—200 holdra terjed, középszerűeknek a 40—80 holdasak, és kisebb vagyonú gazdáknak, kiknek birtoka 20 holdnál többet tesz. A hegységi községekben azonban, hol a népesség sűrűbb, ellenben a művelés alatti föld kevesebb, ezen arány tetemesen változik. De tény, hogy itt is az aránylagos vagyonosság túlnyomó, miután azt, mit a szűkebb körű szántóföld nem nyújthat, a népesség nagyobb szorgalma, a szőlőművelés, gyümölcsstermesztés, kereskedés, sokféle ipar (mész- és szénégetés, fűrészmalomok, kallók, erdei ipar sat.) és fuvarozás nagyrészen kipótolja.

A gyakori tűzvészek sok vagyont tönkre tesznek; főképen a tótajkák által lakott vidékeken, hol az épületek sűrűbben vannak egymáshoz építve és a tűzoltó szerek végképen hiányzanak; de e baj szomorú következményei a túlságig sok biztosító társulat által nem csekély mértékben egyenlítettnek ki, úgy hogy minden ovatos és rendesebb gazda esetleges kárának nagyobb részbeni megtérítésére többnyire számot tarthat. Azért biztosítja épületeit tűzkár ellen, nem csak a nagyobb, de a közép és kis birtokos is, felhasználván a biztosító társulatok által nyújtott előnyöket. Kevésbé történik ez a termények biztosításával, melyeket tűzkár esetére csak a nagy birtokos biztosít. A kis gazda, ki termését részletenkint hordja a szérőre, s azt kinyomtatván, a nyert gabonát azonnal vermekben rejti el, a biztosítást nem tartja szükségesnek. Még kisebb arányban terjedt el mindeddig az állat-biztosítás; ellenben a jégkár ellen biztosítás kedvezőbbben áll. A biztosítási ügy terjedelméről meggyenkben, alább bővebb és részletesebb adatokat közlünk.

Többire nézve a nép élete egyszerű s vallásos, az ünnepeket nagyra becsüli, mind a mellett babonás s előítéleteitől nem könnyen válik meg. A tót fiatal nő szeret piperészkedni, öltözkékében az eleven és égő színek mindig nagy szerepet játszanak; a férfinem nyáron egyedül vászon ruhában, télen pedig és ünnepnapon a ma-

gyar férfi fekete vagy sötétkék, a tót világoskék posztó tokányban (dolmány), zsinóros szűk nadrágban és rojtos, magas-szárú eszmában jár, a tót széles, a magyar keskeny karimájú vagy kalpag alakú kalapot visel. Mind a két nemzetiségű fölötte kedveli a tánczot, és a cigányzene, bár mily rossz legyen is, a tetőpontig felizgathatja kedélyeiket.

Nagyobbszerű rablások vagy halálos büntétek ritkák, gyakoribbak a kisebb lopások; farsangban vagy ünnepek alkalmával azonban a korcsmai verekedések napirenden vannak.

III. SZAKASZ.

A megye közgazdasági viszonyai.

Pozsony megye természeti viszonyainak leírásával e munka I. szakaszában behatólag foglalkozván, itt csak általában megjegyzendőnek véljük még, hogy mérsékelt égöv alatti fekvésénél s földtulajdonságánál fogva, megyénk a hazában a termékenyebbek közé tartozik.

Talaja a hegyek közt itt-ott nehéz, hideg, többnyire agyagos, de egész Csallóközben, a Vág és Morva mentében homokos, könnyű és meleg. A Mátyusföldön 4—5 lábnyira hat a humus (televény), ellenben Csallóközben alig 1—1½ lábnyira, másutt 4—6 hüvelykre. Az alréteg mindenütt kavics.

Az éghajlat inkább száraz; a hőmérsék gyakori és hirtelen változása nemkülönben az éjszak-keleti, nem ritkán hosszabban tartó zord szelek és a tavaszi fagyok, sok panaszra adnak okot. — A jégeső ritkább tünemény; rendes csapadék esőn kívül, csak a hegyek közt s a nagy folyók szomszédságában tapasztalható, melynek hiányát Csallóközben igen érzik. Az éjék nyáron többnyire melegek. Ezeket röviden előre bocsátva, a tulajdonképi közgazdasági viszonyok leírásához térünk át.

A) A mezőgazdaság.

1. A birtokviszonyok.

Pozsony megyében nagy birtoknak tartják mind azon jószágokat, a melyeket 1848 előtt urodalomnak (dominium) neveztek s területök, bár nem egy tagban s egy határban legalább 1200—1500 holdat tesz; mi ezen alól van, egész 300 holdig lefelé az közép birtok, kis birtok pedig, melynek kiterjedése a 300 holdat el nem éri. De ezen osztályozás csak a nemesi birtokot illeti, s inkább tetszésszerű és szokásos, mintsem törvényhatóságilag volna sza-

bályozva. A volt úrbéri birtok régi alakját meglehetősen fentartotta, noha a telkek nagyságára nézve mutat ugyan napról napra növekedő különbséget, azonban sok gazda van, főkép az áldottabb vidéken kinek tulajdonához 100, 150 sőt 200 hold volt úrbéri föld tartozik, melyet öröklés, vagy adás-vevés által időközben szerzett. Általában véve a nép még mindig szereti a szokott arányosítást, mely szerint:

az egész telkes gazda	40	hold
a fél	20	"
a negyed	10	" földdel bir,

a mennyire t. i. ezen arány tagosított községekben, a közlegelők elosztása s ezeknek szántó-földekké való feltörése által, eddig nem változott.

Megyeinkben az ugynevezett urodalmak nagyobb részét jelenleg a Pálffy-család birja és pedig: herczeg Pálffy Antal, gróf Pálffy János, gr. Pálffy József, gr. Pálffy István, gr. Pálffy Fidél örökösei, gr. Pálffy Mór, a Pálffy Senioratus. A nagy birtokosokhoz tartoznak továbbá: Paltazzi urak (N. Magyar uradalom), gr. Battyányi József, Benyovszky Lajos, gr. Chotek Rudolf, gr. Dezasse Emil, gr. Eszterházy Antal, gr. Eszterházy József, báró Fekete János, gróf Károlyi Alajos, gr. Kollonics, gr. Zichy Ferencz, gr. Zichy József, gr. Apponyi György.

2. *A szükséges munkaerő alkalmazása.*

Ha Pozsony megye aránylag nem csekély népesedését veszszük, mely 1 □ mfdre 3,969 lelket mutat, ha tekintjük, hogy e megye területének körülbelül negyed része erdővel fődött, mely leginkább csak téli hónapokban igényli a munkás kezét, ha látjuk, hogy a vető-, eséplő-, szecskavágó-, kukoriczamorzsoló-, répaaprító gépek mind inkább terjednek: azon tünemény különös gondolkodásra gerjeszti a gazdát, hogy a munkaerő mind ennek daczára, évről évre kevesbedik és hogy ezen folytonos fogyatkozás következtében a nagy és közép birtokosnak már is alig marad más alternatívája, minthogy az oly sikeresen alkalmazható belterji gazdálkodás rendszerétől, a kis birtokosnál divó egyszerű tehát külterji rendszerhez térjen vissza. A mit a gazda egy évtized előtt csak sejdített, az a jelenben már aggasztólag beállt, tudniillik a munkaerő hiánya. Van időszak, melyben munkaképes napszámot szerezni, bár mily magas bér mellett sem lehet. Ez érezhető főképen a gyöknö-

vények mivélésénél, a kapálásnál, töltögetésnél és kiszedésnél. Ha az utóbbi munkára a termésnek negyed, az egész munkára fele részéért elegendő munkás található, kedvező esetnek mondhatjuk.

Pénzért csak aggastyán, ügyetlen gyerek vagy kóborló és beteges, itt-ott néhány cigány kínálkozik. Ezt leginkább érzi Csallóköz, melynek községei népszámra többnyire kicsinyek, földterületre pedig, a lakosok arányához képest nagyok. Hozzá járul, hogy az ilyen, például 40 házból álló községben, alig van több mint körülbelül 22 birtokos gazda, e között azonban 7—8 olyan, kinek birtoka 100 holdból és saját házában kívül 2—3 szellérházból áll. S ezen szellérházakban lakik a szegény napszamosnép — gyakran 3—4 család összeszorítva — mely a ház gazdájának önkéntes jobbágy vagy örökös szolga módjára minden sürgősebb mezei és házi munkánál, élelmezésért ugyan, de fizetés nélkül kötelezőleg tartozik dolgozni. Ebből kitetszik, mily kevés munkaereje marad a nagy vagy közép-birtokosnak répa, kukoricza s részben burgonya terjedtebb mivélésére, mert ezt nagy áron, vagy épen nem, vagy csak akkor fogantósíthatja, midőn már késő és az eredmény kétes. Innen van, hogy a nagyobb birtokos a takarmányozásban oly nagy szerepet játszó gyökönvények mivélésére előkészített földet, a fél-termésért kénytelen kiadni. Hogy ezen eljárás mily káros, mennyire alábbszállítja a jövedelmet s mennyire utjában áll a czélszerű gazdálkodásnak, nem szükség bővebben fejtegetni; de tagadni nem lehet, hogy ezen eljárásnak legalább azon kis haszna van, miszerint magát a vállalkozó bármely munkánál minden átvett 1 hold föld után 2, egész 3 ingyeni napszámra kötelezi (olykor t. i. midőn a házi gazdának nem dolgozik), mi által némileg s csekély részben a munkaerő hiánya pótolhatóvá válik.

Azonban van egy munkanem, melynél a munkás kéz nem hiányzik s ez az aratás és cséplés. A hegyentúli járásból ugyanis, mely számra de száztőlira nézve is legnépesebb, ellenben gabona-termő föld tekintetében igen szegény, évenként ezrenként járnak férfiak úgy mint nők gazdagabb vidékre, hol azután a rövid aratási idő alatt majd az egész évi kenyérszükségletüket megkeresik, mi a következő cséplés által, bár kevésbbé jutányosan, még szaporodik. Szerződnek aratási munkára a pozsonyi járás tótajkú lakosai is, s nem ritkán látjuk a trenseséni és más felsőbb megyékből való munkás népet a természet áldását betakarítani.

Már azon körülmény, hogy a mezei munkához nevezetesen a Csallóközben, általában csak nehezen akad a szükség szerinti

napszámos, továbbá, hogy némely időszakban, mind a szőlőkben, szántóföldön és réteken, mind pedig az építkezéseknél, folyó partok, töltések javításánál s több effélénél nagyon meggyűl a dolog, indító ok arra, hogy a napibér magas s hogy ezen teher elviselhetlenül nyomja főképen a nagy és közép birtokost.

Az átlagos napi bér mezei munkánál nyáron a férfié 1 ft egész 1 ft 20 kr., a nőé 60—80 kr. a gyermeké 40—50 kr. élelmezés mellett 15—20 krral kevesebb; télen a férfié 80 kr.—1 ft, a nőé 40—50 kr. a gyermeké 30—40 kr. a szőlőmivelésnél a férfié 1 ft 20 kr. egész 1 ft 50 krig, a nőé 80 kr.—1 ft, a gyermeké 40—50 kr., ezen kívül bor.

A rendes cselédszám, a birtok nagyságához képest, különböző. A 200 holdas birtokos tart 5—6 bérest, kiknek egyike az az öreg béres; 400 hold mellett közönségesen egy öregbéressel 8—10 bérest tartanak szükségesnek. 800—1000 holdas birtoknál talá-lunk 15—16 bérest néhány ostorossal, 1 felvigyázóval s 1 majoros gazdával.

Ezen cselédség fizetése különböző s attól függ, hogy a birtokos az előhaladtabb kor igényeit felismerve, a tapasztalás vezérfonalán járva, meggyőződik, miszerint csak a méltányosan és ele-gendőképen fizetett cseléd szorgalmas s hogy csak ez végezhet jó munkát, ez szolgálhat hiven, végre áthatva önérdekei által, jónak tartja, cselédje fizetését annyira emelni, mennyi ennek szerény élet-fentartásához a nélkül szükséges, hogy tévutra vezetetni kénytele-nittessék. Még nem régen, talán mai nap is, egyik-másik uradalom, tehát nagybirtokos oly rosszúl fizeti cselédjét, hogy ezen fizetés nem lehet egyéb, mint utalvány a lopásra, ha az éh-halálnak családjával együtt martaléka nem akar lenni. Ezen viszonyok jelenleg javuló félben vannak. És ámbár minden gazdaságban más-más rendszer szerint határozzák meg a cselédbéreket, mind a mellett ez időben a jobb gazdaságoknál általában következő fizetések tekinthetők szokásosaknak:

A gazda kap egy évre készpénzben 60—80, a jelesebb 100 forintot; gabonában: 10 mérő búzát, 20 mérő rozsot, 10 mérő árpát 4 mérő kukoriczát, 2 mérő hüvelyes veteményt; húspan: 80 font marhahúst, vagy annak váltságát; zsirból: 50 fontot; sóból 50 fontot; fából 3—4 ölet; szegődményi földből 2—3 holdat.

Itt-ott tehén-tartása is van, de ezt a sok visszaélés miatt, többnyire megszüntették, ellenben tarthat és hizlalhat, saját eleségével 3—4 sertést.

A gazdasági kocsis és béres fizetése közönségesen ugyanaz és pedig kap egy évre: készpénzben 50—60 forintot, gabonában 20 mérő búzát, 16 mérő rozst, 4 mérő árpát, 2 mérő kukoriczát, 1 mérő hüvelyes veteményt; húsból 50 fontot vagy annak váltóságát, zsirból 25 fontot, sóból 25 fontot, fából 2—3 ölet, szegődményi földből 1 holdat. Tehéntartása nincsen, de hízalhat saját eleségén 1—2 sertést.

A faragó béres ugyanezen fizetésben részesül.

A kishéres és ostoros kap: készpénzben 25—30 forintot, termékekből a béres felejáróságát, melyet ez, a kishéres élmezéséért maga átvesz.

Mi a munkások hasznavehetőségét és munkaképességét nemzetiség szerint véve illeti, tény, hogy a tótajki munkás legengedelmesebb, legszorgalmatosabb s részben legtügyesebb. A német munkás kivált a városban és környékén nagy bért igényel, a mellett önféjű, szorgalma és ügyessége középszerű. A megyebeli magyarnak munkaszeretete épen nem előkelő, dolgozik ugyan szigorú felvigyázat alatt, de egész erejét megfeszíteni bölesen ovakodik; a gyakori pihenkedésnek nagy barátja. Tagadni azonban nem lehet, hogy felgerjesztve a magyar munkás becsületvágyát s testi erejét elégséges itallal támogatva, oly munkaképességet és csudálatos kitartást mutat, mint senki más, különös ügyességgel a gabona hordásnál és asztagolásnál jár el.

A bevándorlás népesebb de szegényebb járásokból, egyes áldottabb járásokba, például a Csallóközbe csak az aratás közeledésénél szokásos; az aratási munkára vállalkozók, a termésnek bizonyos részéért és élmezésért, vagy ennek terményekbeni pótlásáért szegődnek. A nők csak aratásban, gyöknövények mivelésében, takarmány gyűjtésében, a kender és len kezelésében vesznek részt, valamennyi más mezei munka férfiak által végeztetik.

A szokásos és némiképen hatóságilag megszabott aratórész a következő:

Buzából kap az arató . . .	$\frac{1}{13}$ részt
Rozsból	$\frac{1}{12}$ „
Árpából, zabból, kölesből . . .	$\frac{1}{11}$ „

Ezen kivül jár az aratónak élmezés fejében minden egy pár munkás után (1 férfi 1 nő) az egész aratási időre:

1 mérő buza, 1 mérő roz, 1 mérő árpa, zsir- és só-váltóságul 1 forint 20 krajczár, a szükséges tüzelőfa, főzőedény, szabad lakás konyhával. Öregbiti e terhes fizetést, a birtokos alkalmatosságán a sze-

gödményi gabonának malomba vitele, a lisztnek elhozatala, az arató résznek elszállítása a munkások lakhelyeire, s ha ezek igen távoliak legalább Pozsony, vagy Nagy-Szombat városába és magoknak az az aratóknak helyre állítása.

Hasonló feltételek mellett adatik ki a cseplés, a mennyire az idegenek által és nem cséplő-gép, vagy saját cselédség segítségével eszközöltetik. A fentebbi élelmezés helyett, kenyérrész ezime alatt, minden kicséplelt 100 mérő gabona után 4 mérőt kap a cséplő, vagy is 4°/_o-ot mihez járul a szükséges tüzelőfa, szabad lakás, a malomba való fuvarozás, és a cséplőrésznek elszállítása.

Az aratási és cséplési költség a gabona terméshez tehát eké-
kép áll:

az átlagos aratórész $\frac{1}{12}$, a cséplőrész $\frac{1}{12}$ összesen $\frac{2}{12} = 18\%$

az aratók élelmezési szegődménye, a cséplők kenyér

része 4—4 százalék . . . . . = 8°/_o

lakás, fuvarozás, fa stb. tapasztalás szerint . . . . . = 4°/_o

összesen 30°/_o-ja

A személyes és igényi érintkezésre nézve, mely az ily sokféle jellemű és különböző vidékről összecsendült munkásnépnél elkerülhetetlen, megjegyezzük, hogy némely rendetlenségek, a szerződések meg nem tartása körül, valamint minden üzletnél, úgy a mezői gazdaságnál is fordulnak elő. Azonban ezek nem a munkás roszakaratjából, hanem inkább vitatási makacsságból és egy-két birtokos vagy gazdasági tiszt zsugoriságából keletkezvén, — többnyire barátságos úton egyenlítettnek ki.

Pozsony megye nagyobb gazdaságai állati munkaerővel ke-
lőleg fel vannak szerelve, ámbátor ennek meghatározásánál a „kel-
lőleg“ fogalma igen tág értelmű. Az erélyes, tapintatos, szorgalmas ügykezelő többet végez csekélyebb, mint a tunya, ügyetlen vagy lassu gazda, kétszeres munkaerővel. Azon állítás, hogy egy-egy (lovas vagy ökör) fogatra annyi hold számítandó, elméletben igen szép és kényelmes, de a gyakorlati élet nem hallgat reá és saját viszonyait véve tekintetbe, intézkedik. A gazdálkodás megyénkben inkább ökör- mint ló-fogatra van fektetve, és alig találkozik nagyobb birtok, mely egy ökörfogatra 40—50 holdnál kevesebbet számítana. A miveltebb kis birtokos ellenben, ha 200 holdnál többel nem is bír, de a volt úrbéri gazda, leginkább már 100 hold mellett többnyire 5 pár ökröt és ezen felől, közönségesen 2 lófogatot is tart.

A nagyobb gazdaságok, ha minden tekintetben nem tökélete-

sek is, de annyira mégis el vannak látva eszközökkel és gépekkel, mint ezt, a két évtized előtt történt nagyszerű változások után, oly gyorsan nem is reméltük. Mert kevés a nagy- és közép-birtokos, kinek gazdaságaiban az egy gőzeke kivételével nagyobb-részt másképp mivelnetnék a föld mint gépekkel; megyénkben gőzeke ez idő szerint még nem találhatik. A Garrettféle vetőgépek (sorvetők) és a Clayton és Shuttleworthféle gőzcséplőgépek az elsőbbséget vívták ki s amazok többnyire 11 vagy 13 sorosak, utóbbiak közönségesen 8 lóerőre készültek. De állati erővel hajtott kisebb cséplőgépek is szép számmal találhatók és közeledik azon időpont, melyben a kézi cséplés nagy és közép birtoknál egyedül csak a zsup és kévekötők kedvéért marad még némileg használatban. Ezen üdvös haladást nemcsak a birtokos magán érdeke, de a vállalkozószellem is segíti elő. Több birtokos t. i. kicséplvén saját gabonatermését, átengedi szomszédjának cséplőgépet, sőt legujabban néhány iparkodó társulat összeállván, több Shuttleworthféle gőzcséplőgépet azon czélból szerzett meg, hogy ezzel a környéken bérért cséplési munkát vállaljon, s már azon kedvező helyzetbe jutott, hogy a géppeli cséplést igénybe vevők száma, magát a gép munkatehetségét túlhaladja. A cséplő-rész körülbelül 10°/o-ára rüg a kicséplelt tiszta gabonának, mi a kézi csépléshez mérve, a költségnek már is mintegy 33°/o és ha még a tüzelő-anyagot, kenő-olajat sat. levonjuk, legalább is 25 ^o/o-ki kisebbedését mutatja. Ehhez járul azon kiszámíthatlan előny: hogy a cséplés maga idején és gyorsan eszközölhető, hogy a gazda gabonáját jókor magtárba, tehát biztos helyre teheti, vagy ha szükség azonnal pénzre fordíthatja és hogy a kézi cséplésnél eléggé el nem kerülhető lopások, lehetőleg gátolva vannak.

Az aratógép megyénkben még nem oly ösmeretes, mint ezt, főkép a róna Csallóközben kívánni lehetne. Van ugyan megyénkben már néhány aratógép; de kezelését, tehát kiterjedését is, kényesebb szerkezete, az ügyes szerkovácsok hiánya nehezíti, s így a törött vagy megrongált részek javítása és helyrehozása is igen bajos. Ily esetben ha nincsen 1—2 felesleges aratógép, az aratás, sőt az egész termés veszélyeztetve van. Midőn tehát e gép szélesb elterjedése még a jövő feladata, örömmel jegyezzük meg, hogy a munkarőt olyannyira kimélő: szecskavágó-, kukoricza-morzsoló-, répa-aprózó-, gabona-ésolajpogácsa zúzó-s hasonló gépek ma már nagyobb s kisebb gazdaságokban tökéletesen honosak. Némely szegény hegyes vidéket kivéve, hol még az olcsóbb fa eke divik, megyénkben ál-

talában a vas eke használtatik, nevezetesen az, mely Zugmayerféle név alatt ismeretes. Nagyobb majorokban egyébiránt sok Gubitz- és Vidacsféle eke is látható.

Végre ki kell emelnünk, hogy általában a sokféle henger, de a jobban felszerelt gazdaságokban is a kettős tuskés henger, a Croskil-henger vagy rögtörő, a skót vasborona vagy fogas, a magtakaró, a lókapa, irtó- és töltőgető-eke, a vonalozó, szénagyűjtő s több más eszköz, legjobb sikerrel használtatik.

Mi a gépeknek az emberi s állati munkaerő keresettségére való befolyását illeti, teljes megelégedéssel állíthatjuk, hogy midőn azok iránt külföldön előítéletek és aggodalmak mutatkoztak, melyek eleinte a gépek terjesztését, és azok győzelmét nem ritkán tetemesen nehezítették, — honunkban ily tünemény igen mérsékelt, vagy talán nem is állott elő. Magyarországon, mely kevésbé népcs, hol az emberi- s állati-erő annak kiterjedéséhez nem áll egyenes irányban, hol ezen kívül a nép bizonyos osztályának az erős és tartós munkához fölötte nagy hajlama épen nincs, — a gépek által nyújtott s nyert könnyebbitést és kényelmet igen szívesen fogadták. A munkaerő keresettségére tehát a gépeknek észrevehető befolyása nem mutatkozik, és ha ilyen van is, ez csak a munkásnak javára szolgál, miután a tökéletesedés bizonyos irányban, más újabb eszközöléseket von maga után, melyek részint ismét csak emberi s állati munkaerőre vannak utalva, s ezt igénybe is veszik. Kétségtelen, hogy ezen körülményben, a munkabér folytonos emelkedése is nagyrészt kereshető, mi a gépek jótékony befolyását, a nép könnyebb megélhetésére nézve, tetemesen szaporítja.

3. A föld felosztása a különböző művelési ágak szerint.

Mint közönségesen minden emberi munka, úgy a következő táblázatos adatok is, nem tarthatnak igényt a legteljesebb tökélyre. Magok az eddig tett felmérési munkálatok az országban, többnyire különböző eredményt mutatnak. Így például

Lipszky szerint tész Pozsony megye területe	82.40	□	mfld.
Az 1857-ik évben történt felmérés szerint	79.50	"	"
A részletes 1865. történt helységenként terület-jegyzékek szerint	80.00	"	"
Az országos m. k. statistikai hivatal 1870-ik évi kimutatása szerint	74.01	"	"
A megye szervező küldöttségének jelentése szerint a megyei bizottsághoz 1871. évben	78.00	"	"

De a művelési ágakra nézve is, minden évben gyakori és te-

temes változások történnek és pedig erdőirtás, a legelők szántóföldké váló feltörése, mesterséges rétek készítése és árvizek által.

Mind a mellett hiszszük, hogy a földfelosztásnak az 1865-ik évben helységenként gyűjtött részletes adatai nyomán összeállított és alább előtűntetett rovatos kimutatása, tekintve annak különböző miveltési ágait, a valódiságot legjobban megközelíti. Egyébiránt a megye közigazgatási felosztása 6 járásra, a mint ez 1871-ik év végéig fennállott, e kimutatásban is még fentartatik.

A pozsonymegyei őszi és tavaszi vetés és aratás eredménye, az 1869—1870-iki időszakra a „Hivatalos statisztikai közlemények“ V. évfolyamának 1. füzetében foglaltatik, mely hasonlóké az előbbi év mintái szerint vétetett fel, s azoktól csupán az által különbözik, hogy a magvas és fonálnak való len és kender egymástól elkülönítettek, s nemcsak a természetes és mesterséges kaszáló, hanem az ugar is elő van rajta tűntetve.

Ily módon eszközöltetett az 1870. évi őszi és az 1871. évi tavaszi vetés és aratás eredményeinek felvétele, azon csekély eltéréssel, hogy a tavaszi repcének, mit egyedül a felső-esallóközi járásban 52 holdon termesztettek, a tatárka rovatában nyitattott tér.

Könnyebb áttekintés végett az alább közölt táblás kimutatókat egymással teljesen megegyező alakban közöljük, s a fonálnak való len t, a magvas lenhez, úgy szintén a fonálnak való kender t a magvas kenderhez, mind az 18⁶⁹/₇₀, mind pedig az 187⁰/₁ évi kimutatásokon összefoglaltuk.

Általában véve he volt vetve Pozsony megyében őszzsel:

	1870-ben	1869-ben	1868-ban
buzával	79,064 hold	80,034 hold	62,581 hold
tönkölylyel	— „	— „	8 „
kétszeressel	1,272 „	1,802 „	1,106 „
rozsszal	71,021 „	69,216 „	67,826 „
őszi árpával	4 „	1,115 „	1,047 „
repzével	557 „	651 „	407 „
Összesen	151,918 hold ;	152,818 hold ;	132,975 hold.

Termett őszi, megfelelőleg

	1871-ben	1870-ben	1869-ben
buza	574,404 bécsi m.	845,127 bécsi m.	606,435 bécsi m.
tönköly	— „ „	— „ „	96 „ „
kétszeres	9,361 „ „	16,140 „ „	10,671 „ „
rozsa	730,755 „ „	664,106 „ „	684,745 „ „
árpa	24 „ „	22,137 „ „	8,376 „ „
repce	6,854 „ „	7,572 „ „	2,013 „ „
Összesen	1.321,398 bécsi m.	1.555,082 bécsi m.	1.312,336 bécsi m.

A tavasziyal bevetett terület és a megfelelő aratás következő három évi összehasonlításból látható.

Ugyanis be volt vetve Pozsony megyében tavasszal

	1871-ben	1870-ben	1869-ben
buzával	3,865 hold	990 hold	2,621 hold
árpával	84,255 „	80,608 „	70,621 „
zabbal	20,199 „	20,092 „	18,376 „
kölessel	4,735 „	4,466 „	3,030 „
kukoriczával	25,625 „	27,566 „	22,296 „
tatárkával	250 „	95 „	361 „
bükkönynyel	2,817 „	2,047 „	9,230 „
borsóval, lencsével, babbal	2,792 „	2,485 „	2,057 „
lennel	510 „	553 „	702 „
kenderrel	6,208 „	4,247 „	2,943 „
dohányyal	2 „	— „	60 „
burgonyával	20,233 „	18,547 „	14,451 „
burgundi-, czukor- és tarlórépával	10,054 „	9,896 „	6,443 „
Összesen	181,545 hold;	171,592 hold;	153,190 hold.

Termett tavaszi, megfelelőleg

	1871-ben	1870-ben	1869-ben
buza	26,188 bécsi m.	9,757 bécsi m.	25,882 bécsi m.
árpa	1,178,593 „ „	1,108,145 „ „	861,526 „ „
zab	331,879 „ „	287,656 „ „	253,048 „ „
köles	35,559 „ „	53,698 „ „	26,670 „ „
kukoricza	165,443 „ „	385,599 „ „	213,903 „ „
tatárka	10,618 „ „	1,083 „ „	2,999 „ „
bükköny	27,958 „ „	25,637 „ „	— „ „
borsó, lencse, bab	24,373 „ „	27,601 „ „	14,282 „ „
len	3,322 „ „	5,430 „ „	— „ „
kender	48,299 „ „	27,135 „ „	— „ „
dohány	29 „ „	— „ „	450 „ „
burgonya	664,207 „ „	799,770 „ „	996,654 „ „
burgundi-, czukor- és tarlórépa	786,369 „ „	1,235,124 „ „	316,272 „ „
Összesen	— bécsi m.	— bécsi m.	— bécsi m.

Pozsony megyének 1869-ik évi őszi vetése s ennek eredménye (termés) az 1870-ik évben.

A megye járásainak és sz. k. városainak megnevezése	Buza			Tönköly			Kétszeres			Rozs			Őszi árpa			Repcze			A be- vetett holdak száma	Összes termés
	Be- vetett	holdan- kinti termés	aratás	Bevetett	holdan- kinti termés	aratás	Bevetett	holdan- kinti termés	aratás	Be- vetett	holdan- kinti termés	aratás	Bevetett	holdan- kinti termés	aratás	Bevetett	holdan- kinti termés	aratás		
	1600 hold	öles	bécsi mérő	1600 hold	öles	bécsi mérő	1600 hold	öles	bécsi mérő	1600 hold	öles	bécsi mérő	1600 hold	öles	bécsi mérő	1600 hold	öles	bécsi mérő		
A) <i>A járásokban:</i>																				
I. Pozsonyi járás	3,249	9.06	29,436	.	.	.	.	.	.	11,131	10.19	113,425	200	9.00	1,800	26	8.00	208	14,606	144,869
II. F.-Csallóközi	21,882	9.28	203,065	.	.	.	986	6.62	6,527	6,678	8.00	53,424	85	15.00	1,275	30	2.00	60	29,661	264,351
III. A.-Csallóközi	30,501	11.62	354,422	.	.	.	816	11.78	9,613	3,108	10.46	32,510	7	19.00	133	182	17.50	3,185	34,614	399,863
IV. Nagy-Szombati	4,421	9.74	43,061	.	.	.	.	.	.	15,244	10.45	159,300	.	.	.	150	6.00	900	19,815	203,261
V. Külső járás	16,386	11.20	183,523	.	.	.	.	.	.	19,828	8.72	94,420	823	23.00	18,929	227	11.80	2,679	37,264	299,551
VI. Hegyentúli j.	2,121	7.88	16,714	.	.	.	.	.	.	10,153	9.27	177,548	.	.	.	.	.	.	12,174	194,262
Járások összege:	78,560	.	830,221	.	.	1,802	.	16,140	66,142	.	630,627	1,115	.	22,137	615	.	7,032	148,234	1,506,157	
B) <i>A sz. k. városokban:</i>																				
1. Bazin sz. k. v.	202	7.00	1,414	.	.	.	.	.	.	180	9.00	1,620	.	.	.	.	.	.	382	3,034
2. Modor " "	150	12.00	1,800	.	.	.	.	.	.	450	10.00	4,500	.	.	.	.	.	.	600	6,300
3. Pozsony " "	626	10.00	6,260	.	.	.	.	.	.	280	12.00	3,360	.	.	.	36	15.00	540	942	10,160
4. Szent-György	24	10.00	240	.	.	.	.	.	.	65	14.00	910	.	.	.	.	.	.	89	1,150
5. Nagy-Szombat	472	11.00	5,192	.	.	.	.	.	.	2,099	11.00	23,089	.	.	.	.	.	.	2,571	28,281
Megyei összeg:	80,034	.	845,127	.	.	1,802	.	16,140	69,216	.	564,106	1,115	.	22,137	651	.	7,572	152,818	1,555,082	

Pozsony megyének 1870. évi őszi vetése s ennek eredménye (termés) az 1871-ik évben.

A megye járásainak és sz. k. városainak megnevezése	Buza			Tönköly	Kétszeres			Rozs			Őszi árpa			Repcze			A be- vetett holdak száma	Összes termés
	Be- vetett	holdan- kinti termés	aratás	Bevetett	holdan- kinti termés	aratás	Bevetett	holdan- kinti termés	aratás	Bevetett	holdan- kinti termés	aratás	Bevetett	holdan- kinti termés	aratás			
	1600 □ hold	ötés	1600 □ hold	1600 □ ötés	1600 □ hold	ötés	1600 □ hold	ötés	1600 □ hold	1600 □ ötés	1600 □ hold	ötés	1600 □ hold	ötés	1600 □ hold			
	bécsi mérő			bécsi mérő			bécsi mérő			bécsi mérő			bécsi mérő					
<i>A) A járásokban:</i>																		
I. Pozsonyi járás	3,103	8.62	26,768	.	16	11.50	184	10,946	11.12	121,702	4	6.00	24	18	20.50	370	14,087	149,048
II. Felső-Csallóközi járás	22,289	7.78	173,523	.	523	7.22	3,777	7,102	9.07	64,426	.	.	.	60	10.00	600	29,974	242,326
III. Alsó-Csallóközi "	28,919	6.88	199,217	.	693	7.44	5,160	2,926	8.13	23,787	.	.	.	61	9.00	549	32,599	228,713
IV. Nagy-Szombati "	4,207	9.41	39,579	.	40	6.00	240	15,669	14.06	220,335	.	.	.	24	10.83	260	19,940	260,414
V. Külső "	16,744	5.98	100,229	.	.	.	.	10,004	6.95	69,611	.	.	.	249	12.73	3,170	26,997	173,010
VI. Hegyentuli "	1,992	8.76	17,453	.	.	.	.	20,723	9.21	190,813	.	.	.	20	14.00	280	22,735	208,546
Járások összege:	77,254	.	556,769	.	1,272	.	9,361	67,370	.	690,674	4	.	24	432	.	5,229	146,332	1,262,057
<i>B) A sz. k. városokban:</i>																		
1. Bazin sz. k. város	195	7.00	1,365	.	.	.	.	215	10.00	2,150	.	.	.	.	.	.	410	3,515
2. Modor "	270	10.00	2,700	.	.	.	.	450	10.00	4,500	.	.	.	.	.	.	720	7,200
3. Pozsony "	630	8.00	5,040	.	.	.	.	727	7.00	5,089	.	.	.	125	13.00	1,625	1,482	11,754
4. Szent-György sz. k. v.	25	10.00	250	.	.	.	.	70	14.00	980	.	.	.	.	.	.	95	1,230
5. Nagy-Szombat "	690	12.00	8,280	.	.	.	.	2,189	12.50	27,362	.	.	.	.	.	.	2,879	35,642
Megyei összeg:	79,064	.	574,404	.	1,272	.	9,361	71,021	.	730,755	4	.	24	557	.	6,854	151,918	1,321,398

Pozsony megyének 1870-ik évi tavaszi vetése, s ennek eredménye (termés).

A megye járásainak és sz. k. városainak megnevezése	Tavaszi búza			Árpa			Zab			Köles			Kukoricza			Tatárka			Bükköny			
	Bevetett	holdankinti termés	aratás	Bevetett	holdankinti termés	aratás	Bevetett	holdankinti termés	aratás	Bevetett	holdankinti termés	aratás	Bevetett	holdankinti termés	aratás	Bevetett	holdankinti termés	aratás	Bevetett	holdankinti termés	aratás	
	1600 öles hold	bécsi mérő		1600 öles hold	bécsi mérő		1600 öles hold	bécsi mérő		1600 öles hold	bécsi mérő		1600 öles hold	bécsi mérő		1600 öles hold	bécsi mérő		1600 öles hold	bécsi mérő		
<i>A) A járásokban.</i>																						
I. Pozsonyi járás	50	8,50	425	10,183	12,58	128,102	2,124	14,23	30,225	65	8,00	520	2,022	13,67	27,641	.	.	.	253	9,35	2,492	
II. F.-Csallóközi	.	.	.	14,052	12,21	171,575	3,468	12,48	43,281	871	9,70	8,449	6,923	11,08	76,707	.	.	.	166	5,86	973	
III. A.-Csallóközi	217	15,50	3,364	11,175	14,73	164,608	4,900	15,34	75,166	579	15,17	8,783	5,709	13,16	75,073	.	.	.	828	13,79	11,418	
IV. Nagy-Szombati járás	11	14,00	154	13,828	13,84	191,380	5,410	13,08	70,763	101	18,43	1,861	1,351	18,32	24,750	10	19,00	190	310	19,34	5,995	
V. Külső járás	40	10,00	400	18,292	15,32	280,233	2,578	16,45	42,408	1,929	13,43	25,906	9,935	15,38	152,800	.	.	.	344	7,90	2,718	
VI. Hegyentúli j.	653	8,00	5,224	7,884	12,34	97,289	838	14,45	12,109	921	8,88	8,179	1,165	14,37	16,741	85	10,50	893	121	10,67	1,291	
Járások összege:	971	.	9,567	75,414	.	1,033,187	19,318	.	273,952	4,466	.	53,698	27,105	.	373,712	95	.	1,083	2,022	.	24,887	
<i>B) A sz. k. városokban:</i>																						
1. Bazin sz. k. v.	9	10,00	90	284	14,00	3,976	66	25,00	1,188	.	.	.	44	18,00	792	.	.	.	.	.	.	
2. Modor " "	.	.	.	360	25,00	9,000	60	25,00	1,500	.	.	.	20	60,00	1,200	.	.	.	25	30,00	750	
3. Pozsony " "	10	10,00	100	1,017	18,00	18,306	200	.	5,000	.	.	.	84	30,00	2,520	.	.	.	.	.	.	
4. Szent-György	.	.	.	160	20,00	3,200	40	28,00	1,120	.	.	.	30	10,00	300	.	.	.	.	.	.	
5. Nagy-Szombat	.	.	.	3,373	12,00	40,476	408	12,00	4,896	.	.	.	283	25,00	7,075	.	.	.	.	.	.	
Megyei összeg:	990	.	9,757	80,608	.	1,108,115	20,092	.	287,656	4,466	.	53,698	27,566	.	385,599	95	.	1,033	2,047	.	25,673	

Pozsony megyének 1870-ik évi tavaszi vetése s ennek eredménye (termés).

A megye járásainak és sz. k. városainak meg- nevezése	Borsó, lencse, bab			Len, magvas és fo- nálak való			Kender, magvas és főnlak való			Dohány			Burgonya			Burgundi-, cukor, és tarlórépa			A bevetett holdak száma
	Bevetett	holdank. termés	aratás	Bevetett	holdankint termés	aratás	Bevetett	holdankint termés	aratás	Bevetett	holdankint termés	aratás	Bevetett	holdank. termés	aratás	Bevetett	holdankint termés	aratás	
	1600 öles hold	bécsi mérő	öles hold	1600 öles hold	mázsa	öles hold	mázsa	1600 öles hold	mázsa	1600 öles hold	mázsa	1600 öles hold	mázsa	1600 öles hold	mázsa	1600 öles hold	mázsa	1600 öles hold	
<i>A) A járásokban:</i>																			
I. Pozsonyi járás	445	12.25	5,442	.	.	.	87	3.51	305	.	.	.	1,789	41.67	74,548	1,018	100.64	102,452	18,036
II. Felső-Csallóközi jár.	244	7.95	1,940	2	5.00	10	242	4.14	1,003	.	.	.	2,095	40.39	84,617	666	110.53	73,613	28,729
III. Alsó-Csallóközi „	505	12.32	6,622	535	9.98	5,312	623	5.89	3,674	.	.	.	2,180	48.47	105,665	1,186	88.40	104,842	28,437
IV. Nagy-Szombati járás	488	10.72	5,231	6	8.00	48	281	6.28	1,766	.	.	.	1,313	40.00	52,520	785	106.31	83,846	23,894
V. Külső „	553	10.52	5,818	.	.	.	659	8.13	5,358	.	.	.	1,798	17.09	30,728	3,560	163.35	581,526	39,688
VI. Hegyentúli „	238	8.95	2,130	10	6.00	60	2,355	6.38	15,029	.	.	.	8,918	44.97	401,042	1,641	90.05	149,249	24,829
Járások összege:	2,473	.	27,183	553	.	5,430	4,247	.	27,135	.	.	.	18,093	.	749,120	8,856	.	1,095,528	163,613
<i>B) A sz. k. városokban:</i>																			
1. Bazin sz. k város	2	9.00	18	.	.	.	.	.	.	.	.	.	12	50.00	600	86	300.00	25,800	503
2. Modor „ „	10	40.00	400	.	.	.	.	.	.	.	.	.	33	50.00	1,650	10	70.00	700	518
3. Pozsony „ „	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	254	100.00	25,400	150	100.00	15,000	1,715
3. Szent-György sz. k. v.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	15	40.00	600	15	100.00	1,500	260
4. Nagy-Szombat „ „	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	140	160.00	22,400	779	124.00	96,596	4,983
Megyei összeg:	2,485	.	27,601	553	.	5,430	4,247	.	27,135	.	.	.	18,547	.	799,770	9,896	.	1,235,124	171,592

Pozsony megyének 1871-ik évi tavaszi vetése, s ennek eredménye (termés).

A megye járásainak és sz. k. városai- nak megneve- zése	Tavaszi buza			Árpa			Zab			Köles			Kukoricza			Tatárka			Bükköny			
	Bevetett	holdan- kinti term.	aratás	Bevetett	holdan- kinti term.	aratás	Bevetett	holdan- kinti term.	aratás	Bevetett	holdan- kinti term.	aratás	Bevetett	holdan- kinti term.	aratás	Bevetett	holdan- kinti term.	aratás	Bevetett	holdan- kinti term.	aratás	
	□ h. 1600 öles	bécsi mérő		□ h. 1600 öles	bécsi mérő		□ h. 1600 öles	bécsi mérő		□ h. 1600 öles	bécsi mérő		□ h. 1600 öles	bécsi mérő		□ h. 1600 öles	bécsi mérő		□ h. 1600 öles	bécsi mérő		
A) A járások- ban :																						
I. Pozsonyi j.	65	6.32	411	9,979	14.79	147,639	1,860	14.49	26,967	170	14.11	2,399	1,543	6.94	10,619	.	.	.	178	11.50	2,051	
II. F.-Csallók.	230	9.39	2,160	16,888	15.37	259,639	3,969	13.98	55,418	623	6.29	3,923	5,944	4.27	25,403	(52	2.25	117)	640	6.40	4,097	
III. A.-Csalló.	365	8.53	3,114	13,011	12.88	167,420	5,738	16.48	94,574	454	11.82	5,370	5,572	3.14	17,506	.	.	.	394	9.13	3,594	
IV. N.-Szomb.	40	9.30	372	13,940	13.83	193,614	4,418	16.75	74,011	108	8.02	867	1,351	13.64	18,470	4	5.00	20	449	12.40	5,569	
V. Külsőjárás	60	10.00	600	20,341	13.03	266,102	2,408	18.89	44,859	2,768	6.12	17,071	9,705	8.03	77,976	.	.	.	818	12.44	10,179	
VI. Hegyen- tuli	3,070	6.24	19,171	6,233	13.95	87,007	960	17.38	16,645	612	9.68	5,929	934	9.47	8,849	58	4.45	258	338	7.30	2,468	
Járások összege :	3,830	.	25,828	80,392	.	1,121,421	119,353	.	312,474	4,735	.	35,559	25,049	.	158,823	62	.	117)	2,817	.	27,958	
B) A sz. k. vá- rosokban :																						
1. Bazin sz. k. v.	15	8.00	120	325	18.00	5,850	60	20.00	1,200	.	.	.	40	10.00	400	.	.	.	.	.	.	.
2. Moñor " "	.	.	.	260	10.00	2,600	60	16.00	960	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
3. Pozsony " "	20	12.00	240	935	16.00	14,960	276	25.00	6,900	.	.	.	86	20.00	1,720	188	55.00	10,340	.	.	.	.
4. Szt. György	.	.	.	160	20.00	3,200	40	28.00	1,120	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
5. N.-Szombat	.	.	.	2,183	14.00	30,562	410	22.50	9,225	.	.	.	450	10.00	4,500	.	.	.	.	.	.	.
Megeyi összeg :	3,865	.	26,188	84,255	.	1,178,593	20,199	.	331,879	4,735	.	35,559	25,625	.	165,443	250	.	117)	10,618	2,817	.	27,958

Pozsony megyének 1871-ik évi tavaszi vetése s ennek eredménye (termés).

A megye járásainak és sz. k. városainak megnevezése	Borsó, lencse, bab			Len, magvas és fonálnak való			Kender, magvas és fonálnak való			Dohány		Burgonya			Burgundi-, cukor- tárló répa			A beve- tett holdak száma		
	Bevetett	holdank. termés	aratás	Bevetett	holdankinti termés	aratás	Bevetett	holdank. termés	aratás	Bevetett	holdank. termés	aratás	Bevetett	holdank. termés	aratás	Bevetett	holdank. termés		aratás	
	☐ 1600 öles hold	bécsi mérő		☐ 1600 öles hold	mázsa		☐ 1600 öles hold	mázsa		☐ 1600 öles hold	mázsa		☐ 1600 öles hold	mázsa		☐ 1600 öles hold	mázsa			
I. Pozsonyi járás	268	8.26	2,212	.	.	.	78	2.28	178	.	.	.	1,684	33.01	55,598	597	80.73	48,198	16,422	
II. Felső-Csallóközi jár.	495	6.93	3,432	44	5.79	255	369	4.38	1,617	.	.	.	2,297	25.58	58,769	1,009	19.39	19,570	32,508	
III. Alsó-Csallóközi "	349	5.96	2,081	452	6.67	3,018	511	32.61	16,664	.	.	.	2,287	35.03	80,123	1,145	99.97	114,469	30,278	
IV. Nagy-Szombati "	644	11.39	7,338	.	.	.	490	6.64	3,256	.	.	.	1,730	50.85	87,975	1,635	53.25	87,080	24,809	
V. Külső "	659	9.74	6,424	.	.	.	804	7.57	6,088	2	14.50	29	2,370	26.00	61,630	2,965	111.46	330,472	42,900	
VI. Hegyentuli "	377	7.65	2,886	14	3.50	49	3,956	5.26	20,496	.	.	.	9,331	31.01	289,386	1,285	55.87	71,800	27,198	
Járások összege:	2,792	.	24,373	510	.	3,322	6,208	.	48,299	2	.	29	19,699	.	633,481	8,636	.	671,589	174,085	
A kukorica közt	.	.	900	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
			25,273																	
1. Bazin sz. k. város	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	14	25.00	350	82	140.00	11,480	536	
2. Modor "	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	20	20.00	400	10	90.00	900	350	
3. Pozsony "	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	324	50.00	16,200	145	60.00	8,700	1,974	
4. Szent-Györgysz. k. v.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	16	11.00	176	13	20.00	260	229	
5. Nagy-Szombat "	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	160	85.00	13,600	1,168	80.00	93,440	4,371	
Megyei összeg:	2,792	.	24,373	510	.	3,322	6,208	.	48,299	2	.	29	20,233	.	664,207	10,054	78.21	786,369	181,545	
A kukorica közt	.	.	900	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
			25,273																	

A természetes és mesterséges kaszáló területe volt:

1871-ben együltt véve 78,978 hold

1870-ben „ „ 75,745 „
s termett

1871-ben összesen 1.544,074 azaz holdankint 19.⁵⁵ mázsa

1870-ben „ 1.515,309 „ „ 20.⁰¹ „

takarmány.

Az ugar t csak az 1869—70-iki időszakról mutatták ki először, mit a következő évben is ismétettek.

Ugar volt

1871-ben összesen 77,141 hold, vagyis a megye területének 10.²⁹‰; 1870-ben összesen 79,760 hold, vagyis a megye területének 10.⁶⁵‰, mi a táblás kimutatásokon járásokint is fel van tüntetve.

Pozsony megyének természetes és mesterséges kaszálója és ugara az 1871 és 1870. évekről.

1871.

1870.

A megye járásainak és sz. k. városainak megnevezése	Természetes kaszáló						Mesterséges kaszáló	Az ugar	Természetes kaszáló						Mesterséges kaszáló	Az ugar
	terület	holdank. termés	termett	terület	holdank. termés	termett	terület	terület	terület	holdank. termés	termett	terület	holdank. termés	termett	terület	
	1600 □ öles hold		mázsa	1600 □ öles hold		mázsa	1600 □ öles hold	1600 □ öles hold	1600 □ öles hold		mázsa	1600 □ öles hold		mázsa	1600 □ öles hold	
I. Pozsonyi járás	5,099	13.66	69,685	2,475	23.33	57,755	8,815	4,016	26.64	106,986	1,127	34.34	38,701	10,120		
II. Felső-Csallóközi járás	3,163	15.69	49,658	6,346	17.41	110,534	16,680	2,367	13.23	31,315	3,838	26.25	100,748	17,074		
III. Alsó-Csallóközi „	10,619	10.82	114,902	3,230	16.64	53,748	7,481	13,095	13.67	179,009	2,723	20.67	56,284	7,497		
IV. Nagy-Szombati „	4,945	19.29	95,424	1,647	39.09	64,391	17,606	4,084	22.90	93,524	1,414	35.63	50,381	16,426		
V. Külső „	5,281	20.38	107,630	2,826	21.74	61,440	6,660	6,840	16.45	112,518	2,758	38.58	106,404	7,018		
VI. Hegyentuli „	28,408	21.26	603,263	543	30.04	16,332	17,212	28,752	17.92	515,236	352	27.92	9,828	18,094		
Járások összege:	57,515	.	1,040,562	17,067	.	364,200	74,454	59,154	.	1,038,588	12,212	.	362,346	76,229		
1. Bazin sz. k. város	623	30.00	18,690	94	50.00	4,700	.	623	15.00	9,345	94	25.00	2,350	106		
2. Modor „ „	688	48.00	33,024	10	50.00	500	538	688	20.00	13,760	.	.	.	500		
3. Pozsony „ „	1,300	18.00	23,400	600	80.00	48,000	130	1,300	15.00	19,500	640	60.00	38,400	145		
4. Szent-György sz. k. v.	1,034	10.00	10,340	.	.	.	10	1,034	30.00	31,020	.	.	.	10		
5. Nagy-Szombat „ „	47	14.00	658	.	.	.	2,009	.	.	.	.	.	.	2,770		
Megyei összeg:	61,207	.	1,126,674	17,771	.	417,400	77,141	62,799	.	1,112,213	12,946	.	403,096	79,760		

4. A megye mezőgazdasági fővidékeinek jellemzése; uralkodó rendszer, a növény-termelés szántóföldön és réten.

Miután a birtokelkülönítés és tagosítás Pozsony megye nagyobb részében bevezetett tény, a gazdálkodási rendszer is (eddig ugyancsak, és majdnem kizárólag a nagy és némely középbirtokokban) tettelesen megváltozott és a tudomány s tapasztalat vezér-elvei nyomán feltűnő haladásnak indult.

Sokféle tényezőnek köszönhetjük e kedvező mozgalmat, melynek mindenestre fő indító-oka ugyan az említett tagosítások létrejötte; de nem csekély hatása van erre a haszonbérletek elterjedésének, melyekre legtöbb esetben ügyes és elégséges üzleti tőkével ellátott férfiak és oly fiatalabb egyének vállalkoznak, kik bel- vagy külföldi magasb gazdasági tanintézetekben a szükséges kiképzetést nyerték, hatással vannak továbbá a megyei gazdasági egylet nagy horderejű működései. Azonban az ünérdek is czélszerűbb gazdálkodásra kényszeríté a nagyobb s kisebb birtokost, hogy az úrbériség megszűnte után csökkent jövedelmét egyensúlyba hozza a szokott életmódjával és szükségleteivel. S ezen egymással összefüggő körülményeknek következményei: a sok helyen már bevett váltógazdaság, a nemesb állattenyésztés, a mindinkább terjedő takarmány- és gyökönvény termesztése, a czélszerűbb, nem ritkán száztóli rendszerre fektetett tisztí és cseléd fizetése, a Pozsonyban alapított termény pénzelőlegzési bank sat.

De nem így áll ez, az úgynevezett parasztgazdaságokban. A századok óta súlyos iga alatt tartott úrbéri paraszt — volt jobbágy —, midőn az 1848. év törvényeivel ez igától legmerészebb álmait túlhaladó módon felszabadított, mind e napig még kevés jeleit adta annak, hogy felfogván állapotja e szerencsés változását, a kor igényeihez simult, a hon követeléseinek megfelelt volna; közel egynegyedszáza az éveknek folyt el azóta a nemzet életében, s néplünk e legszamosb osztálya, — alig észrevehető kivétellel — ott áll, a hol azt az oly annyira üdvösnek tartott úrbéri felmentés előtt, állani láttuk. A mezőgazdasági üzletben a legczélszerűbb és szembetűnő újítások iránt az előbbi elöitéletek, babonasság, közönyösség uralkodik nagy részt még most is. A kisgazdaságok, ha tagosítottak is, még mindenütt háromnyomásuak, a közlegeltelési teher más modort nem enged; a természetes legelők mindinkább kedveltebb feltérése, a nélkül, hogy ezeknek hiánya mesterséges takar-

mány, tehát istállózás által pótolatnék, szembenőleg csökkenti a marha-állományt; az innen eredő trágya-hiány következetesen szegényíti a földet, mert nincs mi termő erejét visszaadhatná; de gondos trágya-kezelés, istállózás, takarmány-termesztés, okés ezélszerű forda (Turnus) a vetésekbén, nemesb állatok tenyészése sat. daczára annak, hogy ez eszközléseknék áldásos eredményeit a nagyobb birtokokban mindennap látja, ezt a paraszt vagy kisebb gazda — mert újítással jár — eliszonyodva visszautasítja.

A mi Pozsony megyének termő-képességét illeti, azt összehasonlítva az áldott alfölddel, de még egynéhány szomszéd megyékkel például Nyitra megyével, csak középszerűnék lehet mondani. Következménye ez a kis gazdák nem eléggé kifejlett gazdálkodási rendszerének, de leginkább magának a talaj minőségének is, mely a morva-lapályban futóhomokból, a Kis-Kárpátok vidékein nehéz és kövecses agyagföldből, a Csallóközben nagyrészt kavicsból áll. Csak a Váglapályban, az úgynevezett Mátyusföldön, a külső és nagyszombati járásokban, Alsó-Csallóköz némely részeiben és némileg Pozsony vidékén akadunk fekete, több televénynyel bíró földekre, melyeknek termő-képességek is igen kielégítő. Hogy a képesség az egész megyében általán fokozódhatnék, kétséget nem szenved, ha t. i. a földmivelés kisebb gazdaságokban is, a fennebb érintett káros iránytól eltérve, megváltoznék.

A szokásos vetésforgás, ott a hol nincs váltógazdaság, igen egyszerű, rendszeren következik őszi után tavaszi, ezután ugar, s így végtelenül. Az ugarnék egy része itt-ott, a mennyire azt a közlegelőzéstől meg lehet menteni, kukoricza és gumós növények számára használtatik. A búza többnyire trágyázott ugarba vettetik, azonban a trágyázás kisebb gazdaságokban, de főképen a Csallóközben mindenütt elégtelen. Van számos gazda, ki 120 hold szántóföldet mivel, s kinek marhaállománya 16—17 nagyobb darabnál és egynéhány sertésnél többet nem tesz. Vegyük, hogy legjobb esetben ezen marhától nyert trágya évenként 3,000 mázsa, és hogy e meleg, égvényes s több trágyát igénylő föld csak minden 6-ik évben trágyával hordatik meg, kítűnik, hogy ez több nem lehet mint 160 mázsa holdankint, holott ennek kétszerese legalább is szűkséges. Még rosszabbul áll e viszony a szegényebb gazdánál, kinek aránylag a földbirtokához még csekélyebb számú marhája, tehát trágyakészítője van.

A következő táblázat mutatja a különféle gabonának és mag-nak súlyát, azután a mennyiséget, mely megyénkben holdankint (1600 □ öl) a gabona, takarmány és kapás növényekből vetetni szokott, végre az átlagos termés mennyiségét.

Gabona, takar-mány, hüvelyes és kapás növény	annak súlya fon-tokban	Vetés holdankint				Termés holdankint	
		szórva, vetve		vető-géppel		szem- és gyök-növény	széna szalma
		pozsonyi mérőnkint	pozsonyi mérő	font	pozsonyi mérő		
Buza őszi	82—90	2 ¹ / ₂ —3	—	2	—	9—15—25	10—40
Buza tavaszi	78—88	2—3	—	2	—	10—15—25	10—25
Rozs őszi	73—84	2—3	—	1 ¹ / ₂ —2	—	9—12—24	10—50
Rozs tavaszi	65—75	2 ¹ / ₂ —3 ¹ / ₂	—	2	—	9—12—20	10—30
Kétszeres	78—82	2—3	—	1 ¹ / ₂ —2	—	9—12—24	10—40
Tönköly	46—50	4—6	—	4	—	20—30—40	10—40
Árpa	65—78	2 ¹ / ₂ —3 ¹ / ₂	—	2 ¹ / ₂	—	9—15—30	10—25
Zab	45—52	3—4	—	3	—	12—24—35	15—30
Köles	68—81	1 ¹ / ₂ —3 ¹ / ₄	—	1 ¹ / ₂	—	10—20—30	10—30
Kukoricza	74—85	1 ¹ / ₂ —1	—	1 ¹ / ₂	—	20—30—40	30—60
Repeze	63—72	1 ¹ / ₈ —1 ¹ / ₄	—	1 ¹ / ₈	—	10—20—30	20—40
Borsó	80—90	3 ¹ / ₂	—	2	—	15—20—25	20—30
Bab	86—90	3	—	2 ¹ / ₂	—	10—20—25	10—15
Lenese	80—90	1 ¹ / ₂ —2	—	1	—	6—10—15	6—10
Bükköny	78—85	2—2 ¹ / ₂	—	1 ¹ / ₂	—	12—18—24	20—30
Tatárka	54—60	1—1 ¹ / ₂	—	3 ¹ / ₄	—	9—12—18	15—25
Len	72—78	2	—	—	—	gerebenezett len 6—10	3—10
Kender	46—58	2—4	—	—	—	gerebenezett kender 6—10—15	5—10
Mák	60—65	—	2	—	3 ¹ / ₄	10—15—18	15—20
Luczerna	80—86	—	25—30	—	—	—	30—60
Mohar	50—60	1 ¹ / ₃ —1 ¹ / ₂	—	—	—	—	40—60
Baltaczim (Kaparsette)	35—40	3—4	—	—	—	—	60—80
Burgonya	80—90	15—18	—	—	mázaa	60—80	—
Burgundi répa	62—70	—	12—20	—	„	250—300	—
Káposzta	75—80	—	1 ¹ / ₂	—	fej	8,000—10,000	—

Pozsony megyének mezőgazdasági főczikkei gabonából: a búza, rozs és árpa; ezek után következik a kukoricza, zab, köles, hüvelyes vetemény; kapás növényekből a burgonya és a burgundi-,cukor-, tarlórépa. Csal-lóköznek búzája kitünő, jó években 86—90 fontot nyom; talaja a rozsnak nem kedvez. A nagyszombati és külsőjárásban is terem szép buza, túlnyomólag azonban a rozs. A hegyentúli járásban leginkább rozs terem, de különösen len és kender, kevésbé kukoricza, mely a többi járásokban élénken miveltetik. A hüvelyes vetemény mindenütt el van terjedve, főleg a szőlőkben, a burgonya és kukoricza között

mint melléktermény. A burgonya nagy szerepet játszik a megyében és mivelése csak ott nem foglal helyet, hol azt az igen agyagos vagy felette zsiros talaj nem engedi.

Komló nem természetik rendszeren a megyében, kísérletképen Nagy-Födemesen az uraság 8 holdat ültetett be komlóval, eredménye még nem ismeretes.

Luczernáskert majd minden faluban van, a tagosítások óta, künn is vannak kiszakítva e célra területek, de nagyságuk meg nem határozható. A nagy gazdaságokban azonban rendes fordában jön elő a luczerna, mely 6—8 évig kaszálható. Kedvező időjárás mellett 3, különben 2 vágást ad.

A rétek mivelése megyénkben szomorú állapotban van és jövedelmezésük jobbára a kedvező időjárástól függ. Mesterséges öntözést sehol sem látunk, azoknak trágyázása csaknem halhatatlan dolog, és a kaszálási és gyújtési időn kívül, mi gond sem fordítatik a rétre. Minthogy közönségesen april 24-éig marhalegelőtül szolgálnak, minek következtében a kaszálás mint kellenc későbbben eszközölhető, a sarjú-termés is, megyénk száraz és szeles éghajlatánál fogva, nevezetesen a Csallóközben, rendszeren egyenlőtlen. Sok a savanyúfüvet termő rét Alsó-Csallóközben, a Súr és Feketeviz mentében, s ezek kétszer is kaszálhatók, de termésük kevésre becültetik, mert a szarvasmarha és birka meg nem eszi, és a ló is csak akkor, ha szalmája nincs; mind a mellett nagy szerepet játszik azon szállításoknál, melyek a katonasági lovak számára történeek. De édes fűvet termő rétkben sem szűkölködik gazda-világunk, mi abból tűnik ki, hogy a megye területének $\frac{1}{8}$ része tehát 108,012 hold rétségből áll. Legjobb és legtöbb édes széna terem a csallóközi szigetekben, a Kis-Kárpátok völgyeiben, a Morva és Vág mentén. Utóbbi vidékben a termés általában 20, a csallóköziben azonban csak 10 mázsára vehető fel holdankint.

A legelők még kisebb ápolásban részesülnek mint a rétek. Alig enyészett a hó, a nagyobb és kisebb marhát azonnal kihajtják legelőre s az összetiprott zsenge fűvecske helyett, megszállja a mezőt: a kis sárfűtej, a sokféle tüskés bokor, a bojtortján sat. Legalább ez a csallóközi legelő képe már junius és julius havában, s csak a tagosítás után nyert urasági legelőket kezelik némileg kedvezőbbben. Hegységi vidékben, gyakori esők és rendes harmat, virágzó rétet és bujább legelőt teremtenek, melyet annál inkább van alkalmunk csudálni, mert eredménye nem az ember

iparának és működésének, hanem egyedül a természet erejének.

Mesterséges takarmányt, ugymint luczernát, nagyobb kiterjedésben baltaczimet, bükkönyt zabbal, az éjszak-nyugati tájakon veres lóherét és elszórva minden vidéken czirokat és sűrű kukoriczát legjobb sikerrel mivelnek a nagy és középbirtokokban; de mindenek előtt Csallóköznek kedvencz takarmánya a mohar (*Panicum germanicum*, borköles), melynek szénáját a lovak nagyon szeretik, de megeszi azt a szarvasmarha, meg a birka is szivesen. És minthogy majd minden talajban diszlik, mely nem vizenyős s a nagy szárazságot is kiállja, olesó vetése (holdankint $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ merő mag) — ellenben olyan termése miatt, milyent egyetlen gabonaféle sem képes adni, tudniillik 150—200 mázsa nyers, vagy 40—50 mázsa száraz takarmány, nem csoda, hogy azt a nagyobb gazdaságok, de még a legkisebb földbirtokosok is előszeretettel mivelik. Mint lótakarmány a legjobbak közé számítható s kivált azon mezei gazdáknak pótolhatlan, kik legelő és rét nélkül gazdálkodnak.

Végül nem mint a mezőgazdaságnak valamely mivelési ágát, de mint a földbirtokkal összefüggő jövedelmi cikket még megemlítendőnek véljük a nádasokat is, melyek Pozsony megyében 1,121 $\frac{1}{2}$ holdat foglalnak el; kiterjedésük azonban évről évre szűkebb határok közé szorittatik. A nádasok Alsó-Csallóközben és a Duna szigetein, a kitörő erek és természetes csatornák partjain találtnak. Vágatása a nádnek közönségesen és leginkább részben történik és pedig annak $\frac{1}{3}$ -áért. Hogy mennyi az évenként levágott nád, az biztonsággal meg nem határozható, már csak azért sem, mert a kévék nagysága különböző, mire a 100 kéve nádnek szokásos ára is mutat, mely 6 és 20 forint között ingadoz.

Megyének földmivelési állását, azaz a szigoruan vett mezei munkák eredményét föltétlen számokkal s így legteljesebb tökéletességgel leírni, jelen viszonyaink még nem engedik. Nem azért, mert a tárgy maga oly terjedelmes, hogy annak meggyőzésére igen sok szellemi erő és még több jó akarat kell, de azért sem, mert néptünk csekély miveltségénél fogva, nem tudván kibontakozni az adófelemelés félelméből, legkevésbé hajlandó hű és igaz statistikai adatokat nyújtani.

A következő táblázatok az 1868-ik évben őszivel és 1869-ik évben tavaszival bevetett pozsonymegyei terület nagyságát s

ugyanazon évi termés-mennyiségét mutatják. — E kimutató kivonat a „Hivatalos statisztikai közlemények“ IV. évfolyamának 1. füzetéből. Az adatok hivatalosak és a mennyire azt körülményeinktől várhatjuk hitelesek, s a valósághoz lehetőleg legközelebben állók. Az országos m. k. statisztikai hivatal tudniillik az 1868 őszen és 1869 tavaszán bevetett terület nagyságának s az 1869-iki aratás eredményeinek kipuhatólására, új és részletes fölvételi mintákat szerkesztett, még pedig külön az őszi és külön a tavaszi vetemények fölvételére. Ezen minták a nm. ministerium által helybenhagyatván 1869. január 13-ról kelt körrendelet kíséretében betöltés végett Magyarország törvényhatóságai összes járásainak megfelelő számban megküldettek. A törvényhatóságok által a ministeriumnak fölterjesztett betöltött járási kimutatások a statisztikai hivatalban összeállítottak és így lehetőségig hű tükrét adják, Magyarország és Erdély azon évi mezőgazdasági eredményeinek.

Pozsony megyének 1868-ik évi őszi vetése s ennek eredménye (termés) az 1869-ik évben.

A megye járásainak és sz. k. városainak megnevezése	Buza			Tönköly		Kétszeres			Rozs			Őszi árpa			Repcze			A be- vetett holdak száma	Összes termés pozs. mé- rőkben	községek száma
	Bevetett hold	holdank. termés	arátás	Bevetett holdank. term.	arátás	Bevetett holdank. termés	arátás	Bevetett holdank. termés	arátás	Bevetett holdank. termés	arátás	Bevetett holdank. termés	arátás	Bevetett holdank. termés	arátás					
	1600 öles hold	mérő		1600 öles h. mérő		1600 öles hold	mérő		1600 öles hold	mérő		1600 öles hold	mérő		1600 öles hold	mérő				
<i>A) A járásokban.</i>																				
I. Pozsonyi járás	3,127	8	25,016	.	.	269	11	2,959	10,755	12	129,060	3	8	24	22	4	88	14,176	157,147	41
II. F.-Csallóközi	19,130	10	191,300	.	.	324	8	2,592	6,305	6	37,830	.	.	.	40	4	160	25,799	231,882	66
III. A.-Csallóközi	15,307	10	153,070	.	.	484	10	4,840	1,633	9	14,697	8	8	64	84	4	336	17,516	173,007	78
IV. Nagy-Szombati járás	4,629	18	83,322	.	.	.	.	.	15,907	8	127,256	80	8	640	.	.	.	20,616	211,218	47
V. Külső járás	15,877	6	95,262	.	.	29	9.00	280	10,253	8	82,024	.	.	.	226	4	904	26,385	178,470	44
VI. Hegyentúli j.	2,601	15	39,015	8	12,96	.	.	.	17,926	15	268,890	506	8	4,048	.	.	.	21,041	312,049	36
Járások összege	60,671	.	586,985	8	.96	1,106	.	10,671	62,779	.	659,757	597	.	4,776	372	.	1,488	125,533	1,263,773	312
<i>B) A sz. k. városokban :</i>																				
1. Bazin sz. k. v.	160	5	800	.	.	.	.	.	230	4	920	.	.	.	.	.	.	390	1,720	1
2. Modor "	120	9.42	1,130	.	.	.	.	.	670	6.39	4,280	450	8	3,600	.	.	.	1,240	9,010	1
3. Pozsony "	1,045	14.21	14,850	.	.	.	.	.	943	9.38	8,830	.	.	.	35	15	525	2,023	24,205	1
4. Szt.-György	150	12	1,800	.	.	.	.	.	350	15	5,250	.	.	.	.	.	.	500	7,050	1
5. Nagy-Szombat	435	2	870	.	.	.	.	.	2,854	2	5,708	.	.	.	.	.	.	3,289	6,578	1
Megyei összeg	62,581	.	606,435	8	.96	1,106	.	10,671	67,826	.	684,745	1,047	.	8,376	407	.	2,013	132,975	1,312,336	317

Pozsony megyének 1869-ik évi tavaszi vetése, s ennek eredménye (termés).

A megye járásainak és sz. k. városainak megnevezése	Tavaszi buza			Árpa			Zab			Köles			Kukoricza			Tatárka			Bükköny						
	Bevetett	holdank.	termés	arátás	Bevetett	holdank.	termés	arátás	Bevetett	holdank.	termés	arátás	Bevetett	holdank.	term.	arátás	Bevetett	holdankinti	termés	arátás	Bevetett	hold.	termés	arátás	
	□ 1600 öles hold		mérő		□ 1600 öles hold		mérő		□ 1600 öles hold		mérő		□ 1600 öles hold		mérő		□ 1600 öles hold		mérő		□ 1600 öles hold		mérő		
<i>A) A járásokban.</i>																									
I. Pozsonyi járás	23	10.50	242	7,345	12	88,140	2,319	11	25,509	89	9.60	854	1,189	5	5,945	64	8.33	533	1,197	.	.	.	.	.	
II. F.-Csallóközi	482	6	2,892	14,344	10	143,440	3,435	12	41,220	551	4	2,204	5,487	3	16,461	122	8.33	1,017	1,971	.	.	.	.	.	
III. A.-Csallóközi	245	8	1,960	11,020	11	121,220	5,984	12	71,808	554	9	4,986	5,211	10	52,110	.	.	.	3,184	.	.	.	.	.	
IV. Nagy-Szombati	16	16	256	11,682	18	210,276	4,676	18	84,168	54	15	810	1,047	20	20,940	173	8.33	1,441	505	.	.	.	.	.	
V. Külső járás	19	10.50	200	16,294	10	162,940	1,148	12	13,764	1,285	10	12,850	8,771	12	105,252	.	.	.	1,666	.	.	.	.	.	
VI. Hegyentúli	702	12	8,424	4,843	20	96,860	526	20	10,520	487	10	4,870	441	25	11,025	2	4	8	155	.	.	.	.	.	
Megyei összeg:	1,487	.	13,974	65,528	.	822,876	18,087	.	246,989	3,020	.	26,574	22,146	.	211,733	361	.	2,999	8,678	.	.	.	.	.	
<i>B) A sz. k. városokban.</i>																									
1. Bazin	20	10.50	210	231	4	924	20	5	100	.	.	.	20	7	140	.	.	.	.	.	.	.	.	.	
2. Modor	19	10.50	200	420	9.50	3,990	80	16.77	1,339	10	9.60	96	10	10	100	.	.	.	10	.	.	.	.	.	
3. Pozsony	1,045	10.50	10,973	1,043	20	20,860	129	30	3,870	.	.	.	50	25	1,250	.	.	.	542	.	.	.	.	.	
4. Szent-György	50	10.50	525	100	13	1,300	30	20	600	.	.	.	30	16	480	.	.	.	.	.	.	.	.	.	
5. Nagy-Szombat	.	.	.	2,894	4	11,576	30	5	150	.	.	.	40	5	200	.	.	.	.	.	.	.	.	.	
Összesen:	2,621	.	25,882	70,216	.	861,526	18,376	.	253,048	3,030	.	26,670	22,296	.	213,903	361	.	2,999	9,230	.	.	.	.	.	

Pozsony megyének 1869-ik évi tavaszi vetése s ennek eredménye (termés).

A megye járásainak és sz. k. városainak megnevezése	Borsó, lencse, bab			Len			Kender			Dohány			Burgonya			Burgundi-, czu- kor-, tarló répa			A be- vetett holdak száma	Községek száma
	Bevetett	holdankint	aratás	Bevetett	holdankint	aratás	Bevetett	holdankint	aratás	Bevetett	holdankint	aratás	Bevetett	holdank.	aratás	Bevetett	holdank.	aratás		
	1600	öles hold	mérő	1600	öles hold	mázsa	1600	öles hold	mázsa	1600	öles hold	mázsa	1600	öles hold	mázsa	1600	öles hold	mázsa		
	1600	öles hold	mérő	1600	öles hold	mázsa	1600	öles hold	mázsa	1600	öles hold	mázsa	1600	öles hold	mázsa	1600	öles hold	mázsa		
4) A járásokban.																				
I. Pozsonyi járás	213	5	1,065	.	.	.	85	.	.	.	.	923	80	73,840	617	50	30,850	14,064	41	
II. Felső-Csallóközi járás	491	2	982	10	.	.	245	.	.	60	.	2,277	12	27,324	396	2	792	29,871	66	
III. Alsó-Csallóközi	321	5	1,605	651	.	.	427	.	.	.	.	2,316	70	162,120	2,590	80	207,200	32,503	76	
IV. Nagy-Szombati	482	15	7,230	36	.	.	247	.	.	.	.	527	20	10,540	537	30	16,110	19,982	47	
V. Külső	434	3	1,302	1	.	.	569	.	.	.	.	1,645	35	57,575	1,396	120	167,520	33,228	43	
VI. Hegyentuli	114	17	1,938	4	.	.	1,370	.	.	.	.	6,505	100	650,500	129	150	19,350	15,278	35	
Megyei összeg:	2,055	.	14,122	702	.	.	2,943	.	.	60	.	14,193	.	981,899	5,665	.	441,822	144,925	308	
B) A sz. k. városokban.																				
1. Bazin sz. k. v.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	40	100	4,000	60	73	4,380	391	1	
2. Modor	2	80	160	.	.	.	.	.	.	.	.	20	47.50	950	8	50	400	579	1	
3. Pozsony	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	150	53.50	8,000	80	71.89	5,750	3,039	1	
4. Szent-György	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	20	55.50	1,105	.	.	230	1		
5. Nagy-Szombat	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	28	25	700	630	80	50,400	3,622	1	
Összesen:	2,057	.	14,282	702	.	.	2,943	.	.	60	.	14,451	.	996,654	6,443	.	502,752	152,786	313	

5. A szőlőművelés és gyümölcs-termelés.

A gabonaneműek termesztése mellett, a szőlőművelés is jelentékeny helyet foglal Pozsony megyében, mely 8,914 katasztralis holdra terjed.

A szőlőszet a Kis-Kárpátok keleti oldalán Pozsonytól F.-Diósig, a nyugati, de kivált déli lejtőkön Dévénytől, Stomfán keresztül egész Váraljáig mintegy 40 határban legjobb sikerrel műveltetik. A szőlők alapfajai következők: a szép fehér szőlő (Gutedel), elbing, ezirifán, lombardi, váradí, sirtaui, rizling, zapfler, lagler, serofel, sárfehér, legujabban a burgundi, s több más. Azonban a borok nem a szőlőfaj, de a helységek után neveztetnek, mert minden szőlőhegy sokféle fajjal van beültetve, melyet nem külön, de összekeverten sajtolnak. A pozsonyi és szent-györgyi borok még e század elején európai hírnek örvendettek; de akkori nagy keresettségök, felélesztvén a szőlőbirtokosok kapzsiságát, a dolgot oda vitte, hogy a jó és nemes, de kevésbé termő fajokat, más dúsabb fajokkal felcserélje; ezáltal a borok mennyisége szaporodott ugyan, de minősége pótolhatatlanul alább szállott s a vidék borai hírékkel egyszersmind a külországi piacot is elvesztették. De a jelenkor e tekintetben is feladatán tútze, az ekkép elkövetett hibákat kiigazítani és máris számos helyen kitünő asztali borok termesztésével találkozunk. Mai nap legkeresettebb boraink: a récsei, szent-györgyi, prácsai, grinádi, bazini, csukárdi, limbachi, diósi, dubovai, konyhai, melyekből minden évben több ezernyi akó a pozsonyi borkereskedők által megvásároltatván s pinczejükben gondosan kezeltetvén, utóbb vagy tisztán, vagy keverve pozsonyi borokkal, a nagy és külkereskedelemnek átadatik.

A mi már most a szőlőszet kezelési költségét illeti, ez különböz, más tudniillik a városi s más a falusi szőlőknél, kétszáz □ ölnyi, régi szokás szerint 1 napszámna (Tagwerk) nevezett, a Pozsony városi határban lévő legjobbféle szőlő, melynek termése általán 9 akó bor, következő művelési költséget igényel: a nyitás, metszés, kapálás, karózás, kötés, ismételt horolás, szüret, trágya és döntés, vitelbér a pinczékbe, egy szóval az összes munka 25 forintba kertül a befektetett tőkének kamatja 15 forint a föld-, fogyasztás és több más adó 11 forint, a községi pótlék 3 forint, 200 □ ölnök (1 Tagwerknek) művelési költsége tehát 54 forintra rug, minélfogva magának a szőlős-gazdának minden 1 akó borának

előállítására csak 6 forintjába kerül. Ezen magasb számítás azonban a városi szőlőkre alkalmazható, mert az ezektől távolabb fekvő falusi szőlőknél, hol a munkabér tetemesen olcsóbb, a szőlőtelek vételi ára kisebb, az adó csekélyebb sat. — a természetesi költség is jóval alacsonyabb.

A pozsonymegyei, de nem csekély részben más magyar boroknak fővásárja és áruhelye Pozsony városa, honnan a szállítványok több előkelő borkereskedő-ház által Ausztriába, Morvába, Sziléziába, Cseh-, Stájerországba és Tirol, de még jelentékeny mennyiségekben a külföldre is történnek. Ez alkalommal nem hallgathatjuk el azon ohajtásunkat, hogy megyénk borászata, mielőbb oly tökélyre vergődjék, mely annak állandó s nagyobb mérvű kivitelét tenne lehetőségessé. De ehhez nem elegendő az ohajtás, a szerény kívánság, e tekintetben még sok a teendő mind az állam, mind az egyesek részéről. Csak jó és kitűnő bort hozó szőlőfajok terjesztése és szaporítása, észszerű és a külföldön oly könnyen megtanulható szüretelési és pinczekezelés, a következetes és tántoríthatlan kereskedési becsületesség, mely nyers termékeink külföldre szállításánál, állítólag, nagyon hiányzik — de a kiviteli vámnak alábbszállítása, a közlekedési és szállítási eszközök ár- vagy díj szabályainak okszerű és méltányos rendezése, saját utaink jó karban tartása sat. mind azon elháríthatlan kellek, melyeknek eszközlése boraink jelenleg évről évre emelkedő tökéletesedésénél és kedveltségénél fogva azoknak a világ piacán is illő helyet és állást szerezhethet s borkereskedésünket az oly anynyira ohajtott, de meg is érdemlett kedvezőbb viszonyokba emelheti.

Mi boraink természetesi tulajdonságait illeti, Károlyi Lajos, a megyei gazdasági egylet tagtársa 1866-ik évben pozsonymegyei nevezetesebb szőlőhegyek borait vegyitanilag elemezte. Ezen munkálatnak eredményét, mint a pozsonymegyei boroknak vegyészeti mivoltát és alkrészeit jellemzőt, megyénk gazdasági egylete IV. évkönyvében találván, azt a következő táblázatban közöljük. A tábla fehér és vörös borokra lévén osztva, a termés évek szerint rendeztetett. Az illető rovatban a hőfok, melynél a kísérlet alá vett bor megtörött, számokkal, a kísérletet megtörés nélkül kiállt boroknál e körülmény fekvő (—) vonallal; a kihűlés után zavarodottak h. u. (hűlés után) által vannak jelezve.

A) Fehér borok.

Termő hely	Szőlőfaj	Pince hő- foka	Fajsúlya	Zavarodék R ^o -nál	100 francia köbcentimeter bor tartalmaz					a cukor tartalom arányzáma	Termesztő, vagy tulajdonos neve
					francia köbcentim.		francia gramm.				
					alko- holt	szén- savat	kivo- natot	bor- savat	hamut		
1864.											
Szárzard (Szucha)	rizling	12.00	0.9994	40	10.13	—	3.825	0.700	0.172	—	Stanzel Imre
Bazin	rizling—burgundi	—	0.9048	—	9.00	—	1.800	0.757	0.167	—	Steger Nándor
Pozsony, (gyorsérésű)	kevert	—	0.9917	40	10.55	—	1.575	0.610	0.123	—	Günther
Pozsony	"	11.20	0.9940	40	10.20	56.6	1.800	0.723	0.153	—	Albrecht Pál
Pozsony, (lassúérésű)	"	—	0.9936	40	9.45	—	1.575	0.583	0.153	—	Günther
Pozsony	"	10.20	0.9941	42	9.37	52.3	1.650	0.603	0.158	—	Maier Samu
Pozsony	"	—	0.9946	zavaros	8.73	—	1.850	0.717	—	—	Schramel János
Alsó-Diós	"	12.80	0.9966	—	8.48	47.8	1.975	1.075	0.165	—	Plébános
1863.											
Szárzard	rizling	12.00	0.9933	40	10.38	—	1.775	0.549	—	—	Stanzel Manó
Szárzard	nemes faj	12.00	0.9929	40	10.30	19.3	1.740	0.480	0.158	10.0	Stanzel Manó
Pozsony	kevert	11.20	0.9909	40	11.70	—	1.550	0.395	0.192	8.0	Albrecht Pál
Szent-György	"	13.30	0.9927	40	10.52	20.0	1.650	0.519	0.184	8.0	Csenkey Albert
Alsó-Diós	"	12.80	0.9915	h. u.	10.42	22.6	1.400	0.596	0.170	5.0	R. lelkész
Salaberg	"	12.10	0.9933	h. u.	8.37	44.5	1.295	0.415	0.166	6.0	Gróf Eszterházy M.
Récse	"	12.00	0.9917	40	10.30	—	1.925	0.569	0.176	10.7	Irgalmasok
1862.											
Szárzard	nemes venyege	12.00	0.9924	40	10.30	23.0	1.550	0.452	0.152	8.3	Stanzel Imre
Pozsony	zöld—veltlin	—	0.9889	40	13.70	—	1.690	0.402	0.171	10.0	Metzl M.
Pozsony	kevert	11.20	0.9894	40	12.90	36.6	1.625	0.482	0.173	8.6	Albrecht P.

Termő hely	Szőlőfaj	Pince hőfoka	Fajsiya	Zavarodik P ^o -nál	100 francia köbcentimeter bor tartalmaz					a cukor tartalom arány száma	Termesztő, vagy tulajdonos neve
					francia köbcentim		francia gramm.				
					alkoholt	szén-savat	kivonatot	bor-savat	hamut		
1862.											
Bazin	rieling—burgundi	—	0.9919	h. u.	12.10	—	1.925	0.556	0.221	10.0	Steger Nándor
Pozsony	kevert	—	0.9901	40	12.00	—	1.487	0.489	—	—	Sprinzl János
Pozsony	"	—	0.9913	h. u.	11.70	—	1.575	0.549	0.166	7.0	Günther János
Pozsony	"	10.20	0.9900	42	11.50	19.5	1.500	0.382	0.176	8.0	Maier Samu
Felső-Diós	"	12.00	0.9897	42	11.40	14.4	1.250	0.566	0.157	4.0	Gróf Pálffy János
Grinád	"	11.80	0.9908	40	11.30	28.1	1.475	0.563	0.206	5.7	Gróf Pálffy János
Récse	"	9.60	0.9915	42	11.10	5.0	1.600	0.536	0.202	7.0	Eisvogel Ferencz
Felső-Diós	"	10.80	0.9902	44	10.90	34.0	1.200	0.526	0.140	4.5	Gróf Pálffy István
Limbach	"	—	0.9934	h. u.	10.80	—	1.475	0.616	0.166	5.9	Nerath
Terling	"	—	0.9925	44	10.20	—	1.502	0.496	0.195	6.9	Andrae Ernő
Dubova	"	10.80	0.9926	—	9.80	26.7	1.325	0.529	0.155	5.4	Gróf Pálffy István
Terling	schiller	—	0.9935	—	9.30	—	1.570	0.489	0.220	7.2	Andrae Ernő
Salaberg	kevert	—	0.9932	—	9.10	40.7	1.420	0.492	0.167	6.5	Gróf Eszterházy M.
Cseklész	"	10.20	0.9927	h. u.	9.00	16.5	1.457	0.549	0.162	6.4	Gróf Eszterházy M.
Cseszte	"	10.80	0.9930	42	8.60	18.8	1.225	0.496	0.178	4.4	Gróf Pálffy István
1861.											
Pozsony	vegyes	11.20	0.9898	40	11.80	16.4	1.350	0.482	0.168	6.0	Albrecht P.
Pozsony	"	10.20	0.9907	40	11.40	10.5	1.550	0.348	0.180	9.0	Maier Sam.
Cseszte	"	10.80	0.9926	h. u.	9.30	15.2	1.375	0.536	0.174	5.5	Gróf Pálffy Istv.
1860.											
Pozsony	vegyes	11.20	0.9915	40	10.50	12.4	1.450	0.529	0.172	6.4	Albrecht P.
Pozsony	"	—	0.9946	h. u.	8.10	17.5	1.550	0.536	0.205	6.8	Albrecht P.

Termő hely	Szőlőfaj	Píneze hőfoka	Fajsúlya	Zavarodék R.°-nál	100 francia köbcentimeter bor tartalmaz					a cukortartalom arányszáma	Termesztő, vagy tulajdonos neve
					francia köbcentim.		francia gramm.				
					alkoholt	szén-savat	kivonatot	bor-savat	hamut		
1859.											
Modor	vegyes	—	0.9931	—	11.20	18.8	2.000	0.556	0.196	11.0	Emresz M.
Pozsony	"	12.20	0.9951	42	11.10	13.8	1.500	0.529	0.167	7.0	Albrecht P.
Grinád	"	12.00	0.9921	—	10.80	19.0	1.650	0.586	0.154	8.0	Gróf Pálffy János
Limbach	"	13.60	0.9945	—	10.40	9.9	2.205	0.633	0.218	12.0	Förster G.
1858.											
Pozsony	rizling	—	0.9925	—	11.10	—	1.895	0.616	0.160	10.0	Palugyay Jakab
Bazin	vegyes	13.80	0.9946	h. u.	11.90	12.4	2.675	0.733	0.260	15.0	Bogner W.
Grinád	"	12.40	0.9938	—	10.60	16.8	2.000	0.596	0.201	10.7	Gróf Pálffy János
Dubova	"	10.80	0.9948	—	8.40	11.2	1.550	0.603	0.180	6.5	Gróf Pálffy István
1857.											
Alsó-Diós	vegyes	12.80	0.9937	—	10.00	10.8	1.800	0.667	0.211	8.0	Lelekész
Szent-György	"	12.00	0.9913	—	10.00	14.7	1.475	0.516	0.160	7.0	Gróf Pálffy János
Pozsony	"	—	0.9927	h. u.	9.80	—	1.550	0.542	0.163	7.4	Sprinzel János
Felső-Diós	"	12.00	0.9930	—	9.50	10.8	1.600	0.579	0.174	7.4	Gróf Pálffy János
Szent-György	"	13.30	0.9931	h. u.	9.20	15.1	1.450	0.489	0.183	6.6	Csenkey Albert
Ompitál	"	12.00	0.9930	—	8.40	16.5	1.400	0.623	0.160	5.0	Lelekész
Dubova	"	10.80	0.9944	—	7.90	10.8	1.075	0.577	0.169	2.0	Gróf Pálffy István
1856.											
Pozsony	vegyes	11.20	0.9923	40	10.50	10.0	1.577	0.516	0.186	5.0	Albrecht P.

Termő hely	Szőlőfaj	Pince hő- foka	Fajnálja	Zavarodik R.-nál	100 francia köbcentiméter bor tartalmaz					a cszkor tár- talom arányzáma	Termesztő, vagy tulajdonos neve
					francia köbcentim.		francia gramm.				
					alko- holt	szén- savat	kivo- natot	bor- savat	hamut		
1855. Récse Modor	vegyes "	9.60 —	0.9929 0.9954	h. u. h. u.	9.70 8.80	4.8 9.2	1.575 1.850	0.536 0.603	0.189 0.211	7.3 9.0	Eisvogel Ferencz Borovszky A.
1846. Salaberg	vegyes	12.10	0.9964	—	7.20	8.8	1.712	0.623	0.175	8.0	Gróf Esztrházy M.
1834. Récse Magyar-Bél	vegyes "	12.00 12.80	0.9938 0.9948	— —	9.60 8.80	6.4 25.8	2.275 1.675	0.650 0.650	0.229 0.205	12.0 6.8	Irgalmasok Gyióko Szilárd
B) Vörös borok.											
1864. Szárazd	kastélyos	12.00	0.9934	40	10.50	—	1.887	0.536	—	—	Stanzel Imre
1863. Szárazd	vörös	12.00	0.9953	40	11.10	—	1.050	0.579	—	—	Stanzel Imre
1862. Récse Modor Magyar-Bél Pozsony Pozsony Pozsony	zifandel burgundi oportó vegyes " "	9.60 12.00 13.60 10.20 11.20 —	0.9926 0.9940 0.9936 0.9925 0.9915 0.9928	— — — — — —	11.60 11.50 11.20 12.50 11.30 11.10	14.6 21.3 6.4 21.6 22.7 —	1.950 2.175 2.350 1.800 1.750 2.050	0.522 0.479 0.727 0.506 0.566 0.579	0.195 0.250 0.270 0.232 0.225 —	11.0 12.9 11.8 9.0 8.0 —	Eisvogel Ferencz Schnell M. Gyióko Szilárd Maier Samu Wurm Kristóf Sprinzel János
1861. Pozsony Ompitál	erdői burgundi	— 12.00	0.9931 0.9983	— —	11.30 8.90	— —	1.982 1.350	0.496 0.516	0.188 0.180	11.8 5.4	Palugyay Jakab Leikész

Azon fontosságnál fogva, melyet a honi borászat egész Magyarországára nézve igénybe vesz, nem tartjuk feleslegesnek, már csak tanulság kedvéért is, a pozsonymegyei szőlészeti és borászati statisztikai jegyzékét, a mint ez a megyei gazdasági egyesület évkönyveinek I. füzetében közöltetik, táblázatban ide csatolni.

A szőlőhegyek határ- és hegynevei megyénkben a következők:

1. Pozsonyi szőlőhegyek,
2. Rétse (Ratzersdorf),
3. Szent-György,
4. Limbachi határban: Jetmandl, Hasensprung, Mache-
gut, Goldfüssel, stb.
5. Grinádi határban: Gutergrund, Kuhtanz, Neuberg,
Medved, Mlinszke, stb.
6. Terling,
7. Cseklészi határban: Salaberg,
8. Szempezi szőlőhegy,
9. Felső- és Alsó-Diósz,
10. Szárazd (Dürnbach, Szuha),
11. Dubova,
12. Dévény és Károlyfalva,
13. Ujfalu (Neudorf),
14. Lamacs (Blumenau),
15. Besztercze (Bisztrnitz),
16. Stomfa és Maszt,
17. Lozornó,
18. Máriavölgy,
19. Borostánykő (Paulenstein),
20. Konyha,
21. Bazin és Csukárd, — végre
22. Modor.

A pozsony megyei szőlőszeti és borászati statisztikai adatok jegyzéke.

Folyó szám	Határ és szőlőhegy neve	Holdszám	Éghajlat, hegy fekvése és helyzete	Talaj minősége	Szőlő alapfajok	Évenkénti termés mennyisége	1 katastralis holdra esik	Eladás, kelet-helye s folyó ára	Jól kezelt pinczék	Észrevételek
1.	Pozsonyi szőlőhegyek.	1,355	Éghajlat mérsékelt, a hegy főláncolatja nyugatról keletnek húzódik, nagy kihajlással délnek, fekvése igen csoportozatos. A szőlők téli fagyoktól, tavaszi derektől és megégtől szenvednek.	Éles homok, gránittal vegyes, világos sárga, néha szürkülő homokos agyag mészszel keverve.	Jónemes, cizrifán, sárféher, lagler, szeredi, scrofel, muskatál, sentei.	55,000 akó.	48 akó.	Külföldre kivisz 10,000 akót 9-12 forintjával.	GirthésSchmied, Esch J. Speneder F., Eisvogel F., Palugyay Jakab, Albrecht Pál, Schmied János, Stelzer Kristóf, Alkhofer János, Frankl Vilmos, Oberle András, Habermann H, Czeller Samu, Wowy Samu, Wurm Károly, EjuryJakab, Fink János és Pál pinczéi.	A külfölddeli kereskedést azon körülmény nehezíti, hogy a magyar borok a beviteli vámot Belgium és Antwerpenben kétszeresen fizetik, holott a francia borok ott azon vám járandóságának csak felét fizetik; ezen nehézség szinte Poroszországban is fennáll, minélfogva a verseny meg nem állható, a miért is csupán csak a legnehezebb fajú borok vihetők ki, középasztali borokkal a külfölddeli kereskedés lehetetlen.

Folyó szám	Határ és szőlőhegy neve	Holdszám	Éghajlat, hegy fekvése és helyzete	Talaj minősége	Szőlő alapfajok	Évenkénti termés mennyisége	1 katastrális holdra esik	Eladás, kelet-helye s folyó ára	Jól kezelt pinczék	Észrevételek
2.	Rétse (Ratzersdorf)	537	Éghajlat szelid, fekszik délkeletnek, a hegy oldalán kevés rozsfekvésű szőlő létezik.	Köves, részben agyag, márgával vegyes.	Meghatározott alapfaj nincsen, újabb időben kiválóság oly fajok műveltetnek, melyek ugyan sok bort, de minőségre silány terményt adnak. A fekete szőlőt nagyban kezdik iltetni.	10,000 akó.	18 ¹ / ₂ akó.	Ausztria, Pozsony és Nyitra megyék; ára?	Báró Névény Károlyné, Rétsei plébániáé, Vallner Györgyé és Krajner Józsefé.	A rétsei bor a többi ezen vidékbeli boroknál mindig egy-két forinttal drágábban kél, a koresmárosok eredeti minőségben nem szokták kimérni, hanem azt alább való borok javítására fordítják, vagy mint különös bort uraságok számára tartogatják.
3.	Szt.-György	621	Fekszik keletnek.	Köves és homokos.	Zöld muskátál lampard, zöld czirifan, grünagel, grosslag, gross u. klein, Silberweiss (nyárhas és fek. czirifan)	15—16,000 akó.	24 akó.	Pozsony, N.-Szombat, a szomszéd vidék, meg Ausztria, hová a	Grün János, Baumgartner A. Kegyes rendiek társháza, Zohlbrecker János, Siller Kár., Hiesberger Mih., ZimmerKár., Szandt-	

Folyó szám	Határ és szőlőhegy neve	Holdszám	Éghajlat, hegy fekvése és helyzete	Talaj minősége	Szőlő alapfajok	Évenkénti termés mennyisége	1 katastrális holdra esik	Eladás, kelet-helye s folyó ára	Jól kezelt pinczék	Észrevételek
								kivitel tetemes; 1860-ban Olaszországba is vittek nagy mennyiségben ki bort ára?	ner Lajos, városi közönség, Bernhard Andr., Achberger Mih. és Ján., Tenk Mátyás, Zauner J., Kubisch Mihály, Jaszlovszki Márton, Chrupa Fer., Kuttl Andr., Menschik Ver., Roland Lőrincz stb. pinczéi	
4.	Limbachi határban Jetmandl, Hagensprung, Machegut-Goldfüssel sat. nevű szőlőhegyek.	173	Éghajlat zordnabb, hegyfekvése délkeletnek meredek, lapályosabb részei fagynak vannak kitéve.	A lapályok sárgás agyag a dombosabb részek agyagkaviccsal keverve, a meredekebb részek csupa mészkő.	Fekete és fehér, sárfehér $\frac{1}{3}$ rész, fekete és fehér lampard, zöld és vörös muskátál, gohér stb.	5,000 akó.	20 akó	Egyrésze Lengyelországba szállittatik, nagyobb része azonban a pozsonyi borkeresdők által		1. A szőlőmivesek nagyobb részt a finomabb sárfehér és muskátál fajokat vették újabb időben művelés alá, mely fajok erős és zamatos bort adnak;

Folyó szám	Határ és szőlőhegy neve	Holdszám	Éghajlat, hegy fekvése és helyzete	Talaj minősége	Szőlő alapfajok	Évenkénti termés mennyisége	1 katastrális holdra esik	Eladás, kelet-helye s folyó ára	Jól kezelt pinczék	Észrevételek
								vásárolt- tik össze, múlt évek- ben új bornak akója 8—9 forinton adatott el		2. a szőlőtőkék általában rendetlen távolságban ültetvék, mind a mellett hogy a községbeliek nagyon szorgalmasan mivelik szőlőiket.
5.	Grinádi határban Gutergrund, Kuhtanz, Neuberg, Medved, Mlinszke sat. nevű szőlő-hegyek.	339	Éghajlat szeli-debb, hegyfekvése lejtős domb keletdélnek, fagyoknak ki van téve.	Mint a limbachi szőlő hegyekben.	A fentebb elősorolt szőlőfajokon kívül találhat- nak Gróf Pálffy János szőlőiben rizling, tramint, izabella és szagos szőlő-fajok.	10,000 akó.	30 akó.	Java a pozsonyi borkereskedők által vásároltatik össze, a többi fa-lusi kores-mákban méretik ki, múlt években a bornak akója	Gróf Pálffy Ján. szent-györgyi és bazini 9,000 akóra terjedő pinczéje, melyben a grinádi majorsági s egyéb dézsmás borok tartatnak; Herban József, helybeli plébános és Oszvald A. grinádi lakosé.	1. Újabb időben ezek is a finomabb fajokat vették mivelés alá, de azok megérvén Pozsonyba szoktak putony számra elhordatni, azért boraik a limbacinál gyöngébbek, de kevés kivétellel jők és erősek 2. a szőlőtőkék általában rendetlen távolságban ültetvék, kivéve gróf

Folyó szám	Határ és szőlőhegy neve	Holdszám	Éghajlat, hegy fekvése és helyzete	Talaj minősége	Szőlő alapfajok	Évenkénti termés mennyisége	1 kat astralis holdra esik	Eladás kelet-helye s folyó ára	Jól kezelt pinczék	Észrevételek
								7—8 forinton adatott el		Pálffy János szőlőt, hol a szőlőtőkék 30 □" távolságra műveltetnek
6.	Terling	53	Éghajlat közepeszerű, hegyfekvése mérsékelt meredekségű, dél és délkeletnek hajlik, a mögötte álló nagyobb hegyek védik az éjszakai szelektől.	Homokos agyag.	Czirifandl, lampard, topol groszlaui, muskotál és jó nemes.	3,000	30—50 akó.	A közel vidék; ára 4—8 forint.		
7.	Cseklészi határban, Salaberg nevű szőlőhegy	386	Éghajlata szelíd, hegyfekvése gyengén lejtős domb, s keletdélnek hajlik. Lapályosabb részén s árnyékosabb	Egy része homokos agyag, nagyobb része pedig, különösen dél-nyugat felé	Alapfaj vörös pihar ¹ / ₄ részben, zöld és vörös muskotál, fekete gohér és más fekete szőlő	8,000 akó	20 akó	A termés helyben s a környék helységeiben fogyasztatik el; né-	Gróf Eszterházy Mih. Cseklészen, Gyiokó Szilárd pinczéi Magyar-Bélen.	Nem a minőségre, csak a mennyiségre tekintve, a helybeliek főképen a vörös pihart művelik, mely ugyan gyenge bort, de bőven szokott

Folyó szám	Határ és szőlőhegy neve	Holdszám	Éghajlat, hegy fekvése és helyzete	Talaj minősége	Szőlő alapfajok	Évenkénti termés mennyisége	1 katastrális holdra	Eladás kelet helye s folyó ára	Jól kezelt pinczék	Észrevételek
			helyein a fagynak kitéve.	sárga barnaszínű földes márga, szőlőtermelésre alkalmas.	fajok különféle asztali fajokkal.			haosztrák kereskedők is megveszik nagyobb mennyiségben. Ára 5 ¹ / ₂ —7 forint.		teremni. Emellett az ültetés is rendetlen. A horvát-gurabi lakosok, cseklészi háztárban lévő szőlőket már is gondosabban kezelik, s többnyire muskatál fajtákat művelnek.
8.	Szempezi határban a szempezi szőlőhegy.	384	Az éghajlat enyhe, a hegy emelkedettsége csekély, fekvése lejtődomb, s kelet-délnek hajlik, a fagynak alá van vetve.	Homokos agyag, sárga agyag altalajjal, melyben a fekete szőlőfajok jó bort teremnek.	Alapfaj vörös pihar, ¹ / ₂₀ részben fekete szőlőfajokkal. Diszlik itt a burgundi is, s egyéb jelesebb asztali szőlőfaj.	5,800 akó.	15 akó	A termés részint helyben részint a szomszéd helységekben fogyasztatik el, Ára az új bornak általában 5—6 ft.	Gróf Eszterházy Mihály pinczéje.	A szőlőtőkék ültetése rendetlen távolságban történik; a fehér bor tartóssága csekély, több figyelmet érdemel a vörösbor. Ugyan ezen hegyen termesztett Ritter Matyás, urasági kertész vörös bort, burgundi szőlőből, mely kitűnő, mire magas ára

Folyó szám	Határ és szőlőhegy neve	Hold szám	Éghajlat, hegy fekvése és helyzete	Talaj minősége	Szőlő alapfajok	Évenkénti termés mennyisége	1 katastralis holdra esik	Eladás, kelet-helye s folyó ára	Jól kezelt pinczék	Észrevételek
										után is lehet következtetni. Több évek óta csökkenésnek indult az itteni szőlőmivelés, sok szőlőkert most végképen kiirtatott.
9.	Felső és Alsó-Diós	375	Éghajlatja inkább zordon, mint szelidnek nevezhető; a hegy fekvése hosszúságában nyugatról keletfelé húzódik, arcezal általában délnek esik; a tavaszi derektól sokat szenved.	Talaja korhanydús televényföld, általában homokos pala- és granitvegyület.	Sárfehér, vörösdinka, mézes fehér, silvani fehér és hajfehér.	15—16,000 akó	40 akó	A termés nagyobb-részt a környékben fogyasztatik el, de Morvaország számára is gyakorta tetemes a kivitel, akója közönségesen	Gróf Pálffy Ján. pinczéje Felső-Dióson.	A diósi borok sárgás zöld színűek, kövérség, tűz, édeség és kellemes zamat által jelesek. A tőkék rendetlen távolltságban ültetve; a szőlőmivelésnek hátrányára van, a gyümölcsfák sokasága, a sok vad s még azon körülmény is, hogy szüret előtt a leszedett legjobb fajta szőlő készvetőt talál és mint

Folyó szám	Határ és szőlőhegy neve	Holdszám	Éghajlat, hegyfekvése s helyzete	Talaj minősége	Szőlő alapfajok	Évenkénti termés mennyisége	1 katastralis holdra esik	Eladás, kelet-helye s folyó ára	Jól kezelt pinczék	Észrevételek
								5—6 forinton kel.		csemege tova szállítatik.
10.	Szuhai, (Szárzad, Dürnbach) határban.	149	Éghajlat szelid, a hegy fekszik délkeletnek.	Köves és homokos.	Zöld muskattál, lampard, zöld czirifandl, grünnagel, gros-lag, sárfehér, fekete czirifan.	2,500 akó.	17 akó.	Pozsony és Ausztria. Ára ?	Nagy-Szombatban a kegyesrendiek tárházáé, Baumgartner A. stb. pinczéje.	A szőlőhegy csaknem egészen, a nagy-szombatiak tulajdona.
11.	Dubova,	86	Fekvése felváltva lejtősebb és dombosabb, a Kárpátok déli oldalán.	Köves és agyagos.	Zöld silváni, zöld muskattál, fehér lagler, mézes szőlő, vörös és fehér tramin, fehér és kék burgundi, kék silváni, topol, lampard.	1,000 akó.	11—12 akó.	A szomszéd vidék. Ára 3—8 forint közt változik.		

Folyó szám	Határ és szőlőhegy neve	Holdszám	Éghajlat, hegy fekvése s helyzete	Talaj minősége	Szőlő alapfajok	Évenkénti termés mennyisége	1 katastralis holdra esik	Eladás, kelet-helye s folyó ára	Jól kezelt pinczék	Észrevételek
42.	Dévény és Károlyfalva.	496	A szőlőhegy nagyobb része a Kárpátok oldalán keletnek fekszik, kisebb része nyugat felé hajlik.	A dévényi hegy talaja nagyobb részben homokos kavics, a károlyfalvai talaj agyag és homok.	Fekete muskatál, fehér és fekete czirifán.	8,000 akó.	16 akó	Többnyire mint must adatik el Ausztriába, egy része Pozsonyba is, ára 5 ft.	Pálffy hercege, Sperling Jánosé, Mittay Jánosé, Leimbacher Ferenczé, Lutsenits Mátýásé, Müller Ferenczé.	A mivélésnek hátrányára van Dévényben a trágyahiány és drága napszám, Károlyfalván ez kedvezőbbben áll, s azért a szőlőmivélés is tökéletesebb.
13.	Ujfalu (Neudorf).	30	Meredek hegyoldal.	Kavicsos talaj.	Muskatál és czirifán.	100 akó.	7—8 akó.	Helyben fogyasztatik el, ára 4 ft.		A szőlők túlságos kicsinyek.
14.	Lamacs (Blumenau)	62	Fekvése délnek és keletnek hajlik.	Talaja homokkal és agyaggal vegyült kavics.	Zöld muskatál, fekete czirifán, fehér topol, lám-párd.	300 akó.	5 akó.	Helyben fogyasztatik el; ára 5 ft.		Trágyahiány és drága napszám.

Folyó szám	Határ és szőlőhegy neve	Holdszám	Éghajlat, hegyfekvése s helyzete	Talaj minősége	Szőlő alapfajok	Évenkénti termés mennyisége	1 katastrális holdra esik	Eladás, kelet-helye s folyó ára	Jól kezelt pinczék	Észrevételek
15.	Besztercze (Bisztritz)	54	Fekvése nyugat-déli.	A talaj részint agyag, részint kavics	Fekete és fehérrézvirág, lampard, fekete-lipa.	200 akó	4 akó	Helyben fogyasztatik; ára 5 frt.		Hasonlóképen.
16.	Stomfa és Maszt.	214	Fekvése nyugat-déli, tavaszi időben a derektól sokat szenved.	Talaja kavics és részint homok részint agyag.	Zöld, fekete és fehér czi-rifán, fekete lipa, hajfehér semptei.	2,000 akó.	9 akó	A közel vidék.	Gróf Pálffy-Daun Lipót, jelenleg Gróf Károlyi Alajosé, br. Maurer Edéé, Teöreös Miklós esperesé, Glanz Antalé.	Trágyahiány és drága napszám; a bor 30—50 évig is jól eltartható.
17.	Lozornó.	62	Magas fekvés, dél-nyugatnak hajlik.	Talaja kavics részint homok, részint mészkőagyaggal vegyes.	Fehér és fekete czi-rifán.	200 akó.	3—4 akó.	A termés kis részben helyben elfogyasztatik, részint mint csemege bor kerül eladásra; ára 6 frt.	Helybeli lelkészé.	A tőkék távolsága egymástól 2—3 láb.

Folyó szám	Határ és szőlőhegy neve	Holdszám	Éghajlat, hegy fekvése és helyzete	Talaj minősége	Szőlő alapfajok	Évenkénti termés mennyisége	1 katastrális holdra esik	Eladás, kelet-helye s folyó ára	Jól kezelt pinczék	Észrevételek
18.	Máriavölgy.	12	Fekvése délnyugati.	Talaja részben kavics részben agyag.	Fekete lipa, fekete czirifán és zöld muskatál.	50 akó.	4—5 akó.	Helyben fogyasztatik el; ára 5 frt.		Marhája kevés lévén a trágya is hiányzik, miért a gyümölcsfa mindinkább ellepi a szőlőhegyet, mely jobban jövedelmez, mint a kevés bor. A tőkék 18—24 hüvelyknyi távolságban vannak kiültetve.
19.	Borostyánkő (Paulenstein)	20	Fekvése délnyugati.	Talaja kavics, agyaggal vegyítve	Czirifán, fekete lipa, ökörszem, muskatál.	100 akó.	5 akó.	Helyben fogyasztatik el; ára 5 frt.		A jobb mivélésnek akadálya a trágya hiány, és a szerfelett drága napszám.
20.	Konyha.	54	Éghajlata zord. Ezen szőlőhegy a magasabb Kárpátoknak, dél-nyugat felé kinyúló ága	Talaja sziklás és köves agyag.	Czirifán, sárga, fehér, vörös muskatál, zöld czirifán.	30 akó (1861-ben 100 akó volt).	$\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ akó.	A termelők fogyasztják el.		A szőlőmivélés itt úgy szólván egészen tönkre van téve; 3.000 kapás szőlőből alig miveltetik már 180 kapás. Ez annak következménye,

Folyó szám	Határ és szőlőhegy neve	Holdszám	Éghajlat, hegy fekvése és helyzete	Talaj minősége	Szőlő alapfajok	Évenkénti termés mennyisége	1 katastrális holdra esik	Eladás, kelet-helye s folyó ára	Jól kezelt pinczék	Észrevételek
			éjszak-keletre védve van erdők és nagy hegységek által.					Ára ?		hogyan a nagybirtok uradalom. Jeles szőlőinek további művelését nem tartván hasznosnak, azokat kiirtotta; innen a szőlőhegyben nagy üregek támadtak, a számos vad a kisebb gazdák szőlőinek fordult s pusztított; az amúgy is nem igen iparos nép, elkedvetlenítve, szintén abban hagyta a szőlőművelést.
21.	Bazin és Csukárd.	491	Éghajlata mérsékelt. A hegy fekvése délnek, félkör alakban a Kárpátok által éjszakeről védve; tavaszi fagyok és a partos	A hegység alsó részében fekete és sárga agyag kovanddal vegyítve; a magasabb ol-	Zöld szilváni 40%, lampard 20%, zöldmuskatal 10% nagy lagler 10%, szagos szőlő, sár-	10—30,000 akó.	30—50 akó.	Nyitra, Trencsin, Turóc megyék, a borokból az örökös tarto-	Nagyobb pincze kevés van Bazinban, miután a borok többnyire azonnal a sajtó mellől adatnak el; legnagyobb jól	A bazini szőlőművelés igen régi eredetű. Már 1617-ben II. Mátyás király szabadság levele folytán, kötelesek voltak a baziniak

Folyó szám	Határ és szőlőhegy neve	Holdszám	Éghajlat, hegyfekvése s helyzete	Talaj minősége	Szőlő alaptajok	Évenkénti termés mennyisége	1 katastralis holdra esik	Eladás, kelet-helye s folyó ára	Jól kezelt pinczék	Észrevételek
			oldalokon nagyobb esők alkalmával lerohanó vizek tesznek, sokszor évekre kiható károkat.	dalokon, az agyag már túlnyomó, kénkovandadal, mészkővel s egyéb közefttel kevert; altalaja 2—1 ¹ / ₂ lábnyira fővény- és palakó, mely némely helyeken a termő rétegen is keresztül a felületre emelkedik fel	fehér czirifán sat. 20 ^o / ₁₀ ; újabb időben kezdik nagyobb mérvben tiltetni a rizling, tramen, klävner, izabella, burgundi fajokat.			mányok régebben Porosz- és Svédország; ez utóbbi piaczkóról azonban a nagy kiviteli vámkijelenleg elzárják a bazini borokat. Ezeknek ára 5—8 frt, s 1 forinttal általában drágabban, mint a szomszédos helyek ter-	kezelt pincze gróf Pálffy János-é, 5000 akóra	évenként 250 akó jó bort a király asztalára adni s ezt adták is 1741-ikig. A mivelés rendkívül nehéz, a nagy köhalmazok, melyek a beültetendő földterületekről kiszedve összehányattak, tanuskodnak a szőlőre fordított rendkívüli szorgalomról. A szőlők kiterjedése kapások szerint szokott megjelölni. 1 kapás szőlő 200 ö, ára egy holdnak 600—1,500 forint. — A szőlők különösen 15—20 év óta nagy gondnal miveltetnek mindamelletl azonban nagy része a szőlős-gazdáknak

Folyó szám.	Határ és szőlőhegy neve	Holdszám	Éghajlat, hegy fekvése s helyzete	Talaj minősége	Szőlő alapfajok	Évenkénti termés mennyisége	1 katastralis holdra esik	Eladás, kelet-helye s folyó ára	Jól kezelt pinczék	Észrevételek
								ményei. Az ó, jelesebb évekről való borok ára 16—20 frt. aszú boroknak 50—50 frt.		inkább középszerű, de bőtermésű fajokat ültet, mert a nemesb borokat aránylag rosszabbul fizetik.
22.	Modor sz. kir. város, Altenberg, Scheiben, Hohenau, Schreckenberg, Hirschleiten, Wolfleiten, Eden, Schnauden stb. hegyeivel.	1,021	Éghajlata mérsékelt, az éjszakai szelek ellen védve van a 2,070' magas modori nagytető (Kogel) által. Jégeső ritkaság.	Talaja el-mállott gránit, agyaggal keverten. A kitünő szőlőhegyekben jó kerti-föld alatt, tiszta agyag a talaj alapja.	Zöld szilváni, lámpárd, lipa, nagy lagler, topol, welflini zöld és vörös cláveni, kölni (fekete czirifán) tramin, jó nemes, zöld lager, sintau, fűrtőjás, ökörszem stb.	24,000 akó.	24 akó és pedig hold-dandandant kint 18 akó agyagos talajban.	Nagy-Szombat, Trencsin, Szénás, (Szenicz) falu és Bécs, hol a modori terményt főképen pezsgő bor készítésére	A pincze kezelés ugyanmőkéletes, de meg lehetősen gondos és czélszerű, úgy hogy borbetegek ritkák. Jelesebb pinczék a Schmell M. Borovszky Ant. Emresz Mártonéi stb.	A néhány év előtt működő szőlőművelési és borászati társulat személyeskedések miatt feloszlott. Egy borkereskedési részvény-társulat is tervezetett, de igazi vállalkozó szellem hiányában, létre nem jöhetett. Az asztali nemesb szőlő fajokból, né-

Folyó szám	Határ és szőlőhegy neve	Holdszám	Éghajlat, hegy fekvése s helyzete	Talaj minősége	Szőlő alapfajok	Évenkénti termés mennyisége	1 katastrális holdra esik	Eladás, kelet-helye s folyó ára	Jól kezelt pinczék	Észrevételek
								fordítják. Nagy részben azonban maga Modor környéke fogyasztja el borait. Ára a mustnak 5—6 forint egyszer lefejtve 7—8 forint, az ó bornak 12—14 forint.		hány száz mázsa, nyers állapotban, mint csemege évenként Berlinbe szállítatik. Egyéb-iránt a szőlőmivelés nem sokkal különb, amint azt a megye többi szőlő vidékein látjuk.

Az elősorolt szőlőtermő helységeken kívül, még sokan mások is foglalkoznak szőlőműveléssel, mely azonban sem minőségre sem mennyiségre nézve nem tarthat igényt különös figyelemre. Jelen-
tékenyebb e között: Cseszte, Sárső, Magyar-Bél, Senkvitz, Boleráz, Dejthe, Ompítál, Korompa, Nesztich, Pagyerócz, Szelpicz s t. más.
— A nyers szőlővel kereskedés, melynek mint kedvelt cseme-
gének, nevezetesen éjszaki Németország kész vevője, újabb időben
mindinkább terjed. Ez nemesak a bor minőségére hat károsan,
mert a kivitelre éppen csak a legnemesb szőlőfajok választatnak, de
a termés mennyiségét is csökkenti. Mind a mellett Pozsony me-
gyében az átlagos évi bortermést 350,000 akóra tehetni, melyből
mintegy 100,000 akó jelesebb és a kivitelre is alkalmas.

Gyümölcsenyésztés.

Függelékül a szőlőszethez, ki kell még emelnünk a gyümölcs-
tenyésztést, mely a Kis-Kárpátok keleti oldalán, a városok kör-
nyékén és nagy birtokosok kertjeiben, a jövedelemnek jelenté-
keny tényezője. Egyedül Csallóköz mutat e tekintetben szomorú
képet; mert daczára a sok községi fa-iskolának — melyben azon-
ban inkább láthatunk mindent, mint szép és jól nevelt gyümölcsfát
— az említett nagyobb urak kertjein kívül a kis birtokosnál sehol
sem akadunk gyümölcskertre, de még egyes gyümölcsfára sem. A
nép megfoghatatlan közönyössége ez iránt, a talaj-mostohaságát,
kavicsos állapotát, és a termő-réteg csekélységét, használja fel e
hanyagsága meutségetül; de hogy ezen a bajon mély gödrök ásása
s azoknak jó, termő földdel meghordása által segítene, azt ké-
nyelmes, jobban mondva közönbös életmódja nem engedi. Fel is
használja e gyümöleshianyt az iparos tót, ki a csallóközi buzából
és kukoriczából számtalan kocsiterhet elhord, melyet jó-rosz
gyümölcséért cserél be.

A gyümölcsfajokból megyénkben főképen az alma, körte,
szilva, cseresznye díszlik; azonkívül a szabad telelést a füge és
gesztenye is eltűri, — de a citrom és narancs már télen meleg-
házakat igényelnek, s inkább csak dísznövényekül tartatnak. A
diófa mindenütt ékesíti hegylejtőinket és a Dunaszigeteken is ho-
nos. A fenebbi fajok u. m. a kajszin és őszi baraczk, nospolya, a
sokféle eper, pöszméte, málna és ribiszke stb. nemesbitése évről évre
nagyobb tért foglal. Hogy mennyire haladt ez irányban a legköze-
lebb múlt időben a törekvés, a megyei gazdasági egyesület által 1871.
év október havában a Pozsonyban rendezett második gyümölcskiállí-

tás örvendetes jelenségtül szolgál. Összehasonlítva azt az 1862-iki első kiállítással, kellemesen lepte meg a szemlélőt azon feltűnő haladás, melyet rövid 9 év alatt a gyümölcstenyésztés megyénkben felmutatott, mert minőség- és mennyiségre nézve nem sok ilyen bel- vagy külföldi kiállításon találhattunk oly tökélyt, oly szép választékot és a különféle fajokra oly helyes és czélszerű rendezést, mint e legújabb kiállításnál. Az ítélet e felett lehető legkedvezőbb és osztatlan volt. Megkülönböztetett kitüntetésben részesültek: gróf Zichy Ferencz vedródi, Gyökő Szilárd magyarbéli, Czilehert Robert gúthori, gróf Pálffy József pudmericzi, Urbanek Ferencz pozsonyi s többek gyűjteményei. Gróf Zichy Bódog oroszvári, (Carlbürg, 1 órányira Pozsonytól, szomszéd Mosony megyében) honunk csaknem legjelentékenyebb és talán legnagyobb faiskolájából, több százra menő gyönyörű gyümölcsfajokat küldött be, melyek a kitüntetést maguknak érdemük szerint ki is vívták.

De a szabadban is gazdagítja a hegységi vidéket a sokféle eper, málna, áfonya, mogyoró. Alma-mustot, szeszes italt (Silvorium, cseresznye-szesz) nem készítenek, mert a városokban, Bécsset is ide értve, maga a nyers gyümölcs is kész vevőre talál; továbbá Csalóköz és a szomszéd német tartományokban kel el.

6. Az erdészeti viszonyok.

Pozsony megyének körülbelül negyed része erdővel van borítva. A Kis-Kárpátok, csekély kivétellel lombfával terítvék s e között általában a veres vagy erdei bikkfa uralkodó. Csak Pozsony, Modor és Borostyánkő környékén találhatunk elszórva fenyűfa csoportok. A lombfát képviselik még kistrészen: a fehér-gyertyán és nyír Pozsony, Stomfa körül, és szinte elszórva mutatkozik a köris- és jávorfa, a vadalma és körte, a tölgy-, hárs-, rezgőnyárfá, a galagonya. Gyönyörű és rengeteg fenyűterdőt foglal magában a Morva-lapály, mely Lozornótól Miavaig s ezen túl mintegy 4,000 ölnyi szélességben még Nyitra megyébe is húzódik. Felette becses építlet-, tüzi és szerszámfát szolgáltatván, szén és katrány készítése által is, tetemesen jövedelmez. A tölgyfának számos törzsei és más maradékai mutatják, hogy ez erdőség területén hajdanta lombfa díszlett, de bizonyítják egyszersmind, hogy a természet törvényei a föld termőréseinek kihasználásában a növényzet folytonos ugyanazonságát nem tűri, és hogy a növényfaj változtatását szigorúan követeli. — A Vág-lapály kevésbé erdős, de

nem hiányzanak itt sem a nagyobb-kisebb erdőrészek, melyek közönségesen tölgyfából állanak. Ilyen a Szent-Márton erdeje Schweinsbach és Sárső mellett, a cseklézi, fekete-vízi, vajnori (Prácsa), dubovai kisebb erdők. Terjedelmes égerfa-erdő a Súr. Azon szigetek és füzések, melyek a Morva mentében Károlyfalva és Marchegg körül léteznek, valamint a Dunaszigetek és erdőháta Pozsony, Mosony és Vajka közt, — a Kis-Dunáé Eberhardt, Vöök, és Illésháza körül, nyár-, köris-, füz-, éger- és szilfából állanak, mely között vadalma-, körte-, diófa is találatik. Az alfa vagy sarjerdő legkülönbözőbb cserjékből áll, ilyen a közönséges mogyoró, kánya- és ostormén-bangita, fekete bodza, úkörke, loncz, húsos és vörösgyűrű, som, kecskefűz, mogyorós hályogfa, kecskerágó, varjutóvis, szeder, rózsafajok, sóska-borbolya, kökényszilva, hamvas égerfa, mandola levelű- és csigolya-fűz.

Daczára, hogy a Duna szigetjei erdővel és alfával nagy részt sűrűen benőtték, Csallóköz mégis igen érezhető faszükségben szenved, annyira, hogy tüzelőül a lakosság szegényebb osztálya kénytelen szalmát, nádat, kukoricza csutkát, sőt itt-ott szárított marha-trágyát is használni. Általában bármennyire bővelkedik e megye terjedelmes erdőkkel, rövid idő óta, nevezetesen Pozsony városában a faszükséget egyenetlen a kőszén használása kezdte meg, a gazdálkodást takarékpátkák és ezélszerű fűtőkészületek mozdítják elő, továbbá mind e mellett a tűzifa ára évről évre oly feltűnően emelkedik, mint ezt néhány év előtt senki sem sejdíthette. Igaz, hogy a vaspályák alépitményei főleg kemény fából tömérdek mennyiséget vesznek igénybe, de hogy a tűzifa előállítása a szükségletnek meg nem felel, kétségkívül onnan származik: mert a roppant fenyves erdők a megye szélén állanak, honnan a szállítási költség, a szükséglet szenvedő tájakra elviselhetetlen, ellenben a szomszéd Morvába és Bécsbe a fa könnyebben kivihető, és mert az erdőknek jelen ezélszerűbb kezelése, mely a régi vágási hibákat helyre hozni ügyekeznek, az évi teljes szükségletet áruba bocsájtani nem engedi. Hozzá járul, hogy ezen árucikkben némi egyedáruság szerepel, miután az összes erdőknek nagy része kevés nagybirtokos kezében van, ki tetszése szerint szabhat árakat neki, melyeket a fogyasztó, verseny hiányában elfogadni kénytelen. Tény, hogy Pozsony városában 1 öl (I. osztályú) bikkfának ára mai nap 22—23 forint, 1 öl szilfának 16

forint, cserfának 15 forint, 1 öl lágyfának u. m. nyár, köris, fűzfának stb. 10—11 forint. Nagy-Szombatban 1 öl bikkfának ára 15—17 forint, a cserfáé 11—13 forint.

A mi általában a megye erdészeti állapotát illeti, hivatkozunk egy szakavatott egyén nézeteire és a mely nézeteket mi a pozsonyi kereskedelmi és iparkamara által kiadott Pozsony megyéről szóló statisztikai kimutatásokból merítettünk. Azok szerint tudományos és közgazdasági szempontból az erdők miveltetésére és fenntartására a megyében csak nem régen, csekély kivétellel, mi sem történt. Csak későn, midőn az erdők enyészete veszedelmes alakjában mindinkább felöltött, állott elő a kényszer azoknak használatát bizonyos rendszerhez kötni, s ennek következtében, valamint némely régi rendeletek nyomán, kezdetett meg a vágásszerű és szakaszokinti faizás. Már most, a nélkül hogy az elővágásnak fontossága tekintetbe vétetnék, az erdők korukra nézve minden különbség nélkül 40—60 éves vágásokra osztattak, s e szerint le is csapattak. Hogy az ily gazdálkodás csak káros lehetett, világos. Régi, túléregedett erdők folytonosan ritkítottak, miért is a fogamzás s bokrosodás nehéz s hiányos lett. A vágásszerű és szakaszokinti kezelés oly erdőben, mely a fennebbi eljárás, a lopások és pusztító legelőzés által máris igen meggyérült, — elerdőtleníti a vidéket és a lombfa miveltetését lehetetlenné teszi. Az ekkép elpusztított vágásokban törzshajtás többé nem gondolható, még kevésbbé lehetséges a begyepesedett földben a természetes vetvénynek sikere, ha ez segítség nélkül magára hagyatik, mihez még az is járul, hogy a fiatalosítási időszak, tehát a legelőzési tilalom csak 7, legfeljebb 10 esztendeig tartott, mely idő, ha a fogamzás azonnal történnék is — mi egyébiránt csak 5 év alatt tökéletesen áll be — felette rövid, mert a tilalom megszüntével az új rászaja még nem oly erős és nem oly magas, hogy a legeltetés által meg ne semmisítenék. Ezen csaknem mindenki könnyű és kényelmes modorban gazdálkodott és figyelembe sem vétetett, hogy felette gondos vágási rendszer és mesterséges segítség nélkül, a gyepes földben nemcsak a természetes vetvény és annak csirázása, de a bebokrosodás is lehetetlen, és ha ez mégis igen kedvező esetben történnék, akkor a magból húzott bikk- és tölgyfaerdőben legalább is 30 évi legelőzési tilalom okvetetlenül szükséges.

De mind erre nem volt tekintet, s ime Pozsony megyében máris ily nagy kiterjedésű vágások, a legjobb erdei talajban, miveletlen kopársággokká váltak és legfeljebb legelőnek használhatók.

A pillanati nyereszkesedés oda vitt sok birtokost, hogy sikon fekvő erdeit mennél előbb kiirtsa s szántóföldekké átváltoztassa, miközben a hegységi erdők, a mint amugyis elhanyagolva voltak, hogy a fa-árak felszökkenése kizsákmányoltassék, megfoghatatlan gyorsasággal levágattak.

Az ily gazdálkodásnál, a tények ily állásánál, meglegegedéssel fogadtatott az 1857-ik év június 24-én kelt császári rendelet, mely 1858-ik január 1-jétől fogva mint erdészeti törvény Magyarországra is kiterjesztetett. Ez főbb vonásaiban magában foglalja: az erdők gazdálkodási rendszerét, az erdei termények felhasználását, az erdők tűzveszedelmeit, a rovarok pusztításait, az erdei rendőrséget, az erdei kárpótlásokat, s erre vonatkozó birói eljárást stb. Melegegedéssel fogadták azt mindazok, kik átlátják, hogy az erdő egyike a nemzetgazdaszat legfőbb tényezőjének, hogy az erdő azon befolyásánál fogva, melylyel az éghajlati viszonyokra hat, a mivelődésnek, lakhatóságának, a haladásnak, az anyagi és szellemi fejlődésnek el nem kerülhető feltétele; kik fájdalommal sejdítettek a szomorú jövőt, látván mily könnyelműleg hajtatik végenyészetnek az országnak legnagyobb kincese, a helyett, hogy annak nagyságát, a népnek boldogságát alkossa. A hol erdők pusztítottanak, ott elapadnak a patakok és folyók, az ipar elvesziti olcsó mozdonyát, a hajózás kényelmes utjait, a mező és viránya a termékenyítő harmatot, a felelevenítő nedvet. Az erdőknek teljes hiánya a sivatagot képviseli.

Ezeket előre bocsátván, már most Pozsony megyének jelen erdészeti viszonyairól kellene különleg és részletesen értekezntünk. Megvalljuk, hogy ez egy kissé nehézkes feladat. Az erdők terjedelmét és nagyságát, azoknak birtokszerinti elosztását, minőségét korukra és fanemeikre nézve, hitelesen meghatározni, éppen nem lehet, nem azért, mivel a felmérések már sok év előtt és különös viszonyok alatt törtévé, ma biztos alapul nem szolgálhatnak, valamint a telekkönyvek sem, melyekben az időközti birtokváltozások ugyan feljegyeztettek, de a birtok belső változtatásai, átidomításai nem, valamint az erdők pusztítása, kiirtása, szántóföldekké, legelőkké alkalmazása sem. De a gazdaszat semmiféle ágánál sem vonakodik a birtokos kezeléséről oly állhatosan biztos adatokat közzé tenni, mint épen az erdészetről. Még a miveltebb, a nagy birtokos is tart az erdei jövedelem nagyobb megadóztatásától és eljárását s annak eredményét, titokban tartja. Ha itt mégis e megye területét, a fennebb érintett felmérések nyomán

számokban közöljük, tesszük azt azon szándokból, hogy legalább megközelítő képét adhassuk azon áldásnak, melylyel Pozsony megyét a természet megajándékozta, azonban a nélkül, hogy a felelősséget ezen számok tökéletes és változatlan hitelességéről magunkra vállalnók.

Az összes tér, melyet az erdőség Pozsony megyében elfoglal, az 1865-ben helységenként gyűjtött részletes adatok nyomán 155,220 ⁶¹⁷/₁₆₀₀ katastralis holdat tesz. Ez a 6 járásra és 5 sz. k. városra nézve következőleg oszlik fel. Van t. i.:

I. a pozsonyi járásban	22,454	"/.	hold erdő.
II. a felső-csallóközi járásban	7,828	¹⁵⁷⁴ / ₁₆₀₀	„ „
III. az alsó-csallóközi járásban	6,051	¹⁵⁸⁶ / ₁₆₀₀	„ „
IV. a nagyszombati járásban	19,248	¹³⁶⁰ / ₁₆₀₀	„ „
V. a külső járásban	3,891	⁴⁹⁴ / ₁₆₀₀	„ „
VI. a hegyentúli járásban	31,195	¹⁶⁵ / ₁₆₀₀	„ „
Bazin sz. kir. város birtokában	2,108	"/.	„ „
Modor „ „ „ „	4,162	"/.	„ „
Pozsony sz. k. város birtokában	4,957	³⁰⁸ / ₁₆₀₀	„ „
Szent-György „ „	2,748	"/.	„ „
Nagy-Szombat „ „	575	"/.	„ „

Összesen mint fennebb 155,220 ⁶¹⁷/₁₆₀₀ hold erdő.

Kivéven a sz. k. városok erdei birtokát, e roppant erdőség nagyobbrészt a Pálffy hercegi és grófi családok tulajdona; de nevezetes még Károlyi, Eszterházy grófok birtoka is, kisebb a Zichy, Kolonits, Battyányi nagybirtokosoké. A dunai szigeteken lévő erdőkben és cserjékben osztozkodik az egész csallóközi birtokos nemesség. Ezen birtoklás azonban nem csekély részben már annyira elaprított, hogy némely 500—600 holdnyi tulajdon mellett egy egész, sőt félholdas erdőbirtokosok is számosan fordulnak elő.

Tekintvén e nagy fakincs neveit, látjuk hogy a Morva-lapálnak roppant erdeje majdnem tiszta fenyőfából áll, midőn viszont a hegységben jobbra csak lombfát és pedig leginkább bikkfát, de sok helyen cserjék és tölgyfával találunk, vegyítve, miközben nem hiányzik benne nyír is, mint igen becses szerzőfajta. — A Kis-Kárpátok aljában délfelé, valamint a Vág-lapályban és a csallóközi Kis-Duna mentében szép, bár nem igen terjedelmes, tölgyfa erdőket látunk. Bővelkedik tehát e megye minden becses fánemmel, melynek gondos és észszerű elvek szerinti értékesítése állandó és elfogyhatatlan jövedelmet biztosít.

Ezen tágas erdők mai napi kezelését és ennek eredményét leírni, a már fennebb megpendített okoknál fogva, igen nehéz, sőt tökéletes hitelességgel lehetetlen. A ki oly szerencsés nagyobb vagy kisebb erdőt sajátjának nevezni, nem isméri erre vonatkozólag más törvényt, mint a maga kényelmét, akaratját vagy végtére szükségét. Ott és akkor vágat, a hol, és a mikor neki tetszik; s ha valamit olvasott, vagy szomszédjai mondják, hogy a lecsapott erdőrészből ismét erdőt kell nevelni, kitűz itt-ott egy magfát és ezt elmulasztván, szerez egy kis famagot is, s azt elveti, azután még a legeltetési tilalmat is 7 legfeljebb 10 évre kieszközli, de ezen műtéttel meg is szűnt minden további gondja s tevékenysége és keleti közönyösséggel magára hagyja a jó Istenre, hogy ebből rövid idő alatt újra szép erdőt teremtsen. — Látszólag másképp áll ezen viszony a nagybirtokosok erdeiben. Rendes, gyakorta tudományosan képzett erdőtisztek, a századok óta divó visszaéléseket és rendetlenségeket, az oly szükséges korlátok közzé szorítani örvendetes sikerrel indulnak, mely eszközéseiket, a már régen várt és nem sokára, a mint reményleni lehet, megjelenendő erdészeti törvény hatalmasan előmozdítandja. Hogy azonban jelenleg is az általában szokott kezelésnek némi vázlatát adhassuk, felhasználjuk azon hiteles adatokat, melyeket egy előkelő és beavatott szakértőtől, a sz. kir. Pozsony városa erdőkezeléséről s annak viszonyairól legújabb időben vettünk. Ezek szolgálhatnak útmutatóul, miszerint — tekintve a helyi különbségeket, a főpiacztól való távolságot, a munkabért és más efféle arányokat — a többi nagybirtokos erdészeti viszonyait is könnyen meg lehet ítélni, egyszersmind az egész megye termőképességét és végszámításaiban az erdei jövedelmet is.

Pozsony városa birtokához tartozik 4,957 ^{308/1000} hold erdő,
 Ebből esik a hegyekre . . . . 4,016 ^{100/} .. " "
 a Duna szigetjeire és ligetekre . . . 941 ^{280/} .. " "

A hegyi kerület foglal magában

2,215 hold	939	□	öl vegyes lombfát
177 "	870	" "	tiszta tölgyfát
83 "	74	" "	tiszta fenyőfát
1,267 "	1,340	" "	szálas fát
22 "	1,204	" "	egerfát
200 "	—	" "	különféle vegyes pagonyt
11 "	1,223	" "	vegyes eger és alfát.
<hr/>			
Összeg	3,978 hold	940	□ öl. Ehez járul még
	37 "	760	" " épületekre, kertekre és utakra.

A ligeti kerület áll

929 hold 57 □ öl lágyfa erdőből, keverve itt-ott köris-,
jávör- és szilfával

12 „ 151 □ „

melyet az épületek, kertek és utak foglalnak el.

Az egyévi faszaporodás 60 köbláb holdankint a hegységi erdőkben, 75 köbláb holdankint a ligetiekben és a vágási forda elsőben a 80-ik, utóbbiakban a 35-ik évben áll be, mire a ligetekben, az ugynevezett alfa-mivelés (Niederwaldwirthschaft) helyt foglal, a hegységben pedig magfa-szakaszok által (Besamungsschläge, Hochwaldwirthschaft) tehát természetes vetvény által, az új erdőnek jövője vettetik meg.

Ezen vágási-forda alapján vágatik évenként a hegyi kerületekben 3,780 öl hasábfa, 481 öl szerszámfa,

	szőlőkaró s t. e. = 4,261 öl
a ligeti kerületben	= 1,092 „
	Összesen 5,353 öl.

A hasábfa értékesítéséből eredő jövedelmet tetemesen szaporítja még a feljebb 481 öltre számított szerszámfa, mely után befoly évenként . . . . . 6,000 frt. — kr.

Ezen kívül hoz a kibérelt vadászati-jog . . . . . 1,500 „ — „

A ligetekben nyert széna eladása . . . . . 800 „ — „

Gúzs, rásza, rözsenyaláb, tüzelő-rözse mintegy . . . . . 850 „ — „

Haszonbérek a molnároktól és gyakorló helyek után . . . . . 302 „ — „

Mindent összeszámítva tesz az erdei évi jövedelem 83,000 frtot.

Ebből levonandó az üzleti költség . . . . . 38,000 fttal.

Tiszta jövedelem 45,000 forint

vagyis, miután az erdőnek egész területéből csak 4,707 hold biztos bevételeket nyújt, esik 1 holdra mint elegyjövedelem 17 forint 63 krajczár, miből levonván az 1 holdra eső üzleti költséget 8 forint 7 krajczárt, marad tiszta jövedelemképen 9 forint 56 krajczár minden hold után.

Pozsony városának tűzifa-szükséglete körülbelül 25,000 öltre megy fel évenként. Miután ezen mennyiségnek csak ötödrészt állíthatja elő a város erdősege, természetes, hogy a mit előállít, azt könnyen el is adhatja. Nem lehet tehát csudálkozni, ha a fa általában, de főképen a tűzifa ára évről évre emelkedik. Mily arányban történik e felszökkenés, mutatja az 1870- és 1871-iki árszabály, mely szerint mind a város erdészeti hivatalánál, mind pedig a számos magán-faraktárakban adatott el a fa.

Az 1870-iki árak, házhoz szállítva, következők:

	Hasábfá :	Botfa :	Csók-gyakfa :	Réze :	Szereszfá :
Bikkfa I. osztály	19 frt. 60 kr.	16 frt. — kr	14 frt. 50 kr.	9 frt. 40 kr.	100 kéve
" II. "	18 " — " —	" — " —	" — " —	5 " —	} 50—60 kr. 1 köbláb.
cserfa	16 " — " 12	" — " —	11 " 50 "	7 " —	
vegyes keményfa	16 " — " 13	" 60 "	11 " — "	8 " —	
égerfa	13 " — " 11	" — " —	8 " — "	6 " 50 "	
fenyűfa	13 " 50 " 9	" — " —	8 " — "	5 " —	
vegyes lágyfa	10 " 40 " 8	" 50 "	7 " — "	5 " 40 "	

1871-ik évben azonban, ezen árak általában 15—18 százalival felemeltettek.

A város közelsége, hol minden fahulladék felhasználatik, erdei ipart nem enged; ki van tehát zárva a szénégetés, a hamuszir és kátrányfőzés. Más mellékjövödelmeit az erdőknek már feljebb említettük; azonban a makkoltatás, gubacs-szedés, alomszénagyűjtés, legeltetés stb. a városi erdőkben nem szokásos.

Az erdei ügykezelés leírásánál még megemlítendő, hogy a favágási bér a kemény fánál 1 forint 20 kr., a lágyfánál 1 forint. — Fuvarbér a városi raktárba pedig a hegységi erdőkből és a ligetektől

1 öl hasábfáért 3 forint 50 krajczár — 2 forint 10 krajczár.

1 " botfáért 2 " 60 " — 1 " — "

Azon kívül a felállítási és összerakási-bér a raktárban 18 krajczár, a vevőkhez való elszállítása ölenkint 40 krajczár.

Erdői rendőri kihágások igen gyakoriak, melyeket többnyire a szomszéd községbeliek követnek el. Fokozódnék ezen kellemtelen állapot, ha a számos erdészeti személyzet azt gátolni lehetőségig nem iparkodnék. A városnak erdészeti személyzetét tesszik a következők:

- 1 erdőmester,
- 1 erdőmesteri segéd,
- 1 erdőmesteri irnok,
- 2 pagony-vadász,
- 3 alvadász,
- 11 erdőkertülő,

1 felvigyázó a faraktárban. — Időnkint szaporodik még ezen személyzet néhány egyénnel a téli hónapokban, midőn a favágás nagyobb őrizetet igényel.

Ez képe egy nagyobb szerű erdei gazdaság kezelésének, és nem tévedünk, ha azt állítjuk: hogy megyénkben a nagybirtokosok erdőkezelése egyáltalában nem igen különbözik emettől.

Ha azonban létezik is némi különbség, ez csak helyi, a mennyire tudniillik a főpiacz nagyobb távolsága, tehát a hasábfát terhelő magasb fuvarbér, a tiszta jövedelmet valamivel alább szállítja. De ez is kiegyenlítettik nagy részt a pozsony-nagyszombati vasút által, mely a Kis-Kárpátok tövéen elhúzódván, leginkább és főképen a hasábfára elszállításával, a megye forgalmi főpiaczára foglalkozik. Nem a tiszta jövedelemben, csak az értékesítésben látunk még némi különbséget ott, hol a fa-bősége s nehezebb elszállíthatása oda utal, a felesleget szénégetés, fűrész-malmok, hamuzsir- s kátrány-főzés, mészégetés által pénzre változtatni át.

Végül, ha a feltevés áll, miszerint a megye területén lévő erdőségekben nemcsak a kezelés, de a növesi, faszaporodási, fanemi és munkabéri viszonyok, aránylag hasonlóak a Pozsony város erdészeti viszonyaival, akkor nem hibázunk tetemesen, midőn Pozsony megyének évenkénti összes erdei termelését mennyiségileg, a fennebb kifejtett adatok és az erdővel borított holdszám nyomán — természetesen betudván a szerszám-, épület- és iparfa mennyiségét is

167,634 öl, 36 hüvelyk hosszú hasábfára, az erdei tiszta jövedelmet pedig 1.500,000 forintra teszszük.

7. Az állattenyésztés.

Az állattenyésztés Pozsony megyében nem csekély virágzásnak örvend, habár még nem oly kiterjedésben, a mint ezt az előhaladt mezsei gazdaság megengedné, és a népesség érdekei megkívánák. A tagosítás és birtokelkülönítés nagy befolyással volt a marhalétszámra, mert a legelők szembetűnőleg megfogytak és szántóföldekké változtattak, a nélkül hogy mesterséges takarmány termesztése által némi pótlás kerestetnék, mely előbbihez, mert eldődje sem tette, nincs a kis birtokosnak hajlama, de a mi még fájdalmasabb, bár hiányos miveltségénél fogva természetes, az ebbeli szükségnek felfogása és érzete sincsen. Ebből következik, hogy szaporodás helyett, a szarvasmarha száma évről-évre alább száll, annál inkább, mert a nagyobb városok közel lévő piacjai, a szopós borjúk jutányos eladhatását is igen könnyítik. Beállt tehát már azon tagadhatatlan tény, hogy Pozsony megyében, az elhasznált iga-vonó marhát más szomszéd megyékből kell vásárlások által pótolni.

Egyedül a juhtenyésztés az, mely nemcsak minőségére, de számára nézve is feltűnő előmenetelt mutat; mert főleg csak nagy gazdaságok által kezeltetvén, okszerű takarmány-termesztés és a szükséges legelők által, hatalmasan előmozdítatik.

Az 18^{69/70}-iki népszámlálás alkalmával a házi állatok létszáma is felvétetvén, ez Pozsony megyére vonatkozólag, a hivatalos közlemények szerint következő:

Találtatott	Ló	Öszvér Számár	Szar- vas- marha	Bivaly	Juh	Kecske	Sertés	Méhkas
Pozsony megyében	32,738	55,288	78,653	15	230,853	2,881	43,475	10,846
Bazin sz. k. v.	123	—	2	537	—	901	7	76
Sz.-György " "	74	—	—	629	—	180	7	117
Modor " "	72	—	—	902	—	171	46	38
Pozsony " "	833	—	1	1,350	—	226	104	908
N.-Szombat " "	416	—	3	940	—	974	18	780
Összesen:	34,256	55,294	83,011	15	233,305	3,063	45,394	11,237

A ló.

Valamint megyebeli népünk több nemzetiségre oszlik, szintegy különbözik a lófaj, melyet e vagy ama nemzetiség nevel. A magyar gazdának lova tüzes-vérű, különös kitartású, de nem nagy, inkább nyereg alá való mint teherhuzásra; a németé szálasabb, csontosabb, de lastűbb, nagy erőt fejthet; a tót ló megyénkben urával főképen a hegyeket lakván, tömött, a hegység hasadécai és meredek utjai mellett biztos, de kevésbé kitartó; hasonlít a podoliai fajhoz. Ezen sokféle faj csak a munkás, a mezei gazdaságnál használt lovat képviseli; a paripa, a versenyfuttatási, a hintós és diszló általában mind az, mely a nagy urak és gazdagabb polgárok istállóiban találtak, ivadéka a föld legtöbb fajainak, mert a nemes magyar és erdélyi ló mellett látunk számos angol, arabs, török, muszka, lengyel, holsteini, franczia (percheron) stb. állatokat; a nehéz, nagy terhet szállító, a vaspályák körül elfoglalt ló Cseh-és Morvaországból származik.

Méneseik, az egy tallósit kivéve, melyet gróf Eszterházy Mihály 1825-ben állított fel, jelenleg nem léteznek Pozsony megyében. Tallós, a galánthai vaspálya állomásától $\frac{1}{2}$ mfdnyi távolságra esik, és a fekete-víz mellett húzdván el, gazdagon termő talajával legkedvezőbb alkalmat nyújt, a lótenyésztést kívánt sikerrel űzni. A tenyész-anyag folytonosan angol telivér,

melynek ivadékai a bécsi és pesti versenypályán kitünő szerepet játszottak. Csak kisszerű ugyan e ménes, mert egész létszáma nem tesz többet 20—25 darabnál; de a belső rend, a pontosság, a tenyésztett állatok előkelő minősége, mindenkitől el van ismerve. Azért mai nap is nagy befolyással bír a vizkeleti, hidas-kürti, bőösi, vásárúti lótenyésztésre, honnan, a pozsony megyei gazdasági egyesület által időnkint rendezett kiállításokra, igen becses állatok hozatnak, melyek közvetve a tallósi ménesnek köszönik eredetüket. Pálffy herczeg detrekői és Bacsák László szászai, egykor jóhírű ménesei néhány év előtt feloszlottak.

Megyénk lótenyésztését, illetőleg lovaink nemesbitését hatalmasan segítik elő a kincstári hágómén-állomások s tagadni nem lehet, hogy 38 kitünő nemesvérű mén, elosztva a megye minden nagyobb helységébe, rövid idő alatt nevezetes eredményt mutat hat fel, a hol a másik feltétel, tudniillik a jó kanca sem hiányzik. Ily állomások állítottak fel jelenleg:

Somorján	7 ménnel
Duna-Szerdahelyen	8 „
Alistálon	3 „
Stomfán	4 „
Szempezen	3 „
Gerencséren	4 „
Szereden	4 „ és
Felső-Szeliben	5 „

A szarvas-marha.

Ha ezen fejezetben csak is egész általánosságban szólhatok a tárgyhoz, nem mellőzhetem el mégis háromféle csoportozatra utalni a figyelmet. Tudniillik valamint egész Magyarországon, úgy Pozsony megyében is, három nagy csoportozatra ágazik a szarvasmarha körüli tartás és tenyésztés. És pedig

a hazai, eredeti,

a behozott különféle idegen és

a helybeli vegyes (Landschlag) fajra.

1. A hazai, eredeti faj. Ennek előkelő érdeme szép nagyságú teste mellett, a világ egyik marhafaja által felül nem mult munkaképességében, edzettségében és tartósságában áll. Hízékonysága sem megvetendő, s az által különösen előnyös, hogy husa igen izletes és becsült, s hogy belső testrészei bőséges zsir és faggyú képződésre igen hajlandók. Bőre erős s a kereske-

désben kedvelt; tejelő képessége ellenben, nem tekintve az egyes kivételeket eddig legalább minden ismert marhafajok közt a legcsekélyebb és növevdek korában testfejlődése igen lassú.

Telivér magyar gulyája van gróf Pálffy Jánosnak Tárnokon, elszórva találatik azonban e faj az egész megyében; de nagyobb gondot fordítanak annak kizárólagos tenyésztésére Vajka, azután Zsigárd, Deáki, Nádszeg, Pattony községekben, Somorja városában és általában a magyarok egész Csallóközben. Főpiacza e hazai marhának Szempez mezőváros, hol ezen szép s nagy számmal ide hajtott marhával nemcsak országos, de híres betivásárjain is élénk kereskedést üznek. Vásárúton, Alsó-Csallóközben, szintén jelentékenyek a marhavásárok, és csekély kivétellel, itt is csak a magyar faj jön elő.

2. A behozott különféle idegen faj. Ezek közt szám szerint a svajczi fajok az uralkodók; de újabb időkben, azok némi mellözésével, istállóinkban a keleti tenger mellékéről az úgynevezett ostfrieslandi és hollandiai, valamint a már régebben ismert mürzthali, számosan még algauai, sőt kivételesen az angol shorthorni tehénfajokat is képviselve látjuk.

Mindezen fajoknak kitünő tejelési képességgel kellene birniok, mert jobbára csak e tulajdonság miatt hozattak országunkba. Azonban az is különféle mértékben elégité ki első behozatása alkalmával tulajdonosaik várákozásait; tagadni mind a mellett még sem lehet, hogy már csak ama jobb tartás következtében is, melyben a becsesebb s költségesebb vendégek kicsiny-nél-nagynál részesülnek, általában a magyar teheneket bizonyos faj és nevelés adta tulajdonságuknál fogva is, tejbőségökkel minden esetre meghaladják, sőt e tekintetben közülök némelyek oly jelesek, hogy bizonyos gazdasági viszonyok közt, hol a tejtermelés mindenek felett a főfeladat, más tehénfajt már nem is találunk, mint a külföldi fajok valamelyikének ivadékát. Például a nagy városi oly igen nyereséges tejtüzlet — mely tulajdonkép egészen más, mint a rendes falusi gazdálkodás.

Neveli becsét e különféle fajnak hizékonysága, s ha husa nem oly izletes is, mint a magyar marháé, e kis különbséget egyensúlyozza az, hogy rövidebb idő alatt hizik meg, mint a miénk. Főérdeme egyébiránt, mely által a magyar marhát hasznosságra nézve messze túlhaladja: a test gyors kifejlődésében fekszik. E fajok közül több félannyi idő alatt éri el teste tükéletes kifejlődését, mint a magyar marha. Harmadfél éves fejős s

teljesen kinőtt tehenet épen nem ritkaság találni általában minden jól és gondosan tartott svajezi és német marha között, de kittunóleg és mindenek előtt az angol shorthorni fajnál, s a mi nálunk még igazán csak tinó, az a németeknél már derekasan hasítja a barázdát. Hogy pedig ez mily különbséget tesz tiszta haszon tekintetében a szarvasmarhatenyésztésben, alig szükséges a számító gazdának mutogatni.

Nem ily kedvező arányban áll e külföldi fajoknál a harmadik haszontényező, mely a marhatenyésztésnél számításba veendő t. i. a munkaképesség. E tekintetben sokkal, de sokkal alább állanak az idegen fajok, mint az erős, fűrge, cdzett és tartós magyar ökör; alább állanak pedig kivétel nélkül mind, habár a magyarhoz legközelebb eső, s nyilván tőle származó mürzthali, ez irányban haszonvehetőbb is mint a tunya berni, bár az angol devon- s herefordshirei ökör gyors és kitartó munkájáról akár mennyi magasztaló közleményeket olvashatunk. Physiologiai törvényt egészen kijátszani még egy tenyésztőnek sem sikerült; de a törvényhez simulva s magát határain belül tartva, már sok sikerült, mi az előtt lehetetlenségnek tekintett. A bő tejelés, a képelő élet túlnyomó kifejlését tételezven fel, ellentétben áll az izomélet erőteljességétől függő munkaképességgel, mind a kettőt tehát ugyanazon állatban, vagy fajban a legmagasb polczra kifejleszteni, épen úgy nem sikerül soha, mint nem sikerülhet a gondolhatólag legnagyobb nyirési súlyt a gyapju legnagyobb finomságával a juhban egyesíteni, vagy a leggyorsabb futó lóban nagy teherhordási képességet idézni elő.

3. A harmadik fajcsoportozat leghelyesebben fajok zágyvalékának nevezhető, mert az nem egyéb, mint a legváltozatosabb korcsosulás a két első csoportozat ezer meg ezerféle összevegyüléséből, mely azonban számra nézve nagy részét teszi a megye összes szarvasmarhájának. Nem lehet tagadni, hogy e különféle keresztezés a hizékonytságot, a nagy testet, s főleg a tejbőséget tekintve, nemcsak az egyedekben jeles, gyakran felülmúlhatatlan, s a kivánt czélnek akármely tiszta fajnál jobban megfelelő eredményt szül, hanem némely vidék marhájára különös, többé-kevésbé állandósított fajtypust is nyomott, mi által nem egészen megvetendő, s a vidék szükségleteivel legjobban megegyező válfaj keletkezett.

Az ily keverék, de már igen is állandósított helybeli fajra (Landschlag) alkalmazható amaz általános s legtapasztal-

tabb gazdáink által újra meg újra ajánlott tanács, miszerint jövedelmező, s kitzűött czélunknak legjobban megfelelő marhafajhoz legbiztosabban s legkönnyebben úgy juthatunk, ha e czélunk megfelelőleg a helybeli közönséges marhából válogatjuk ki a java teheneket, s ezek által teremtyük aztán az okszerű tenyésztési iránynak megfelelő vérű, nemes bikák segítségével a kívánt marhafajt. Ezen elv vezette kétségkívül a pozsonymegyei gazdasági egyletet is, midőn egynéhány év óta, a maga költségén számos állomásra több külföldi telivér-bikát, a mezei gazdaközönség használatára állított, hogy elejét vehesse azon nem eléggé kárhoytatandó eljárásnak, mely szerint a községek eddig többnyire csak könnyű, fiatal, minden czélszerű válogatás nélküli satnya bikákat szereztek, és jó marhafajra nem vergődhetek. Saját szerencséjére a nép nem ellenzi ez eszmét, mint más új intézkedéseknél s a kitzűő eredmény mutatja, mily szívesen karolta fel azt.

Szembetűnő a haladás nevezetesen a következő helységekben, hol eddig az egyleti telivér bikák használatnak, így:

Gútoron	fedezett 2 év alatt egy	algaui	bika	80 tehenet
Stomfán	1	„	„	„
„	1	„	„	„
Püspökiben	1	„	„	„
Szászon	1	„	„	„
Bacsfán	2	„	„	„
Csesztén	1	„	„	„
Loóczon	3	„	„	„

Ha a szaporulat ily arányban növekedend, a marhatenyésztés boldogabb jövője bizton előre látható s az érdem e tekintetben egyedül a megyei gazdasági egyletet illeti, mely e korszerű intézkedést nemcsak tetemes pénzbeli áldozattal, de szellemi munkával s nem csekély fáradsággal életbe léptetvén, jelenleg is tüdvösen fentartja s tökéletesbiti.

Megemlitendő még, hogy Pozsony és Nagy-Szombat városokban és környékein számos tejgazdaságok léteznek, melyeknek jövedelme nem megvetendő. Nevezetesebb gróf Pálffy Jánosé Királyfán és Gyióko Szilárdé Magyar-Bélen; kisebb a malaczkai, nagy-lévárdi, szent-jánosi uradalmakban, valamint a sz. kir. városok polgárainál. — Sajtkészítés megyénkben nem dívik, mert a tej nyersen jobban értékesíthető, melyet itczénként 8, sőt gyakran 10 krajczáron mind elfogyasztanak. Az átlagos fejés egy darab után egész évre számítva naponta 10 itcze. — Hizlalás a gazdasági viszo-

nyokhoz alkalmaztatva mindentűt fordúl elő, de rendszeren és nagyobb kiterjedésben csak a kir. városok és néha igen szép eredményel gyárak környékén, szemlére kiállítva 24—25 mázsás ökröt gyakrabban láttunk. Hogy mennyi ideig tart a hizlalás, azt meghatározni nem lehet; ezt a takarmány s az általános tartás, de főképen a marhafaj is feltételezi; gyorsabban éretik el a czél gabona-darával és olaj-pogácsával, mint csupán szálas takarmánnyal, korpával, moslékkal.

A juh.

Hazánk általában s finom juh szerencsés tenyésztésére a természet által előkelőleg képezett, sőt utalt ország, s vagyonságának szerintünk ez a sarkköve; azon szerepének, melyet a civilizált népek nagy forumán játszani hivatva van, ez egyik s oly főtenyészője, melyre legnagyobb figyelmet kell fordítania.

A múlt század végéig honunkban csak a hosszú, sima és durvaszőrű juh volt elterjedve, névszerint melyet még most is mint cigara, oláh és raczkajuh fajt ismerünk. Mária Terézia királyasszony kezdeményezése, ki 300 és egynéhány finom merino-juhot hozatván külföldről, s azt eleinte Mercopail zágrábmegyei császári majorságban, azután a holicsei császári uradalomban helyezte el, lendületet adott a későbbben országunkban is annyira kifejlett nemes-juh tenyésztésnek. És ime mi sem bizonyíthatja jobban annak szerencsés előhaladását, mint azon tény, hogy a fennebb nevezett durva-szőrű juh faj máris csak Erdélynek bérézeiben és szorosáiban, vagy a Kárpátok kinyúlásai közt fekvő Trencsén, Túróc, Liptó, Zólyom, Szepes, Sáros, Abaúj stb. megyékben találhatik, míg ellenben Pozsony, Mosony, Nyitra, Győr, Pest, Fehér, Tolna, Veszprém stb. általában Felső-Magyarországban több szerencsésen kezelt finom, leginkább azonban középfinomságú juhászat van.

Pozsony megyének e tekintetben is nem utolsó szerep jutott, minthogy több más megyével egyetemben a baladás élén áll. Egy negyed milliónál több juh-állománya, nemzetgazdasátiilag nem csekély tényező, de nyájainak finomsága is kitűnő szereplésre van hivatva. Nemesak tehát, hogy az illető állatok minőségét, de hogy egyszersmind a juhászatok kezelését megismertessük, czélszerűnek véljük a pozsonymegyei gazdasági egyesület állattenyésztési szakosztályának egyik jegyzőkönyvbéli jelentését közölni. Egyéb teendői közt tudniillik elhatározta a szakosztály, hogy mindennek előtt megyénk nevezetesebb juhászatainak meg-

tekintésére kirándulásokat rendezzen, a többi állatnemekre nézve ugyanezt később teljesítendő. Egyelőre tehát a gútori, királyfai, csekleszi, magyarbéli, károlybázi, vedródi, békei, nagyszarvai, karcasai és szeredi juhászatok megtekintése tüzetett ki. Ez egész szigorral és szakavatottsággal történvén, a szakosztály következő jelentését adta be az igazgató-választmányak:

„Czilchert Róbert gútori törzsnyája

a bárányokkal együtt 1,200 darabból, mint rendes létszámból áll, mi 340 hold szántóföld, 60 hold ligeti rét és 280 hold erdő, füzes és legelőből álló birtokához képest, — főleg Felső-Csallóközben, melynek száraz és könnyebb földje a fűtermésnek nem igen kedvez — igen kitűnő arány.

A nyáj eredetéről szólauunk felesleges, közli azt kimerítően az országos törzskönyv, melybe a nyáj első lett mint telivér nyáj beiktatva; szólunk tehát a benyomásról, melyet a szakosztályra tett.

A kitűnő szakértelemmel kezelt nyáj gypajufnomsága általában prima Electa Krapp jellemmel, a benőtttség, tömörttség kitűnő, kiegyenlítettség és erő hibátlan, a testalak, főleg a kosoknál szép és szabályos, soknál, de különösen az ifjabb nemzedéknél az ujjabkor kívánalmainak tökéletesen megfelelő, bőrkiterjedtség találtatik.

A tenyésztő úr felismervén az ujjab tenyésztési irány szeltemét, a Negretti jellemet jobban előtérbe állította nyájában, míg több állatban az Electa jellemet tökéletesen fentartotta, mi által a szükséghez képest állíthat elő nemes Electoral és ránczdús Negretti nemzedéket, valaminthogy az egyévesek és idei bárányok közt a testalkatot, ránczdússágot és benőttséget tekintve, a mecklenburgi Negrettieknek mit sem engedő jeles állatokat talált a szakosztály, mely állatok azonban a magas finomságot és kiegyenlítettséget is csorbitlanul fentartották. Ezen irányt e nyájban a Victor-család látszik leginkább terjeszteni.

A t a r t á s j ó; megemlítendő azonban, hogy a felső-csallóközi juhászatok leginkább legelőben szükölködnek, s e szerint ezen törzsnyjá is, nem gondolva az itt uralkodó porral, késő őszig oly legelőkön jár, mely a húsfaj birkákat kielégíthetni nem fognak.

E l l e t é s j a n u á r i u s i.

H á g a t á s k é z b ű l t ű r t é n i k a z a n y á k é s k o s o k l e g g o n d o s a b b o s z t á l y o z á s a u t á n. A juhászati számok igen világosan vannak az

állatok fülébe tötovirozva, úgy hogy egyik fülben a születési év s a nemzedék betűje, a másikban az állat folyó száma látható. A kosok számai azon kívül szarvaikra is süttetnek.

A mosás, meleg és Hirschféle mosószerrel vegyített vízben kádakban szokott véghez vitetni, utánna a birkákat a Dunában kiöblíti.

A nyírást napszámban végzik, s a számtalan ránczokkal fedett állatokon nagyobb munka, s így egyre-másra darabonkint bele kerül 8 uj krajezárba.

A gyapju ára (1862) Pozsonyba szállítva 240 forint. Az átlagos nyirési súly, értve a leclett anyákat, toklyókat és kevés öreg kost 2 font 2 lat; a kosokat gyapjútban adják el, ürüket pedig nem tartanak, ha több himállat kerülne nyírés alá, a gyapju bizonynyal tetemes arányban növekednék.

Kos eladásra itt évenkint 100 darabig állittatik ki; közép eladási árak 100 forint, minthogy 40—50, 100—150 forintig vannak rendszeren árusítva, s csak a legkitünőbbek azon áron felül. Eddig legtöbb adatott el Fehér megyébe, azután Pozsony, Tolna, Bihar, Somogy, Pest, Bács megyékbe sat.; Erdélybe, söt adatott el Ausztriába is.“

„Gróf Eszterházy Mihály cseklészi nyája

a szempezeivel együtt 3,832 darabból áll s Pápáról hozott.

A nyáj eredete közönségesen igen keveset nyíró Merinó k r á b a k ö z i kosokkal következetesen keresztezve, mely keresztezés még most is folytattatik, úgy, hogy a rábaközi hazai fajunknak mintegy 9 éven át folytatott behatása e nyáját csakugyan végkép kivetköztette Merino-jelleméből, alkotván belöle a rábaközihez igen hasonló nyáját, melynek csak nagyobb finomsága emlékeztet hajdani eredetére.

A gyapju igen haszonvehető jó jellegű fésüs gyapju, melyet a szakosztály a mostani gyapjuárahhoz képest 140 forintra becsülne mázsánkint, holott az 1861-ben a finom tallósival egyetemben 174 forintjával adatott el. Nyirési átlag a hivatalos kimutatás szerint 2.42 font az első majorban — az egész nyájé 2.25 font, a bárányokon kívül minden növendék marhát bele értve.

Testalkatra nézve a nyáj igen jeles, mi a példás jó tartásnak is tulajdonítható, melyben az ide való derék felügyelő Kompot Ferencz úr ez önalkotta, s nagy szeretettel és igazi jó gazdához méltó gonddal ápolt nyáját részesíti.

Láttunk Franciaországból hozott 2 darab Mauchamp kost s 3

darab ily fajta anyabirkát, melyekkel a tulajdonos gróf úr most e nyáját javítani szándékozik, s láttunk vagy 40 darab ezekről származó bárányt.

A szakosztály nem hiszi, hogy a tulajdonos e külföldi jövevényekkel célját elérni fogja, s ezeknél célszerűbbeknek minden esetre a jó rábaközi kosokat tartja.

Ez állatok teste még nagyobb a Rambouilletiekénél, $1\frac{1}{2}$ mázsás juh-óriások teljességgel nem tömött, sőt ritkás gyapjukok máris közel 3 hüvelyk hosszú, igen lágy és gyengéd tapintatú, de fénye és ereje csekélyebb sokkal a rábaköziénél s azért a fésűre valószínűleg ennél csekélyebb értékű. A kosok használatánál attól lehet félni, hogy a csekélszi nyáj süllyedni fog a nyirési sulyra nézve, hogy gyapjuja erőtlenebb, s bizonyosan lazább és kuszáltabb lesz; hogy pedig e mellett, mely jó tulajdonságot nyerhetne e kosoktól? — azt megmondani senki sem tudta.“

„Gyikó Szilárd magyarbéli nyája.

Gyikó Szilárd magyarbéli, mintegy 1,800 darabból álló Merinonyáját, melyet már édes atyja Hunyadyféle kosokkal nemesített, a mult évtized elején kezdé a jelenkor abbeli igényeihez idomitani. Ekkor ugyanis e nyáj alig adott több gyapjut, mint fejenkint $1\frac{1}{2}$ fontot, pedig minőségileg sem különösen jeleset.

A tulajdonos 1852-ik évben vett először a gátori törzsnyájából hágó kosokat, ismételvén azt azóta minden új nemzedék számára, úgy, hogy magát fokozatosan mindig jelesebb és jelesebb kosok vásárlására tökéli el, azon szempontból indulván, hogy a tökéletes apaállat, ha magasabb áron fizettetik is, mindig jutányosabb a tökéletlenebbnél és csekélyebb árúnál. A szakosztály tettségét különösen az $5\frac{2}{3}$, $6\frac{5}{29}$, $\frac{8}{70}$ és $\frac{8}{19}$ számú kosok nyerték meg.

A nyáj jellege átlag electoralis, az úgynevezett Negretti irány első jelenségei, a jobb testalkat s a zsirosabb, erőteljesebb gyapjában, csak a legfiatalabb nemzedéknél, jelesen a bárányoknál vehetők észre, — az öregebb marha még nagyobb részt elég magas lábú, s keskenyebb testű, s ennek gyapjuja sem bírja még azon a fűrtözet külső színét zárttá és összetartóvá tevő zsirmenyiséget, mely az ittoni poros legelők következtében itt kétszeresen kívánatos. Külseje azért e nyájnak sokkal kevesebbet sejtített, mint a mennyit a vizsgáló talál, ha a birkák bundáit felbontja. Electa finomság mellett szép kiegyenlítetttség és jó világos fodrozat, a mi mindjárt szembe ötlük; de mindenek előtt

a kivétel nélküli tömörittség talált itt a szakosztálynál elismerésre, melyet Gyökör urnak sikerült nyájában elterjeszteni, s melynek egyedül köszöni, hogy az évtized előtt $\frac{5}{4}$ fontot fejenként nyíró nyáj, jelenleg már közel 2 font nyíresi átlagra emelkedett.

A g y a p j u jól mosva, 200 forintot ér mázsánként.

A h á g a t á s kézből történik. Ellés kettő van: januáriusi és juniusi.

A tartás daczára annak, hogy a tulajdonosnak múlt őszel minden takarmánykészlete elégett, jó. A burgundi répa, szecskává metszett, szalmával és szénával, úgy olajpogácsával keverve jó állapotban tartja fenn a marhát. — Legelők itt többnyire vetettek s ezek közt a vörös here táblák viszik a főszerepet, mely herefaj legjobban diszlik. A kihajtás azonban kényelmetlen s felette poros utakon hosszasan tart. A halálozás m. e. 8%.

„Gróf Pálffy Jánosnak 40—50,000 darabból álló juhnyájai számdra tenyésztett királyfai törzsnnyája.

E r e d e t é t tekintve sok sziléziai, jelesen herliczi vérrel nemesített Merino-keverék, mely újabb időben a csúnyi s legújabbán Lichnovszkyféle és gütöri kosokkal is szép eredménnyel javittatik. A nyáj jellege testalkatra és gypajura nézve Electoral. A finomság kielégítő, fodrozat túlnyomólag tiszta, világos, s az igen szép ez idei bárányok után ítélve, ezentúl a gypaju erejét is bizony fogja emelni a tenyésztő, úgy a tömöritséget is, mely két tulajdonság még zártabbá teendi a szép benőttséggel bíró nyáj fűrtözését.

A haladás e nyájban kétségen kívüli és szembeötlő, azért tekintetbe véve főleg azt, hogy az a kosokat, más 40,000 darab birkának javítására szolgáltatja, kétszeresen kívánatos, hogy e haladás itt nemcsak megállapodást ne szenvedjen, sőt inkább bármely áldozattal előmozdítassék; mert minden nemességi fokozat, melylyel e törzsnnyáj előbbre vitetik, 40,000 darabból álló nyájnak csik javára.

Ezt élénken érzi az uradalmak kormányzója, ki az előbbi tenyésztési irány következtében $\frac{3}{4}$ — $\frac{1}{2}$ fontnyi nyíresi átlagra szállott nyájból a jelesebbeket 1853-ik évben kiválasztván, s a hozzájuk Csúnyból szerzett anyák és kosokból e törzsnnyáját alakítva, a következőes vérfrítés és nemes kosokra kiadott összegekkel a nyíresi átlagot már is az igazgatóságtól beadott adatok szerint a szakosztálynak igen magasnak tetsző $3\frac{2}{32}$ font átlagra emelte.

Az idézett adatok szerint a törzsnyaj bárányokkal együtt 656 daraból áll.

Há g a t á s az anyák és kosok pontos osztályozása után kézből történik.

Ellet és januári, áprilisi és juniusi.

S z a p o r u l a t. Anyák számához képest 85°/_o—90°/_o.

H a l á l o z á s leginkább tüdőbajok, agykór, kergeség, epe-kórság és fehér-vérhasból 4.s^o/_o. — Az ügetőség tökéletesen megszűnt, úgy, hogy a legutóbbi négy év alatt egy eset sem adta magát elő.

M u s t r a e l a d á s után párja 7—9 forint.

T a r t á s lehetőleg gazdaságos.“

„Herczeg Pálffy Antal károlyházi nyája.

A malaczkai uradalom nyája az ujfalusi és marcheggivel együtt körülbelül 20,000 darabra rüg, törzse Károlyházán van, s 1,700 darabból áll. E törzs eredetileg szászországi Rennerdorfból származik, később sziléziai nyájából történvén hozzá több rendbeli vétel.

Ezen eredeténél fogva könnyen érthető, hogy a károlyházi nyáj finom és nemes posztó-gyapjut termel, melynek ezen tulajdonságánál fogva a kereskedői világban igen jó hire is volt mindig.

De az itt is elharapódzott tenyésztési hiba, t. i. a felette csekély nyirési súly 1856-ban az uradalom kormányát arra bírta, hogy a nyájba két francia Rambouillet-féle kost szerezzen, mely azt testileg szembetűnően megnagyobbította s az állatok benőttségére annyiban hatott, hogy nem annyira hasaikon mint homlokaikon s czombjaikon jobban benőttek mint állítólag azelőtt, azonban a nyáj gyapjugazdagságát az éles keresztelés mégsem mozdította elő oly mértékben, hogy azzal a következetesen előre törekvő uradalmi főtiszt úr már megelégednék, és hogy a gyapju minőségre nézve a mennyiség kedvéért hozott áldozat, általa ki volna pótolva.

S e részben csakugyan egyetért a szakosztály a nagyobb tökélyre törekvő derék felügyelő úrral, hogy mai nap a testileg ily szépen kifejlett, s ily busásan tartott nyájban, ily nyirési súlylyal nem lehet megelégedni, vagy benne megnyugodni, főleg egy törzsnyajban, mely mintegy 20,000 darabból áll s mégis leginkább csak gyapjutermelésre használt merinonyáj számára neveli az apaállatokat, s mely tehát minden $\frac{1}{4}$ font gyapjával, melyet a

20,000 birka átlagos nyirési súlyát jobb vagy silányabb apaállatok alkalmazása következtében feljebb vagy lejjebb viszi, az uradalom évi jövedelmét 8—10,000 forinttal szaporítja vagy csökkenti, s melynél, mint minden tenyészelemeket nevelő törzsnőjénél, minden egyes nemesb tulajdonság, melylyel azt meggazdagítani tudjuk, annyi ezerrel sokszoroztatik, a hány ezer birkának az a törzs- vagy is kosnevelő nyája.

Jelenleg a nyáj példás tartására, az uralkodó istállórendre, a sikeres, igen szép báránynevelésre, általában a fejlettebb gyakorlatnak megfelelő jó kezelésre nézve a szakosztály csak legnagyobb elismerését s dicséretét fejezheti ki, s kívánná, hogy e megyéből mennél több juhász tenne itt-ott sétát Károlyházára, hogy így tartás követésére maga is ösztönt nyerjen.

Hozzá járul mindezekhez az, hogy a károlyházi nyáj igen kedvező helyi, azaz gazdasági és éghajlati viszonyoknak örvend. A szénatermelés ugyanis, a Morvaöntözte terjedelmes réteken igen bő és jó, s a vidék semmi nyájnyavalyákra alkalmat nem szolgáltat, úgy hogy a rendes halálozás a nyájban 6 száztöltit nem halad meg.

A kergesség ellen a műtétet sikerrel használják, az ellés télen történik. A juhászati személyzet létszámától uradalmi felügyelő ur szivességéből következő táblás kimutatást kaptuk.

Herczeg Pálffy Antal pozsonymegyei uradalmában jelenleg létező birkanyájaknál szolgálatban lévő juhászati személyzetnek évi zsoldjárándósága és a nyirónők szokásos fizetése :

A zsold járándóság megnevezése	I.	II.	III.	I.	II.	III.	IV.	V.
	rendű juhász			rendű juhászlegény				
	7	2	3	7	7	16	8	7
egyenként								
Késpénz forint	105	84	58.50	52.50	47.25	42	36.75	31.50
buza, pozsonyi mérő	6	6	3	—	—	2	—	—
rozs " "	30	30	16	—	—	12	—	—
főzelék " "	2	2	1	—	—	1	—	—
marhahús, font	150	150	60	—	—	60	—	—
só " "	—	—	—	—	—	10	—	—
gyertya " "	25	20	10	—	—	—	—	—
tüzifa, öl	16	10	8	—	—	—	—	—
tehéntartás, darab	4	3	3	—	—	—	—	—

Nyirónők szokásos fizetése.

1 darab öreg	s 2 éves	kostól	8 krajczár
1 " "	1 " "	" "	6 " "
1 " "	2 " "	anyától	5 " "

1	darab	öreg s 1 éves	anyától	3	krajczár
1	"	"	2 " ürítől	7	"
1	"	"	1 " "	4	"
1	"	báránytól	"	2	"

„Gróf Apponyi József békei nyája.

A békei józsef-majori és német-sóóki majorokban a nyáj 2,700 és néhány darabból áll, mely 1856-ik évig magában tenyésztetett, a midőn gütori kosokkal kezdetett a nemesítés. Nyirtak azelőtt körülbelül 3,000 birkáról 30—32 mázsa gyapjút, most pedig sokkal kevesebb birkáról 40 mázsa körül, melynek ára 1862-ben 153 forint egy arany volt. Finomságra nézve átlag Electa az, kifejezett világos fodrozattal, türhető fürtözettel s nem minden erő nélkül, mely azonban még sok javítást igényel, a tömörség kielégítő, tekintve a nyáj előbbi állapotát, mely a tisztség által ábrázoltatott. Benőttsége az állatoknak nem a legtökéletesebb, a testalkat még sok kivánni valót hágy; elletés évenként egyszer januárban; a fejés 1853. év óta megszüntetett; halálozás csekély és leginkább kergesség és vértályog következménye, mely utóbbi ellen a sóba kevert vasgáliczkő sikerrel használtatott, melyre nézve jó óvszerül szolgálna a kissé bővebb teletetés, mely a nyári élelemre való átmenetet kiegyenlítve, a vérmennyiség rögtöni fokozását mérsékelné, és az életműszerek arányosabb munkálódásával a vértorlódások eseteit ritkítaná.

A birkás személyzet 3 birkás gazdából és 8 bojtárból áll, kiknek átlagos fizetése következő: a juhász gazdának van 1 évre készpénz 30—34 forint, búza 9 mérő, rozs 12 mérő, árpa 6 mérő, főzelék 1 mérő, hus 80 font, só 50 font, marhatartás 2 tehén, 5—10 sertés, takarmány 2 szekér őszi és 2 szekér tavaszi szalma; továbbá 2 hold föld tavaszi alá és 2 öl lágýfa, 100 kéve rözse.

Egy bojtárnak:

készpénz 30—48 forint, búza 3 mérő, rozs 6 mérő, árpa 3 mérő, főzelék $\frac{1}{2}$ mérő, hús 40 font, só 10 font, tavaszi föld 1 hold, lágýfa $1\frac{1}{4}$ öl.“

„Gróf Batthyáni József nagy-szarvai nyája.

A nagy-szarvai kerülethez tartozó négy majorban, u. m. Nagy- és Kis-Szarván, Kövecsesen és Sz.-Mihályfán összesen 2,923 hold allodialis birtokon 3,780 birkát tenyésztének, az átlagos nyírés darabjától 2 font, melyet 1862-ben 170 forinton adtak el, az illésházi kerületben 1662 hold birtokon 2,540 birka van.

A nyáj eredete gróf Illésházy István idejéig megy fel, ki birkáit holicai és gróf Hunyadyféle kosokkal nemesítette. A gróf

halála után mintegy 18 évig a nyáj magában tenyészett, s oly hibás iránynyal, hogy az átlagos nyírés nem haladta meg a másfél fontot. Míg az 1853, 1856- és 1859-ik években csúnyi kosokat vett az uradalom, melyek, hogy a nagy terjedelmű czélhoz képest szűken nyújtott korlátok közt czélszerűen használtassanak, évenként kétszeri elletés hozatott be, mi 30—35 anyát számítva egy kos alá, oly sebes eredménnyel gyümölesözött, hogy jelenleg az egy és két éves ivadékoknál, sőt anyabirkáknál is nagy mértékben látható a keresztezésnek szerencsés sikere. — A szarvai gypaju finomságra nézve átlag jó prima, vegyesen hálózott és kifejezett fodrozattal s türhető fürtözettel, a tömörség, tekintve a nyájnak mult állapotát és a javításra fordított eszközök csekélységét, igen kielégítő, testalkat szépen kifejlett és jól benöve; tartás jó.

. Elletés évenként egyszer deczemberben; a bárányok elválasztatnak ápril 24-én, ettől fejés két hónapig, mely ismét minden anyabirka után 72 krajczár jövedelmet mutat fel. Halálozás igen csekély, s leginkább epekiömlés következménye, mely a környékbeli juhászatokból augusztus és szeptember hónapokban néha nagy adót szokott venni; s minden próbált szerek közül legsikeresebbnek mutatkozott ellene a sóba kevert rhebarbara. Cselédszemélyzet 2 birkás gazda és 16 bojtárból áll, kiknek átlagos fizetése a következő.

Birkás gazdának:

készpénz 84 forint, búza 6 mérő, rozs 10 mérő, árpa 4 mérő, főzelék 1 mérő, hús 50 font, só 25 font, szegődményi föld 3 hold, tűzifa 1 öl lágyfa, továbbá két tehéntartás és erre 40 mázsa széna és 20 mázsa tavaszi szalma.

A bojtárnak:

készpénz 25—50 forint, búza 6 mérő, rozs 10 mérő, árpa 5 mérő, főzelék $\frac{1}{2}$ mérő, hús 50 font, só 25 font, lágyfa 1 öl, tekercs 60 kéve, $\frac{1}{2}$ —1 hold tavaszi föld és 1 darab nyári tehéntartás.“

„Könczey János bérlő felbátri nyája.

A baári uradalomhoz tartozó összes allodialis birtok 2,200 hold, ebből felmegy Duna-meder, szigetek és távolabb eső birtokrészekre körülbelül 600 hold, marad tehát birkatartásra 1,600 hold, miből ott, hol aratásig birkalegeltetés nincs, sok a szántóföld. A nyáj 2,700 darabból áll, esik tehát 3 birkára 2 hold, s daczára e nagy aránynak az igen jó állapotban van. — Átlagos nyírés 50 mázsa körül, melynek ára 1861-ben 190 forint, 1862-ben 173 forint volt. A gypajut általában Electának mondhatni, igen kifejezett fodrozattal,

tűrhető fűrtözettel, de hiányos benőttséggel, főkép a hason és czombokon. A gyapjuellem egyébiránt jó, főleg ha czélszerű sok segítségével erejét emelni sikerülend. Általában a baári nyáj mint oly alap tűnt fel a szakosztálynak, melyből igen szép és jövedelmező nyáját lehet alakítani. Gyapjuerő, jobb benőttség s az electoralis alakok kiszélesítése az, mire törekedni kell. A birkászati előbbi időkben igen alá volt vetve a métely pusztításainak, 1851-ről 1852-re menő télen 1,700 darab körül hullott el; azonban bérlő átvévén az uradalmat, a legeltetésnél kellő elővigyázatot különösen június végétől igen szigorúan alkalmazván, s mellesleg még az egész legeltetési idő alatt terpetin-olajjal vegyített sót nyalatott, minden 2-dik 3-dik sózásnál még calmust és encziant kevervén bele, ez által sikerült a már közmondásossá vált járványt a nyájtól egész bérlői ideje alatt távol tartani, mely megfontolásra méltó például szolgálhat mind azon tenyésztőknek, kik hasonló bajok ellen egyedüli óvszerül az oly sok visszaélésekre vezető birkatartást engedve, birkásaikat a magok érdekeibe vonni igyekeznek, de egyszersmind az erkölcstelenség oskoláját ápolják. ‘

Pozsony megyének, ekképen fővonásokban közlött juhtar-tása és tenyésztése mutatja, mily sikeresen engedett a megyei gazdaközönség azon meggyőződésnek, hogy valamint az ország-nak nagyobb részében, úgy kivált és főképen Pozsony megyé-ben, a finom és legfinomabb birka-tartás az, mely lehetőleg legna-gyobb jövedelmet nyújt. Igen érdekes e tekintetben azon számítás, melyet egy a magyar gazdasági egyesület által már 1859-ben koszorúzott pályamunkában, t. i. az „Állattenyésztési Esz-mékben“ találunk. Szerzője, egyszersmind kiténőbb tenyésztő, a közönségesen tartani szokott juhajt három osztályba sorozza, az

I. helyet foglalja a főkép gyapjut jövedelmező finom me-rino-birka, a

II-at, a gyapjut egyszersmind több húst jövedelmező birkafaj, a

III-at a hússal és tejjel leginkább hasznothajtó juh, melynél a gyapju csak oly alárendelt mellék-jövedelem, mint a finom gyapjubir-kánál a hús, ilyen juhajt a cigara, az oláh és raczkajuh; az olasz bergamói sat.

Ezen különböző birkafajok tiszta hasznát egy rovatos tábla tün-teti elő a fennebb említett pályamunkában. Érdekességénél fogva le-gyen szabad azt ide igtatni, és mind azokat, kik e részben bőveb-ben értesülni kívánnak, magára a koszorúzott pályamunkára utalni.

A különféle birka-fajok jövedelmezésének táblás kimutatása.

J u h f a j	Gyapjuminőség becse p. forint	Egy birká- ról mosott gyapju ö	Esik a nyáj minden egyes darabjára										Marad tisz- tán egy birka után		Érté- kesít egy mázsa szénaérté- ket			
			Gyapju		Tej		Szaporu- lati		Dögbőr után		Összesen						Költség	
			j ö v e d e l e m b ől															
			ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.*)	kr.
I. Gyapjuállatok, 70—80 font élő- test-súly 18¹/₂ mázsa szénaértékű évenkinti takarmány-igénynyel.	a) 140	2 ¹ / ₂	3	30	—	—	—	43	—	1 ⁸ / ₁₀	4	15	—	51	3	24	—	26
	140	3	4	12	—	—	—	43	—	1 ⁸ / ₁₀	4	57	—	51	4	6	—	29
	140	3 ¹ / ₄	4	33	—	—	—	43	—	1 ⁸ / ₁₀	5	18	—	51	4	27	—	31
	b) 180	2 ¹ / ₄	4	3	—	—	—	40	—	3 ² / ₁₀	4	47	—	51	3	56	—	27
	180	2 ¹ / ₂	4	30	—	—	—	40	—	3 ² / ₁₀	5	14	—	51	4	23	—	31
	180	2 ³ / ₄	4	57	—	—	—	40	—	3 ² / ₁₀	5	41	—	51	4	50	—	34
c) 200	200	2	4	—	—	—	38	—	5	4	43	1	—	3	43	—	26	
	200	2 ¹ / ₄	4	30	—	—	—	38	—	5	5	13	1	—	4	13	—	29
	200	2 ¹ / ₂	5	—	—	—	—	38	—	5	5	43	1	—	4	43	—	33
II. Gyapju-és húsállatok, legalább 100 font élőtest-súly 12 m. évi takarmány.	120	3 ¹ / ₂	4	12	—	—	1	26	—	1 ⁸ / ₁₀	5	40	1	12	4	28	—	22
	120	4	4	48	—	—	1	26	—	1 ⁸ / ₁₀	6	16	1	12	5	4	—	26
III. Hús- és tejállatok, közel 100 font élőtest-súly 12 m. évi takarmány.	60	4 ¹ / ₂	2.	42	1	5	1	44	—	1 ⁸ / ₁₀	5	33	1	12	4	21	—	22

*) A pénz-érték : conventionalis pengőpénz.

Öszvért megyénkben nem tenyésztének és inkább csak mint a külföldről behozott ritkaságot, némely gazdag tartja.

A bival is csak elszórva jelenik meg, ha azt valaki más, az alsó megyékből, mint tenyésztési célból felhajtván, egy ideig tartja.

A száma r számosabb, daczára, hogy tenyésztésére és tartására a lehető legkisebb gond fordíthatnék. A juhászatok körül találjuk főképen, mint a jóraváló juhásznak leltári és felszerelési függelékét.

A kecske, mint könnyen eltartható, a szegényebb osztálynak kedves háziállata, mely aránylag sok és jó tejjel szolgál, húsa azonban nem igen használt, legfeljebb zsenge korában mint gödölye. Teje kedvéért azonban, mely mellbetegekre és gyenge gyermekekre nézve állítólag gyógyerővel bir, itt-ott a városokban is tartják.

A sertés.

Magyarországban a sertésenyésztést két egymástól lényegesen különböző uton kezelik, t. i. nagyobb nyájakban, melyek kivéve néhány téli hónapot, eledelüket a szabadban — erdőkben, posványos, lapályosb térségeken, nádasokban — magok keresik, s az évenként nagyban eladó szaporulat által jövedelmeznek; s a ház körül, hol egy vagy több disznót csaknem minden, még a legkisebb család is tart, — kivéve a nagy városokat, — s azt a zöldséges kertnek, másra alig használható aljash terményeivel, a konyhahulladékokkal, korpával, savóval stb. táplálván, magának ez által a hús- és zsirszükségletet, általában a konyha költségének jelentékeny részét fedezi.

Megyénkben csak a második tenyésztési mód szokásos, mert nagyobb urasági sertésnyájak nem léteznek, kivéve a fekete-vizi közép kiterjedésű gróf Pálffy Jánosét, kisjenői mangá-, a csekély számú gróf Apponyi Györgyét Békén, Milos szerb mangá- Czuczvét Szerdahelyen, szalontai fajjal, és Prokeschét Szakálloson. Az 1870-iki összeírás szerint találtatott a megyében 45,394 darab sertés, melyet a fennebbi 4 helyen meglévő körülbelől 6—700 darabon kívül, mind a ház körül tartják, de nem mint valami határozott fajtypusban, hanem nagy részt mint mindenféle magyar faj zagyvalékát. Itt sok helyen ezer meg ezerféle korcsokkal találkozunk, s azoknak gyakran oly silány, rendeltetésüknek oly kevésbé megfelelő példányaival, hogy itt-ott őszintén

megsajnáljuk a szegény, szűkkörű érdekei helyes felismerésére nem eléggé oktatótt népet, mely ily állatokra pazarolja kevés tápanyagait, melyek segítségével két annyi zsir és húst termelhetne, ha azokat czélszerű állatokra fordítaná.

A legelterjedtebb faj megyénkben a mangalicza, göndör lenszínű, ritkábban barna szőrrel, hosszú testtel, rövid lábbal, széles csonttal, lefüggő füllel. Egy válfaja ennek a Milos szerb mangalicza, mely jó tulajdonságai miatt igen kedvelt. Az oláh vagy kis mangalicza, hegyes füllel és rövid testtel, mint jó tenyészkocza keresett. A szalontai, hazánk legnagyobb sertésfaja, hosszú lábbal és testtel, többnyire verhenyes szőrrel, nálunk tisztán kevésbé fordul elő és ha válfaját látjuk is, ez a magyar közönséges disznó név alatt jön elő, mely a mangaliczától nevezetesen sima szőre és magasabb testalkata által különbözik. Kivételképen látunk elszórva a nagyobb birtokosoknál angol yorkshirei fajt is, de az ezzel nyert eredmények annak tenyésztését nem igen teszik ajánlatossá.

A hizlalás népünk által leginkább csak a zsir kedvéért eszközöztetik és pedig kukoriczával és árpával. Makkos erdő megyénkben nincsen. A kereskedés Ausztria és Morvaország felé meglehetősen élénk, de többnyire más megyékben összevásárolt állatokkal. A szaporulat azon kevés tenyészeteknél, melyek léteznek, jó áron elkel. Gróf Pálffy János feketevizi majorjában a féléves stüdő árverésen darabonként 15 egész 40 forintra felmegy. Czucoy hizlalva adja el többletét, valamint Prokesch is.

Egyébiránt sok a kísérlet, mely a sertésenyésztés tökéletesítésére angol kanokkal már nálunk is tétetett; de miután ez talán kevésbé bizonyos s határozott tenyésztési elvek szerint s inkább ujtás és divatvágyból történt, a siker sem lehetett megfelelő. Legújában azonban a pozsonyi gazdasági egylet feladatául tűzött ki e tekintetben is, valamint már a szarvasmarha-tenyésztésnél tett, oly intézkedéseket, melyek a megyebeli sertéstartást igen alárendelt helyzetéből kisegítsék. Meg is tétettek erre nézve haladék nélkül az első lépések; az igazgató-választmány egyenesen Angolországból hozott 5 darab telivér berkshirei faj kant, melyeket néhány ez irányban működő egyleti tag, behatóbb kísérletek kedvéért vett át.

Mondtuk feljebb, hogy a megyei gazdasági egylet a házkörrüli sertéstartásnak, de nem tulajdonképen a tiszta tenyésztésnek javítását vette szemügyre, mert honunk azon ki-

tűnő sertésfaja, melyet a fehér és fekete mangaliczában, s a szalontai sertésben hírünk, mi kívánni valót sem hágy hátra. Nem véljük feleslegesnek, e nem csekély fontosságú ügyben az egyeslet nézeteit közölni, mit a Pozsonyban 1870. decz. 14-én tartott igazgató-választmányi gyűlés jegyzőkönyvének kivonatával ezuttal teszünk:

„Az egyesületi igazgató-választmány távol van attól, hogy teljesen eltekintve is nagy disznóvájainktól, melyek az év nagyobb részét a szabadban töltik, s tehát okszerűen más fajokból nem is állhatnak, mint primitív, de az adott viszonyoknak pompásan megfelelő honi fajainkból, csak azon gazdáinknak is tiszta angol sertéstenyésztést tanácsolna, a kik disznóikat habár közbevetett légeltetéssel is, mégis inkább csak a ház körül tartják. Nem! még a keményebb természetű s legelőre is teljesen alkalmas angol fajok, mint például a berkshirei, sokkal kényesebbek nem ugyan a takarmányra nézve, melyben ez igen étkes disznók még sokkal kevésbé válogatók mint a mieink, hanem éghajlatunk viszontagságai s ólaink kényelmessége s tisztaságára nézve, sem-hogy azok tenyésztése nálunk általánosan sikert ígérhetne.

Ellenben ígér s ad sikert, pedig tapasztalás szerint roppant sikert különféle honi fajaink, akár tiszta vérű, akár már elkorcsosodott emséink czélszerű angol kanokkal **k e r e s z t e z é s e**; megjegyezve azonban, hogy e keresztezésből eredt ivadékokorán sem neveltessék fel további tenyésztésre, hanem egyedül s kizárólag hús, szalonna és zsirtermelés kedvéért **leölésre**.

A Lajthán túl, de Morva-, Cseh- és jelesen Stájerországban már kevés gazda van, a ki saját tapasztalásából ne tudná, hogy párosítván közönséges honi koczáját, vagy Magyarországból kapott bakonyit és mangaliczát megfelelő angol kannal, oly malaczkokat kap, melyek nemesak hogy gyorsabban megnőnek, hanem ugyan azon takarmánnyal, ugyanazon ideig tartva legalább 25 száztóli több húst és zsirt adnak, mint ad a honi kan utáni ivadék. **S e** mellett e **f é l v é r** szokatlanul étkes, s nincs az az alárendelt eledel, melyet mohón meg nem ennék s haszonra ne fordítana.

E tapasztalás teszi, hogy az angol kanok nevezett tartományokban már felette keresettek, s hogy például a stájerországi egyesület 51 fiókja vagy vidéki bizottmánya segítségével, ily eredeti angol kanokat minden községben törekszik elterjeszteni. Számítása az: hogy feltéve, miszerint egy községben évenkint

200 darab 2 mázsás disznót ölnek tehát 400 mázsa disznóhús és zsir termeltetik, 100 mázsa (azaz 25%) a bizonyos nyereség, ha e 200 disznó angol kannali keresztezésből eredt félvér; mely 100 mázsányi többséget csak 20 forintjával számítva is, a községnek egy ily kan már évenként 200 forintnyi hasznot hoz.

Hogy azonban az egyszeri átkeresztelésből eredt e félvér, ugyanazon idő alatt, s ugyanazon takarmánymennyiséggel biztosan termeljen 25 szántólival több zsirt és húst, szóval hogy a keresztezés sikerült legyen, szükséges miszerint a különféle angol fajok közül e keresztezésre mindig a párosítandó emsének megfelelő fajt választunk, s a nagyobb testű, nyugodtabb vérmérsékletű sertésfajainkat más fajkanokkal kereszteztük, mint a könnyű frisebb, vidorabb vérmérséklettel bíró közönséges, vagy bakonyi, szalontai stb. husdisznainkat. E tekintetben egy igen tapasztalt stájerországi tenyésztő, nem régen a következő észleléseit közlé az egylet elnökével, melyek a gyakorlati gazdára nézve nem érdekesek nélküliek: „a magyar és szerb göndör hajú u. m. mangaliczák angol kanokkal átkeresztelésére legalkalmasabb az Essex-féle, a kisebbekre a Windsor-faj, de a vadabb bakonyit és szalontait, s a kisebb és frisebb közönséges disznót, a milyent a hajtsárok Magyarországból hozzánk is hoznak, a világ minden fajai közül csakis a berkshirei faj keresztezi át legelőnyösebben, eredvén e párosításból, feltéve a megfelelő tartást, oly állatok, melyek két éves korukban közönségesen 4 mázsa, a szalontai s a jobb bakonyi emsék utáni ily félvér ivadékok ennél még több igen izletes húst és ikrás szalonnát adnak, a mellett mindig étkesek, s az eledelben nem válogatók, s legeltetésre is teljesen alkalmasak.

A yorkshirei vagy a suffolkfaj csak is a nehéz, nagy és lekonyult fülű német altáji sertésre való, mely éjszaki Németországon kívül Lengyelországban is honos, s mely jó, meleg ólakban s bőven tartva e keresztezést igaz gyors fejlődéssel, nagy szaporasággal, s ha 2—3 éves korában meghizlaltatik egész 8 sőt néha 10 mázsányi testsúlylyal jutalmazza, de a mi könnyebb és élénkebb disznainkra a suffolki kan nem való, ebbeli kísérleteink minket semmi tekintetben sem elégitettek ki, úgy hogy már most határozottan mondhatjuk, miszerint nálunk, s különösen oly gazdaságokban, melyek nem rendelkeznek folytonosan bő takarmánytartalékokkal, keresztezési használatra nincs párja a minden kisebb gazdaságnak nem eléggé ajánlható berkshirei kannak.“

Igy nyilatkozik egy igen hiteles stájerországi sertésenyésztő, miből láthatjuk „hogy azon kísérletek, melyek angol sertésekkel mi nálunk is történtek, minket hasonlóképen nem elégíthettek ki — sőt e fajok irányában már elfogultakká is tettek, pedig csak azon okból, mert egyedül a yorkshirei fajt próbáltuk meg, mely a mi disznainkra még keresztezésül sem alkalmas és mert belte-nyésztésileg is tisztán akartuk fentartani azaz szoporítani e fajt, mely tulajdonképen csak angolországi éghajlat alatt sikerrel tenyészthető.

Ezen tapasztalatok vezérelték tehát az igazgató-választmányt, midőn előnyösb hús- és zsirtermelés céljából kisebb gazdáink s községeink érdekében néhány berkshirei kan behozását az egyesületnek indítványozta. — S mivel tehát nincs arról szó, hogy egész sertésenyésztésünket angol fajjára változtassuk át, vagy csak a keresztezésből nyert ivadékot is további tenyésztésre ajánljuk, kiemelve, hogy a fennebbi nagy haszon csak is az egyszeri átke-resztezett félvér által érhető el, úgy mint a merino-juh is csak egyszeri átkezesztést igényel Southdown-fajjal, hogy kitűnően hasznos húsjuh váljék belőle, elkerülhetetlen, hogy gazdaságaink-nak legyen a keresztezésre szükséges alanyuk — azaz honi fajú koezájuk, s legyen ehhez berkshirei kanjuk is. Ebből pedig az következik, hogy honi fajaink nem csak fentartandók, hanem ter-mészetes elsilányulásuk jó származástú fris honi kanok által orvos-landó, de hús- és zsirtermelés céljából gazdáink számára egy-szersmind forrás is nyitandó, melyből folytonosan a keresztezésre szükséges angol kanokat szerezhetik.

Hogy czélszerűbb lesz-e, ha az egyesület valamely tagjánál a berkshirei fajból egy törzsnáját állit fel, melynek him szaporu-latát folytonosan a megye községei számára elkótyavetyézi, vagy pedig évenként Angolországból hozat ily telivér kanokat, ez még nyílt kérdés, melyet közelebbi gyűlésünkben tisztába kell hoz-nunk.“

A méhészet.

A méhtenyésztés Pozsony megyében már rég időtől áll fenn, és ha az tüzet-módot egész kiterjedésében nem is épen legczélsze-rűbbnek, mind a mellett jövedelmét különösen az erdő és rétekkel bővelkedő helyeken kielégítőnek mondhatni.

A méhtenyésztés ugyan is különösen Pozsonyban eddig igen primitiv alakban tüzetett, s körülbelől a következőkből állott :

A tavaszon nyert természetes rajok egyszerűen szalma vagy vesszőből font harangalakú kasokba tettek és minden további ápolás mellőzésével sorsukra hagyatván, az anya-kasokkal egyidejűleg a tatárka (pohánka) virágzaskor, az osztrák határokon fekvő Schönfeld, Oberweiden, Marchegg sat. községek abbeli földjeire szállítottak: a tatárka elvirágzása után pedig haza hozatván a 25—35 font belső súlylyal bíró kasok teletetésre s tenyész-anyagul hagytak, — a könnyebbek és nehezebbek pedig kén-füsttel lefojtattak, s a méz és viasz a borsoskásoknak (mézeskalácsoknak) súly szerint eladatott. A lépes méz ára utolsó években 18—25 forint közt változott.

A méhlokok e vidéken leginkább szalmából fonott harangalakú kasok voltak, s csak az utolsó időben kezdték a 6—7 hüvelyk magasságú 13—14" átmérőjű szalma karikákból összetett rakkaptárokat megkedvelni. Az elsőik t. i. a harangalakú kasok az itt használt méhlokok közt a legczélszerűtlenebbek, de még rosszabbak a vesszőből font és sárral tapasztott kasok; ugyan is az utóbbiaknál a legfelsőbb rész, melybe a méhek természetesen mézkészletüket felhalmozni szokták, legszűkebb. Ezért e vessző- és általában a harangidomú kasok, egyedül a rajzás-módszer tüzésére alkalmasok, mely is lényegesen különbözik a mesterséges szaporítással összekötött méhtenyésztéstől (Zeydelwirthschaft), melynek alapja: a lakok részletes kiürítése, és ezzel elegendő építési helynek alakítása által a természetes rajzást minél inkább gátolni, a méheket soha meg nem ölni, hanem őszszel a gyengébbeket egyesítés által megerősíteni és a felesleges mézet őszszel vagy tavaszszal a kaptárokból egyszerűen kivenni.

A rajzás-módszernek ott van helye, hol a méhészetet nagy kiterjedésű és késő őszig tartó méhlegelők környezik, melyek a mézgyűjtést folytonosan lehetségessítik. Ily vidékek a nagy rétek, lombos erdők, s hol a tatárka nagyobb mérvben termeltetik. Hol ezen megkívánt környezet hiányzik, ott a másik módszernek van helye.

Ezen alaptételből indulva kitetszik: hogy Pozsony városa körül, Csallóközben és a Vágfelé terjedő síkságon kiválólag, csak a mesterséges szaporítású méhészet lenne kielégítő eredménynyel tűzhető, mert e vidékeken az aratás befejeztével a mézgyűjtés majdnem egészen megszűnik — s a pozsonyiak, kik a rajzás-módszert több-kevesebb sikerrel követik, ez eredményt csak

annak köszönhetik, hogy vándorméhészekként méheiket 5—6 óra távolságra a tatárka-földekre szállíthatják.

Vidékünk a méhészetre méztartalmas virágú fákkal mint a som, ihar, akác, hárs, fagyal, nyár, fűz stb. bővelkedő ligetekhez közel, nemkülönben a mézdús virágú repeze és buzavirág idejében, kora tavasztól aratásig igen kedvező, ekkor azonban a méhlegelő egy csapással megszűnik, s gyakran megesik, hogy a rajok és anyák elegendő mézkészletet szedni annál kevésbé képesek, mert a legjobb időben hordott mézüket kizárólag csak a költés táplálására kénytelenek fordítani; ha tehát ekkor még a tatárka-virágzásokor beköszönhető rossz idő a mézhordást gátolja, méznyereségre számot tartani épen nem lehet.

Ezen körülmények indítanak néhány lelkes méhgazdát, nevezetesen Günther, Stanzl és Rowland urakat, hogy az eddig szokásos egyszerű méhtartást, okszerű méhészettel cseréljék föl. Az első több évek előtt deszka méhlokot mozdítható léptartókkal hozott ide, tőle átvette azokat Stanzl és szaporította. De Rowland városi erdőmester karolta föl az ügyet tüzetesen s a tudomány segítségével és szokott erélyével gyönyörű minta-méhészetet alkotott, melyben 1863-ik év közepén a műrajokkal együtt máris 81 benépesedett méhlok találtatott és pedig

mozdíthatlan lépekkel 9 u. m. 3 harang kasban, 6 rakkap-tárban;

mozdítható léprendszer szerint 72 és pedig

16	Dzierzon iker fekvő kaptárokban	
25	Berlepschféle álló	"
2	Christféle álló	"
29	Ötlféle szalma herczeg	"

ezek közül már 19 káptárnak olasz (sárga) királynéja volt.

Azonban elköltözködvén Rowland úr nemsokára az Árvai urodalomba, mint hivatalos tevékenysége új körébe, e felette jelentékeny méhészet, az ügynek kiszámíthatatlan kárára lassan előzőnlött, a nélkül, hogy azóta hasonló törekvésekről jelentést tehetnénk. Az 1870-ik év végén a megyében összeirt 11,237 méhkas, mutatja ugyan, hogy ezen ága a közigazgatásnak minálunk épen nem megvetendő, de haladás e tekintetben észre nem vehető.

Hogy a mindenesetre igen czélszerű Dzierzon-módszer nem jutalmazta a fáradságot eddig a pozsonyi méhészgazdánál ohajtott eredménnyel, annak oka azon körülményben rejlik, hogy

méhesgazdáink meg valának szokva befogott és elhelyezett rajukat — sorsukra hagyni, mellőzve az okszerű méhészetnél szükséges kelléket mindenek előtt megismerkedést a méhek igen érdekes természet-történetével, folytonos éber figyelmet, és káros behatásoktól való megőrzést.

A méz nyerését illetőleg: e környéken a lefojtott kasokat belnehézségök szerint zsidó kereskedőknek, ritkábban borsoskásoknak többnyire léppel együtt adják el. Jelenleg egy mázsa tiszta viasz ára 108—110 forint, egy mázsa mézé 20 forint. Átlagosan egy szalma-köpi 3—6 forintot jövedelmez.

Pozsonyban és környékén kevés nagyobb és 50 teelő kast magukban foglaló méhészet találtatik, még olyan sincs sok, melyben 25 köpi teletteték. Ha majdan sikertelend méhészeti egyleteket életbe hívni, remélhető, hogy ezen téren is előrehaladunk.

A selyem-tenyésztés megyénkben jelenleg említést sem érdemel, mert hiányzik alapja, tudniillik a szederfa-ültetvények. A megyei gazdasági egylet működött ez irányban is, midőn 1863-ban 10,000 darab szederfa-csemete vásárlására 100 forintot szavazott meg és míg a megyei szabad kir. városokat a szederfák nagyobb mérvű ültetésére felhívta, addig a megyei hatóságot szinte a községi faiskolák ebbeli hiányára figyelmezteté, az országos gazdasági egyletnél pedig a selyem-gubók beváltása iránt kérést tön.

Fájdalom, hogy e lépések egyedüli eredményét csak az egylet részére megvásárolt, de rendkívüli szárazság által nagyon megtizedelt facsemetek képezik. Az illető egyleti szakosztály még ezentül is sokat fáradozott, hogy ez oly fontos ügyben végképen hátra ne maradjunk. De siker nélkül. Mai nap megyénkben sem szederfa-ültetvényeket, sem filondákat, s így természetesen selyembogár-tenyésztést sem találunk.

Nem mellőzhetjük el végtére még a baromfitartást megemlíteni. Ez a falusi gazdasszonynak nem megvetendő jövedelmet nyújt. Ismeretes e tekintetben nevezetesen a Csallóköz, mely Pozsony városát, főképen a nagy Bécsét, sőt mondhatni Alsó-Ausztriának fele részét a legizletesb lüd-, kácsa-, kappan-, csibepóka-sülttel, de nagyrészt tojással is ellátja. Az ugynevezett tyúkászt a falukon várva-várják és megjelenését mindig igen kívánatosnak tartják.

8. A mezőgazdasági mellék-iparágak.

Jelentékenyebb mezőgazdasági iparágak közé tartozik a cukorgyártás, a szeszégetés, a sörfőzés, a malátakészítés és a malomipar.

Mi az elsőt, a cukorgyártást illeti, ez úgy látszik, Pozsony megyében nem igen örvend a gazda-közönség nagy pártolásának, melytől a nyers anyag t. i. a cukorrépa előállítása függ. Rézszint hiányzik ehhez a földmivesnél a komoly akarat, részint hiányzanak maguk a természeti viszonyok, úgy mint a talaj s a száraz éghajlat nem buzdítanak nagyobb szerű művelésére. E föltételek hiányában rejlik megyénkben ez oly annyira hálás iparnak csekély fejlesztése, sőt helyenkinti hanyatlása. Lehet ugyan, hogy még más tényezők is hatottak e sajnos körülményre, melyek közt nem utolsó helyen áll talán a vállalkozók elégtelen szakbeli értelmisége és képzettsége, de maga az ügy, mely szerint rövid idő alatt, több már életbe léptetett és működő cukorgyár az üzlet folytatását megszüntetni kénytelenítettett, vigasztalást nem nyújt. Így hagyott fel az üzlettel a szeredi gyár melyet műmalommá változtattak át; a pozsonyi cukorgyár és finomító több év óta hever s a nagyszombati is csak tengődik. Sőt a böösi cukorgyár már ismételve másnak tulajdonába ment át, mi siker-dús állapotját nem igen tanúsítja.

Jelenleg három cukorgyár működik Pozsony megyében, az egyik Böösön, a másik Diószeghen, a harmadik Magyarfalun (Ungeraiden). Az elsőben 5 gőzgép áll összesen 34 lóerővel. Jó esztendőben 50—60,000 mázsa répát dolgozik fel, körülbelül 1,390 mázsa csontszén- és 27,000 mázsa barnaszén-fogyasztással. A diószeghi Kuffner testvérek által 1867-ben állítottatott fel és működni 1868-ben kezdett. Ezt nagyszerűnek lehet mondani, melynek építésénél és felszerelésében, mind a tudomány, mind a gyakorlat legújabb vívmányai felhasználáltak. Nagy szerencsétlenség érte e vállalatot, midőn 1871-ik őszen a telepnek azon része, melyben a finomító létezett, a leltárral, a roppant nyers és kész gyártmányokkal együtt tűz által tökéletesen tönkre jutott. Biztos hallomás szerint a kár 7—800,000 forintra becsültetett. — A magyarfalui gyár Löw Beer tulajdona, még új; hiteles adatok róla hiányzanak.

Ezen kívül van Pozsonyban egy burgonya-cukor- és szörp-gyár, valamint egy cukrosodott áruk gyára (Canditenfabrik); egy második ilyen most van épülőfélben.

A szeszégetést mint mezőgazdasági közvetlen mellék-
iparágot csak 4 gyárban üzik nagyobb mérvben, t. i. Pusztá-
Enyeden és Felső-, Alsó-Korompán; ezen kívül foly ez üzlet
még részint gyárilag, részint kisebbszerűleg kezelt 47 vállalat-
ban. A gyárakban többnyire Pistorius- és Schwarzféle rendszer
szerint dolgoznak, s 5 gyárban gőz-készület is található. A kö-
zönséges pálinkafőzésnél azonban csak egyszerű kazánok hasz-
náltatnak. 22 nagyobb üzletben gabona és burgonya, 30 kisebb
üzletben kizárólag törköly és borseprő szolgál anyagúl. Az évi
összes készítmény 17,560 akó szeszt (Spiritus), 547 akó közön-
séges pálinkát, összesen tehát 18,107 akót teszen, melytől a
kincstárba szeszadóképen 95,312 forint folyik.

Nagyobb része a szesznek magában a megyében édes és
finomabb italok (Liqueur, Rosoglio) gyártására fordítatik, de
viz és kevés anizs, vagy kömény segítségével közönséges pá-
linka készítésére is, melynek fogyasztása sajnos! igen nagy.
A mi ezentúl fenmarad, kiviteli áru-czikk és pedig a szomszéd
Osztrák- és Morvaországba. A moslék mint gyártási hulladék a
gazdának kedves póttakarmányúl szolgál, de a marha hizlalásá-
nál is előkelő szerepre van hivatva.

Eredetileg e megyei szeszgyárakat kizárólag a nagy és
kisebb földbirtokosok állították s kezelték egyszersmind. Ha-
tása ez iparágnak a mezei gazdaságra tagadhatatlanul nagy
volt; mert a nyers anyagnak becsesebb értékesítését, nagyobb-
szerű marhahizlalást, s ennél fogva dúsabb trágyázást lehetsé-
gessé tette; — de a szokatlan zaklatás és felelősség, mely a
fogyasztási adó új rendszere ezen iparra hárított, a vállal-
kozó birtokosok nagyobb részét annyira elkedvetleníté, hogy
felhagyván ez üzlettel, az többnyire kisebb iparosoknak haszon-
bérbe adatott, kik eltekintve a mezei gazdaságtól, a szeszégetés-
sel egyedül mint önálló keresettel foglalkoznak.

Serfőzőház a megyében 10 van, közte olyan, mely
évenként 20,000 és olyan is, mely csak 3—400 akót főz. Az
évi összes készítmény mintegy 38,800 akót tesz és az ettől
fizetett adó 36,200 forintot. A pozsonyi serfőzőház legnagyobb és
a város tulajdona, melyben évenként körülbelől 20,000 akó
sert főznek s melytől mint évi haszonbért 6,000 forintot fizetnek.
Maláta-hulladékja a városi tejgazdaságokban, szives vevőre
talál. A sert nagyobb részt a városban fogyasztják el, de a

szomszéd-helységek is innen látják el magokat e kedves és szükséges itallal.

Malátagyárát Nagy-Szombatban állítottak fel újabb időben, mely kitűnő eredménnyel működik. A bel-fogyasztás nemcsak nagy, de a kivitel Osztrák- és Morvaország felé várokozáson felől élénk.

A malomipar Pozsony megyében igen fontos és nagy kiterjedésű. Ez iparággal pataki és hajómalmokban a Dunán és Vágon mintegy 600 malomtulajdonos 370 segéddel és 80 tanonczzal foglalkozdik. A népesség e tekintetben hiányt nem szenved, inkább érzi ezt gyakran a sok malom, ha nincs őrleni valója.

Gőzmalom még néhány év előtt csak 5 létezett a megyében. Ezek legnagyobbja t. i. a már 1844-ben felállított cs. kir. szab. pozsonyi malomvölgyi társulat gőzmalma, szerencsétlen kezelés következtében legújabb időben megszűnt működni és részvénytársaság csaknem egész tőkéjét vesztette. — Gaál Vincze duna-szerdahelyi gőzmalma szinte elenyészett. Fennáll még a 17 lóerejű szeredi gőzmalom 4 garattal, mely évenként mintegy 12—15,000 mérő gabonát dolgozik fel, és kettő Pozsonyban Kissling Józsefé 12 és Reidner Gusztáv 8 lóerőre; 24 óra alatt az első 50, az utóbbi 40 mérő gabonát őröl. Van még Tauber testvéreknek Zumbergben Bazin mellett egy újabbszerű műmalmuk vizerőre, melynek gyártmányai pozsonyi raktárukban szép kelendőségnek örvendenek. Szélmalom van Nebojszán, Galanthán és Trávník pusztán, Zohor mellett.

A malomvölgyi társulat műmalma megszüntetése óta megszűnt egyszersmind e megyéből a liszt és dara külföldre való kivitele, melyet azelőtt Cseh-, Morva-, némelykor Szász- és Poroszországba is élénken eszközöltek.

Kisebb mellékiparai a mezőgazdaságnak:

Az olajsajtolás, mely nem nagy jelentőségű. Stomfán van ugyan egy kisebbszerű olajköllyű finomítóval, Pozsonyban pedig két olajfinomító (Raffinerie), mely évenként 1,700 mázsa repceolajat tisztít. — Duna-Szerdahely vidékén a lenmagsajtolás különösen kedvelt foglalkozás. Hulladékja, a lenmagpogácsa, mint igen keresett marha-eleség, némely évben 1,500 egész 2,000 mázsát tesz, mi a feldogozott lenmag tetemes mennyiségére mutat.

A mészetégetést hatalmas mészkőbányák mozdítják elő.

30 mézskemenczében, évenként körülbelől 50,000 mérő meszet készítenek; ára 1 mérőnek a kemenczék helyszínén 50—60 krajczár, a városokba szállítva 90—95 krajczár, Csallóközbe szállítva 1 forint — 1 forint 10 krajczár. Az előállítási költség mintegy 50—60 száztólíja az összes értéknek. Stomfa, Detrekő, Máriavölgy és Bazin vidéke leginkább foglalkozik a mézszégetéssel.

A téglavetés megfelel a megyei szükségletnek, sőt az utolsó években a téglá még Pestre is nevezetes mennyiségben szállítottatott. Különösen tökéletesek a Pozsony város határában levő téglakemenczék gyártmányai.

9. *A mezőgazdasági hitelviszonyok és biztosítási ügy.*

Mezőgazdasági hitelviszonyainkra első helyen és pedig közvetlenül a Pozsony és Nagy-Szombat városában, valamint a megyében már több más helyen, úgy mint Szereden, Bazinban Malaczkán, Duna-Szerdahelyen felállított takarékpénztárak hatnak. Felemlítendő azután a pozsonyi ipar- és előlegezési bank, mely utóbbi a raktárakban elhelyezett gazdasági termékekre, mérsékelt kamatért előlegeket szolgáltat a közönségnek. Ezekhez csatlakozik az 1867-ben alapított pozsonyi általános hitelbank, mely a jelenleg létező 6 pozsonyi, 1 nagyszombati, 1 malaczkai, 1 galanthai váltó-házakkal, a forgalomban lévő pénz nemek beváltását, az államkötelezvények és sorsjegyek, nem különben a mindennemű ipartüzleti kötvények és részvények megvételeit és eladását tűzték ki feladatul.

Mindezen tüdvös és a közvagyonságot oly annyira előmozdító intézet részletes leírásába nem bocsátkozhatunk, mert hosszasak lennének; de nem tagadhatjuk el magunktól a „pozsonyi I. takarékpénztár“, valóban nevezetes eredményét közzé tenni. — Van ugyan Pozsonyban még egy t. i. a „pozsonyi általános II. kerületi takarékpénztár“, de a mely tüzletét még nem régen nyitotta meg, miért is ennek behatóbb leírását ezúttal elmellőzzük, annyit azonban róla most is mondhatunk, hogy az intézet két évi működése, számadásai, világosan bizonyítják, miszerint napról napra nagyobb bizalomnak örvend, és kétségkívül szép jövőnek nézhet elébe. A mely intézet rövid két év alatt, körülvéve több öregebb és hatalmas ebbeli verseny-társ által, már is közel 2⁸/₁₀ milliónyi évi forgalmat mutathat fel, mint azt a II. kerületi takarékpénztár teszi, az tevékenységének és józan eszközléseinek tagadhatlan jeleit adja.

Itt csak a pozsonyi I. takarékpénztárról akarunk szólni, melyet Pozsonyban, 1841-ik évben alapítottak, egy vállalkozó társulat 400 darab 100 p. forintos részvénynek kiadása által, tehát 40,000 forintnyi biztosítéki tőke mellett, melyből azonban tetteleg csak fele, azaz: 20,000 forint fizettetett be pengőpénzben.

Milyen áldott befolyása volt e vállalatnak Pozsony városa és környéke jóllétére, vagyonosodására, szépitésére, milyen határozatosan mozdítá elő a kereskedelmet, az ipart, a mezőgazdaságot a jótékony intézeteket, keletkezése óta a mai napig, nem titok; figyelmet és méltánylást érdemel oly eljárás, a vállalatnak oly kezelése, mely lehetségessé tette az ismert nagyszerű eredményeket az eredetileg ugyan csekély üzleti tőkével, végbevinni. E szilárd, tántorithatlan becsületességen és igazságon nyugvó eszközléseknek, legyenek tolmácsai a következő számok:

1842. január 2-ától, melyen e takarékpénztár a nyilvános forgalom számára megnyitott, ugyanazon év december 31-éig az első üzleti év lefolytával a betétek tetemes összege 5,492 betevő fel után 483,109 forint 16 krajczár pp.

Ezen betétek 1843-ban 809,496 forint 16 krajczár pp.

1844-ben 1.466,643 „ — „ „

1845-ben 1.745,231 pengőforintra nőttek. A végzet-

teljes 1849-ik évben ezen összeg 581,252 forintra szállt le, de 1851-ben ismét 1.058,418 forintra emelkedett fel. Az 1854—1857 közötti évek, melyek valamennyi pénzüzleti intézetekre felette kedvezőtlenek voltak, a pozsonyi takarékpénztárra nézve is visszahatást idéztek elő. Így találjuk az 1854-ik évi számadások közt a betételek összegét azon évre 518,486 p. forinttal bejegyezve. Hogy azonban nem bizalomhiány az, mi ezen intézet hitelét megingathatta volna, hanem a betétek csökkenését csak az akkori politikai, kereskedelmi és pénzügyi állapotok okozták, legjobban és legvilágosabban mutathatja, hogy a betéti összeg az 1859-ik évben ismét 1.220,437 forintra nőtt, s azóta folytonosan nagyobbodott. A lefolyt 1871. évben az összes forgalom 11.856,077 forint 55 krajczár o. é. volt. Osztalék fejében fizettetett 20,000 forint, azonkívül jótékony czélokra és nyugdíjalapra 2,950 forint tartaléktőkéhez 3,125 forint 87 krajczár. — Az összes forgalmi összeg pedig, melyet a pozsonyi takarékpénztár 30 évi fennállása alatt mutathat fel, 150.506,088 forintot 40 krajczárt tesz.

E forgalmi összeg részletezve az egyes évek között a következőleg oszlik el:

1842-től	1861-ig	67.747,374	forint	7	krajczár	o. é.
	1862-ben	6.649,866	"	87	"	o. é.
	1863-ban	5.557,828	"	24	"	o. é.
	1864-ben	6.485,093	"	49	"	o. é.
	1865-ben	6.103,139	"	44	"	o. é.
	1866-ban	7.242,520	"	23	"	o. é.
	1867-ben	7.976,479	"	54	"	o. é.
	1868-ban	8.871,901	"	99	"	o. é.
	1869-ben	11 601,087	"	98	"	o. é.
	1870-ben	10.414,719	"	—	"	o. é.
	1871-ben	11.856,077	"	55	"	o. é.

Összes forgalom 150.506,088 forint 40 krajczár o. é.

A pozsonyi takarékpénztár már 1844-ben oly kedvező helyzetben volt, hogy tulajdon házának építéséhez foghatott, melyet 1845-ben befejezván, az 1846-ik évben üzetét már saját házában folytathatta. A három emeletes épület (Hosszúteza 214. sz.) értéke az 1871-ik év december 31-éről szóló vagyonkimutatásban 123,000 forintra van bejegyezve.

A pozsonyi takarékpénztár üzetének áttekintése végett, ide csatoljuk végül az 1871-ik december 31-éről szóló zárszámadást és vagyonkimutatást.

A pozsonyi I. takarékpénztár üzletének kimutatása az 1871-dik évben.

B e v é t e l	Osztrák érték		K i a d á s	Osztrák érték	
	frt.	kr.		frt.	kr.
1870-dik évi pénztári maradvány	162,792	51	Visszafizetett betételek	4.057,572	15
Felek betételei	4.448,406	11	A felek betételeire fizetett kamatok frt. 97,585.10		
Tökesített kamatok	276,425	12	Tökesített kamatok	374,010	22
Visszafizetett előlegezések	3.458,159	—	Előlegezések állam- és hitelpapírokra	3.824,508	—
Visszafizetett kölcsönök	459,777	66	Jelzálog-kölcsönök	684,314	87
Visszafizetett záloghivatali kölcsönök	52,500	—	Záloghivatali kölcsönök	42,000	—
Beváltott váltók	2.151,096	75	Leszámitolt váltók	2.233,198	93
Előlegezésektől kamatok	82,944	97	Vett hitelpapírok	415,378	34
Kölcsönöktől kamatok	185,771	51	Nyugdíjalapra és jótékony czélokra	2,950	—
Záloghivatal kölcsönöktől kamatok	16,379	22	A tartalék-tőkébe bekebelezetett	3,125	87
Értékpapiroktól kamatok	95,267	26	Kifizetett osztalék	20,000	—
Váltóknál leszámított díjak	46,981	19	Kölcsön,előlegezés váltóknál visszatérített kamat	2,611	79
Árfolyam szerint eladott értékpapírok	409,790	25	Hitelpapíroknál visszatérített kamat	1,680	—
Beváltási díjak	1,540	18	Évi díjak és jutalmazások	11,175	48
Igtatási könyvecske és letéti díjak	1,241	13	Irodai költségek és lakbér	1,895	95
Házbér	6,804	59	Jüvedelmi adó	3,140	04
Perköltségek megtérítése	33	75	Épület-adó	1,449	31
A záloghivataltól átszállított 187 ^o /1. évi tiszta jövedelem	66	35	Bélyeg átalag	2,200	—
			Épületek felszerelése és katonatartás	8,396	49
			Perköltségek	602	59
			Készpénz 1871-dik év december 31-én	165,867	52
	11.856,077	55		11.856,077	55

A pozsonyi I. takarékpénztár

Követel:

1872-ik évi

	Osztárak értéke	
	frt.	kr.
Pénztári maradvány 1871. december 31-én.	165,867	52
Kölesöntőke számla	3.286,792	97
Kölesöntőke kamatszámlla 1871. évi december 31-éig	75,654	81
Záloghivatal kölesönszámla	274,000	—
Előlegezési számla	1.579,085	—
Előlegezési kamatszámlla 1871. évi december 31-éig	24,860	41
Leszámitolt váltók	810,786	08
Érték papirok:		
a) magyar földtehermentesítési kötvényekben árfolyam sz. 636,000 frt. — kr.		
b) magyar vasuti kölesönben árfolyam sz. . . . . 127,600 " — "		
c) magyar földhitelintézet zálog- levelekben árfolyam sz. . . 443,385 " — "		
d) magyar földhitelintézet jöve- dék jegyekben . . . . . 5,800 " — "		
e) vasuti elsőbbségi részvények- ben . . . . . 305,985 " 60 "	1.518,770	60
Érték papirok kamatszámlla 1871. év december 31-évig	10,925	36
A takarékpénztári épületek értéke	123,000	—
1871. évi december 31-évig hátramaradt házbér . . .	819	60
Az intézeti bútorzat értéke.	2,856	95
	7.873,419	30

mérlege és vagyonkimutatása.

januárhó 1-sején.

Tartozik:

	Össztrák érték	
	frt.	kr.
Felek betételei	7.655,967	48
Ezeknek 1871. évi december 31-ig járó kamatai . . .	175,743	77
Kölsönöktől 1872-ik évre előre fizetett kamatok . . .	4,097	23
Előlegezésektől 1872-ik évre előre fizetett kamatok . .	3,484	29
Váltóknál 1872-ik évre leszámított kamatok	2,387	67
Nyugdíj-alapra bekebelezendő	1,500	—
Jótevény czélokra fordítandó adományok	1,450	—
Tiszta jövedelem	28,788	86
	7.873,419	30

Alaptőke 5½ % városi kötvényekben . . . 120,000 forint — krajczár
 Tartaléktőke . . . . . 68,656 " 92 "
 Nyugdíjalap . . . . . 30,409 " 76 "

Igy állván pénzügyi viszonyaink, következetesen előáll a kérdés, hogy a mezőgazdasági közönség, illetőleg a kisebb, az úgynevezett paraszt-gazda pénzbeli zavaraiiban, mikép használja fel a megyebeli számos hitelintézeteket?

Ha szembe vesszük a megyében virágzó 7 takarékpénztárt, a pozsonyi általános hitel- és az általános előlegezési-bankot, melyek mindegyikében, biztosíték mellett ugyan, de mérsékelt kamatért mindenkor bármily nagy összegig pénzsegély kapható, jogosan gondolhatnók, hogy a nép csak ezen hitelintézetekre szorítkozván, más veszedelmes kölcsönöket mellöz. De fájdalom! az ellenkezőt mutatja a mindennapi tapasztalás, mutatja mily gyorsan és könnyen szokott, kedvelt közönyösségében tönkre jutni a volt úrbéres, vagyonos gazda, és pedig többnyire s elkerülhetlenül az által, hogy előre nem látott szükség esetében uzorástól váltóra magas kamatokért kölcsönöz pénzt, a váltót mintegy kérkedve s megfoghatatlan önelégültséggel, csaknem lelki nyugalommal fogadja el, s írja alá meghosszabbítását a nélkül, hogy a benne rémitőleg megváltozott 50—80 %-lival nagyobbodott tartozását megvizsgálná, vagy a mi még borzasztóbb, hogy a lejárt s új váltóval feleserélendő elfogadványát visszavenné —, mind annyiszor míg az eredeti 4—500 forintnyi kölcsön, 2 legfeljebb 3 év alatt, csaknem tizszer többet érő szép gazdaságának becsét túlhaladja, mely ekkép kérlelhetlenül az uzorás kezébe esik.

Ez a falusi gazda vagyonvesztének közönséges és leggyakoribb neme. Nem oly veszélyes, de mindenesetre a jólétet szinte aláázó kölcsönök módja, a birtok egy részének elzálogosítása, melynek haszonélvezete, kamatok gyanánt szolgál s maga a zálogító kevés esetben válthatja azt vissza és ha ez jogutódjának sikertül is, a zálog többnyire oly annyira kiszarolt és elpusztított, hogy annak csak sok évi munka és költekezés után veheti hasznát. És ha tovább kérjük, miért nem fordul valamennyi ez osztálybeli pénzt kereső a fennebb említett hitelintézetekhez inkább, mintsem uzorásokhoz? ezen kérdés feloldását ismét csak a jó iskolák, a felvilágosodás hiányában, a köznép egykedvűségében leljük, melynek következtében ez, az ily ügyekben minden körülményt, s bármily csekély fáradságot kerülvén ott kölcsönöz, a hol pénzt könnyű szerrel kaphat, s ezt az uzorásnál találja, ki teljes nyájasággal és színlett barátsággal kínálkozik, — végre abban, hogy a kis-gazda mitől sem fél inkább mint a betáblázástól és attól, hogy a takarékpénztári kölcsönök mégis

nagyobb részletességgel, vagyon kimutatással, betáblázással stb. vannak összekötve, mihez az egyszerű falusi embernek máris ügyvéd kell — és így a népesség ezen osztályára egy kissé nehézkesek.

A biztosítási ügy.

Pozsony megyében jelenleg 17 biztosító társaságnak fő- és másod ügynöksége működik. E működés eredményét részletesen az alábbi rovatos táblákban mutatjuk ki s itt csak egy-két észrevételre szorítkozunk. A sz. kir. városokat kivéve, tűzkár ellen leginkább biztosít a megyének tótajkú lakossága, melynek oka kétségekivül a hányag, tömött és veszedelmes építési modorban, a faluk helyi viszonyaiban, a népesség jellemében és gondatlanágában s így a gyakori és könnyen eredő tűzveszélyekben kereshető.

Jégkár elleni biztosítások még nem örvendenek azon elterjedtségnek, mely a földmivelő érdekeit oly annyira előmozdithatná. Biztosít jég ellen némely nagyobb birtokos, de leginkább a haszonbérő; — kisebb birtokos, kivált a paraszt gazda vetései a jó szerencsére bizatnak.

Ennél még rosszabbul áll az állat- és szállítmánybiztosítás, utóbbi főképen azért, mert a szállítmányok nagy eszközei a vasutak és duna-gőzhajózás, elhárítván nagy részt a szállítási veszélyeket, az ez iránti biztosításokat legkisebb arányukra szorították.

Kedvezőbben mutatkozik megyénkben az életbiztosítási ügy. A biztosítottak nagy számát képezik a gazdatisztek és földbirtokosok, ezek után következnek a kisebb mesteremberek, különösen német és magyar ajkú városokban; de leginkább megbarátkozott az életbiztosítás eszméjével a zsidóság, azon különbséggel, hogy míg amazok nagyobbrészt halál-eseti biztosításokat kötnek, akként tudniillik, hogy a biztosított tőkét elhalálozások esetében az örökösök kapják; ezek csak is életesetieket és pedig főleg leány-gyermekek számára kiházasítási biztosításokat, kötnek.

Meg kell végre jegyeznünk, hogy a „Victoria“ a „Galicziai“ és a „Bécsi általános elemi“ biztosító társaságok adatain kívül, melyek csak 1871-ben kezdték meg működésüket, a többi társaságok kimutatásai az 1870-ik évre vonatkoznak, mely év a tűzkáresetekre nézve oly hallatlanul kedvező volt az egész országban, hogy ezen egy évről biztos következtetést az egész ügy folyamáról húzni ugyan lehet, de a közönségesen fizetni szokott kárpótlásokról csak közelítőleg.

Pozsony megyében az 1870-ik évben eszközöltt különféle biztosítások kimutatása.

Folyó sz.	Biztosító társaság	közögek száma	biztosított felek	biztosított összeg	biztosítéki díj	kifizett károk
Tűzkár elleni biztosítás.						
1	„Első cs. k. szab. magyarországi biztosító társulat“	262	3,174	5.177,900	46,031	6,569
2	„Első pesti biztosító intézet“	293	4,500	6.000,000	45,000	12,000
3	A „Duna“ biztosító társaság	113	969	1.588,207	7,430	2.648
4	„Cs. k. szab. Azienda Assicuratrice“	85	412	288,256	2,744	1 198
5	„Europa“	215	2,038	2.076,699	20,043	672
6	„Nemzeti biztosító társaság“	211	2,097	2.439,991	37,242	4,165
7	„Victoria“					
	1871-ben 3 hó alatt biztosított összeg, díj, károk, 35,060 frt. 4,875 frt. 190 frt.					
8	A „Bécsi általános elemi biztosító társulat“ biztosítási összeg, díj, károk, 80,000 frt., 1,360 frt., 400 frt.					
9	„Apis“	68	1,209	318,291	11,140	9,580
10	A „Kölcsönös tűzkár elleni biztosító társulat“		2,010	2.000,000	10.000	8,000
11	„Riunione Adriatica di Sicurta“	78	891	1.489,002	7.667	990
12	A „Galicziai biztosító társaság“ 1872. jan. 1.					
	Összesen:	1,325	17,300	21.378,346	187,297	45,822
Jégkár elleni biztosítás.						
1	„Első cs. k. szab. magyarországi biztosító társulat“	5	88	91,700	1,429	117
2	„Első pesti biztosító intézet“		45	120,000	1,800	.
3	A „Duna“ biztosító társaság	3	3	3,158	35	.
4	„Europa“	64	95	458,303	4,178	3,721
5	„Nemzeti biztosító társaság“	11	12	45,189	638	200
6	„Victoria“					
	1871-ben 3 hó alatt biztosított összeg, díj, 12,480 frt. 1,075 frt.					
	Összesen:	83	243	718,350	8,080	4,038
Állat-biztosítás.						
1	„Az első magyar kölcsönös állat-biztosító társulat“	38	135	13,350	2,500	1,394
Szállítmányi-biztosítás.						
1	„Riunione Adriatica di Sicurta“	.	.	15,300	164	1,085

Folyó sz.	Biztosító társaság	közsegek száma	biztosított felek	biztosított összeg	biztosítási díj	kifizetett károk
Élet-biztosítás.						
1	„Első pesti biztosító társulat“	.	120	400,000	23,000	.
2	A „Duna“	.	50	47,700	1,631	3,500
3	„Cs. k. szab. Azienda Assicuratrice“	.	11	4,700	226	.
4	„Europa“	41	243	428,436	16,440	.
5	„Riunione Adriatica di Sicurtà“	.	.	15,000	282	384
6	A bécsi „Vaterländische Lebens-Versicherungs Bank“	.	.	40,000	.	.
7	A „Haza“ magyar életbiztosító bank“	.	387	362,902	11,365	2,240
8	„Victoria“ 1871-ben 3 hó alatt biztosított összege 200,000 frt.	.	.	.	.	.
Összesen:		.	.	1.298,738	52,944	6,124

A „Phönix“ és „Assicurazioni Generali“ nevű biztosító társulatok pozsonyi ügynökségei, ki nem elégitő s csak tökéletlen adatokat szolgáltatottak, melyeknek közlését, ámbátor üzletök nem csekély, mellőzni kellett; — ellenben az „Anker“, bécsi életbiztosító társaság pesti főügynöksége, állítólag egyáltalában nem engedte itteni ügynökének e megyebeli ügyfolyamáról a statisztikai adatok közlését, alkalmasint azon honunk iránti rokonszenvből, mely oly szerencsés, hogy pénzügyi iratok elfogadni, és ez országból kivinni az „Anker“ tőle is kegyeskedik.

10. A mezőgazdasági jövedelem és földérték.

Ha valamely kérdésnek számok általi meghatározása nehéz, sőt gyakran lehetetlen, ez főképen a mezőgazdasági jövedelemnek kipuhatólásánál tűnik fel. Annyi itt a tényező, mely egy egész nagy megyében, a nagyobb-kisebb jövedelmezésre hat, oly nagy a különbség az egyénekben, oly szokásos a titkolódás, bizalmatlanság, a magánérdekek koczkozásától félelem, hogy az érintett jövedelemnek hiteles és valódi megállapítása éppen nem lehetséges. Megközelítőleg azonban, s általában fel lehetne talán az említett jövedelem arányául tenni: a divó haszonbéri árakat, melyek legalább a tulajdonosra nézve bizonyos jövedelmet képeznek.

Zsigárd környékén *) egy 1,200 □ öles hold földnek ára 80—100 forint. A hegyentúli járásban, Malaczka körül közönségesen 100—120 forint. A haszonbér ugyan itt holdankint 10—15 forintot teszen, sőt egy kaszás rétért, mely csak 800 □ öl, gyakran 15—20 forint haszonbéren felől még az adót is a bérlő fizeti. Az úrbéri viszonyok megszüntetése után az örök ár azonnal $\frac{2}{3}$ -dal rugott feljebb; azonban most már ez aránytalanság alább szállott, s az 1847-iki árhoz képest az emelkedés $\frac{1}{3}$ -on áll. E járásban az eladások gyakoriak, de minthogy a régi házas-zsellérek pénz szűke miatt birtokot nem szerezhettek, a napszámos osztálynak száma szemlátomást szaporodik. A külső járásban az eladások ritkábbak.

Csallóközben a haszonbér igen különböző. Egész gazdaságért, azaz szántóföldért, rétért és legelőért ha nagyobb kiterjedésű, egy hold után fizetnek évenként 2 forintot—2 forint 50 krajczárt. Vegyes jobb és rosszabb minőségű szántóföldért 3 forintot—3 forint 50 krajczárt; az áradásnak kinem tett földért 4 forintot—4 forint 50 krajczárt; de vannak községek, melyekben kukoriczának, és más kapás-növényeknek alkalmas s csak 1 évre, kisebb részletekben kiadott egy hold földért 12—15 forintot is fizetnek. Így van ez a rétek haszonbérével is. Jó vidéken lévő földeknek — 1 holdat 1,200 □ öllel számítva — örök ára 80—100 forint, középszerűnek 60—70 forint, silánynak 40—50 forint. A jó rét 50—60 forint, középszerű 35—45, középszerűnél rosszabb 25—30 forint. A jó legelő ára 35—45 forint, a rossz 20—25 forint. — Ezen eladási árak azonban, a mint említett, csak az 1,200 □ öles holdra és kisebb területű gazdaságokra vonatkoznak; nagyobb birtokok és egész urodalmak, általában ilyen egy hold a rajta fekvő épületekkel és kisebb kir. haszonvételekkel egyetemben 80—100, de sok esetben 150 forinttal is számíttatnak, valamint az ily birtoknak haszonbére is, közönségesen az adón felől 4—6 forintra rúg. Nevezetes, hogy Csallóközben, tekintve a föld minőségét és a vidéket, a földérték még is csekély, ámbátor jelenleg itt egy egész volt úrbéri házteleknek ára legalább is 3—4-szer magasabb mint volt az 1847-ik év előtt, midőn egy egész házhelyet 800—1000 forintért meg lehetett venni, most pedig a tagosított 4,000 forintért is könnyen eladható. A volt úrbéres telkek örökáron való eladása gyéren fordul elő, számosabb a nemes udvaroké (az úgynevezett curiális helységekben), fő-

*) Galgóczi Károly „Magyarország mezőgazdasági statisztikája“ Pesten 1855.

képen ott, a hol a tagosítás nem hajtatott még végre. Oka e jelenetnek részint a földnek szokatlan megterhelhetése, részint az üzleti tőke hiánya és a kisebb nemesi birtokos eladósodott körülményei. Egyébiránt tény, hogy jelenleg az egykori zsellérek, könnyebben gazdálkodnak, mint a volt úrbéres kisebb gazdák, s miután azok közül az ügyesebb és tevékenyebb kikerekítés által birtokát mindinkább nagyobbítani iparkodik, a kis gazdaságok számra nézve épen nem szaporodnak.

Azon földosztályozás, melyet az 1844-ki országgyűlési bizottmány Magyarországon végbe vitt, még mai napig is fennáll, s alapul vétetett nemcsak a földterhermentesítési munkálatoknál, de ujabban a földadó meghatározásánál is. Az ország vármegyéi a nevezett bizottmány által 8 osztályba soroztattak, és Pozsony megye, bár földminőségére nézve hátrább áll, mint sok a II. és III. osztályba helyezett más vármegye, az I. osztályba kétségkívül azon indokból soroztatott, mert a Duna melletti fekvése, a közellévő osztrák és morva tartományok és a szomszéd Bécs kész és nyílt tért nyújtanak, terményei mindenkor biztos és hasznos értékesítésére.

Szép és jó termő földekkel, valamint természeti ékességgel bővelkedő környék a pozsonyi, szent-györgyi, bazini, vöröskői és szomolányi — Pozsony, Cseklész és Szempez körül, a talaj az agyagos és meszes kovaföld sekély rétege, melyben kiválólag szép rozs terem. Alsó-Csallóköz talaja fekete iszapföld, Felső-Csallóköz nagy részében, kivált Csákány, Csötörtök, Gomba stb. körül egész felületéig kavicsos. Lejebb Komárom felé az iszap vagy kertiföld $1\frac{1}{2}$ —2 lábnyira hat, miért is e vidék száraz években felette szenved, de kedvező időjárás mellett bő aratásnak örvend; a Vág és Kis-Duna közötti lapály, az úgynevezett Mátyusföld, hol a fekete, porhanyó, többnyire egy kevés homokkal kevert kerti földréteg 3 lábnyi magas, és a szárazságnak jobban ellentáll, leggazdagabb. Némely vidéken, mint Jóka, Nagy-Födemes körül sárga futó-homok is fordul elő, Nagyszombat felé felváltva sárga agyagfölddel, s itt, kivált a dombok közti földek, záporosó és hóolvadás alkalmával gyakori káros vízmosásoknak vannak alávetve. — A Duna sok szigetjének talaja fehér fővény, keverve egy kis fekete kertifölddel; termékenységét csökkenti a sok kőd és az aradások, de mindamellett sikeres rajtok a kukoricza, tavaszi és takarmányvetés, a legelő, nem különben a gyümölcs és lágylombfa mive-

lés. A Kis-Kárpátok nyugati része, a Morva lapálya leginkább futó-homokból áll: a nép szorgalma azonban ebben is szép rozstot és lent természet, s ugyan ezen szorgalomnak és kitartásnak sikerült, igen tekintélyes lomb- és szálfatermést teremteni. He-lyenkint találkozunk gyönyörű rétekkel is.

Mióta a tagosítás előnyei és haszna, még a nép alsó osztályaiban is meggyőződéssé váltak, kevés azon község, mely azt létesíteni ne ohajtana, s csak azokban talál ellenszenvre, hol a nagybirtokos nem úz maga majoros gazdaságot, minckövetkező az olesó földhaszonbér és a legelő jutányos, csaknem ingyeni használása, a lakosság részéről; — azonban a hol egyes gazdák működnek, a hol a hátrány és tényleges vesztség, a már régen tagosított birtokokkal összehasonlítva feltűnő, ott kölcsönös engedékenység mellett, barátságos uton a tagosítások mind inkább életbe lépnek. Törvény útján, tehát birói ítélet által, Pozsony megyében még igen kevés tagosítás hajtatott végre; a mi e tekintetben történt, mind békés kiegyezés eredménye; — azonban az egyezések természetét vizsgálván, nem kerüli el figyelmünket, hogy a törvény szabályaitól és feltételeitől fővonásaikban eltérnek, mi világos bizonyossága, hogy e részben mind azon régi és újabb törvények, melyek tagosítási ügyekben a szigorú eljárást rendelik és a pernek végtárgyalásánál, az igazságtalan igényeknek visszatörlesztésére hivatják, — a gyakorlátnak nem felelnek meg. Ott a hol el nem hárítható akadályok a kihasítást egy darabban lehetlenné teszik, és ott, hol a birtokosok azon kívánságát méltányosnak találják, miszerint ez több részletben történjék, a tiszta és tökéletes tagosításról szó sem lehet. Így például Csallóközben el nem vitázható a nézet, hogy legtöbb helyen a tagosítás egy darabban, keresztül nem vihető. A határok t. i. igen hosszúra nyúlnak el, a térek pedig völgyelegesek, gödrösök, úgy hogy az egyik Duna mentében levő rész dombos szántóföld, a másik alacsonyabb és vizenyős rész pedig rét és legelő. A határok keskeny fekvése hosszabani kihasítást nem engedvén, ha ez szélteben történnék, az egyik csak tisztán szántóföldet, a másik egyedül vizenyős rétet és legelőt kapna. Szoros értelemben tehát a tagosítást, azaz a határnak oly elosztását, mely szerint a birtokos egész járandósága egy, legfeljebb két darabban kihasíthatnék, a volt úrbéres községekben itt nem kedvelik, és bár mi szép és kedvező okokkal támogatják az elv, legritkább esetben hajtható végre. Azért is a szigorú tago-

sítást ily községekben csak azon czélból szokták eszközöltetni, hogy az urasági, vagy is nemesi birtok, a volt úrbéresékétől elválasztathassék, s így legalább ez irányban a közös élvezet és kezelés megszüntessék.

11. *A mezőgazdaság fejlesztésének szellemi eszközei.*

Tagadni nem lehet, hogy Pozsony megye honunk miveltebbjeihez tartozik, hogy közel szomszédsága az előhaladottabb német tartományokhoz, a földmivelés fejlesztésének szellemi eszközeire nézve nagyobb tért nyújt, — mind a mellett, fájdalommal kell megvallanunk, hogy e tekintetben megyénknek még igen sok feladata van és hogy e részben, az egy megyei gazdasági egyleten és a jó példán kívül, melylyel néhány előkelő és lelkes gazda utat tör a haladásnak, mind eddig még nem sokat mutathat fel.

A pozsonymegyei gazdasági egylet 1861-ik évben alakult; tevékenységének és eszközléseinek eredménye habár nem is mindenki előtt szembetűnő, mindazáltal nagy mérvű s a részrehajlatlan vidéki gazdától, de más megyei egyletektől is méltányosan el van ismerve. A marhatenyésztésnek megbecsülhetetlen lendítést az által adott, hogy maga költségén bel- és külföldi nemes bikákat vásárolván, azokat czélszerű szaporítás végett 1—2 hágó állomásra minden járásban elhelyezvén, csekély díjért a szegényebb gazdának is alkalmat nyújt, teheneit jó apaállatokkal meghágattathatni. Ennek 4—5 évi eredménye már is oly kitűnő, oly minden várakozást felülmúló, hogy ha az egylet csak ezen egy intézkedését tekintenők is, iránta már ez által is a legnagyobb elismerésre és hálára éreznők magunkat kötelezve. Hazai sertéstenyésztésünket az által kísérte meg a külföldi és kivált tengervidéki — Hamburg, Bréma — kivitelle (hová inkább húsos és nem csupán zsiros állat kívánatik) alkalmasabbá átváltoztatni, hogy Angolországból eredeti berkshirei kanokat hozatván, azokat honi fajainkkal okszerű keresztezés végett, a gazdának közárverés útján mérsékelt áron engedi át. — Eszközlései kiterjednek még: állat- és gazdasági termény kiállításokra, lófuttatásokra, verseny-szántásokra, cseléd-, gyümölcs- és szőlőtenyésztési jutalmazásokra, az utóbbit ezen kívül tetemes pénzüsszeggel segítvén, mi által lehetőségessé válik, hogy iparkodó fiatal szőlőmivescink külföldi szőlőiskolát, nevezetesen a klosterneuburgit látogathassák. E mellett nem szabad el-

hallgatni, hogy az egyesületnek szellemi befolyása más irányban sem megvetendő, sőt sikerdús, mit az illető szakosztályok előadásai s közleményei, és nagy szorgalommal szerkesztett évkönyvei mutatnak. A megye 6 járásában ugyanannyi vidéki bizottság működik, melyek mindegyike folytonos és közvetlen érintkezésben áll a központtal, s jelentéseit is ennek küldi be. Az egyesület dolgait vezetik: egy első, egy második és egy alelnök, egy titkár és egy pénztárnok. Az igazgató választmány 50 tagból áll; ez tart a második- vagy alelnökkel havonként egyszer, szűkség esetében kétszer is gyűlést, közgyűlés évenként rendszeren egyszer tartatik. Szakosztálya van az egyesületnek 5, tudniillik

1. közgazdasági, kereskedelmi, ipar és statisztikai,
2. földmívelési, gépészeti és műtani,
3. állattenyésztési,
4. szőlészeti,
5. erdei, kertészeti, selyembogár és méhtenyésztési szakosztály.

Nem régen alakult a pozsonyi fiatalabb szőlőművesek társulata. Célját s feladatát gyakorlati tapasztalásokon nyert jelentések és közlemények, szakbeli érdekes előadások s tanácskozások, és a szőlőszetet emelendő indítványok jellemzik. Hogy ezt annál biztosabban elérhesse ez új egyesület, egy megfelelő nagyságú szőlőtelket szerzett, mely egyesült erővel, a leghiresebb kül- és belföldi szőlőfajokkal betöltve és a tudomány, valamint az újabb tapasztalás szerint mivelve s kezelve, Pozsony város, de az egész megye minta-szőlőszetének, illetőleg kísérleti állomásává fog kiképeztetni.

A földmívelés szellemi fejlesztésének eszközeihez számítjuk a jó példát, mely habár lassan, de annál bizonyosabban hat a gazda-közönség gondolkodására és ítéletére, azt egyszersmind annak követésére serkentvén. — A mezőgazdasági gépekre és szerzőmokra nézve gróf Pálffy János az irányadó, ki semmiféle költséget sem kimélvén, a legújabb és legcélszerűbb gépeket, nagyobb számban hozatja külföldről, és azoknak tanulmányozását szokott hazafüi előzékenységgel a helyszínen megengedi. — Állattenyésztési szakban, már két évtized óta Czilchert Robert gúthori törzsjuhnyája szolgál mintául, valamint az újabb időkben gróf Károlyi Alajos Stomfára áthozott egykor tótmegyeri, később surány-patyai nagyhirű törzsnnyája. Szőlőművelésre nézve követésre méltó példának tekintjük Gyioió Szilárd magyar-béli szőlőszetet,

melyben kivált francia szőlőfajok művelése vétetett fogatba. A földművelő szellemére észrevétlenül, de behatóan gyakorolja befolyását a szem előtt lévő példa, melynek eredménye még szembe-
tűnőbb s gyorsabb lenne, ha az, kor- és czélszerű oktatás által támogatattának. De a földművelés szellemi fejlesztésének eme kel-
léke, fájdalom, megyénkben hiányzik. Gazdasági vagy erdészeti és szőlőszeti iskola nincsen; de ez irányban a nép- és polgári iskolákban sem történik semmi. Ha tehát a nagy vagy közép birtokos, tudományosan kiképzett gazdatisztet ohajt, kénytelen külföldi vagy más hazai szakintézetek pályavégzett növendégeit alkalmazni. Ezek egyszersmind ha haszonbérlok, különösen nagyobb sikerrel működnek, mint maga a kevésbé művelt, csupán gyakorlati gazda.

Midőn ekkép Pozsony megye mezőgazdasági viszonyainak rajzát befejeznők, áttérünk a jelen szakasz utolsó tárgyainak leírásához és ez

B) Bányászat, ipar, forgalom és kereskedés.

1. A bányászat.

Nemes érczeket tartalmazó bánya, azaz tulajdonképi fém- vagy érc-művelés megyénkben jelenleg nincsen. Kőszén-ülep-
nyekről sem szólhatunk, mert azon kutatásokkal, melyeket herczeg Pálffy Antal az 1850-es évek elején malaczka-i uradalmában Hászprunka mellett 50—60 ezer forintnyi költséggel végeztetett, a földalkat nehézségei miatt ismét felhagytak, ámbátor 30—40 ölnyi mélységben szép és igen hasznavehető barna szénre akadtak. Bányászati vállalat azonban azon tüzlet, mely Bazin szomszédságában, vas- vagy kénkovand nyerése végett jött létre. Mielőtt azonban azt leírnök, meg kell még emlékeztünk azon aranyról, mely gránitjainkban Bazintól északnyugotra előfordul.

Már a XVI-ik században nyitottak bányát e nemes ércz számára, s mint a monda állítja, a munkát nagy áldás jutalmazta. Jelen századunkban az eredmény azonban már igen csekély volt, — végre a bányamunka megakadt s csak arra terjedt ki, hogy a régi gőrczokból a jobb érczdarabokat kiszedve, azokat az ott lévő nyomorult zúzdában dolgozták fel. Az aranymosás, t. i. az iszaptóli elkülönítése kézzel történt, s a munkás állítása szerint egy havi eredmény középszámban 4 lat aranyat tett. Azóta a zúzda is összedült; s ámbár egy pozsonyi társulat, néhány év előtt, az egykor szerencsés bányatüzlet új életre való serkentésére, ismét

kísérletet tett, de ezen költséges törekvésével az egész vidék, földalatti, valószínű nemes kincseivel csakhamar felhagyván, mély álomba merült. E szerint csak azon tüzletek leírására szorítkozunk, melyek jelen időben is bányászatiilag jó sikerrel miveltetnek. Ilyen

a) A vaskovand-bánya.

A mint arany tartalma által már a bazini gránit figyelemünket magára vonta, úgy nem kisebb érdekléssel bírnak érzefektinél fogva e vidéknek jegőzős palaközetei is. Kénkovandra már több idő óta bányát nyitottak a bazini fürdő közelében, melyből a szárazföldi zárrendszer (Continental Sperre) idejében föllengítés által ként készítettek. Később Tschida az érczetek kénsav előállítására használta; a bányamivelés azonban csak néhány év óta tüzetik Seybel Emil mostani gyár- és bányatulajdonos által okszerűen. Dr. Hochstetter, mint meghívott szakértő vizsgálta meg legujabban e kénkovandfekűt és észleléseit egy emlékiratban foglalta össze, melynek főpontjait a földtani birodalmi intézet XIV. évkönyvében b. Andrián közölte. A leghatalmasabb telérhez a Ferdinand-tárna által jutottunk, melynek vastagsága 3 láb s több öl közt változik; csapása éjszaki 15° Ny-tól és hajlása keleti $60-70$ foknyi. Károlytárnán egy másik, de kisebb s legfőlebb 1 ölnyi vastag telérre akadtak, mely az előbbivel ellenkező irányban, nyugot felé hajlik. A kettő között vonul a harmadik kovareczban dús és finom kénkovanddal vegyült irlatelér (Graphit). Közvetlenül a fürdőház mögött, tehát tovább a most említett helyiségtől keletre szintén kénkovandos agyagpala találtak s egy most már felhagyott próba-tárna nyitás alkalmával a tizenkettedik ölnél 5 ölnyi vastag szarufénypalára (Amphibolschiefer) akadtak, melyben behintve kénkovand nem csekély mennyiségben foglaltatik. — Több más helyen, mint pl. a Wagner-hegyben is találtak különböző alkalomkor kénkovandot. De az eddigi kutatásokból még biztossággal ki nem világlik, vajjon ezek is valódi teléreknek tekinthetők-e, azon többé-kevésbé szabályosan az agyagrétegek közzé helyezett egyenközü tömegek, vagy csak az ugynevezett lencseidomú képzeteknek (Linsenbildungen) kintendők, melyek a rétegek irányával egyenközüen jelennek meg. A kénkovandok különben két neműek. Ezek közül az egyik, mely itt használtatik, vaskos, jegőzős tömegben, ritkán kifejlődött jegőzökben jön elő, színe harangsárga, s idegen kőnemmél kevésbé kevert, tehát tiszta. Vegyileg 51.80 ként és 48.92 vasat,

tartalmaz s benne az aranynek és mirenynck nyoma sem foglaltatik, ásványtanilag pyrit (vaskovand) nevet visel. A léghő hatása alatt a kénkovand igen könnyen elmálván, kénsavas vaséleccsé változik, mely azután a palakövetet átható hegyi nedvesség által oldatik fel. A bazini ásványforrás e vegyfolyamnak köszönheti vastartalmát.

A kénkovandon kívül találtak e hegységben dárdány (Antimon) érczek is, melyeket a Wagnerhegyen és a Jahodriska — hol a déli lejtjén fejteni kezdettek. A művelés jelentősége alkalmasint oly csekély lehetett, hogy erről mi adatok sem léteznek.

b) Palakőbánya.

Fekete palakövet részint nyílt vágáshelyeken, részint tárnákban, herceg Schwarzenberg Frigyes máriavölgyi urodalmában lejtnek Pozsonytól $1\frac{1}{2}$, Stomfától $\frac{1}{2}$ mértföldnyire. E munkálatok az újabb időkben (1862) összeállt részvénytársulat által nagyobb élénkséget és kiterjedést nyertek. Már az első tüzletév végén ki volt fejtve az egyik hegy 2,000 □ ölnyi területen s a legszebb palakő hatalmas lemezekben bontakozott napvilágra. Működik a vállalatnál 2 gőzemeltyű, mindegyik 12 lóerőre, ezek a nyers anyagot a bányából emelik ki, onnét talyigákon a műhelybe szállítják, ezen kívül van még egy gőzgép 60, egy másik pedig 12 lóerőre. A személyzet 1 igazgató, 1 könyvvezető, 4 felügyelő és mintegy 150 munkásból áll; készítenek pedig e palakőbánya vállalatnál leginkább pala-számtáblákat évenként körülbelül $1\frac{1}{2}$ egész 2 millió darabban, ezenkívül házfödésre szolgáló palatáblákat különféle nagyságban. A számtáblákból 1000 darab helyben 15—135 forintért kel el; a hámtábláknak, és pedig azoknak ezre, melyekből 270 darab kiváttatik egy □ öl tetőre 10 forint. A szállítást többnyire vaspályán, vagy a Dunán Pozsonyból eszközlik. — Az árucikknek jóságát kitünően dicsérik, kivált a számtáblákét, melyek vékonyságuk mellett, kellő szilárdsággal bírnak és teljes elismerést érdemelnek. Számos megrendeléseket tesznek külföldről; sőt egyes szállítmányok Egyiptomba és Amerikába is küldettek, s küldeni a legtávolabbi országokba is szándékoznak.

c) Kőbányák. *)

A dévényi hegytető alja Dévény-Ujfalu mellett igen szép homokkővet szolgáltat, mely építő- és faragótkőnek még

*) „Pozsony és környéke“ után.

csak néhány év óta használtatik. Stomfa és Borostyánkő közt találtatik egy a stomfai urodalomhoz tartozó márványkőbánya, melyet főleg a délkeleti állami vaspálya építése alkalmával, a szükségelt négyszegkő előállítása végett nagyon igénybe vettek. Jelenleg benne 3—4 munkás dolgozik, kik évenként 120—150 köbölnyi építőkövet vágnak.

Dévény mellett, közvetlen a Dunapart közelében 5 veremben gránitkővet fejtenek, mely részint a dunapartok megerősítésére, részint koczkás vagy szabálytalan alakban kövezésre szolgál s a Dunán az alföldre is szállittatik. A kötelep oly dús, hogy még a legnagyobb igényeknek is képes lenne megfelelni, de a szállítás is kényelmes, mert a kő a bányákból közvetlenül hajóra rakható. E vágásnál foglalkozó munkások száma 35—40, kik évenként mintegy 1,500 köbölnyi követ bocsátván áruba, ezért körülbelül 6,450 forintot keresnek.

Pozsony város határában 5 gránitkőbánya találtatik; ezek közül 2 a város, 3 pedig magánbirtokosoké. Az első kettő a városi utcák számára különböző nagyságban járda- és kövezetanyagot szolgáltat.

Jutalmazó és nagy mészkővágó helyeket találunk Borostyánkő völgyében az ottani rézpörölyde mögött; ezeket a nevezett helység lakosai a stomfai urodalomtól bérlik és a fejtett követ számos kemencékben ugyanott égetik mészszerű. A készlet mennyisége többnyire Pozsony város építkezéseitől függ s minősége tökéletesen megfelelő. Mészkőbányák Bazin és Szent-György városok határában s az avval szomszédos gr. Pálffy Jánosféle urodalomban is léteznek, melyek a helybeli szükségletet fedezik és meszet részint a közellévő helységekbe, részint a nagy Csallóközbe szolgáltatnak.

Vannak továbbá mészkővágások Cseszthén, Pilán, Bikszárdon, Dejtsén, s több más helyen. Általában pedig azon hegysor, mely Pozsonytól, a megye határáig Nádasig, az úgynevezett Fehérhegység mellett terjed, mészkő-telepekben igen gazdag.

2. Ipar.

Erőműtani szerszámok és gépek.

Megyénkben jelenleg szoros értelemben gépgyárak nem léteznek; legfőlebb azon iparosokat lehetne mint a gépkészítési parnak képviselőit ide számítani, kik magokat mint gépészek

igtatták be az iparosok névsorába s kiknek készítményei kézimalmok, rosták, sajtyszerű szellőztetéssel ellátott bádokkályhák, takarékpatak előállításán túl nem terjednek; ide számíthatók továbbá a rézmivesek, kik borszesz, sör és más gyárilag készített folyadékok előállítására szükségelt edényeket, üstöket stb. készítenek. A réz és vasöntőde, mely ez évben működését megkezdette, és miről alább említést teendünk, biztos reményt nyújt, hogy Pozsony városa is rövid idő múlva, egy valódi s életrevaló gépgyárral el leendő látva.

A g y a g - i p a r.

Üveg- és porcellángyárak megyénkben hiányzanak. Ellenben a közönséges agyagárak készítése nem csekély. Pozsony és Dévény fazekasai évenként nagy mennyiségű bögrét, serpenyőt, tálat, tányért és kályhát készítenek főképp a pesti vásárok számára, honnan ezeket az alföldre még tovább szállítják. Stomfa, Nagy-Lévárd, Dejthe és Boleráz fazekasai különösen fehér korsók készítésével foglalkoznak, melyek a szomszéd megyékben is eléggé ismeretesek. Modorban az agyagárak készítése mind minőségre, mind mennyiségre nézve kitűnő.

V e g y t a n i t e r m e l v é n y e k g y á r t á s a.

Ezek között első helyen a bazini kén-savgyár *) emelendő ki. Tulajdonosa, valamint a feljebb említett kénkovandbányának, Seybel Emil Bécsben. A bazini fürdőhez közel, a Czajlai völgyben éjszak felé, állítottott fel e gyár, mely 66 foknyi töményítés mellett tökéletesen tiszta, ólom, mireny és minden üledék nélküli kén-savat készít, melyet mázsánként a gyárnál 6—7 forinton árusít el. Az évenként készített mennyiség mintegy 12,000 mázsa.

A személyzetet teszik 1 igazgató, 2 felügyelő, 12 gyári munkás, 12 bányász, 14 érczapritó, 6 ür és kocsis. Tüzi fát 1000

*) Daczára az ismételt illedelmes írásbeli felszólításnak, az illető gyári ügykezelőtől vagy igazgatótól mindeddig nem voltunk képesek kérdéseinkre feleletet, tehát e vállalat felől statisztikai adatokat nyerni, mely titkolódzás vagy az általános udvariasság hiányának, vagy az országos statisztikai érdekek akaratos elhanyagolásának tulajdonítható. E gyár leírásánál tehát kénytelenek vagyunk azon régibb adatokat felhasználni, melyeket az 1866-ban megjelent „P o z s o n y é s k ö r n y é k e” munkában találunk. Ugyanezt kellett tennünk a palakóbánya leírásánál is.

ölen felül szükségel, melynek s az üzleti agyagnak szállítása után sok fuvaros hűz jutányos keresetet.

Mint mellék-terményt készítenek még e gyárban sok vasgáliczot, mely nagysága és jegőcz-tisztasága által kiténő.

A kénsav kőkorsókban jön forgalomba. Ezen kőkorsók csak néhány csehországi és ausztriai agyagnemekből készíthetők, vagy külföldről mint kész áru drága pénzen szerezhetők. Sikertilt a tulajdonosnak azonban sok kísérlet után, oly agyagvegyítéket előállítani, hogy e szükséges edények, melyekből havonként mintegy 1,200 darab kiváttatik, jelenleg a maga gyárában, teljes tökélyvel és sokkal olcsóbban készíttethetnek.

A Pozsony városában létező festékgyár, mely Kiessling testvérek tulajdona, évenként mintegy 300 mázsa különféle vegykelmét készít, hamuzsírgyára szintannyi hamuzsirt. Az 1850 óta Nagy-Szombatban fennállott vegy- és gyógyszergyár, melyet Reisser Károly gyógyszerész azon czélből állított fel, hogy azon vegyészeti készítmények, melyeket a fűszer- és gyógyszerárusok többnyire külföldről hozatnak, az itten előforduló termények feldolgozása által készíttessenek, a működéssel a tulajdonos elköltözködése miatt néhány év előtt felhagyott.

Világító légszeszgyár.

Pozsony város utcáit és köztéreit, néhány virágvölgyi utca kivételével, hol még olajlámpák használtak, 1856 óta légszeszszel világítják. A pozsonyi világítógáz-gyár, a Bécsben székelő világító gázgyári társulat fiók-intézete. Egy 4 lőerejű gőzgép mozgatja a szivattyút és meríti a vizet. A gáz kizárólag kőszénből készül, melyet azelőtt Karvinból, jelenleg Osztrauból hoznak. A gáz-talanított szén (koaksz) ára mázsánként 90 krajczár — 1 forint. Évenként mintegy 16 millió angol köbláb légszesz készül. A magánosoknál lévő gáztartók (Gazometer) többnyire az intézet tulajdonai, melyektől havonként bizonyos járandóságot hűz. 1000 köbláb légszesz felhasználásáért ára a közvilágításnál 3 forint, a magánosoknál 5 forint 77¹/₂ krajczár.

A malmokról, serfőzésről, szesz- és cukorgyárakról lásd fentebb: mezőgazdasági mellék-iparágak 181. lapon.

A finomabb lólital- és rosogliogyárak közül nevezetesebbek s a szomszéd-tartományokban is eléggé ismeretes pozsonyi czégek: Scherz Fülöp, Szlubek Antal özvegye,

Sommer M., Geyduschek és Bilz, Fischer I.; Duna-Szerdahelyen: Wetzler J. és Pollák B.; Szereden pedig Weisz S. és fia. Az itt elősorolt gyárak mindegyikében ecetet is gyártanak.

Csokoládé-gyár.

Csokoládé-gyár egy létezik Pozsonyban, melyen kívül még két kisebb műhely ugyanezen cikk előállításával foglalkozik.

Pezsgőbor-gyárak.

Magyar pezsgőbort Pozsonyban 4 gyárban készítenek. Cégei: Fischer J. és Geiger, Esch és társai, Putz fia i és Jaklitsch P. Az évenként előállított mennyiségről nincs hiteles adatunk, általában 55,000 üvegre lehet tenni, melynek értéke ugyanannyi forint.

Enyvgyár.

Pozsony városa szélső részén, az állami és nagyszombati vasutak szomszédságában áll az enyvgyári épület, a bennlévő 3 nagy főzőüsttel, a sajtók-, kádák- és gőzokkal stb., mellette az el nem kerülhető szárítóház. Ha az időjárás kedvez, naponta 750 font enyvet készítenek. Az átlagos készítmény évenkiut 6—700 bécsi mázsa enyv s mint melléktermény mintegy 41 mázsa körömszir. Az e termelvényre szükséges nyersanyag: 950 mázsa enyvbőr, 560 mázsa juh- és 24,700 darab ökörláb. A közelmúlt években ez üzlet jövedelmezősége tetemesen szenvedett, mert a napról napra dráguló nyersanyag, tüzelőszer, a magasabb munkabér nem engedik a versenyt más, erre nézve kedvezőbb helyzetben lévő vállalattal. Midőn t. i. még 1840-ben az üzleti költség, nyersanyagon kívül csak 3 forint 54 krajczár p. p., az egy mázsa enyvnek ára pedig 23 forintot 30 krajczárt p. p. tett, jelenleg az üzleti költség 6 forint és 1 mázsa enyv ára 20 forint o. é.

Érdekes, hogy az enyvgyártás nemzetgazdasátiilag is nagy figyelmet érdemel; mert felkeresvén és összeszedvén mindazon állati hulladékot, mely máskülönben használatlanul elenyésznek, milyen a mészárosoknál, timároknál, vargáknál, kesztyűsöknel, szlcsöknél, szijgyártóknál stb. előforduló hulladék, ezt nem csak más alakban haszonnaltehetővé teszi, de gyűjtése által számos sze-

génynek kielégítő keresetre nyújt alkalmat. Az enyvgyár hulladékai mint az ökörcsont és ökörköröm esztergályosok és gombsinálók által, a kisebb körmök haméleg előállítására, az apróbb csontdarabok csontszén készítésére dolgoztatnak fel; e mellett a közömszir igen keresett czikk.

Ola j g y á r.

Pozsonyban 2 olajgyár van, melyek egyikében mintegy 1,200, a másikában 500 mázsa repezeolajat finomítanak. Olajgyár Stomfán is van, olajsajtóval kapcsolatban.

P a p i r g y á r.

A de j t h e i Nyitra megye szomszédságában lévő szép papirgyár évenként 4,000 mázsa különféle papirokat és tábláspapírt készít, 1 művezetővel, 4 legénnyel, 25 férfi és asszony napszámossal. Hajtóvize a 18 lóerejű Blava. Jelenlegi tulajdonosa Smeal W. A., nagyszombati kereskedő.

Van ezen kívül Werdenstettner Szilárdnak, továbbá Ompital és Woitsch Károlynak Pila mellett egy-egy papírmalma. Mindkettő szalmából leginkább boriték és tábláspapírt (Pappdeckel) készít. Üzletök nem nagy.

Annál jelentékenyebb jövedőt ígér a Pozsonyban 1869-ik év végén, részvények útján felállított nagy és csinos szalma-papir-gyár, mely gőzerőre van alkotva. Készít évenként mintegy 10,000 mázsa boriték- és tábláspapírt, melynek értéke 60,000 forint.

D o h á n y g y á r.

Ilyen a megyében csak egy van, t. i. melyet Pozsony városában a kormány 1853-ik évben állított. A gyár leginkább szivarok készítésével foglalkozik, pipadohány kevésbé jön tekiutetbe. Szivar készítettett 1871-ik évben 41½ millio darab, hetenkint tehát mintegy 798,077 darab, melynek pénzürtéke 1.088,850 forintot tett. Dohány elkelt 6,000 mázsa, 246,000 forintért. A szivar nemei, melyek Pozsonyban gyártatnak, következők :

1) Litt. B. Brittanica	darabja	6	kr.	100 db.	5 ft.	50 kr.
2) " D. Cuba	"	5	"	"	4 "	60 "
3) " E. Cuba Portorico	"	4	"	"	3 "	65 "
4) " Portorico	"	3	"	"	2 "	70 "
5) közönséges külföldi	"	2	"	"	1 "	80 "
6) közönséges belföldi	"	1½	"	"	1 "	35 "

A gyár ügyeit vezetik 1 igazgató, 1 aligazgató, 6 más hivatalnok s több állandósított szolgáló; a munkások száma mintegy 800-at tesz, kik közül férfi csak 35—40, a többi mind nő. Különös, hogy ezen nagyszámú gyári személyzet, egy-kettő kivételével, nyelvre nézve német. A magyar és tót nőnek legkisebb hajlama sincsen, négy fal közé zárkózni és magát pontos, szabályos munkatevékenységnek alárendelni. S bár mennyire terhes és fárasztóbb a mezei munka, a magyar és tót nő ezt leginkább kedveli, hol szabad levegőben ének és derűtség közt mozoghat. Ezen körülménynek tulajdonítható kétségkívül, hogy honunk dohánygyárjai elegendő munka-erő hiányában általában szenvednek, mi annál nyomasztóbb, minél inkább növekedik évről évre a szivarok fogyasztása. Hozzá járul még az is, hogy nyári hónapokban a nőmunkások száma, mint jelesen a pozsonyi kisebbszerű gyárnál 160—200 személylyel kisebbedvén, ez által a tervezett mennyiséget többnyire nem éri el. Ha azonban az oly annyira megváltozott élelmi és lakbéri viszonyok méltányos tekintetbevételével a munkadíj ehhez képest felemeltetnék, kétségkívül a munkaerő is szaporodnék. A legügyesebb szivaresinálónők, ha izmosabbak 5, legfeljebb 6 forintot, a középerejű leányok 3—4 forintot, a még gyengébbek csak 3 forintot kereshetnek hetenkint; szintűgy a göngyölgetők 3 forint 50 — 2 forint 50 krajczárt, sokan csak 1 forintot s egynéhány krajczárt kapnak egy hétre; a tanonezokat ha 16 évesek 28—30 krajczárral, ha 12—16 évesek csak 18—22 krajczárral fizetik naponta. Nagyobb városban, hol még illendőbb ruházat is kell, a nőszemély ily csekély keresettel becsületesen meg nem élhet, s ez az egyik oka, hogy a dohánygyárat kerülve, más foglalkozás után néz.

N y o m d a é s k ö n y o m d a .

Pozsony megyében 4 nyomda van és pedig 3 Pozsonyban ugyanannyi kezelővel, mintegy 27 szedővel és 20 más segéddel s tanonezzal. Könyomda van 2. Nagy-Szombatban van 1 nyomda és 1 könyomda.

L ő p o r m a l o m .

Lőpormalma Borostyánkő mellett Stomfától egy kis órányira Tengler Károlynak van, 16 kölyülyukkal és 48 zúzóval, mihez még 1 szem- és 1 kénkölyű csatlakozik 5 lyukkal és 13 zúzóval. Dolgozik benne 4 munkás, kiknek mind-

egyike havonként minden járulékkal együtt körülbelül 24 forintot keres. Az évi készítmény térszen körülbelül 1000 mázsa lőport. A munka szünet nélkül foly, mert hajtó vize nem fagy be télen sem. A lakházak szerencsétlenség elől kőfal, erős töltés, de főképen magas fák által védvék.

A bőrgyártás.

A bőrgyártást megyénkben csak kis mérvben üzik. Van ugyan Pozsonyban 4 műhely, s e között kettő gyárnak nevezi magát; de az összes évi termelés jelentéktelen, mely mintegy 900 cserzett, — 2,500 darab, fekete és barna borjómál felbőr, 300 talp- és 850 terezinbőr készítésére szorítkozik. Ezen kívül van még a többi sz. k. s némely nagyobb mezővárosokban kisebb bőr-iparos; de a bőrnek nagyobb része, melyre Pozsony megyében szükség van, illetőleg itt bocsátanak áruba, külföldi gyárakból (Mainz, Prága, Grätz stb.) szállítanak vagy csekély mennyiségben s csak egyes különnemekben, nyitra megyei Brezova, Privigye és Német-Próna helységekből.

Posztó-gyár.

Posztógyárt csak egyet találunk megyénkben, és pedig azt, melyet 1871-ben kezdtek Pozsonyban felállíttatni s már 1872-ik év elején az tizletnek is átadták. E gyár egyedül a honvédek számára szükségelt posztókészítéssel foglalkozik. A tulajdonos egy brünni társulat, állítólag ugyanaz, mely a honvédruházat szállítását magára vállalta. Hire jár egyszersmind, hogy az említett társulat a magas kormány és az országgyűlés kívánalmára, jónak találta az ország szélén egy kisdud posztógyárt felállítani, miszerint azon ruházat csak honunkban gyártott kelméből készíttessék. Ezen gyár 8—10 ezer honvédnek elegendő posztót teremthet ugyan, de az egész honvédseregnek nem elegendő. Mit azonban csak mondaképen említünk fel; magáról a gyárról, mint kezdőről, még minden adatok hiányzanak.

Az egykor igen virágzó posztóipar utolsó képviselői jelenleg a 4 posztós Modorban s néhányan Nagy-Szombatban, kik leginkább csak közönséges flanelt és halina-posztót készítenek.

Csontszéngyár.

Szerény volt ez üzlet kezdete, melynek helyén mai nap 16 lőerejű gőzgéppel, és a legczélszerűbb felszereléssel, valamint

a szükséges lak- és melléképületekkel tekintélyes, szép gyári épületet szemlélhetünk. Készítménye évenként 22,000 mázsa öröltött csontszén (spodium), mint melléktermény 500 mázsa csontzsír és 5,000 mázsa mesterséges trágya. A szénne égetett csontot a gőzerővel hajtott malomban finom lisztre megőrölve, mint kész és keresett árut kereskedésbe bocsátják. Figyelmet érdemel azon elmés készület, mely által más tüzelőszer mellőzésével, azon, a csontszénítéséből fejlesztett légszeszt a gőzkazán fűtésére fordítják, mely máskülönben használatlanul a levegőbe illanna. Ez eljárás által megkimélt drága tüzelőszer nem csekély befolyást gyakorol a tiszta jövedelemre. — Jelen tulajdonosa e szép vállalatnak Pollak J., ki egyszersmind maga vezeti az egész gyári kezelést.

Keményítő-gyár.

A pozsonyi Kissling-féle vegytani termelvény-gyárral egyszersmind ugyanazon vállalkozónak egy keményítő-gyára van összekötve, melyben főképen buzából a legfinomabb s legdrágább, de középminőségű keményítőt is készítenek. Hackenberger Károly, szinte Pozsonyban felállított gyára, csaknem kizárólag burgonyát használ nyersanyagul. Ezeken kívül van még néhány kisebb iparos Pozsonyban és Nagy-Szombatban, de üzletök jelentéktelen.

Vasbutor-gyár.

Vasbutorgyár, mely újabb időben kezdett működni, kettő van Pozsonyban, mely kitűnő szép czikkeket készít, — de a külföldi és a közeli bécsi versenyt aligha állandja ki, annál inkább, mert vásárcsopacza eddig igen szűk, s többnyire csak a pozsonyi közönségre van utalva.

Hangszer-gyár.

Nagy hirnek örvend Schmidt Károly zongora-gyára, mely azelőtt nagyobb kiterjedésű lévén, jelenleg a mostoha idők és sok verseny-vállalat következtében, üzletét összeszoritotta, bár évenként még most is 20—24 darab zongorát készít, melynek értéke körülbelől 15—18,000 forint. Ezen gyár készítményei számos szakértő és művész nyilatkozata szerint mások fölötte nemcsak külsőjökre nézve tűnnek ki, de főleg tiszta és hangzatos zöngéjök által, Erardnak párizsi zongoráival méltán

összehasonlíthatók. Schmidt zongoráit nem csekély számmal rendelik meg külföldre.

Híres és kintinő bádog s fa fúvó-hangszereket is készítenek Pozsonyban, melyek annyira tökéletesek, hogy hadseregünk csaknem valamennyi zenekara, előszeretettel szokta magának megszerezni. De a vonó hangszereket is méltán dicsérik és főképen a gyönyörű guittare-ok, hegedűk, gordonkák és brugók részesülnek nagy kelendőségben.

Meglepő jelenség, hogy Pozsony városa, ugyan ezen czikkben, oly jeles helyet foglal, melyet mind minőségre, mind mennyiségre nézve más nagyobb városok nem mutathatnak fel. De a különféle hangszerek készítése Pozsonyban már egy század óta virágzik és az ezzel foglalkozók, művészi becsérzetből csak szilárd és lehető leggondosabb készítményt adnak ki; s ennek köszönhetik kedveltségüket és hírnevet.

R é z h á m o r.

A Borostyánkő mellett levő rézhámor Edl és Weiss pozsonyi kereskedők tulajdona, mely két gyárhelyiségből, a szükséges tiszt és munkások lakházaiból, 1 tornyos kápolnából, s más üzleti épületekből áll; a gyárhelyiségekben 6 pöröly, 1 hengermű és egy olvasztó működik; készítményei lemezek és katlanárak a rézművesek számára, melyek évenként mintegy 1,500 mázsát tesznek, s Pozsonyon át az ország különböző részeibe szállítanak. Hajtóereje a Stomfa-patak, mely a hámorhoz csekély távolságban a helyrajzban leírt hegyüregből 1 ölnyi szélességben tör elő, s azon ritka tulajdonsággal bír, hogy még a legnagyobb szárazságban sem apad ki, s vele a munkát szűnet nélkül lehet folytatni.

Van még Mayer Jánosnak szinte egy kisebbszerű rézhámora Vöröskő mellett, melyet az említett Edl és Weiss kereskedők bírnak hasznabérben. Az itt készített áruk évenként mintegy 400 mázsát tehetnek, s ugyanolyanok mint a fennebb érintettek.

G y a p j u - k á r t o l ó é s g y a r a t ó - g y á r.

A pozsonyi gyapju-kártoló- és gyarató-gyár ifj. Kragl Károly tulajdona, mely minden ez iparágba vágó készítményekkel foglalkozik s a legtöbb posztó-, gyapot-, flanell és pokrócz-gyárban, valamint szücsök, kalaposok, szövők, kötők s több effélék között leli gyártmányainak biztos vevőjét.

Hamuzsírgyár.

Pozsonyban a Kissling-testvérek, a mint említve volt, mintegy 300 mázsza hamuzsírt készítenek, ezenkívül Fischer János Pozsonyban és még néhány vállalkozó állítanak elő hamuzsírt a megyében; de a termelt mennyiségről hiányzanak az adatok.

Fűrészmalom.

Fűrészmalom 7 van a megyében; úgy mint Pila és Malaczka mellett kettő—kettő; továbbá Búr-Szent-Miklóson, Borostyánkőn és Nádason (Nagy-Szombat mellett) egy—egy.

Vas- és rézüntőde.

Ezt Weiss Tivadar legújabb időben állította fel Pozsonyban és a mely azon képességgel látszik felruházva lenni, miszerint általa egy régen érzett szükségén legyen segítve. Hivatása a mezőgazdasági üzletre s annak gépeire nézve tűnik ki leginkább, mert megrongálások s törések esetében, bármily csekély javítás és tatarozás miatt nem lesz kénytelen a pozsonymegyei gazda gépeit Bécsbe vagy Pestre küldeni.

A vállalkozó ugyanaz, kit fennebb a rézhámornál említettünk; kinek ha tekintetbe vesszük szakismeretét, szilárd jellemét, — és azt, hogy az egész, biztos és nagyon kielégítő üzleti tőkére van fektetve — e korszerű vállalatnak szép jövőt jósolhatunk.

Gyapot-gyárak.

A pozsonyi gyapot-gyárak némelyike nagyobb mérvben üzi a gyártást; készítményeit részint Pozsony városában használják fel, részint távolabb megyékbe szállítják, melyek mennyiségükre nézve nem csekély jelentőségűek.

Tájékozas végett ide soroljuk végre a Pozsony megyében létező iparosok, kereskedők, s ezekkel kapcsolatban lévő kézmű és polgári keresetmód képviselőinek számát, és pedig külön rovatban azokat, a kik a Pozsony városában — és külön rovatban azokat, a kik a megye többi városaiban és helységeiben tartózkodnak.

Van tudniillik:

A pozsonymegyei iparosok, kereskedők s ezekkel rokon vállalkozók jegyzéke.

Folyó sz.	Az ipar és kereskedés vagy vállalat megnevezése	Pozsony városában	A megye többi városában és helységeiben	Folyó sz.	Az ipar és kereskedés vagy vállalat megnevezése	Pozsony városában	A megye többi városában és helységeiben
1	Ács	6	5	38	Fazekas	9	63
2	Arany- és ezüstműves	22	7	39	Fehérnyeárus	1	—
3	Aranyfűstműves	1	—	40	Fényképész	6	—
4	Aranyozó	6	—	41	Fénymázoló	5	—
5	Áruszállító	8	4	42	Festő	1	13
6	Árverési intézet (Auctions Institut)	1	—	43	Fésűs	12	2
7	Bádogos	20	12	44	Fodrász	11	1
8	Baromfiárus	6	4	45	Folttisztító	8	—
9	Betiöntő	1	—	46	Fővényárus	1	—
10	Borbély	13	14	47	Fürdőház	4	2
11	Bor- és pálinka-mérés	9	—	48	Fűszer-kereskedés	47	62
12	Bor- és sör-mérés	69	—	49	Fuvaros	35	—
13	Borkereskedés	6	10	50	Fuvattyu- (fuvó) készítő	3	—
14	Bőrkereskedő	9	22	51	Fűvóhangszer-készítő	3	1
15	Bormérés (korcsma)	308	465	52	Gabona-kereskedő	41	34
16	Böröndös (Taschner)	4	—	53	Gépész	1	—
17	Bor-, sör- és pálinka-mérés	17	—	54	Gyepszképelő, mintázó	2	—
18	Borszeszkereskedő	1	4	55	Gombcsináló	4	—
19	Csákó-készítő	2	—	56	Gombkötő	9	20
20	Cserepező- és palakő-fűdő	3	8	57	Gőzfürdős	3	—
21	Cserzővarga	—	5	58	Gyapju kereskedő	2	—
22	Csizmadia	69	372	59	Gyapot készítő	10	—
23	Csizmair- (Schuhwuchs) készítő	8	—	60	Gyepmester	—	2
24	Csokoládé készítő	3	—	61	Gyógy-kovács	3	1
25	Czukrász	12	3	62	Gyógyszerész	8	12
26	Diszárus	8	—	63	Gyümölcs-árus	29	—
27	Divatárus s divatárusnő	45	7	64	Hajós	2	—
28	Drágakőárus	4	—	65	Halász	6	6
29	Edény-kereskedő	14	6	66	Harangöntő	2	1
30	Építész	3	—	67	Harmonika-készítő	1	—
31	Épületfakereskedő	9	8	68	Harisnya-gyáros	1	—
32	Erőművész (Mechanicus)	4	—	69	Házaló	166	183
33	Esztergályos	24	9	70	Himző	1	—
34	Étkész, szakács	27	6	71	Hirdetési intézet	2	—
35	Ezüstárus	3	—	72	Húr- és hangszerkészítő	4	—
36	Faeszék-készítő	1	—	73	Húsfüstölő	44	13
37	Faszén-árus	2	2	74	Illatszerész	3	—
				75	Irhatimár	3	—
				76	Játékszerárus	3	—
				77	Kádár	29	95
				78	Kalácsütő	8	—

Folyó sz.	Az ipar és kereskedés vagy vállalat meg- nevezése	Pozsony városában		Folyó sz.	Az ipar és kereskedés vagy vállalat meg- nevezése	Pozsony városában	
		A megye többi városában és helységében	A megye többi városában és helységében			A megye többi városában és helységében	
79	Kalapárus	3	—	120	Lisztárus	43	34
80	Kalapos	17	26	121	Lókereskedő	4	—
81	Kalaptoll-készítő	1	—	122	Lószórfonó	1	—
82	Káposzta áruló	4	—	123	Magkereskedő	2	—
83	Kaptafa-metsző (sám- facsináló)	2	—	124	Maláta-árus	—	1
84	Kárpitos	19	4	125	Malomkő-faragó	1	—
85	Karikaláncz-kovács	1	—	126	Mandolatészta sütő	3	—
86	Kártyafestő	3	—	127	Marhakereskedő	—	5
87	Kávés	9	2	128	Mesterségesvirág ké- szítő	7	—
88	Kávémérés	75	—	129	Mészáros	37	200
89	Kefekötő	12	4	130	Mézes-kalácsos	6	12
90	Képarus	4	—	131	Minta-nyomdász	4	—
91	Keményítő-készítő	11	4	132	Molnár	38	532
92	Kenyér-sütő	37	24	133	Mü- és zeneműárus	2	—
93	Képeárus	—	1	134	Mustár-készítő	1	—
94	Kerékgyártó	10	133	135	Nagykereskedő	5	1
95	Kertész	57	11	136	Nap- és esernyőkészítő	9	—
96	Késes	4	5	137	Nürnbergiáru kereskedő	17	9
97	Keztyűs	8	1	138	Nyakkötő-készítő (Cra- vattenmacher)	2	—
98	Keztyűtisztító	1	—	139	Nyerges	9	19
99	Kézműves	2	—	140	Nyerstermény-keres- kedő	29	36
100	Kőirat-véső	2	—	141	Olajkereskedő	2	—
101	Kőműves	5	9	142	Őnöntő (Czinnműves)	2	—
102	Kéményseprő	5	8	143	Órás	20	7
103	Könyomda	2	1	144	Óratok-készítő	1	—
104	Könyvárus	7	1	145	Orgona-csináló	2	1
105	Könyvkötő	19	13	146	Ostornyel-készítő	1	—
106	Könyv-, mű- és hang- jegy-árus	5	—	147	Paczfűző	3	—
107	Könyvnyomda	3	1	148	Pakrócz-készítő	2	—
108	Kőfaragó	2	2	149	Pakrócz- és szőnyeg- készítő	1	—
109	Köpponyeg-szabó	1	1	150	Pálinka-árus	2	4
110	Korsóskás	13	—	151	Pálinka-mérés	84	2
111	Kosárfonó	4	—	152	Pamut-fonalozó	2	—
112	Köszűrős	7	1	153	Papirkereskedés	8	—
113	Kötélgyártó	15	22	154	Paszományos	4	—
114	Kovács	15	321	155	Patkányirtó	3	—
115	Kütmester	9	—	156	Pék	100	114
116	Láda-csináló	1	—	157	Pénzváltó	3	1
117	Lakatos	23	43	158	Pipakupakoló	—	2
118	Látszerész (Opticus)	2	—				
119	Lemezelo (Plattirer)	1	—				

Folyó sz.	Az ipar és kereskedés vagy vállalat megnevezése	Pozsony városában		Folyó sz.	Az ipar és kereskedés vagy vállalat megnevezése	Pozsony városában	
		A megye többi helységében	A megye többi helységében			A megye többi helységében	A megye többi helységében
159	Pipereárusnő	3	—	196	Szobafestő	25	7
160	Porcellán- és kőedénykereskedés	3	—	197	Szobrász	1	1
161	Posztókereskedő	12	4	198	Szőlőkaró-áruló	1	—
162	Posztós	—	9	200	Sóraktár	2	—
163	Posztósimító	5	3	201	Sőr- és pálinkamérés	6	2
164	Puska-műves	6	2	202	Sórraktár	3	—
165	Reszelő-műves	2	1	203	Szűrés	16	53
166	Rézmetsző	2	—	204	Szűrszabó	—	1
167	Rézműves	5	4	205	Takács	4	394
168	Rézöntő	4	—	206	Takarékpátka-műves	1	—
169	Rőfös kereskedő	61	45	207	Tejáruló	50	—
170	Rongykereskedő	5	3	208	Tajtpipametsző	1	—
171	Ruhakereskedő	22	—	209	Temetési-szer árus	3	—
172	Szabó (férfi és nőszabó)	236	411	210	Timár	4	1
173	Szalagárus	39	5	211	Tojásáruló	3	—
174	Szalmakalap-készítő	3	—	212	Tollárus	2	6
175	Szalmaszék-készítő	20	—	213	Tükörkészítő	2	—
176	Szappanyos	20	10	214	Tücsináló	4	—
177	Sárga-réz műves	3	1	215	Tűzér (Pyrotechnicus)	1	—
178	Sarkantyú műves	2	—	216	Tízifakereskedő	6	1
179	Szarvasmarha-kereskedő	7	9	217	Ügynökség	28	—
180	Szatócs	3	66	218	Útkövező	1	—
181	Sébész műhely	11	1	219	Üveges	18	21
182	Szegkovács	5	—	220	Vadhús-áruló	1	—
183	Szekérkenőcs árus	1	—	221	Vajárus	5	—
184	Szelelőrosta-készítő	5	2	222	Varga, cipész	211	388
185	Selyemfestő	1	—	223	Vargaszer, cipészárú-készítő	1	—
186	Selyemkelme árus	1	—	224	Vaskereskedő	12	16
187	Szénáruló	1	3	225	Vászonfestő	6	—
188	Szerkovács	6	4	226	Vászonkereskedő	13	—
189	Sertés kereskedő	14	2	227	Vászonöltözék-árus	47	—
190	Szifyártó	9	22	228	Vegyesáru-kereskedés	25	169
191	Szinelő, mázoló (Anstreicher)	14	—	229	Vendégfogadós	22	48
192	Sipkás	11	2	230	Zöldségárus	2	—
193	Sirkófaragó	1	—	231	Zongora-kereskedő	4	—
194	Szítafenek-készítő	4	—	232	Zongora-készítő	1	—
195	Szítás, rostás	7	3	233	Zsibárus	45	9

Megjegyzendő, hogy a fennebbi számokban a kereskedők s iparosok segédjei és tanoncjai nincsenek belefoglalva.

A munkabér.

Az élet mindennapi viszonyainak észleleténél előforduló dolgok s azon magasztos példa, melynélfogva a külföld hovatovább tisztába hozni törekszik ama nemzetgazdasági tényezőket, melyek a munkaadó és munkás közt szakadatlanul felmerülnek, valószínűleg már a közel jövőben meg fogja szülni hazánkban is a munkabérstatistikáját (Lohnstatistik), miután eddig is köztudomásúvá vált, hogy a socialis viszonyok életképes alkatelemeihez mi sem vezérel bennünket hamarabb, mint ha az ár-és béringadozás nagyobb-kisebb hullámzatait kiegyeztetjük.

Minél jobban simul a kereslet és kínálat egymáshoz, minél gyorsabban s könnyebben követi az árt a bér: annál kedvezőbb helyzetbe jut a nagy tömeg, mely kézi munkája, napi keresménye után él, s a melyre ideje korán ráfogták a „misera plebs contri-buens“ hangzatos elnevezést.

Pedig ez állapotok bekövetkezését, bár optimisták nem vagyunk, reméljük hogy meg fogják előzni az anyagi jólétnek többnyire az alsó néposztályok keresményeire támaszkodó, dusan gyümölcsöző intézetek, minők a takaré- és előlegező pénztárak, életbiztosító társulatok, segély- és fogyasztó-egyletek, melyeknek műveletei — mint láttuk — megyénkben is nagyobb kiterjedésnek és hasznos felvirágzásnak örvendenek.

Azon kívánathoz képest, hogy hazánk munkabér-statistikájának építményéhez parányi anyaggal mi is hozzájáruljunk, kísérletképen hozzá láttunk Pozsony megye önálló tüzleteinek s az ezekben találató művezetők, segédek s egyéb napszamosok heti és napi béreinek feljegyzéséhez, mely azonban a kívánt eredményre, a kifejtett igyekezet daczára, sem vezethetett.

Minden oldalról kiszámított tájékozás és előleges értekezés után, midőn az érdeklettek ígéreteit az ügy fontossága nevében már-már biztosítva hittük, megyénk gyárainak igazgatóihoz s az ipar- és kézműves társulatok előljáróihoz oly felhívást intéztünk, miszerint legalább a velök közlött rovatokat legjobb tudomásuk szerint betölteni s hozzánk küldeni ne terheltenének.

Miután a megyénk sz. k. városaiban lakó iparosok és kézművesek kivétel nélkül németek, e munkabéri adatok gyűjtésére szolgáló körözüvényeket, szintén német nyelven küldöttük el, azonban a felszólított iparosok kevés kivétellel méltányolván megkezesésünket, alig $\frac{1}{4}$ részben szolgáltatattak ide vonatkozó adatokat. Igy küldött többi között

Pozsony	sz. k. város	40 iparos elöljárója közül	20.
Bazin	" " "	19 " " "	—
Modor	" " "	12 " " "	4.
Szent-György	" " "	9 " " "	4.
Nagy-Szombat	" " "	22 " " "	4.
A megyében fekvő gyárak 8 igazgatója közül			2.

Összesen 110 önálló vállalkozó közül 34,

ugy hogy az ez úton nyert adatok alapján, még azon esetre is, ha az 1870-ik évi népszámlálás felvételeiben kimutatott 8,558 iparos vállalkozó s mintegy másfél ennyi iparnál működő hivatalnok és munkás üzletviszonyaira vagy háztartására nézve akar-nánk egyetmást elmondani, aligha bukkannánk kielégítő eredmé-nyekre.

A Pozsony megye sz. k. városaiban fizetett munkabérek ki-mutatását, — bele értve a munkás lakbérét és ételmezését is, — a következő táblázatban foglaltuk össze és pedig a gyárak és kéz-műiparosok segédmunkásairól ugy, mint a mezőgazdaság, erdé-szet és szőlőmivelés napszámosairól

Pozsony megyében fizetett munkabérek kimutatása.

Folyó szám	Az ipar neme	Önálló üzlet		Művezető						Segéd						Napszámos					
		1872	1862	legmaga- sabb	közép	legalacso- nyabb		legmaga- sabb	közép	legalacso- nyabb		legmaga- sabb	közép	legalacso- nyabb							
						frt.	kr.			frt.	kr.			frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.		
		é v b e n		h e t i b é r e												n a p i b é r e					
I. Pozsony sz. k. városban.																					
1.	Ács *)	5	7	25	.	15	.	12	.	9	50	8	50	7	50	1	30	1	.	.	80
2.	Aranyozó	4	6	20	.	.	.	.	.	6	90	6	50	5	50	.	80	.	60	.	40
3.	Asztalos	104	40	.	.	.	.	.	.	10	.	.	.	6	.	.	.	.	.	.	.
4.	Bádogos	14	14	15	.	.	.	.	.	12	.	9	.	6	.	.	.	.	.	.	.
5.	Bognár	15	15	.	.	.	.	.	.	8	.	6	.	5	.	.	.	.	.	.	.
6.	Esztergályos	15	12	.	.	.	.	.	.	9	.	8	.	7	.	.	.	.	.	.	.
7.	Fénymázoló	5	6	.	.	.	.	.	.	6	.	5	50	5	.	.	80	.	60	.	40
8.	Festő	2	2	14	.	12	.	10	.	10	.	9	.	8	.	1	.	.	80	.	70
9.	Fésűs	5	7	.	.	.	.	.	.	7	.	6	50	6	.	.	.	.	.	.	.

*) Az ács- és kőműves-segédekre nézve meg kell jegyeznünk, miszerint azok napi bére egy héten keresztül többre is felmegy, azonban az esős időt, a vásár- és ünnepnapokat leszámítva a heti bér a fent kitett összegre olvad le. Egy ácssegéd naponként általában 1 forint. 80 krajczártól 1 forint 50-krajczárig, egy kőműves pallér 3 forint. 50 krajczártól 2 forint 50 krajczár és egy kőműves-segéd 2 forint 20-krajczártól 1 forint 75 krajczárt keres.

Folyó szám	Az ipar neme	Önálló üzlet		M ű v e z e t ő						S e g é d						N a p s z á m o s									
		1872	1862	legmaga- sabb		közép		legalacso- nyabb		legmaga- sabb		közép		legalacso- nyabb		legmaga- sabb		közép		legalacso- nyabb					
				h e t i b é r e																		n a p i b é r e			
		é v b e n		frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.		
10.	Gombkötő	5	8	.	.	.	.	.	.	9	.	8	.	7	.	.	.	.	.	.	.	.			
11.	Hentes	50	36	.	.	.	.	.	.	10	.	8	.	6	.	.	.	.	.	.	.	.			
12.	Kertész	60	51	12	.	9	.	7	20	9	.	8	.	7	.	2	.	1	50	1	20				
13.	Kőműves	6	3	20	.	17	.	15	.	12	.	10	.	9	.	1	50	1	10	.	90				
14.	Nyerges	6	10	14	.	13	.	10	.	7	.	6	.	5	.	.	.	.	.	.	.				
15.	Szabó	308	.	.	.	.	.	.	.	10	.	5	50	3	.	.	.	.	.	.	.				
16.	Szűgyártó	4	6	.	.	.	.	.	.	7	.	6	.	5	.	.	.	.	.	.	.				
17.	Szobafestő	7	12	20	.	.	.	.	.	6	.	5	50	5	.	1	.	.	60	.	40				
18.	Szücs	15	8	18	.	12	.	10	.	7	50	6	50	5	50	.	.	.	80	.	70				
19.	Timár	4	4	.	.	12	.	.	.	11	.	10	.	9	.	.	90	.	80	.	70				
20.	Üveges	22	10	15	.	14	.	13	.	12	.	11	.	10	.	1	20	1	.	.	80				
	A gyárakban.																								
1.	Csontszéngy.	.	.	15	.	12	.	.	.	7	.	7	.	6	.	1	20	1	.	.	80				
2.	Papírgyár	.	.	14	.	.	.	.	.	10	.	9	.	8	.	1	40	1	20	.	90				
	II. Modor sz. k. városban.																								
1.	Fazekas	55	50	.	.	.	.	.	.	6	50	5	50	.	.	.	.	60	.	.	.				
2.	Molnár	13	13	.	.	.	.	.	.	6	50	5	20	4	80	.	60	.	50	.	40				
3.	Szabó	8	4	.	.	.	.	.	.	6	50	5	50	5	.	.	.	.	.	.	.				
4.	Varga	8	3	.	.	.	.	.	.	5	50	5	.	4	80	.	.	.	.	.	.				

Folyó szám	Az ipar neme	Önálló üzlet		Művezető						Segéd						Napszámos									
		1872	1862	legmaga- sabb		közép		legala- csonyabb		legmaga- sabb		közép		legala- csonyabb		legmaga- sabb		közép		legala- csonyabb					
				n e t i b é r e																		n a p i b é r e			
		évben		frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.		
	III. Nagy- Szombat sz. k. városban.																								
1.	Bognár	6	3	11	50	10	.	8	50	7	70	6	80	5	80	.	.	.	.	.	.	.	.		
2.	Nyerges	4	3	11	50	10	.	8	50	7	70	6	80	5	80	.	.	.	.	.	.	.	.		
3.	Szabó	21	10	.	.	.	.	.	.	9	.	6	.	4	.	.	.	.	.	.	.	.	.		
4.	Üveges	5	4	12	.	8	.	6	.	6	.	5	.	4	.	1	.	.	80	.	.	.	50		
	IV. Szent- György sz. k. városban.																								
1.	Csizmadia	5	5	.	.	.	.	.	.	5	20	5	.	4	80	.	.	.	.	.	.	.	.		
2.	Kovács	3	3	.	.	.	.	.	.	7	.	6	30	5	80	.	.	.	.	.	.	.	.		
3.	Mészáros	3	3	.	.	.	.	.	.	10	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.		
4.	Szabó	6	4	.	.	.	.	.	.	6	50	6	20	5	60	.	.	.	.	.	.	.	.		

Bazin sz. kir. városból, melyben az 1870-iki népszámlálás szerint 441 egyén foglalkozik kézműiparral; a 19 megkeresett iparos-társulat előljárója közül azonban, mint fentebb említettük, egy sem küldött adatokat.

El nem mellőzhetjük e helyen a pozsonyvárosi férfiszabó társulat (előbb czéh) előjáróinak közlése folytán felemlíteni, miszerint a 308 önállóan munkálkodó szabómester között segéddel csak 25 dolgozik, s 13 egyedül öltönykereskedés (confection) után él, áruit nem maga készítvén, hanem más szabók által csináltatja; így tehát 270 teng abból, a mit önkezevel segéd nélkül keres, s ha akad, ki néha nála ruhát varrat, ő ennek árát magasabbra nem emelheti, mint a mennyiért az öltönyárosok, természetesen a leglenyomottabb munkabért számítva, áruikat elvesztegetik.

Általános mindenfelé a panasz, hogy az iparosok kézi ügyesége hanyatlik, hogy a szegény iparosok, boldogulni nem tudó kézművesek és proletariusok száma mindinkább terjed, s a jóra való becsületes segédek ritkák.

A Pozsonyban jelenleg tartózkodó 350 szabólegény között öregebb és minden hitelt érdemlő előjárók osztályozása szerint alig van

- 20 tökéletesen ügyes,
- 60 köz'pszerűen elkészült és
- 270 meg nem felelő, ügyetlen.

Ez összes számból régibb előkelő mesterek műhelyeiben csak 55 dolgozik, a többi az említett öltönyárosok által csupán elégtelen foglalkozást nyer s 120 engedélyvel ugyan, de mint ipartársulathoz (Genossenschaft) nem tartozó mesterként szerepel.

Általában a pozsonymegyei ipar hanyatlását részben a közelfekvő Bécs kereskedelmi forgalma is elősegíti. Az igen könnyű, egy nap 5-ször, sőt nyáron 7-szer való gyors és olcsó közlekedés a nagy közönséget önkénytelenül is oda utalja, hogy különösen a vagyonosabb osztály Bécsben szerezzék meg magának a szükséges cikkekét; ez ugyan más oldalról meg nem becsülhető haszonnal is kapcsolatban van, mert a nyugatról hozzánk származó izlésesebb áruk, a divat példányai, Bécsben igen korán a piacra kerülnek, és így ezek alakjának és szerkezetének, de anyagjuk megszerzésének vagy kikészítésének eszközeit és módját is igen könnyen elsajátíthatják. Más szavakkal Pozsonynak néha nehéz az egyensúlyt Bécs és hazánk fővárosa között fentartani, mert az ipar és kereskedelem ügyeit tekintve, Budapest felé minden kis község jobban gravitál mint Pozsony.

A mezőgazdaság, szőlőmivelés, erdészet és más foglalkozások mellett alkalmazott munkások, részint szegődményi évi járandóságai, részint pedig napi bérei ezek:

I. A mezőgazdaságnál.

1. A majoros gazda, kezelő, felvigyázó, évi fizetése, készpénzben, szegődményi termékekkel s lakással együtt	350	fttől	400	ftig.
2. Igás kocsis és béres fizetése	240	"	260	"
3. Aratók és cséplők bére, mely a termésnek bizonyos részéből áll, s a termés mennyiségétől és minőségtől függ, ha a termés jó és bő, keres férfi-arató egy nap	3	"	4	"
nőszemély	1	"	1 ¹ / ₂	"
cséplő	3	"	4	"
Kedvezőtlen termés e napszámot tetemesen csökkenti.				
4. A kaszás napi bére	1	"	1 ft.	20 kr.
5. A többi munkánál, ugymint gyűjtésnél, gyomlálásnál, kapálásnál, burgonya- és czékla-szedésnél stb., férfi napszáma	1	"	1 "	20 "
nőé	60	kr.	80	krig.
gyermeké	30	"	50	"

II. A szőlőművelésnél.

Egy napi munkáért (Tagwerk 75 □ öl) fizetnek :

1. nyitásnál	1 ft.	20 kr.	—	1 ft.	40 kr.
2. metszésnél	1 "	—	"	—	1 " 20 "
3. első kapálásnál	1 "	40 "	—	1 "	60 "
4. karóverésnél, szálkötésnél	1 "	—	"	—	1 " 20 "
5. horolásnál (Scheren)	—	90 "	—	1 "	— "
6. második kötésnél és oldalhajtás törésnél	—	90 "	—	1 "	— "
7. szüreten	—	60 "	—	1 "	— "

Reggelire és uzsonnára ital.

III. Az erdőszetnél.

1. Az általános napszám	1 ft.	— kr.	—	1 ft.	20 kr.
2. Egy öl hasábfa vágatása	1 "	20 "	—	1 "	40 "

IV. A vágóvölgyi vasut építésénél.

Téli hónapok alatt műhelyben fizetnek :

1. a kovács-segédnek	1 ft.	50 kr.	—	1 ft.	75 kr.
2. asztalos-segédnek	1 "	50 "	—	—	— "
3. lakatos-segédnek	1 "	60 "	—	—	— "
4. művezetőnek	2 "	— "	—	2 "	50 "
földmunkánál					
1. felvigyázónak	1 "	10 "	—	1 "	20 "
2. munkásnak	—	60 "	—	—	70 "
magánál a vaspályánál					
1. felvigyázónak	2 "	— "	—	—	— "

2. irányozónak	1	frt 10 kr. — 1	frt 20 kr.
3. munkásnak	1	" — " — " — "	"

V. Más foglalkozás után a városban.

1. A hajók kirakodásánál keres naponta a hordár	1	ft. — kr. — 1	ft. 50 kr.
2. Hasábfá aprózásának díja egy ól után, melyet két férfi és egy nő 5—6 óra alatt végez	2	" 60 " — 3	" 10 "
3. Különféle házi munkánál a nőszemély napszáma	—	" 80 " — 1	" — "
12—14 éves gyermeké	—	" 40 " — —	" 60 "
4. Kerti munkánál férfi	1	" 20 " — —	" — "
nő	—	" 80 " — 1	" — "
5. Ruha-mosónő háznál	1	" 20 " — 1	" 50 "

3. Kereskedelem.

Pozsony megye kereskedelmi forgalmát egyrészt a következő tárgyak, ugymint: anyagszerek, festék és gyarmatárúk, fűszerek, olajok, sajt, tehénzsir, azután posztó, különféle vászon, selyem, gyapju és gyapot, gyolcs, bőr, író és színes papiros, porcellán és finomabb köedények, épületfa, szarvasmarha, sertés, vas, aczél, sárgaréz, vörösréz, félig feldolgozva, vagy készárukban, gazdasági és más gépek, láttani szerek, órák, rövidárúk- és egyéb divat és fényűzési cikkeknek behozatala; másrészt pedig a nevezett tárgyaknak helybeli fogyasztása és ezeknek a vidék és főleg Felső-Magyarország számára való eladása, végre különféle nyersanyagoknak kivitele képezi, a melyek főképen a következők, ugymint: nyersbőrök és szőrmeárúk, gyapju, kender, rongy, toll, tűzifa, faszén, borszesz, repce, zöldség és hűvelyes vetemény, leginkább pedig a gabona és bor.

A megyei belkereskedelmet hatalmasan mozditja elő a sok országos és heti vásár; utóbbiak közt jelentékenyek a pozsonyi, nagyszombati, szempezi, szeredi, duna-szerdahelyi és somorjai; — a szempezi főleg azért, mert marhával minden héten nevezetes kereskedést űz.

Gabona üzletre nézve Pozsony megyének három előkelő gabnaforgalmi helye van, u. m. Pozsony, Nagy-Szombat és Szered; de nem megvetendő buzavásárral bir Somorja és Duna-Szerdahely is, hová azonban csak a kisebb földbirtokosok és földművesek szokták terméseiket eladás végett felhozni, miközben a nagybirtokos és nagyobb bérlő azokat nagyban és közvetle-

nül a gabnakereskedőknek adja el, kik a gabonát vagy pozsonyi raktáraikban összegyűjtik, vagy azt egyenesen a termelési helyről külföldre szállítják. S ezért felette nehéz a valódi gabonaforgalmat mennyiségileg meghatározni. A következő lapokon kimutatott Pozsony és Nagy-Szombat városok évi forgalma tehát az eladott gabonának csak azon részére vonatkozik, mely az ugynevezett buzapiacson, a hivatalos vásár-felügyelőségénél bejelentetik. De tény, hogy egyenesen a raktárakba, vagy közvetlenül a vaspályára és hajókra, legalább még egyszer annyi szállítatik, miről a vásárhivatalnak nincs tudomása, következésetesen tehát a hivatalos kimutatásokból is elmarad.

Két piacról vannak hivatalos és így hiteles adataink az 1871-ben felhozott és apródonkint eladott gabonamennyiségekről s annak átlagos áráról; ez a pozsonyi és nagyszombati piac. A velünk közlött kimutatás a tulsó lapon látható.

Azon gabonafélék kimutatása,

melyek az 1871-ik évben kisebb termelők által a pozsonyi hetivásárokra hozattak és eladottak, nem különben azoknak havi és évi átlagos árai.

H ó n a p	Buza	Rozs	Árpa	Zab	Kuko- ricza	Összesen	Á t l a g á r										
							Buza		Rozs		Árpa		Zab		Kukoricza		
							frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	
	p o z s o n y i m é r ő																
Január	11,966	1,098	13,137	2,435	10,938	39,574	5	63	3	63	3	09	2	34	2	57	
Február	9,074	1,051	9,556	2,380	7,171	29,232	5	81	3	83	3	08	2	37	2	77	
Márczius	10,348	2,334	19,820	3,896	6,335	42,733	5	48	3	78	3	04	2	38	2	71	
Április	10,216	1,126	6,859	3,036	2,474	23,705	5	47	3	61	2	92	2	36	2	73	
Május	14,077	2,080	5,455	3,707	2,936	28,255	5	41	3	48	2	81	2	33	2	85	
Junius	12,917	2,461	4,047	3,295	1,313	24,033	5	78	3	53	2	83	2	33	3	22	
Julius	6,562	1,869	2,636	3,071	560	14,698	5	72	3	37	2	58	2	18	3	58	
Augusztus	17,715	2,069	65,974	4,200	343	90,301	5	62	3	38	2	73	2	01	3	56	
Szeptember	46,165	6,121	96,034	6,015	16	154,351	5	88	3	54	2	86	1	98	4	—	
Oktober	26,587	6,603	60,127	5,999	1,075	100,391	6	36	3	85	3	13	2	11	3	59	
November	11,189	2,905	30,215	5,052	1,675	51,036	6	23	3	76	3	05	2	13	3	39	
Deczember	8,902	1,454	21,934	3,509	1,327	37,126	6	24	3	81	3	08	2	14	3	73	
Összes mennyiség	185,718	31,171	335,794	46,589	36,163	635,435	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	
Az átlagár 1871-ik évben	.	.	.	.	.	.	5	80 ⁵ / ₁₂	3	63 ⁶ / ₁₂	2	93 ⁴ / ₁₂	2	22 ⁶ / ₁₂	3	22 ⁶ / ₁₂	

Azon gabonafélék kimutatása,

melyek az 1871-ik évben kisebb termelők által a n a g y s z o m b a t i hetivásárra hozatták és eladták, nem különben azok havi és évi átlagos árai.

H ó n a p	Buza	Rozs	Árpa	Zab	Kuko- ricza	Összesen	Á t l a g á r										
							Buza		Rozs		Árpa		Zab		Kukoricza		
							frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	
	p o z s o n y i m é r ő																
Január	986	989	10,802	1,073	1,995	15,842	5	40	3	45	3	13	2	16	2	39	
Február	1,498	811	8,848	510	450	12,117	5	70	3	68	3	09	2	18	2	66	
Márczius	1,894	1,982	19,887	925	523	25,211	5	67	3	66	3	13	2	17	2	85	
Április	1,772	1,256	8,903	801	260	12,992	5	50	3	42	3	09	2	15	2	76	
Május	2,202	1,884	7,566	951	227	12,830	5	34	3	30	2	97	2	10	2	74	
Junius	1,677	2,650	4,757	811	196	10,091	5	48	3	32	2	93	2	08	3	02	
Julius	1,038	1,926	1,438	546	168	5,116	5	32	3	25	2	75	2	07	3	37	
Augusztus	5,018	2,379	13,518	816	67	21,798	5	06	3	18	2	82	1	82	3	55	
Szeptember	4,027	5,811	30,375	3,589	412	44,214	5	33	3	16	2	79	1	74	3	17	
Oktober	2,255	4,197	22,916	2,344	4,304	36,016	5	85	3	62	3	09	1	94	2	60	
November	1,384	2,696	14,552	1,622	3,101	23,355	5	88	3	62	3	09	2	04	3	30	
Deczember	1,623	2,434	12,343	994	1,201	18,595	5	89	3	45	2	87	1	95	3	46	
Összes mennyiség	25,374	29,012	155,905	14,982	12,904	238,177	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	
Az átlagár 1871-ik évben	.	.	.	.	.	.	5	53 ² / ₄	3	43 ² / ₄	2	98	2	03 ¹ / ₄	2	99 ³ / ₄	

A mi a megye általános kereskedelmi forgalmát illeti, a következő kimutatások ugyan különleges felvilágosítást nem nyújtanak, mindazáltal eléggé érdekesek és némi vázlatképen további behatóbb számításnak segéd-alapul szolgálhatnak azért is azoknak helyet engedünk :

A cs. kir. szab. ausztr. állam-vaspálya-társulat pozsonymegyei állomásainak

Bevételi kimutatása*)

az 1870-ik évről.

Az állomások, megnevezése (bevételeik összege szerint sorozva)	Személyszállítás						Poggyász, lovak, kutyák és kocsik						Gyors-szállítványok						Teher-szállítások						Katona-szállítások és külön vonatok						Egész	
	A feladás		Az átadás		Összesen		A feladás		Az átadás		Összesen		A feladás		Az átadás		Összesen		A feladás		Az átadás		Összesen		Egész							
	fele		fele		fele		fele		fele		fele		fele		fele		fele		fele		fele		fele		összeg							
	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr				
Pozsony	57,588	49	57,644	25	115,242	74	3,175	53	2,488	03	5,663	58	3,200	60	2,116	59	5,317	19	30,845	57	93,090	87	123,936	44	3,387	08	3,211	53	6,598	61	256,758	56
Diószegh	10,046	05	9,160	90	19,206	95	323	63	381	03	704	66	296	49	765	76	1,062	25	38,359	68	30,444	24	68,803	92	158	60	173	57	332	17	90,109	95
Galantha	16,295	15	16,609	84	32,904	99	487	24	461	19	948	43	196	17	467	88	664	05	13,723	84	21,266	46	34,990	30	154	09	406	94	561	03	70,068	80
Szempez	9,018	47	8,243	73	17,262	20	500	23	297	14	797	37	244	14	235	76	479	90	9,548	18	15,533	58	25,081	76	337	44	265	29	602	73	44,223	96
Dévény-Új-falu	1,014	41	1,465	92	2,480	33	58	80	157	04	215	84	154	75	92	14	246	89	3,160	38	701	33	3,861	71	5	58	2	59	8	17	6,812	94
Prácsa (Weinern)	670	94	473	15	1,144	09	24	94	56	49	81	43	602	25	24	27	626	52	1,069	78	543	43	1,613	21	39	50	5	43	44	98	3,510	23
Cseklész	1,182	29	960	25	2,142	54	116	74	75	22	191	96	50	18	24	49	74	67	275	69	131	75	407	44	3	99	523	15	527	14	3,343	75
Összesen	95,825	80	94,558	04	190,383	84	4,687	11	3,916	16	8,603	27	4,744	58	3,726	89	8,471	47	96,983	12	161,711	66	258,694	78	4,086	28	4,588	55	8,674	83	474,823	19

*) Mind a szállított személyek száma, mind az áruk neme és súlya, a cs. kir. szabad. ausztr. államvaspálya-társulat évi kimutatásaiban, az egész vonalokról adatik elő úgy mint: a Bécs—Baziás közti délkeleti; — a Bécs—Brünn, Prága—Bodenbach közti északi stb. vonalról. Az erre vonatkozó egyes állomásokról való adatok, csak Bécsben a fennebbi államvaspálya központi igazgatóságától szerezhetők meg.

Gőzhajózási forgalom.

1. Azon áruk súlymennyisége, melyek a cs. kir. Duna-gőzhajózási társulat pozsonyi kikötőjén az 1871-ik évi márcz. havától, október végeig, a társulat gőzöseivel keresztül szállítottak következő táblázatban foglaltatik:

H ó n a p	felfelé	lefelé	Összesen	Egész összeg	
	v á m - m á z s a				
Márczius	798,287	324,165	1.122,452		
Április	672,345	224,378	896,723		
Május	528,476	232,892	761,368		
Junius	569,741	187,389	757,130		
Julius	519,876	222,645	742,521		
Augusztus	421,785	179,853	601,638		
Szeptember	482,376	221,485	703,861		
Óktober	790,612	165,319	955,931		
Összesen	4.783,498	1.758,126	6.541,624		
Ezen kívül a fennebbi duna-gőzhajózási társulat pozsonyi ügynökségénél feladattak, lefelé				129,875	6.671,499 vm.
Evezős hajókon, valamint tulajokon szállítottak lefelé					1.150,000 "

2. Az egyesült magyar gőzhajózási társulat gőzösei 1870-ben a pozsonyi kikötőn keresztül szállítottak

felfelé	647,830	vámmázsát
lefelé	218,815	" "
Összesen	866,645	" "

1871-ik évben márcziustól kezdve október végeig

felfelé	917,528	vámmázsát
lefelé	253,641	" "
Összesen	1.171.169	" "

3. Az egyesült bécs-pesti hajóvontató társulat gőzösei szállítottak

1870-ik évben 120,676 vámmázsát,

1871-ik évben márcziustól kezdve október végeig 501,110 vámmázsát.

Pozsonyt érintve, s részint Pozsony kikötőjéből szállítottak tehát mind a három társulat gőzösein összesen 9.493,778 vámmázsá áru.

Áruforgalom.

A pozsony — nagyszombat — szeredi első magyar lóvaspálya eddig leginkább csak tűzifa hordással foglalkozott, mert a sót, mely azelőtt Szeredre Galiciából a Vágon hozatott, jelenleg az éjszaki vaspályán szállítják. — Az áru-mennyiség, melyet innen Felső-Magyarországba az ugynevezett beszterczebányai nagyfuvárosok elhordanak, nem ismeretes, ámbátor nagy részét képezi az idevaló kereskedésnek.

Kádárfa Szlavonországból a dunagőzhajózási társulat dráva-szeghi állomásáról sok hajóteherben hozatik Pozsonyba, s ezzel néhány kádármester élénk kereskedést űz. Lágú fából való faedényeket szállít a pozsonyi vásárookra Stájerország és Felső-Ausztria; ez utóbbi, valamint Tirol és Bajorország a Dunán küldi a szükséges épületfát, deszkát, leczet és zsindelety megyének délnyugati részére, míg Szered a Vágon usztatott felsőmegyebeli fájával az éjszak-nyugati vidéket látja el. A mely faárúk itt és Szereden el nem kelnek, azokat Komáromba s innen tovább Alsó-Magyarországba szállítják.

Búr-Szent-György, Székelyfalu, Szent-János, Závod és Nagy-Lévárd férfilakosai, előszeretettel űzik a gyolcs- és gyapot-szövettel való házaló-kereskedést és árúik keletjét a szomszéd megyékre, Alsó-Ausztriára, Morvaországra, sőt a birodalom határain túl is kiterjesztik. Ezen házalók Bécsnek Margarethen s Hundsturm külvárosaiban, hol központi raktárakkal bírnak, igen ismeretesek, s a gyáraknak valamint a nagykereskedőknek becses vendégeik.

Közönséges agyagárúk készítése s annak forgalma Pozsony megyében nem egészen jelentéktelen. A pozsonyi és dévényi fazekasok évenként legalább is 35—40,000 forint értékű fazekat, serpenyűt, tálat, tányért, finomabb és közönséges kályhát készítenek, melyeket egész hajóterhekben a pesti vásárookra, az alföldre sőt Oláhországba is szállítanak. Modor e czikkben szinte nevezetes kereskedésnek örvend. Azelőtt virágzóbb és jutányosabb volt ez üzlet; de miután újabb időkben a bádóg és öntött-vasból készített főzőedények és kemenczék mindinkább elterjednek, az agyagárúk forgalma is tetemesen csökkent.

4. Közlekedési eszközök.

Pozsony megye forgalmi főeszközeihez tartozik: az állami délkeleti vaspálya, az első cs. kir. szab. dunagőzhajózási társulat, a bajor gőzhajózási tár-

sulat, az egyesült magyar gőzhajózási társulat, az egyesült bécs-pesti hajóvontató társulat, a nagyszombati első magyar lóvonatú vaspálya, mely Pozsonytól Szeredig, tehát a megyének egyik széléről a másikig terjed; a beszterczei fuvarosok neve alatt ismeretes nagy-szekeresek, kik a felvidékkel való közlekedést közvetítik; továbbá magának a megyének 79.62 mfdre terjedő állami és megyei utjai, melyekhez a mindenütt meglehetősen állapotban tartott községi utak járulnak.

Elmellőzvé az állami délkeleti vaspálya részletezését, mert a közlekedésre való befolyását mindenki ismeri és állomásait már fennebb említettük, — nem lesz talán érdeknélküli a pozsony-nagyszombat-szeredi első magyar lóvonatú vaspályának történelmét röviden érinteni.

Pozsony—Nagy-Szombat—Szered közti első magyar lóvonatu vaspálya.

Létezését e lóvasut nem annyira a szigorú és bőven megfontolt, nyereségre alapított számításnak, mint inkább fellengző hazafiai eszméknek köszöni, melyek szerint az e czéla összeállott részvény-társaság az első magyar vasutat honunkban minden áron megalapítani törekedett. Az eszmét 1836-ik évben pendítették meg, midőn a vasut-építés műveletei még bölcsőjökben szunnyadtak; s ez, valamint a gyakorlatlan számítás volt az oka, hogy a részvényesek által helybenhagyott költségvetést mind alapjára, mind kivitelére nézve elhibázták, miért a pálya építése csaknem 130%-kal többbe került, mint a hogy tervezték. És pedig az 1843-ban elkészült 8.5 mfdnyi hosszú vasut Pozsonytól Szeredig igénybe vett 1.286,092 pengő forintot, holott a tervezett és elfogadott költségvetés csak 584,500 pengő forintra szorítkozott; beállt tehát azonnal az új és pedig elsőbbségi részvények kibocsátásának elkerülhetlen szükségége. Már e körülmény maga, azután meg az első részvénytökre való rendetlen sőt egészen elhanyagolt befizetések, a gyakori különféle veszteségek, a magas s talán nem egészen czélszerű tüzleti költség, a nagy építkezési sommának s a túlzólag felvett jövedelmi előirányzatnak meg nem felelő bevételek, végtére pedig a délkeleti államvaspálya versenyzése, e lóvasuti vállalatot sok évi sinlődés után annyira a végenyészet felé vitte, hogy 200 forintos részvényeit 10—15 forintért még a mult évben is szívesen adták. Legújabb időben sikerült a társulatnak e vállalatot aránylag igen kedvező feltételek mellett

egy bécsi nagyobb részvénytársaságnak eladni, mely azt nem sokára gőzmozdony - vaspályává átídomítva, a máris engedélyezett építendő sopron—pozsony—nagyyszombat—trencsini vaspályával kötendő össze.

Hajózás.

Az első cs. kir. szab. dunagőzhajózási társulatnak Pozsonymegyében 3 állomása van, úgy mint Dévényben, Pozsonyban és Körtvélyesen a Csallóközben, Pozsony és Bécs között egy kisebb személy-gőzös mindennap közlekedik. A személyszállító nagyobb pest-bécsi gőzösök szinte naponként érintik Pozsonyt. Az évről évre nagyobbodó gőzhajózási tüzlet Dunánkon nagyrészt elnyomja az evezős hajók használatát, annyira, hogy jelenleg már csak itt-ott láthatók lefelé, főképen a pesti vásárok idejében, kisebb-mérvű ily hajók, melyek vagy Dévény és Pozsonyból közönséges agyagárut és szalmaszékét vagy Morvából tűzifát és barna kőszenet, jó években pedig Felső-Ausztriából gyümölcsöt, végre az Inn folyón Tirolból homokos meszet (Cementkalk) szállítanak. Számosabb a tutaj, melylyel épületfát, deszkát, zsindelet stb., Felső-Ausztriából pedig kehlheimi s Bajorországból végre fehér és fekete palakövet usztatnak lefelé. A többi tárgyak szállítását kizárólag gőzösökön eszközlik és pedig lefelé gyapotszöveteket és gyapotfonalakat, gyógyszerészi, pipere-, porcellán- és üvegárukat, kész hintókat és butort, gépeket s azok alkatrészeit, öntött vasat és vörös-rezet, festanyagokat, olajakat, gyarmat-árukat; — fel-felé: gabonát, lisztet, dohányt, bort, dongát, gubacsot, bőrt, kendert, gyapjút stb.

A Vágon kevésbé biztos a hajózás, mert csak időnkint és egyedül tutajokkal eszközölhető. A tutajokat az alföld számára megrakják épületfával, faeszközökkel, kosárarukkal, sajttal, vajjal, aszalt gyümölcsessel, vörös rézzel, nyers- és rúdvassal. Komáromtól Negyed-ig némelykor kisebb evezős hajókat is lehet vontatni, de tovább ezt a folyó sebes esése nem engedi. A számtalan természeti akadályok miatt e folyón a hajózás általában igen nehéz és veszedelmes.

Még jelentéktelenebb e tekintetben a Morva-vize, melyen Morvaországból 400—500 mázsa tehernyi hajókon csak tűzifa és némelykor barna kőszén szállítható. Lapályos partjai, melyek többnyire mocsárosak, a vontatást lehetetlenné teszik.

Pozsonynál a Duna jobb és balpartjait a haszonbérbe adott

hajóhid, télen pedig — ha a jég nem áll — kompok kötik össze. A hajóhid a város tulajdona, melynek jelenleg tisztán 17,500 forintot jövedelmez. Nem sokára azonban a kétpartot Pozsonynál egy állandó hid kötendi össze, melyet a már engedélyezett Sopron—Pozsony—Nagy-Szombat—Trencsén közti vaspálya-társulat, a mostani hidon alól néhány száz lépésnyi távolságban tervezett. — Több nagyobb szerű hidjai is vannak Pozsony megyének, ilyen a Morván a Dévény-Ujfalu és Marchegg közti gyönyörű kőhid, ezen alól Dévény-Ujfalu és Schlosshof között a hosszú Morva-fahid, azután egy hid Magyarfalvánál. Nyitra megyét Pozsony megyével Szerednél a nagy fahid köti össze; Csallóközbe a Kis-Dunán a veréknyi nagy fahid víz keresztül. A nagy folyóknál a különféle réveket is mindenütt jó karban tartják.

Állami, megyei és községi utak.

Pozsony megye utjai számosak, s e tekintetben állapotjuk kedvezőnek mondható; bár csak jó karban való tartásáról is ugyan ezt állithatnók, de itt még sok a kívánni való!

A különféle osztályú utak következők:

A) Az állami, egyszersmind pósta-utak.

1. A pozsony-varasdi út a Duna jobb partján Ligetfalva mellett a megye határáig	0.25 mfd.
2. A diószegh-jablunkai út, a diószeghi vaspálya állomásától, Szereden, Nagy-Szombaton át a megye határán Bucsányig.	4.75 "
<hr/> Összesen 5.00 mfd.	

B.) Országos, vagyis inkább megyei és póstautak.

1. Pozsony—Holicsi út	7.75 mfd
2. Malaczka—Magyarfalvi út	2.00 "
3. Szent-János—Székelya—Sasvári út	1.50 "
4. Pozsony—Nádasi út	7.50 "
5. Pozsony—Nagyszombati út	6.50 "
6. Pozsony—Diószeghi út	3.75 "
7. Pozsony—Schlosshofi út	1.00 "
8. Pozsony—Szerdahely—Komáromi út	9.25 "
9. Szerdahely—Gúthori út	2.87 "
10. Nagy-Szombat—Holicsi út	2.75 "
11. Nagy-Szombat—Trencsini út	1.50 "
<hr/> Összesen 46.87 mfd.	

C) Nevezetesebb községi utak.

1. Verekenye—Csötörtök—Duna-Szerdahelyi út	500 mfd.
2. Diószegh—Tallós—Duna-Szerdahely—Bőösi út	
Győr felé a megye határáig	6.25 mfd.
3. Diószegh—Galanthai út Sellye felé	2.50 "
4. Galantha—Vág-Szerdahely—Szeredi út.	1.50 "
5. Szent-Antal—Fel-Baár—Bőösi út	2.75 "
6. Malaczká—Rárbok—Széleskúti út	4.00 "
7. Szent-János út Sasvár felé	1.00 "
8. Bazin-Szempezi út	1.50 "
9. Bazin—Nagy-Schenkivitz—Báhony—Czifferi út	2.50 "
10. Bazin—Prácsai út	1.25 "
	Összesen 28.25 mfd.

Mindössze tehát az állami, megyei és községi utak 79⁶² mérföldre terjednek ki.

Hogy az 186⁷-iki inséges évben a legnagyobb nyomorral sújtott csallóközi szegényeknek kereset-mód nyujtassék, az akkor alakult inségi bizottmány által, főképen a megyei gazdasági egy-let működése következtében, azon országos út folytatása és ki-építése határozottatott el, melyet Bazintól — a szempecz-schweins-bachi úttal összeköttetésben — a kénsavgyár és volt aranyzúzó-malom mellett egykor már megkezdték. Iránya ez új útnak, Bazin-tól egy darabig a Czajla-völgy, azután a Perneki Baba kúpja (1,640' magas) innen a hegy túlsó oldalán lefelé Pernek, mi által szomszéd Mörvaországgal egy ujjabb, könnyű közlekedés eszkö-zöltetnék. Megszűnván azonban az inség, megszűnt a munkakedv is, és aratás után a terv kivitele végképen megakadt. Legujabban magas kormányunk atyáskodó gondoskodása annak folytatását és ohajtott bevezését ismét megkönnyítette, midőn ez út építési költségeire mult évben 16,000 forintot, és a folyó évre szintén annyit utalványozott.

Az utak jó karban tartását nehezítik megyénkben: a cél-szerű anyag és a szükséges pénzalap hiánya, mely utóbbin ugyan igazságos ut- és vám-rendszer által segíteni lehetne, hogy ha ezután ez a kitűzött célra fordíttatnék. A szab. kir. városok és néhány nagyobb mezőváros szigoruan szedik ugyan a mondott vámot, de különös és tagadhatatlan, hogy éppen azok határában, kivétel nél-kül a legrosszabbak az utak. Egész Csallóközben a görgeteget, az ugynevezett gömbölyű kavicsot fordítják az utak tatarozására, mely a számos kavicsgödörből és a Kis-Duna többnyire száraz medréből csekély munkával nyerhető. A többi utakat nagyrészt

agyagpala és gránitkő darabokkal, gyakran kis gyermekfej nagyságban hordják meg, ezeket aztán összezúzni, kedves feladata a fuvaros-szekér sajnálatraméltó kerekeinek.

Útvámok rendezése, elegendő számmal s állandó szolgálatba fogadott felelős útmesterek s utkaparók, anyagnak való czélszerű közet, továbbá a boldogtalan, célhoz nem vezető és kivitelében igazságtalan közmunka megszüntetése stb. által, végre e megye közlekedését is virágzóbb helyzetbe lehetne hozni; de itt nem elegendő a puszta elmélet, a jóakarát, — tenni is kell valamit és pedig következetesen és haladék nélkül, tenni annál inkább, mert — mint nagyon találó a hasonlat — a közgazdászatra nézve a közlekedési eszközök ép oly fontosak, mint a vérerek az állati szervezetre. Minél tökéletlenebbek a forgalmi eszközök, minél kevesebb gondot fordítunk a megroncsolt és elfanyagolt utak helyreállítására: annál gyöngébben mozog a közgazdaszat életfolyama, mely pedig egyik leghatalmasabb tényezője hazánk felvirulásának.

